ספר

פשטים ופרושים

על חמשה חומשי תורה

מרבינו יעקב מווינא זצ"ל

נעתק מכ"י ישן נושן בעיר מינכען בעקד
הספרים אשר לממלכת בייערן

עם הערות ושו"ת נקראות

אלפי מנשה

מאת מנשה בן יחזקאל יונה בן הרב הגאון
הגביר ר' יצחק ליב (בעהמ"ח ס' שי למורא
על מס' בכורות) גראשבערג מטרעסטינא.

ונלוה אל בית יעקב

ספר

ההשלמה

על מס' תענית ומגלה

מרבינו משולם מבדרש

נעתק מכ"י ישן נושן מאוצר הספרים אשר לממשלת העיר האמבורג

עם הערות מהנ"ל.

מגנצא

שנת תרח"ם לפ"ק.

בדפוס של ר' אשר בהרה"ג ר' מאיר דר. לעהמאנן.

ספר

פשטים ופרושים

על חמשה חומשי תורה

מרבינו יעקב מווינא זצ"ל

נעתק מכ"י ישן נושן בעיר מינכען בעקד

הספרים אשר לממלכת בייערן

עם הערות ושו"ת נקראות

אלפי מנשה

מאת מנשה בן יחזקאל יונה בן הרב הגאון

הגביר ר' יצחק ליב (בעהמ"ח ס' שי למורא

על מס' בכורות) גראשבערג מטרעסטינא.

ונלוה אל בית יעקב

ספר

ההשלמה

על מס' תענית ומגילה

מרבינו משולם מבדרש

נעתק מכ"י ישן נושן מאוצר הספרים אשר לממשלת העיר האמבורג

עם הערות מהנ"ל.

מגנצא

שנת תרח"ם לפ"ק.

בדפוס של ר' אשר בהרה"ג ר' מאיר דר. לעהמאנן.

מחירו 5 מארק

Peschatim und Peruschim.

Erklärungen zum Pentateuch

von

Rabbi Jakob aus Wien.

Nach einer Handschrift der königlichen Bibliothek zu München, mit einem Anhange Sefer Hahschlomoh über Masechet Megillah und Taanith von Rabenu Maschulam aus Badrasch, nach einer Handschrift der Hamburger-Stadtbibliothek.

Herausgegeben

von

Rabbiner Menasse Grossberg

aus

Neudorf bei Trestin.

Mainz

Joh. Wirth'sche Hofbuchdruckerei (Oscar Lehmann.)

1888.

Preis 5 Mark.

אחי אל תמאסו הכל,
אל תשתוממו בפתחכם
המחברות בהכל,
אם החלק מהכל,
טוב הוא לכל,

המשחיתים העץ כולו ילבשו בשת,
אם יש עליו רק עלה אחד בו
יעשה לנכאב תחבושת.

Seiner Hochwohlgeboren!

Herrn

Selig Goldschmidt

zu

Frankfurt a. M.

dem eifrigen Förderer des jüdischen Schrifttums.

In tiefster Ehrfurcht gewidmet

von dem

Verfasser.

בע"ה

בשנת תרמ"ז באתי במינכען ומצאתי בעקד הספרים אשר למלך יר"ה את שאהבה נפשי כ"י ישן נושן פי' על התורה מרבינו יעקב מווינא. וכאשר עיינתי בתוכו מצאתיו דברים נעימים. ערגה נפשי מאוד להעתיקו. חשתי ולא התמהמהתי עד שהעתקתו כלו כחדש ימים בעזר ה'. הנה אדות המחבר ארצו ומולדתו מקום ישיבתו וחבריו לא אדע על ברור כי ידעתי בנפשי שאינני אומן במלאכה הזאת ולא נסיתי באלה לכתוב סדרי תולדות. אבל ההכרח לי לכתוב מעט מה שחזיתי. המחבר בעצמו לא כתב שמו על הספר וגם לא קרא שם הספר. רק המעתיק כתב על השער בזה הלשון: בטוב אגרא אתחיל לכתוב פשטים ופרושים מר' יעקב מווינא*) זצ"ל. גם המעתיק לא כתב שמו עליו. לדעתי שהספר הזה איננו העתקה ראשונה שניה או שלישית כי כבר הורק ונעתק פעמים רבות. בדבר תכונת החבור הזה

*) גם אנכי לא רציתי לקרות את הספר הזה בשם אחר יען היות שהוא מפורסם בדברי האחרונים בשם זה „פשטים ופרושים".

* * *

בכלל נראה כי מחברו היה בקי בש"ס בבלי וירושלמי וכל המדרשים שגורים על לשונו וציין אותם כאחד הראשונים אשר היו וחיו קודם חכמת הדפוס. הרבה דברים מה שכתב המחבר מצאתי כמעט כלשונו בספר פענח רזא בשם ר' יעקב סתם ולא הזכיר את שם ווינא. ופעמים גם שמו לא הזכיר. ופעם אחד כתב שהוא ר"י בעל התוס'. גם האמרי נועם הביא דבריו. לשונו כסגנון הראשוני' לא הרבה לדבר גבוהה גבוהה כ"א במעט דברים. ואלה שמות הסופרים והספרים שהזכירם. רש"י, וא"ע, רשב"ם, הבכור שור, ור"י החסיד, ור' שמואל מבאמבערג, ור' יוסף קארע, ושכל טוב, ועוד. הספר הזה הוא מפורסם אצל בעלי המבקרים. הרב החכם הכולל דר. ברלינר הביא בפירושו על רש"י, הכרם חמד, ועוד. ולא אמנע לכתוב מה שאמר לי הרב החכם הגדול דר. פערלס אב"ד דק"ק מינכען שיוכל להיות שמקום מושבו הי' במדינת פראנקרייך ושם „ווינא" לא העיר וויען הבירה מעסטרייך רק שם עיר אחת במדינת פראנקרייך הנקרא ווינא. בדרך כלל אומר שכל מעין בכל הספר ימצא דברים נעימים. ובעת שנתתי את הספר לבית הדפוס חפשתי באמתחת

* * *

כ"י שלי ומצאתי ח"ת אשר כתבתי זה ששה שנים בעת אשר למדתי בחצר כפר חדש אצל אבי*) מורי, אשר לא באה עוד בכור הבחינה גם אלי. בכל זאת לא אמנע להדפיסם תחת הספר מרוב חיברתי אשר יגעתי בימי בחירתי ויהי' לי זאת לזכרון עולם, הללויה.

ד' ימים לחדש ניסן שנת תרח"ם לפ"ק, ברלין.

מנשה גראשבערג.

---

*) והוא התורני והרבני י"א ר' יחזקאל יונה נ"י, ואמי מ' חנה פראדל בת הרב הגדול ר' בנימן היילפערן מזאבלאטאווע זצ"ל.

Mit Gottes Beistand!

Im Jahre 1887 kam ich nach München und fand in der Königlichen Bibliothek ein sehr altes Manuskript in hebräischer Sprache, welches mein Interesse im höchsten Grade erregte. Dasselbe enthielt eine Erklärung des Pentateuch von Rabbiner Jakob aus Wien. Als ich mich in den Inhalt vertiefte, fand ich sehr werthvolle Bemerkungen, so dass ich den Wunsch hegte, das Werk abzuschreiben. Ich ging sogleich an diese Arbeit und war schon nach einem Monat mit derselben fertig.

Ueber Heimath, Wohnort und Zeitgenossen des Verfassers kann ich keine bestimmten Angaben machen. Das Wenige, was mir aus dem Werke selbst darüber bekannt ist, will ich gern mittheilen.

Der Verfasser hat seinen Namen nicht auf das Werk gesetzt, und auch demselben keinen Titel gegeben. Das Werk ist auch nicht Original, sondern eine vielleicht schon der hundertsten und noch späteren Copie entnommene Abschrift, was unter anderem auch aus den Schriftzeichen

* * *

zu erseshen ist. Der Name des Copisten ist nicht verzeichnet.

Die Abschrift beginnt mit den Worten: „Zur glücklichen Stunde beginne ich zn schreiben die Peschatim und Peruschim des Rabbiner Jacob aus Wien, gesegnet sein Andenken.“ Herr Rabbiner Dr. Perles zu München meint, dass mit dem Worte „Miwina“ vielleicht der ähnlich lautende Name einer französischen Stadt gemeint ist.

Nach den vielen Talmudcitaten zu urtheilen, ist der Verfasser im Talmud von Babel und von Jerusalem sehr bekannt gewesen; auch waren ihm sämmtliche Midraschim sehr geläufig. Die Art, wie die Citate angeführt sind, beweist, dass der Verfasser vor der Zeit der Buchdruckerkunst gelebt hat.

Die Bücher Paneach Rose und Imre Noam bringen viele Bemerkungen aus diesem Manuskript; und Paneach Rose schreibt sogar, dass Rabbi Jakob ein Tosafist war. Das Werk ist auch den heutigen Gelehrten bekannt und wird in Chesed Leawrohom von Dr. Berliner und in Kerem Chemed von Geiger, ebenso in den Werken anderer Gelehrten angeführt.

Jedenfalls heweist der kurzgefasste Styl, dass der Verfasser zu den frühern Erklärern gehört. Es finden sich in dem Werke Citate aus Raschi, Ibn Esra, Raschbam, Rabbi Jehudah

* *
*

Hachasid, Rabbi Josef Karo, Bechor Schor, Sechel Tow, Rabbi Samuel Bamberg. Ich hoffe, dass dieses Werk Jedem Gelehrten viel Interessantes bieten wird.

Die Anmerkungen, welche ich zu diesem Werke gebe, habe ich bereits vor sechs Jahren im Hause meines Vaters Rabbi Jecheskel Jonah Grossberg auf dem Gute Neudorf niedergeschrieben. Damals kannte ich das Werk des Rabbi Jakob noch nicht; jetzt gereicht es mir zur grössten Freude, die damals gemachten Studien hier verwenden zu können. Hallelujah!

Diesem Werke habe ich hinzugefügt Sefer Haschlomoh von Rabbenu Maschulam aus Badrasch auf Masechet Megillah und Taanit nach einer Handschrift der Hamburger Stadtbibliothek.

Menasse Grossberg
Rabbiner.

Vorrede zu Sefer Hahschlomoh

Mit Gottes Hilfe!

Das Sefer Hahschlomoh des Rabenu Maschulam aus Badrasch enthält die Halachoth, welche der Rif in seiner Sammlung nicht aufgeführt hat. Davon befindet sich zu Paris in der Bibliothek des Baron Günzburg der Theil zu Nesikin, welchen mein geschätzter Freund, der Rabbiner Lubetzky an der polnischen Synagoge zu Paris kopiert hat und wovon bereits Baba Kama und Baba Mezia veröffentlicht sind.

Dann befindet sich in der Hamburger Stadtbibliothek der Theil zu Berachoth, Taanith und Megillah in sehr alter Handschrift auf Pergament im Anschlusse an die Werke des Rif, Ran und Mordachai. Wo sich die übrigen Theile des Sefer Hahschlomoh befinden, ist uns nicht bekannt. Die Abschnitte zu Taanith und Megillah, welche ich mit grosser Mühe abgeschrieben habe, beehre ich mich hiermit dem Publikum vorzulegen, wozu ich nur an einer wichtigen Stelle eine Bemerkung gemacht habe.

* * *

Ich hoffe mit Gottes Hilfe, auch den Theil der sich auf Berachoth bezieht, zu copieren und zu veröffentlichen. Ein Wort des Lobes zu dem Werke des Rabbenu Meschulam hinzuzufügen, ist überflüssig, weil der hohe Werth desselben den Herren Gelehrten genug bekannt ist.

Menasse Grossberg,

Rabbiner.

מהרב הגאון החכם הכולל מו"ה שמואל יוסף בערנשטיין אב"ד דק"ק האאג.

גם לפני בא מוכ"ז הרב ינוק וחכים מו"ה מנשה גראשבערג נר"ו ממדינת ליטא ועם תלמודו בידו על כבוד התורה המונחת בזמנים האלו בקרן זווית ובקש פתח פתוח לרוחה להמציא טרפו בטורח התורה באוצרות הספרים ואם בזמנים האלו הולך וחסור השקידה על דלתי התלמוד, בכל זאת לא רפו ידי מוכ"ז לטרוח בכתיבת העתקה מן ספרים ישנים, וברוך ד' אשר לא השבית גואל מוציא מבית האסורים מתחת עפר המכסה מטמונים מראשונים וקדמונים, ומלבד ספר ההשלמה אשר הובא גם בס' שם הגדולים להגאון אזולאי זצוק"ל גם הוציא לאור פי' הנקרא על שם פי' התורה מוהר"ר יעקב מווינא, ובאשר גם בימי הטור עוד לא הורגלו באותו כנוי מורינו ,תהלה עלתה על דעתי שהוא מן המחבר אשר הי' בימי בעהמ"ח תרומת הדשן שהי' מתלמודי גאוני עסטרייך כמו מוהר"ר שלם מווינא אף גם עלה בדעתי אולי היה בעל הטורים עצמו כי נמצא בפירוש זה דברים שנמצאו בבעל הטורים הנדפס אצל החומשים, שוב אני מזכיר כי נזכר בס' שם הגדולים גדול בשם רבינו יעקב גיסו של מרדכי ויש מקום לתלות כי זה הי' הגאון הנ"ל וזה פירושו, ומדי נשמע באוני את הכתוב באותו פירוש שקלא וטריא אם קודם מתן תורה לילה אחר יום, זכרתי רש"י עה"ת כפ' משפטים ויקרא באזני העם ס' בראשית עד מ"ת ומצות התחלנו במרה ומשם ראיה מפי' דאף קודם מ"ת יום הולך אחר הלילה כש"כ ויהי ערב ויהי בוקר ופי' המקרא באזני העם קודם מ"ת, מתוך החרושים הנולדים על תלמי לבבות הגדולים האלו יגדל כבוד הבתים הראשונים אשר יסדו קדמונינו ז"ל וגדול כבוד התורה כלהבת אש תוקד על מזבח הנדיבים להיות בתומכי היגעים המעקים בדרך

* * *

כחם ובצל הכסף צל החכמה תחי' את בעליה ותאמץ רוחם ללון בעמקי ההלכה ותשרה על מעשה ידיהם ברכה.

הכותב פה האאג יום ה' כ"ו למב"י

שנת **אמרות** טהורות לפ"ק.

הק' **שמואל יוסף בערנשטיין.**

מהרב הג' החכם הכולל דר. כהן שליט"א.

בעזה"י

היום אקלע לאתרין ה"ה הרב המופלג חריף ושנון וכו' מו"ה מנשה גראשבערג נ"י ובידו כתב יד קדש עליון פירוש על התורה מרבינו יעקב מווינא אשר עד הנה טמון וגנוז בבית הספרים של המלכות בעיר הבירה מינכען, ומאחר שהרב הנ"ל הביא הספר היקר הזה לדפוס להציל מרדת שחת תורת אמת ולהוציאה לאור עולם, וגם עוז בידו למשוך בקסת ולהוסיף חידושי תורה מתוך פלפול ברור וסברא ישרה מן הראוי שישלם גמולו הטוב בראשו ולהחזיק ידי פעלא טבא וזכות התורה יעמוד לו ולכל התומכים לו עד עולם.

פק"ק איכענהויזען יום ד' ט"ו מרחשון שנת תרה"ם לפ"ק.

הק' **אהרן** בלאאמ"ו מו"ה **יעקב הכהן** נ"י.

מהרב הג' החכם הכולל דר. שטיין נ"י.

כבר העידו עדים נאמנים על יקר תפארת הספר אשר הרב החכם מו"ה מנשה גראשבערג יוציא לאור לכן מהטוב לסעד ולתמוך את ידיו וכל קונה ספרו ישא ברכה מקונה שמים וארץ.

פה ק"ק ווירמיישא בחדש אלול תרמ"ז לפ"ק.

הק' **אלכסנדר** בלא"א **נתן שטיין** חפק"ק הנ"ל והגליל.

---

* * *

מהרב הג' חחכם הכולל דר. פראנק שליט"א.

נדרשתי לאשר שאלני והנני בא בתוך המעידים על ספר הפשטים מר' יעקב מווינא הכולל דברים נעימים על התורה הנחמדים מפז ומתוקים מדבש ונפת צופים, ובצפיתי צפיתי שירבו הקונים ספר הנ"ל מאת המוציא לאור הרב ר' מנשה גראשבערג שי' ואסיים בברכה שמורה בכל וערוכה ויהי' נועם ד' עליו ומעשה ידיו יכוננהו כנפש הכו"ח ביום ב' י"ט תמוז לסדר ,,הנני נותן לו את בריתי שלום" תרמ"ז לפ"ק.

הק' **אברהם** בלא"א **שלמה** מבית **פראנק** יע"א רב ומורה דק"ק קלוניא והגליל.

מהרב הג' החכם הכולל דר. מונק נ"י.

גם אנכי עיינתי בהקונטרסים אשר העתיק הרב ר' מנשה גראשבערג נ"י והנני מוכן לקבל הספרים אשר יוציא לאור אי"ה ואקוה שימצא הרב הנ"ל עוד ידים מחזיקי ידיו להועלת עצמם ולהועלת המוציא לאור.

פה ק"ק מארבורג ט"ז למב"ע תרמ"ז לפ"ק.

הק' **יהודה** בלא"א **אליהו מונק** הכהן נ"י.

מהרב הג' החכם הכולל דר. בוכהאלץ נ"י.

אף כי לא טעמתי מנופת צוף דברי רבינו יעקב מווינא מ"מ לא אמנע טוב מבעליו ורצונו של אדם זהו כבודו והרב ר' מנשה גראשבערג חפץ בהתימתי, לכן אמרתי חזקה על חבר שאינו מוציא וכו' ומצוה יהי' לקונים ולקוראים את פירוש רבינו יעקב מווינא על התורה.

עמדעז, יום ו' עש"ק פ' שפטים תרמ"ז לפ"ק.

פלטיאל במה"ר"ז זצ"ל **בוכהאלץ**.

---

* * *

מהרב הג' החכם הכולל דר. ריטטער שליט"א.

הנה הר"ב החכם מו"ה מנשה גראשבערג מלידי מדינת רוסיא אשר כבר הוציא לאור איזה קונטרסים אותה נפשו להוציא עוד חיבורים יקרים והוא העתיק מגנזי הספרים של מלכות בייערן בעיר מינכען פירוש ר' יעקב מווינא על התורה ופירושיו של רבינו משולם על איזה מסכתות העתק מכ"י האמבורג ובודאי מצוה רבה על כל אוהבי תוה"ק וחובבי דברי קדמונינו אשר דבריהם לנו לאורה לסעדו ולתמכו וגם אני הה"מ הנני לקחת הספרים במחיר אשר יושת עליהם על ידי הרב המוציא לאור נרו.

ראטטערדאם כ"ה למב"י לז' לפ"ק.

הק' **צבי ארי' ריטטער** החופ"ק הנ"ל והמדינה יע"א.

מהרב הג' החכם הכולל דר. ווערעל נ"י.

הנני מעיד שדברי פשטים ופירושים ממהר"ר יעקב מווינא זצ"ל הם יקרים ונעימים עד מאוד לכן מצוה גדולה להחזיק ידי מוציא לאור הרב ר' מנשה ג ר א ש ב ע ר ג כדי שיכלה את הדפוס ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

הק' **אברהם** במהר"ר **מנחם מנים ווערעל** זצ"ל
שומר משמרת הקדש דק"ק דיסעלדארף והגליל.

מהרב הג' החכם הכולל דר. סימאנסען נ"י.

גם אני אקבל את הספרים אשר יוציא לאור הר"ב ר' מנשה גראשבערג אשר אני מכיר אותו מכבר ואשר תמכתי גם מכבר את ידיו להוציא ספרים לאור.

קאפענהאגען, ג' ניסן שנת תרמ"ז לפ"ק.

דר. **דוד** סג"ל **סימאנסען** אב"ד דק"ק קאפענהאגען.

---

* *
*

Herr Grossberg ist ein fleissiger Gelehrter, der sich mit der Herausgabe interessanter hebräischer Manuscripten beschäftigt und in seinem frommen und nützlichen Unternehmen kräftigst unterstützt zu werden verdient. Einige Blätter, die ich gelesen habe von dem Pentateuch-Commentar, den er edirt, haben mir das grösste Vergnügen verursacht. Alle Freunde der jüdischen Litteratur sollten nach mir, ihm mit Ehre zu Hülfe kommen für die Vollziehung jenes Werkes.

Schirrhofen, 4. October 1887.

Simon Levi, Rabbiner.

Mit Vergnügen und auf Empfehlung des Herrn Rabb. Glaser hier, sowie des Herrn Rabb.: Dr. Schiffer, Karlsruhe habe die von Herrn M. Grossberg verfasste Schrift gekauft und wünsche derselben ferner die besten Erfolge.

Strassburg, 22. Mai 1887.

Julius Meyer.

Auch ich kann nicht umhin, das alte Manuscript, das Herr M. Grossberg edirt, als werthvoll anzuerkennen und den Herausgeber allen Literaturfreunden wärmstens zur Unterstützung in seinem Vorhaben zu empfehlen.

Darmstadt, 4. IX. 87.

Dr. **Landsperger,** Grssh. Landrabbiner.

* * *

Auch ich halte es für ein verdienstvolles Unternehmen, das von Herrn M. Grossberg geplant wird, und erlaube mir, dasselbe den Freunden der jüdischen Literatur angelegentlichst zu geneigter Förderung zu empfehlen.

Hildesheim, den 20. April 87.

Dr. **Guttmann,**
Landrabbiner.

חביבין עלי דברי הרב הג' דר. צדוק הכהן אב"ד דק"ק פאריז, לכן הדפסתי לזכרון:

לאדון גראשבערג!

הנני מודיע אותך כי בשבוע הבא אשוב אל ביתי ואם תרצה לראות פני ביום השלישי או הרביעי בין שעה עשירית לחצות הרשות בידך. שלום וברכה!

הק' צדוק הכהן.

מכתבי תעודה

מכתב א

מהרב הגאון החכם הכולל דר. נתן אדלער הכהן בעהמ״ח נתינה לגר על ת״א שליט״א.

כ״ה יום א׳ י״ב א״ש לתורה לפ״ק.

ישאו ימים והרים שלום להורני ורבני וכו׳ מהו׳ מנשה נ״י.

ג״ה לנכון הגיעוני — א) מה שהקשה על תיב״ע בפ׳ בהעלתך בפסוק „וישארו שני אנשים במחנה" כי אלדד ומידד היו בנים ליוכבד והקשה אם אלדד ומידד היו אחים איך נבררו שניהם לסנהדרין הלא כ׳ הרמב״ם בפ׳ ט״ז מהלכות עדות דאין ממנין סנהדרין שנים הקרובים זה לזה? ולאומר הנושא נראה כי מ״ד שהיו אחים סובר כר׳ שמעון בסנהדרין י״ג ע״א שסובר במחנה נשארו ולא היה כתוב בפיתקא „זקן" ולכן אמרו אלדד ומידד אין אנו ראוין לגדולה כי קרובים אנחנו, ומפני שמיעטו עצמן מן הגדולה כי הגדול לא היה רוצה להיות אחד מן הסנהדרין שלא לבייש את אחיו כי סבור שגדול הוא כמותו ואחיו בוודאי לא רצה להיות גדול מאחיו לכן הוסיף הקב״ה גדולה על גדולתם.

ואגב אעורר מה שכתבתי בספרי „נתינה לגר" בהעלתך י״א כ״ה ולא יספו ולא פסקו הוא כדעת ר׳ שמעון ט״ס וצ״ל „דלא כר׳ שמעון" רק כדעת היש אומרים בסנהדרין דף הנ״ל שהאמר פסקו וכן כוונת בעל ספר יא״ר ומ״ש כר׳ ישמעאל צ״ל כר׳ שמעון.

ב) ומה שהקשה על סוגיא בשבועות ט"ז ע"ב שבהשתחואה היא פשוט ידים ורגלים מן הבא נבא להשתחות לך ארצה אמאי לא מייתי ראיה מפסוק הקודם והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה הנה בני הרב מוהר"ר נפתלי נ"י כוון לדעתי לתרץ כי בפסוק הקודם אינו ראיה דילמא השתחוה יעקב ארצה מיראה ומאונס נפשו ולכן פשט ידיו ורגליו אולם יוסף שאמר רק השמש וכו' משתחוים לי ויעקב הוסיף ואמר להשתחות לך א ר צ ה ש"מ שכל השתחואה צריך פישוט ידים ורגלים וזה פשוט.

ובברכת שמחת הרגל לחוג חג המצות בדיצות ויקים לנו ה' גאולתנו ופדות נפשנו, הנני מוקירו ומאמנו,

הק' נתן אדלער הכהן.

מכתב ב

מהרב הגאון החכם הכולל דר. נתן אדלער הכהן בעהמ"ח נתינה לגר על ת"א שליט"א.

ב"ה יום א' י"ב מנחם שנת לתורה לפ"ק.

ה' ישפות שלום לכבוד הרב המובהק וכו' מו"ה מנשה גראסבערג נ"י.

גי"ה לנכון הגיעני ואף אם אינני בקי הבריאות (ה' יחזקני ויאמצני) בכ"ז לא אמנע מלהשיב:

א) מ"ש בספרי לתרץ קושית הראב"ע כוונתי שלדעת הת"א שתירגם „מבתר פסחא" קודם מתן תורה הלילה הולך אחר היום ולפ"ז יום אחר אכילת הפסח הוא ט"ו, אבל לאחר מתן תורה שהיום הולך אחר הלילה ממחרת אכילת הפסח אינו ט"ו אלא ט"ז וכבר קדמני בזה הגאון בהפלאה בספר המקנה.

ב) מה שהקשה על הסוגי' דערכין למה צריך קרא לפטור קטן ממכרת הלא אפילו גדול עד כ' שנים פטור ממכרת כ"ל שמה דקאמר הש"ס פטור ממכרת היינו מדין כרת ומלקות אשר מחויב בגדול קודם עשרים שנה דכל חייבי כריתות לוקין — וזה ממש מ"ש הרא"ש לתרץ הרמב"ם בפ' י"א מהל' ביאות אסורות שכ' שגדול הבא עליה חייב מיתה או כרת או מלקות יעו"ש ובגוף הדין הארכתי בחדושי ובזה תנוח דעתי כעתירת כאמנו,

הק' נתן אדלער הכהן.

מכתב ג

מהרב הגאון החכם הכולל דר. נתן אדלער הכהן ראב"ד דק"ק לונדון הבירה בעהמ"ח ס' נתינה לגר על ת"א שליט"א.

ב"ה יום ה' כ"א אלול אמת וצדק לפ"ק.

תחל שנה וקללותיה תחל שנה וברכותיה ה"ה הרב המופלג וכו' מו"ה מנשה נ"י.

ג"ה מן כ"ה מנחם אב לנכון הגיעוני והנה:

א) מה שהקשה על ת"א שתרגם במדבר י"ג ל"ג כחגבים — כקמצין*) — ובויקרא תרגם ואת החגב — הגבא — לדעתי בכוונה גדולה עשה כן כי יש כמה מיני חגבים ואינו שרי רק שמנו חגב כמבואר בחולין דף ס"ו אבל קמצא הוא חגב קטן ולכן תרגם והיו בעינינו כחגבים קטנים.

ב) מה שהקשה על הרשב"ם בב"ב דף קט"ז שפירש גרמא שן והלא שן אינו בכלל עצם טעמו שלא יטמא בוודאי שן אינו בכלל עצם בתורה אבל גרמא בלשון ארמי עצם אשר בכללו גם

*) לפי זה יש לפרש בברכות ג' אין הקומץ משביע את הארי היינו כי דרכי הארי לקלוט החגבים מן האויר אולם אין זה מספיק להשביעו.

בן וכן לגרמיה הוא דעביד פירושו לעצמו הוא דעביד ובערוך הביא פירוש רשב"ם והאריך.

הנה לך כי שלא אוכל לבצע ולמלא את בקשתו כי לא אידע שום מקום במדינת ענגלאנד לספקהו, השר ר"מ מונטיפיורי יש לו רק שלשה רבנים ואינו רוצה להוסיף עליהם ולכן מקומך אל תנח עד שיערה ה' רוחו ממרום ויתן לנו שנה טובה ויכתבנו ויחתימנו לטובה וכל הכתוב לחיים בירושלים כדברי נאמנו הד"ש,

הק' נתן אדלער הכהן.

מכתב

מהרב הג' החכם הכולל דר. משה ווערנער אב"ד דק"ק דאנציג שליט"א.

הנני מעיד כי מו"ה ר' מנשה גראסבערג מק"ק טרעסטין איש חשוב והגון הוא, תורת ה' בפיו ובלבו, ובקי בש"ס ובפוסקים ומצוה גדולה היא להתחזק תלמיד חכם כזה, כערכו הדש,

משה ווערנער אב"ד דק"ק דאנציג.

מכתב

מהרב הגא'ן החכם הכולל רפאל נטע ראבינאוויטץ שליט"א.

עבדתי בהביבלאטהעק במלאכת ספרי ד"ס לחולין כחדש ימים וכל אותו הזמן ישב עם המופלג בתורה מו"ה מנשה גראס-בערג יחי' והעתיק מכ"י ישן פי' על התורה מר' יעקב מווינא, ומהראוי להדפיסו כי חביבים עלינו דברי הראשונים ז"ל.

רפאל נטע ראבינאוויטץ.

מכתב

מהרב ה"ג החכם הכולל דר. עהרענטרייא הכהן שליט"א.

ב"ה הר' מו"ה מנשה גראסבערג נ"י הראה לי הקונטרס שהעתיק מכ"י הגנוז פה בעיר מינכען, ובו פירושים וליקוטים מר' יעקב מווינא, וראיתי בו כמה דברים מועילים שלא נדפסו ולא נתגלו ע"פ תבל עדיין, וראוין הם שיודפסו.

חנוך עהרענטרייא הכהן.

Der kurze Pentateuchkommentar, dessen Abschrift Herr Grossberg aus der spätern Handschrift 28 der hiesigen K. Hof- und Staatsbibliothek besorgt hat, bietet für die Geschichte der Exegese interessantes Material. In demselben werden neben Raschi, Ibn Esra, Joseph Kora, Bechor Sohor, u. A. auch Samuel b. Meïr (רשב"ם) und sehr oft R. Jehuda hachasid (ר"ח) angeführt. Für die Sammlung der Fragmente und Feststellung des Textes der beiden letzgenannten Exegoten ist der Commentar besonders beachtenswerth.

München, den 29. Dezember 1886.

Dr. Perles,
Rabbiner.

Bei einer flüchtigen Durchsicht des von dem Herrn Grossberg aus einem Manuscript der Münchener Bibliothek abgeschriebenen Pentanteuchkommentares habe ich darin manche neue und originelle Erklärungen gefunden, welche seine Edition als sehr wünschenswerth erscheinen lassen, und verdient desshalb das Unternehmen des Herrn Grossberg volle Unterstützung.

Hannover, den 5. Januar 1886.

B. Gronemann,
Landrabbiner.

Herr Grossberg legte mir die Abschrift eines in der Münchener Bibliothek als Manuscript befindlichen Pentateuch-Commentars vor, aus der ich nur einzelne Stellen genauer geprüft habe; aber diese wenigen Stellen erweckten in mir den Wunsch, den ganzen Commentar cidirt zu sehen, wozu ich Herrn Grossberg die möglichste Unterstützung wünsche.

Cassel, den 5. Januar 1887.

Dr. Prager
Landrabbiner.

Vorstehendes ist von Herrn Rabbiner M. Grinberg oder Grossberg aus Cod. hebr. Monac. 28, f. 111—191 copirt.

München, den 29. Dezember 1886.

Zur Bestätigung

Dr. S. Riegler,

Oberhofbibliothekar der k. Hof- u. Staatsbibliothek.

בטוב אגרא*) אתחיל
פשטים ופרושים
על חמשה חומשי תורה
ממהר"ר יעקב מווינא זצ"ל.

*) הרב דר. פערלס (אב"ד דק"ק מינכען הבירה) אמר, שצ"ל אגדא בד' ר"ל מזל טוב. אבל לא אדע מאי אגדא בא' שלפי דבריו צ"ל גדא בלא א'.

בראשית

פרש"י אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה, ואם תאמר אינה מצוה ראשונה שנצטווה לישראל לבני נח[1] ומילה לאברהם וגיד הנשה לבני יעקב ויבים[2]) ליהודה, ויש לומר מצוה ראשונה לישראל משיצאו מכלל בני נח. קשה שפרש"י כח מעשיו הגיד לעמו וכו' שאם יאמרו לסטים אתם, ותימא היאך יאמרו לישראל לסטים אתם, אדרבא ישראל יכולים לומר להם לסטים אתם שהרי הארץ נפלה בחלקו של שם דכתיב בפ' לך לך ומלכי צדק מלך שלם וכתיב והכנעני אז יושב בארץ, פירוש הלך וכבש את הארץ מזרעו של שם, וי"ל דשם היה מלך בירושלים ולא בכל ארץ כנען שלא הזכיר מלכותו כי אם על ירושלים ולא על ארץ כנען. עוד פרש"י הוא בראה ונתנה להם, פי' לא נתנה לגמרי דא"כ לא היה חוזר ממתנתו, השמים בגימטריא נשמה שהיא מן העליונים יפריה — ולחשך בגימטריא השטן שרשותו להזיק בלילה, והקב"ה ייחד שמו על האור ולא על החשך דכתי' ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה[3]). ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, ואם תאמר אימ' הלילה הולך אחר היום והכי קאמר ויהי ערב של יום הראשון ויהי

---

[1]) עי' תוס' תענית ג' ד"ה ואילו.

[2]) פו"ר לאדם ולנח, והא"ע כ' ומצות פו"ר באדם ברכה היא כמו בבריאת הדגים, רק היא מצוה העתיקוה קדמונינו ז"ל ושמו זה הפסוק זכר לדבר ע"כ — ובאמת מלשון ויאמר להם משמע שצווי למצוה אבל בפסוק כ"ב לא אמר בלשון צווי ע"כ לברכה היא.

[3]) עי' היטב בסנהדרין כ"ט.

בקר של יום שני אז נשלם יום שלם דומי' הקדשים תאכלון ליום ולילה[1], וי"ל כיון שנאמר על האור כי טוב ויגמר היום — ועוד י"ל דכתיב בע"ב תאכלו מצות וערב לילה על שם שמתערבין בו הצורות אלמא דלילה קודם וגבי יום הכפורים כתב מע"ב ועד בקר תשבתו שבתכם אלמא דלילה קודם. להבדיל בין היום, והלא כבר הובדלו דכת' ויהי בין האור, וי"ל עד לא נבראו המאורות לא היה ניכר יפה תחילת היום ותחילת הלילה. נעשה[2]) אדם, נמלך בעצמו וכל לשון שררה ואדנות שייך לומר לשון רבים ואפי' להדיוט דכתי' אם אדוניו יתן לו והגישו אדוניו. ויכל[3]) אלהים ביום השביעי, בזה היה ניכר שכלה מלאכתו ביום ו' קודם ביום השביעי כמו אך ביום השביעי תשבתו, ד"א מה היה חסר לעולם שבת ובשבת ביום השביעי בזה היה ניכר שכלה מלאכתו ביום ו' וקודם לכן לא היה נודע אם גם למחר יעשה דבר או לא. ויברך[4]) שמלאכת הו' ימים מתברכת כי לא עשה כל ז'. לעשות, אבל מכאן ואילך יעשו זה את זה ויהיו פרים ורבים ר' יצחק הגר. והיו לבשר אחד ויהיו שניהם ערומים, מכאן הוא, הוא בבגדה יוצא ויתן כתיבה רי"ח[5]), תימא[6]) למ"ד העץ חטה היה אמאי אין מברכין עליו בו' פרי העץ, וי"ל דאין גזעו מחליף. לא מות תמותון, פי' רש"י הנחש דחפה

---

[1]) דעת הגאון ההפלאה בספר המקנה שקודם מ"ת הלילה הולך אחר היום, וקודם מ"ת שמרו יום השבת והלילה שבא אחריו ולא הלילה שעבר כי יום הראשון לא השלים עד בקר יום שני וראיה שמצינו שמשה אמר שבת היום (שמות ט"ז כ"ה).

[2]) נו"ן נעשה, במקום אל"ף, כמו נו"ן של משכני אחריך נרוצה, שהוא כמו ארוצה, והעד משכני.

[3]) הבה"ט בשם ת"י וחמד זהו שאמרו חמדת ימים אותו קראת, ועי' תוי"ט באבות פ"ג מ' י"ד ובס' המנהיג ד' ל"ב, ובת"י שלנו לא נמצא.

[4]) ויקדש אתו. מה שתקנו אנשי כנה"ג ישמחו וכו' עם מקדשי שביעי, קשה דהא שבת קדושה וקביעא וקיימא וישראל לא מקדשי לשבת?

[5]) אולי צ"ל רי"ח והוא ר"י החסיד.

[6]) תימא שכל דברי המחבר מפורש בברכות ד' מ'.

עד שיגיעה כו' תימא והלא יכולה לומר הו' אנוסה אני מן הנגיעה אבל אוכל במזיד אמות. ועוד מ"מ היה לה להשיב עדיין היום גדול וה"ק אומר כי ביום אכלך ממנו מות תמות וגו' וי"ל ודאי השיבה כך אלא שהנחש אמר כך אם תמותי כד בריך מאי איכפת לך אם תאכלי בלאו הכי תמותי מיד אכלה מה"ר משה — תימא דאמרינן בסנהדרין הרבה טענות היה יכול לטעון יותר וי"ל דאדם נצטוה ולא היא, היא נתנה לו מן העץ עי' בהכאות והיא אכלה כבר מן העץ והוא לא אכל ולא היה בו דעת מלמחות בידה. ארור אתה מכל הבהמה וגו', פי' אם אבהמה נתקלקל מחיה לא כל שכן מכאן שימי עיבורו של נחש ז' שנים וי"פ בבכ"ו שחמירת עיבורה י"ב חדשים והחול נ' יום וכשם שהבהמה מקולקלת יותר מן החיה ז' פעמים והחול היא היה קטנה כדאי' במס' שבת החיה יוצאת בסוגו ומאי ניהו החול כך הנחש יהיה מקולל על הבהמה ז' פעמים יהו' ז' משנים וזו היא קללת הנקבה ולכך קילל גם הזכר. ועפר[1]) תאכל שכל מה שיאכל לא נתקרר דעתו עד שיאכל עפר, ד"א שכל מה שיאכל יהיה בפיו טעם עפר. על גחונך תלך לא תוכל עוד להשיא עצה רעה לאשה, ומתוך כך ועפר תאכל וגו'. פן ישלח ידו תימא מאי איכא ספיקא קמיה קודשא בריך הוא וי"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, תימא ואמאי לא חש שמא יאכל מעץ החיים? וי"ל משום דלא נענש אא"כ הזהיר והיאך היה לו להזהיר ביום אכלך מות תמות א"כ לא עץ החיים איקרי, ואם תאמר דבר אחר היה מקיפו לעץ החיים וכל זמן שלא אכל מעץ הדעת לא היה יכול לבא לעץ החיים, ולכך נכתב בשניהם בתוך הגן, את הכרובים כדמות שורים על שם הרישה כדאמ' כרוב ותני, וביחזקאל פני שור לארבעת ג"ן. ויהי הבל רועה צאן וגו' תימא אמאי לא הקדים קין דבכור היה וי"ל דקין מתחלה לא היה לו שום אומנות כ"א לעבוד לבו"ר וכשראה שהבל תפס לו אומנות עשה הוא גם אחריו[2]). ואל קין ואל מנחתו לא שעה שלא הביא

---

[1]) עי' בנו"ר.

[2]) גם הלונדי נעס פי' כן, כונעט כלשונו.

מן הביכורים אלא לאח' שמילא כריסו, ד"א שהביא מפרי האדמה שנתערערה. ויאמר קין אל הבל אחיו ולא פירש מהו¹), ובתרגום ירושלמי ויאמר קין להבל אהוהי לית דין ולית דיין ולית עלם אוחרי ולית אגר טוב והולך טב לצדיקים ולית אגר ביש לרשעים. ואמר הבל אית דין ואית דיין ומתוך כך נתקושש עמו והרגו. קול דמי אחיך, דמו וגם זרועותיו, ותימא כיון שכל הנשמות להוליד, מה בכך אם לא יולדו מזה מאחר, וי"ל דניחא ליה טפי להיות על דם מצדיק כדרבי' יהוסף. ויתפרו²) עלי תאינה לכסות ערותם ולא כל גופם. ויאמר למך לנשיו פירש רבינו יוסף קרא שהוא התחיל לישא ב' נשים ונתקוששו בביתו ואמר למך מה פשעי שאין שלום בביתי וכי הרגתי בני אדם גדול או קטן אכן ידעתי שהקדוש ברוך הוא ינקים שהרי קין שחטאו אמר הקב"ה לנקום שבעתים³) כ"ש אני שלא חטאתי ינקום אותי. ורבינו בכור שור פי' שפרשו ממנו ואמרו הנה המבול עתיד להיות למה נסבול צער ההריון ונולד לריק והשיב להן אל תאמינו שיטבעו כנר, ומה קין שחטא וכו' זה ינחמינו תימא אמאי לא אמר נביא גדול היה למך כדאג' גבי עבר' וי"ל שלא אמרו דרך נביאות אלא דרך תפילה וביום שמת אדם

---

¹) וי"ל כי ויאמר הכתוב פה הוא לשון מחשבה כמו ויאמר עשו בלבו ובל יאמרו ללבבם (הושע ז' ב') ויאמר המן בלבו וכן הכא ויחשוב קין תמיד בלבבו על הבל אחיו לקחת את נפשו, והמוגרבי משלים פה תיבות „נלכה השדה" אך אין צורך להשלים הזה כאשר כבר הועידה המסורה בלי פסקא.

²) לי"י ובספר תורה אשר ביד הכותים כתוב עלי ל"ר ורבים חשבו הנוסח שבידנו מוטעה, והם לא ראו כי שם עלה בלה"ק לא יקבל רבוי כי שם כולל הוא, כאשרו פרי שלא נמצא במקרא בל' רבים רק אחר הגלות בימי חכמים התחילו לומר עלי זית בל"ר וכן בלה"ק אמרו ג"כ פרות.

³) ועי' היטב בא"ע, ועי' בשמ"ק בשי' כ"ב בשם התוספתא דב"ב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וזהו שמ"ג פעמים ממה שהוא עתה. ופירש שם בעל ההגהות שבעתים הוא ז' פעמים שבעתים שעולה למספר שמ"ג ועי' תיב"ע שופטים ועי' ביב"ב על ואור החמה ול"ע דברי הא"ע.

נולד נח ואמר יהי רצון שזה יתקן עותותו של זה, וכן הוה שנתארירה בקוץ[1]) ודרדר, אפילו כשורע חיטה וכשנולד נח פסק — הקשה ר' שמואל למה לי למנות ימי רשעים הללו ומפ' כדי לידע בהן מנין השנים מבריאת העולם. לא ידון רוחי באדם, פירש"י ולתת בדינם אם אמחה אם לאו. בשגם הוא בשר דבר נבוה ומאוס ואע"פ גוזלים והומסים. וינחם ה' תימא והכתיב לא איש אל ויכזב וגו' ואמר הרב בכור שור[2]) ג' עניני נחמה הן, מי שהבטיחו לדבר ויש לאל ידו לקיימו ונתחרט זהו כזב ופעמים שאין לאל ידו ומתחרט שהבטיחו אל ב' נחמות אין, אבל יש נחמה שלישית כגו' אדם שנודר דבר ומתחרט מחמת שנולד בו דבר אנן בהדי דלאו אדעתא דהכי נדר כי אם על תנאי כך הקב"ה כשגוזר דבר לטובה על האדם גוזר על התנאי אם לא יקלקל מעשיו וכן כשגוזר לרעה כגון גוזר על תנאי אם לא ישבו מדרכיה' הרעי' וניחמתי דהכי פי' כאלו נחמתי שלא כי אם על תנאי לקיים אם לא יחטאו. ויתעצב אל לבו של אדם מן הרעה הבא עליו. רק רע בגימטריא „יצר הרע". ויהי נח בן ת"ק שנה פרש"י למה סתם מעיינו של נח שהוליד לת"ק שנים וכו' שלא יהי' בניו בני ק' בגזירת המבול ויהיו בני עונשין דקודם מתן תורה לא נענשו עד ק' שנה והנער בן מאה שנה ימות, ותימא[3]) אמאי נענשו במבול הקטנים והפחותים מק'.

חסלת פרשה בראשית.

---

[1]) הא"ע כתב קוץ גדול וקטון ממנו. דרדר והוא לבדו דר כי אחיו נעדר. אין כוונתו שאין לו אחר שבספר הושע כתוב וקוץ ודרדר יעלה על מזבחותם, רק הכוונה שהקוץ יש לו אחים עמו כלומר סעיפים והדרדר לבדו גדל.

[2]) עי' מרדכי מס' שבועות שהביא הבכור שור בלשון אחר.

[3]) עי' ש"ס, ואולי לא הי' פחותים מק' וגם ניצלו בזכות אביו, לאפוקי שכל הני לא הי' להם זכות אבות.

נ ח

אלה תולדות נח כל מקום שכפל שמו בידוע שהוא מזומן לעולם הבא. כי השחית כל בשר, פרש"י כל מקום שיש זנות ואנדרמוסיא באה לעולם והרג טובים ורעים, ותימא והלא הטובים שבהם ניצלו? וי"ל דקטנים שבהם שלא באו לכלל עונשים קרי טובים. כי השחית כל בשר את דרכו, מלמד שהלכו ערומים וכשראו אשה יפה נתאוו לה לבא עליה. עצי גופר, ע"ש שנידונו באש וגפרית במים חמין. ואל אמה תכלינה, תימא א"כ יתעכבו שם המים, וי"ל ואל אמה וגו' קאי ארופן, אבל הגג כלה עד אצבע. מכל[1]) הבהמה הטהורה נח למד תורה וידע העתידים להיות טהורים מאי דפריך בזבחים מנא ידעו קאי אעופות שנאכל במסורת למי שאינו בקי בהן והוצרך להעבירו לפני התיבה ומי שהיתה קולט כו'. שנים איש ואשתו[2]) לפי שהבהמות היו נרבעין הוצרך להביא הכשרים שלא נרבעו, אבל עופות שלא נרבעו נאמר בהן זכר ונקבה, ד"א הזכרות ונקבות נראה בבהמה כמו באיש ואשה מה שא"כ בעופות. שבעה שבעה וגו' מכאן הבין נח שהקדוש ברוך הוא חפץ שיקרב מהן קרבנות לפניו כי די לו' נקיבות אפילו בזכר אחד, והקריב מן הזכרים לעולה דכתיב ואם עולה קרבנו זכר תמים וגו'. ויסגור ה' בעדו שחתם הפתח בשמו. ויסכרו מעינות תהום, פרש"י שאין כתיב כאן כל לפי שנשתיירו כגון חמי טבריה וכיוצא בהן, תימא למאן דאמר דלא ירד מבול לא"י מהיכן באו חמי טבריה, ותו קשה למאן דאמר בזבחים מבני א"י מתו בהבלא היאך נמלט עוג. ולא מצא היונה[3]) מנוח אפי' בא"י משום הבלא ועוג נמלט על התיבה אע"פ שירדו עליו מים, מים ברכה הי'. ד"א אע"פ שנראו ראשי

---

[1]) עי' בפדר"א פכ"ג.

[2]) עי' פסחים עלה ק'.

[3]) במדרש והובא בתוס' במה עוזנין כל העופות בשעה שהן ניחין נוחין על גבי סלע והיונה כשהיא יגעה נוחה באחת ופורחת באחת לזה אמר שלא מצאה מנוח לכף רגלה. שהיא פורחה באחת וניחה באחת כ"כ עד שיגעה, ולא מצאה מנוח אא"כ לכף רגלה,

ההרים ולא מצאה מנוח כי אינה אוכלת אלא נבילות כעורב. וישאר אך נח, פרש"י שהיה גונח דם כו' שהקישו הארי וכו' פי' אך לשון הבאה, וכן בפרש"י בפ' הזהב בתנורא דאכנאי, אך גדולה היה באותו היום, פרש"י מכה גדולה שכל מקום שנתן בו עיניו נשרף. טרף בפיה לשון תלישה כשר בשדה טרפה מתרגם דתליש מן חויא. ויפתח נח את חלון התיבה, תימא[1]) למ"ד אבן טוב היתה. וישלח ידו ויקחה, אמאי לא הניחה ליכנס מעצמה, פי' בכור שור לבדוק אם יש טיט בכנפיה אם קלו המים אם לאו. צא מן התיבה אתה ואשתך, פרש"י כאן התיר להם תשמיש המיטה, תימא ונילף מינה שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, וי"ל לא בא להתיר להם אלא לזרום בפ"ו. למשפחותיהם, פרש"י ולא הם פירוש בהמות וחיות ועופות וצאן למשפחותיהם אבל לא הם כי היו יראים עוד ממבול ויצאו הזכרים לבד והנקיבות לבד עד שציום וזרום בפ"ו. מיד[2]) כל חיה אדרשנו, דכתיב כי יגח שור את איש ונסקל על ידו וילפינן שור שור משבת והיה ועוף בכלל. ומוראכם[3]) וחתכם יהיה, ובשעת משלחת זאבים וחיות רעות בגזירת הבורא נראה האדם לחיה כדמות הבהמה שנאמר נמשל כבהמות נדמו, ד"א לפי שעד

לעת ערב, בסדור יעב"ץ שהיונה אינה תולשת מן המחובר בשבת, ובזה יוכל להבין מה שיסד בפיוטו של שבת יונה מצאה מנוח וא"ש לעת ערב עלה זית בפיה, שכל השבת לא היתה תולשת רק לעת ערב עלה וכו', יש דגים שיוצאים ליבשה בערב שבת בין השמשות ומוקיט שם ואין חוזרים לים עד מוצאי שבת, שבט מוסר פ' י"א בשם האפודי.

[1]) וי"ל שנקבע האבן בחלון, וכן פירש הדבק טוב.

[2]) עי' תולדת אהרן ש"ת בל"ר ועי' בל"ר שתמה מסנהדרין כ"ז ועי' בשער המשפט ה' נזקי ממון סי' ת"ק שתמה כן על הרא"ה וע"ש מה שכתב ועי' היטב מה שכתב הרא"ם בריש מציעא.

[3]) כתב הרא"ם בשם הראב"ד פ"ג דמציע רועה שהניח עדרו ונכנס לעיר ובא זאב וטרף וכו' אין זה אונס דלפטור ש"ש עליו, דאילו היה שם היה מתקיים בי' ומוראכם וחתכם והוי אונס מתוך הפשיעה דחייב, וכעין זה כתב הכ"י פ' שור שנגח בטעם דמועד לבהמה לא הוי מועד לאדם דמוראכם וחתכם.

עתה היו יחד בתיבה הוצרך לאיים האדם על בהמה וחיה. כי בצלם אלהים, לפי שנאמר כי רק עשב נתתי לכם את כל אע"פ שהותר להם להרוג בהמה יזהרו לשפוך דם האדם שנאמר כי בצלם אלהים וגו'. והיה בעננו ענן, מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה. ויטע כרם, במדרש שהשטן סייעו בדם ארי וקוף וחזיר. ויתגל אותיות גלות שגלו י' שבטים על עסקי יין. ויקח שם ויפת, פרש"י בוכות שנתאמץ במצוה זכו בניו לטלית[1] של מצוה, ותימא דאמרינן לקמן בזכות מחוט[2]) ועד שרוך נעל זכו לציצית ולתפלין, וי"ל ודאי בזכות השמלה זכו לציצית ואינו יודע איזה מבני שם זכה זרע אברהם בזכות מחוט ועד שרוך נעל. בנו הקטן, והלא חם לא היה הקטן אלא הקטן מבני חם והוא כנען, וכיון שחם לא חטא אמאי לא ברכו כאחיו, וי"ל לפי שלא נהג בו כבוד לכסותו. ורי"ח פירש שכל אחד מבניו היה משמשו יום אחד ויומו של חם היה והניח חם בנו תחתיו לשמשו, ובפ"ק דר' אליעזר וירא חם וגו' ראהו מגולה ולא כסהו. ויגד לאחיו, דרך ליצנות והאי דלא קללו משום שנתברך בצאתו מן התיבה. ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו בישים שגם אחיו יהיו עבדים ונתקללו כולם ודרך העולם שקטן האחים משרת לגדול ואו' לו במה אתה ארור כנען שאתה קטן שבכולם ותהיה עבד עבדים לאחיך הגדולים ממך. אבן עזרא ברוך ה' אלהי שם, כלומר שהוא בן חורין ואין לו לשם אדון ומצוה זולתו, שם יצא ממנו שלמה, ויפת יצא ממנו כורש שבנה בית ראשון ושני ועמדו ת"י ת"ק בגימטריא „שם ויפת". שפה אחת לכולם בגימטריא „לשון הקדש". שפה אחת לכלם מה שידע זה ידע זה, וידעו כולם ע' לשונות וכל אחד שבח את כולם עד אחד, דאי עכשיו נבראו ע' לשון הא אין כל חדש תחת השמש בכור שור. ויהי בנסעם מקדם מקדמונו של עולם, בדורות שלפני

---

[1]) ועי' במ"ר זכה לפיונלא, ונתקשו בו המפרשים ועי' מגילה י"ג וי"ל שבלשון המשנה נקרא תגר"כ פיונלא ור"ל לכתבם בל' יונית.

[2]) הכוונה על חוטין שקושרים בכנף הטלית כמו שאמרו בשבת (ד' כ"ז) חוטי צמר וחוטי פשתן שבראשי הכנות, והזכיר החלק היותר קטן וקל שעל האדם, מכף רגל ועד ראש.

המבול כתב וימת פלוני ולא בדורות שלאחר המבול לפי שבני דורות הראשונים כולם שלאחר המבול טבעו במבול, אבל האחרונים העמידו תולדות שנתמלא העולם מהם ואינם חשובים כמתים. שנער בגימטר׳ ששך, ששך בא״ת ב״ש „בבל״[1]), שרה בא״ת ב״ש בגימ׳ „יסכה״. שרה עקרה אין לה ולד, אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות שהיה לה לאחר זמן. מלכה בגי׳ „יסכה״.

חסלת פרשה נח.

לך לך

רמז שיולד יצחק לק׳ שנים, ד״א רמז לק׳ ברכות בכל יום, ועתה ישראל מה ה׳ וגו׳. „מה״ בא״ת ב״ש י״ץ הרי ק׳, כי כן יבורך הרי ק׳ ברכות. ואברכה מברכיך, פרש״י בפ׳ תולדות, צדיקים תחילתן תוגה ואחר יתן שמחה, ורשעים להיפך וכאן פתח בברכה, וי״ל שאני ברכת הק״ב מברכת בשר ודם, ד״א הדר כתב ונברכו בך, והקשה אביו של רי״ח ואמאי לא אמר אם קהללוך אבטלנה ותימא שיש בני אדם הנולדים במזל שקללתם מתקיימת אפי׳ בצדיק גמור ואג׳ הקב״ה אם אי אפשר לבטלה אקללם כדי שלא יקללוך. והכנעני אז בארץ, לכן אל תתמה אם לא יכלה לשאת אותם. ויט אהלה, ב״ה שנטה אהל שרה לבד, כדאג׳ דאסור לאורח לשמש מטתו. ואותך יחיו, תימא וכי הקשה בעיניו שיחי׳ אותה וי״ל קאי ארלעיל כי אשה יפת מראה את ויהיו אותך ובשבילך יהרגוני, ותימא לא היה יותר ירא שיהרגוהו מאשר ישכב אותה, בחייו יהי׳ חוטאים בכל יום אבל אם יהרגוהו לא יחטאו כי

---

[1]) ועי׳ י״א ט׳ ע״כ קרא שמה בבל, כבר קשה לי על תוס׳ שבת ל״ו ב׳ שכתבו דלא משכחן שום דוכתא עיר ששמה בבל אלא מדינה — ואח״כ ראיתי שהר״ש הקשה וכתב בשם ס׳ ג״פ (סי׳ קכ״א) בשם מהרי״ט (א״ע סי׳ י״א) שיש עיר במדינת בבל ששמה העיר בבל גם ונדפס גם ש״ת ריב״ל (ח״ג סי׳ כ״ה) ונתא בבל דעל נהר חדקל יע״ש, ועי׳ היטב בהרמ״ש.

אם פעם אחת[1]). אמרי נא אחותי את, תימא היה לו לומר אחי הוא או אחותי, וי"ל בקש משרה לומר שהיא אחותי ולא רצתה לשקר אז אמר אבקשך אני שאם אמר אחותי את שלא תכפרי ותכחישני אך שתקי. וינגע ה' את פרעה, תימא אמאי לא התרה בו כמו באבימלך הנך מת על האשה אם כן שוגג וסופו מזיד היה הדע שאמר לאברהם למה לא הגדת לי וגו' וי"ל תחילתו שוגג וסופו מזיד שהקב"ה גילה לו שהיא אשת איש שהרי אמר לאברהם הנה אשתך היא מנא ידע ואם תאמר שרה גילתה לו הלא צוה לה אברהם שלא תגיד, אלא שהקב"ה גילה לו קר"א. ועתה הנה אשתך קח ולך, תימא אמאי לא אמר כאבימלך שאמר כטוב בעיניך שב, וי"ל שאבימלך היה כבר נשוי אשה יפה אבל פרעה פנוי היה והיה כושי שלאכסנאי היה לו אשה יפה והוא לא רי"ח. ויהי ריב וגו' לפי שהכנעני[2]) והפריזי אז בארץ ולא הי' רשאין להקריב מקים מרעה. כי אנשים אחים אנחנו לפיכך איני מקפיד אם תטיל חלק יפה. אחרי הפרד לוט מעמו[3]), ושמתי את זרעך כעפר הארץ ואין דיי לך בחלק שהניח לך לוט. אחרי הפרד לוט, כל זמן שהרשע היה עמו היה פירש הדיבור, תימא[4]) והכתיב ויירא ה' אל אברהם וגו'. זרעך כעפר הארץ, נידוש ברגל למלאכות. ויבן מזבח וסמיך ליה ויהי בימי אמרפל וכן יזכור כל מנחותיך וסמיך ליה ובשם אחינו נדגול מכאן שצריכין להתפלל לפני המלחמה. ויהי בימי אמרפל, תימא והא כדרלעומר גדול ממנו שנא' בא כדרלעומר והמלכים אשר אתו[5]), וי"ל שהיה גדול בשנים לכך מנאו ראשון.

---

1) כמו בשוחטין בשבת, הכתר שם טוב ומבעל שם טוב מלמד, הביא זאת משמע מרב אחד — יש להקשות למה לא ילין ומאברהם דמיתת הבעל מתיר מלאמר והרגו אותי ואותך יחיו.

2) עי' פ' (ט"ו י"ט) ז' עממין הן, החתי, והפריזי, והיבוסי, והכנעני, והאמורי, והחוי, והגרגשי, ומה שמנה רפאים ולא הזכיר שם חוי לפי שחוי היינו רפאים כמבואר במ"ר ולא כדעת ר' שלמה ומלכו בדרשותיו דחוי היינו הגרגשי ורפאים הוא אומה בפ"ע.

3) ור"ל אף בעודנו עמו.

4) וכן הקשה הטו"ר.

5) וכן פי' הטו"ר.

עשו מלחמה תימא אמאי נלחמו, וי"ל שאילו הי' בני שם ואלו הי' בני חם ונתנו להם לעבדים ומרדו בהם לפיכך יצאו עליהם למלחמה. ויגד לאברם העברי כלל אעפ"י שהוא עברי ואכסנאי היה יכול לעזור לו לפי שהוא שוכן באלוני ממרא וגו' והיו בעזרתו והלכו אתו. שמנה עשר ושלש מאות הוא אליעזר בגימטריא[1]) כך. ומלכי צדק מלך שלם וגו' שלא תתמה ממה נתפרנס כיון דכתב אם מחוט ועד שרוך נעל וגו'. מעשר מכל, משלו ולא מן השבי שלא רצה ליהנות ממנו לפי שמלך סדום רשע היה ולא רצה לגלות ליהנות ממנו. ויתן לו מעשר מכל, שם נתן לאברהם והלא שם כהן היה אלא מפני שבירך את אברהם קודם והקב"ה נהפכה השיטה, ולא תאמר אני העשרתי את אברהם כי מן הדין כולי שלי כמו המציל את הגוים והוא עישרו דחזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, ואם תאמר כיון שהצילו מן הגוים אמאי נחלק קשה גזל הנאכל, וי"ל לפי שהבעלים היו מרדפין אחריו לכן איקרי גזל, ד"א ולא תאמר אני העשרתי כי הקב"ה הבטיחני ואברכך והעושר והכבוד מלפניו ולא אקח משלך, מה תתן לי מה צריך לי בו הואיל ואחר יהנה. ובן משק ביתי זה לוט שמשתוקק עליו לירשו, וי"א[2]) אליעזר קורהו דמשק לפי שרדף עד משמאל לדמשק כדי להצילו. והנה בן ביתי יורש אותי, תימא והלא אמר לו הקב"ה כבר לזרעך אתן את הארץ וי"ל אמר אברהם אני זקן וכשאמות אני קטן יחזיק בן ביתי. בכל אשר לי, ואמר לו הקב"ה לא יירשך זה כי אם היוצא ממעיך יהיה מוחזק בחייך בכל אשר לך. השמימה, השמים אין כתב כאן אלא השמימה בה' בראתי עולמי הריני מוסיפה על שמך ואתה פרה ורבה. ויחשבה לו צדקה, אברהם חישב להקב"ה שיוצא מחלציו יירש את הארץ, במה כתיב והא כתיב והאמין בה', וי"ל לפי שהיה גר בארץ, שאל אות על ירושת הארץ, דבר אחר לפי שהאמין, שאל ממנו אות כי אין מבקשין שבועה ממי שאינו נאמן. במה, בא"ת ב"ש שי' בגי' ת'. ויבתר אותם בתוך, דהא כתיב עגלה משולשת ואיל משולש העמיד עגלה

[1]) כן פי' רש"י בשם רבותינו.

[2]) כן פי' רש"י בשם רבותינו.

כנגד חבירתה והשלישית בתר וכן לאיל. ואת הצפור לא בתר, לפי שלא הי' רק שנים והעמיד זה כנגד זה, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, ותימא לא תמצא בעבודה ועינוי שנה, וי"ל לכן טעם בהא תנק"ו באותם כלומר ועינוי אותם בין רבים בין מועטים, וד' מאות שנה מוסיף על הגירות. קרי"א, ודור רביעי ישובו הנה, פי' דור רביעי של האמוריים אז כבר הוחזקו רשעים בג' דורות ואז יפקוד הקב"ה על דור רביעי כשהן רשעים כאבותיהן, דור אותיות רד"ו שנים. פרא אדם, סוחרי הולכי מדברות. ויד כל בו לקנות ממנו. ויהי אברהם בן צ"ט, אמאי נימול לצ"ט, צדי"ק טי"ת עולה תרי"ג. ברית זו מילה עם פריעה הוי תרי"ג, אברהם בגימ' רמ"ה ואז נעשה שלם. לא יקרא עוד שמך אברם[1]) וגבי יעקב לא יקרא עוד שמך יעקב ואע"פ נקרא תדיר יעקב, וי"ל לא רצה שיקרא אברם בשם גנותו אבל יעקב לא רצה הקב"ה לקיים דברי עשו הרשע דאמ' הכי קרא שמו יעקב ואם לא היה קורין אותו יעקב היה נראה שהוא לשון גנאי ועקבה. בעצם היום הזה ביום הכפורים נימול בעצם לג"ש, ותימא בסוף מדרש השירים אמר נימול באחד בתמוז של כחום היום. וימל את פר"שי בישמעאל כתיב את לפי שהוזקק גם לפריעה אבל באברהם לא כתיב ולא הוצרך אלא להתוך לפי שנתמעך ע"י תשמיש ואע"ג דאמרינן בפ' הערל דלא ניתנה פריעה עד יהושע[2]) מכל מקום קיימה אברהם שהרי קיימה כה"כ ואם תאמר אמאי המתין אז מלימול עד שציוהו הקב"ה, וי"ל מן המילה ואילך קיים ולא קודם לכן לפי שלא היה

---

[1]) עי' ברכות י"ג וקשה מדוע השמיט הרמב"ם. ובמ"ר וירא, ויפ"ת כתב שאם נקרא אברם אפ"ה כותבין בגט אברהם דמשמע ע"ש אברהם אבינו נקרא.

[2]) יבמות ע"א ע"א, ובתו' בסוף הלמ"מ. ועי' יפ"ת פ' הערל בשם הרא"ם דמה שלא פרע כאילו לא מל הוא רק בקטן אבל לא בגדול דא"ל פריעה והמ"ק הקשה דאם הוא הלמ"מ גם בגדול שייך זה, ואולי הוא רק בקטן, ושמעתי אז הוי גדול בעת שהוא מל, ומשמע דאף בגדול שייך ד"ז.

בו לקיים המצות עד שנימול כדאמרינן בנדרים ה׳ דברים חסר קודם מילה ראיית עינים בשמיעת אזנים ד׳ הבנת הלב.

חסלת פרשה לך לך.

וירא

וירא אליו, פירש״י לבקר את החולה, ומניין לפי שלא מצינו מקום וירא שאין אחריו וידבר או מאמר או צווי וכיון שלא נכתיב כלום ש״מ שלא בא אלא לבקרו. באלני ממרא, שגלה לו בחלקו לפי שנתן לו עצה על המילה ותי׳ וכי היה לו לבקש עצה לקיים מצות הבורא, וי״ל ששאל לו באיזה אבר ואמר ליה דומיא דערלה ממקום שעושה פרי, אי נמי אם לימול ביום או בלילה, אי נמי כדי לנסות. יושב פתח האהל בגימטריא להכנים את האורחים, ד״א והוא יושב פתח האהל כחום היום בגימטריא גיהנם וילמד שאברהם אבינו) יושב בפתחו של גיהנם ואינו מניח ליכנס שם מי שהוא נימול אבל מי שבא על הגויה כשקר לי׳ ר״ל. כחום היום, לכך אמר והשענו תחת העץ לצל. שלשה אנשים, פרש״י לרפאות את אברהם תימא דאג׳ בפ׳ ד׳ בבא בתרא אבן אחת היתה תלויה לו בצוארו שכל הרואה אותו מתרפא, וי״ל שמא אח״כ נזדמנה לו, פירש״י ובב״ר רפאל שריפה את אברהם הוא הלך להציל את לוט דרפואה והצלה חדא היא, ותימא דבפ׳ את הפועלים אג׳ דמיכאל הלך להציל את לוט? תימא היאך ראו כמו שאכלו וגבי מנוח כתיב אם תעצרני לא אוכל בלחמיך, וי״ל שאין מסרבין לגדול. כן תעשה כאשר דברת, כלומר לעולם תהיה היכולת בידך להכנים האורחים, ד״א כן תעשה כאשר דברת אפי׳ לפנינו אין אכילה. בן בקר רך וטוב הרי ג׳ כדי להאכילם ג׳ לשונות בחרדל ואמאי לשונות לפי שנעשות במהירות ואין צריך הפשט. וחלב בן הבקר, כסדר הבשר לאחר החלב, ד״א אבלו

---

[1]) עי׳ ט״ז יו״ד ס״נ.

חלב עד שהכינו הבשר, מכאן[1]) ראיה דחלב מותר מן התורה דהוי דבר היוצאין מן החי. ואקחה פת לחם בעל הבית בוצע. ויאמרו אליו איה[2]) נקוד איו שבאליו פרש״י כשם ששאלו לאברהם איה שרה כך שאלו לשרה איו כשתקה הלמ״ד שאינה נקודה ותשם אותה בתוך איה ויהיה אליה איו, ואם תאמר והא אין שואלין בשלום אשה, על ידי בעלה מותר, ותימא והיא שאלו והלא אסור לספר עם האשה, וי״ל מלאכים שאני, פרש״י כ״מ שהכתב רבה על הנקודה וכו׳ ותימא לינקוד ה״ל וי״ל דלא״כ היתה נראה כמחוקה, ולא נהירא דהא גבי רחוקה וגבי אהרן רק אותיות נקודה, ונראה לפרש כ״מ שהכתב רבה את הכתב לאו דווקא ולא אתי למעט הנקודה אבל כ״מ שהנקודה רבה אתה דורש הכתב לאו דווקא ולא אתי למעט הנקודה דווקא קאמר. כעת חיה, פרש״י כעת הזאת וכו׳ בפסח היה, ובפסח נולד יצחק ובפרק קמא דראש השנה קאמר למועד כלל דקאי בסוכות ואמר ליה למועד ראשון תנאי היא. ותצחק שרה, תימא ומה הקפיד הקב״ה על צחוק של שרה יותר משל אברהם וי״ל אברהם צחק מתוך שמחה כי שמע מאת הקב״ה והאמין אבל שרה שמעה מפי אנשים וסיפר לחברותיה וליגלג בדבר. בקרבה לאמר, פי׳ לאמור לאחרים. ואני זקנתי מכאן שמותר לשנות מפני השלום שהרי אמרה וארוני זקן, ותימא והא אמרה אחרי בלותי אלא תלה הדבר בזקנת שניהם, תימא האי דמותר לשנות מפני השלום אמאי לא חשיב האי בהדי הנך תלת מילי דמשני צורבא דרבנן ברבורי וי״ל[3]) מפני השלום יכולין כולי עלמא אבל בהנך תלת מילין אין משנין כ״א צורבא מדרבנן. וישקיפו, פרש״י כל השקפה לרעה חוץ מן השקיפה ממעון קדשך, ותימא הא איכא משמים נשקף דמשמע לטובה, וי״ל דהאי נמי לרעה כדאג׳ בהגדה

---

[1]) הרי״ט אלגזי הקשה אמאי לא ילפינן מאברהם, ותירץ שאין למדין דבר מקודם מ״ת ע״ש. ועי׳ בס׳ למורא על בכורות מזקני הגאון דברים נחמדים, דהיה סבר שהם בני נח ולא נצטוו כי אין זה משבע מצות.

[2]) עי׳ נמוקי יוסף פ׳ הפועלים.

[3]) עי׳ בטו״ר על התורה.

אמת אמר לא יברא אדם וחסד אמר יברא אדם. ויבאו שני המלאכים גבי לוט קראם מלאכים, תימא והא כתיב ויאמרו האנשים אל לוט וי"ל אותן שאנשי העיר קוראין אנשים. מלאכים, פ־ש"י לפי שאין מלאך אחד עושה שני שליחות, לפי שאין עניות במקום עשירות, ואם תאמר והא איכא הכא בסנוירים וי"ל גם זה היתה הצלה להגיז מפני הרשעים. אשר לא ידעו איש, תימא איש לא ידעו הווה לו למימר כמו בתולה ואיש לא ידעה[1]) כי דרך האיש לפתות האשה ולידע אותה וי"ל דבנות לוט פיתו את אביהן וידעוהו דכתיב ולא ידע בשכבה ובקומה וכן גבי בנות גוים שפיתו את ישראל לדבר עמה דכתיב בהו וכל אשה יודעת, ולכך נקראת זונה ששולטת באיש ומשיאתו. אל תביט אחריך שלא תתעכבו ולא תסתכלו במלאכים שלא לצורך. ירא לשבת בצוער, פי' יחידי כי בני העיר כשראו האש, יצאו כולם ואמרו שמא אניכים באו עלינו ומתו עמהם לכך אמרו אין איש בארץ. ותקרא את שמו מואב, תימא דהכי משמע דגנת הוא לה, וכפ' שור שנגח את הפרה אמר בזכות שקדמה בכורה וכו' וי"ל ודאי שבח הוא לה אבל קריאת שם מואב הוא גנאי לפרסם הדבר. גם היא אמרה אחי הוא כלומר בדקתי כל מה שיכולתי לבדוק לכך הכיתו הקב"ה אבל פרעה שלא בדק נגעו לאלתר. ונוכחת פי' ותהיה נוכח מכאן ואילך שלא תקראי לבעליך עוד אח פן יבא הדבר לידי מכשול. הנה הוא לך כסות עינים, כלומר בושת וכלימה לקרוא אח למי שאינו, וכל אשר אתך הוא בשת. ואת כל ונוכחת כדפי'. וה' פקד את שרה כאשר אמר בשילהי החובל כאשר אמר אברהם והוא נענה תחילה, ותימא והוא קודם לכן נתבשרה שרה גבי שרה כתיב פקידה שהיתה זקינה והזרה לנערותיה להיות רואה שייך למימר לשון פקידה כדאג' במס' נדה מפקידה לפקידה, אבל ברחל שהיתה בחורה שכתב לשון זכירה ולא היתה צריכה לפקידה, ובחנה בתחילה בשמואל כשהיתה עדיין

---

[1]) עי' רש"י שם, וי"ל שלכך אמר ואיש לא ידעה שאפשר שידעה איש ועדיין היא בתולה כגון פחותה מבת ג' שבתולים חוזרין.

בחורה כתב בה זבירה ולאחר מכאן שהיתה זקינה כתב בה פקידה. מלל בגימטריא ק׳. כי ביצחק בגימטריא רד״ו משנולד יצחק התחיל הגירוש. לבלתי הפכי את העיר, תימא אמאי לא הציל סדום עבור אברהם והציל צוער עבור לוט, וי״ל כי אברהם בקש עבור ה׳ עיירות וסדום עמהם ואח״כ ג׳ ולבסוף עבור סדום לבדה לפיכך לא היה להציל את סדום אבל לא ביקש עבור צוער וניצלה. ותלך ותתע, פרש״י שחזרה לגילוי בית אביה ולבסוף עשתה תשובה, ד״א למה נקרא הגר קטורה, על שם שנאים מעשיה כקטרת. ותתע לפי שלא הלכה דרך ישר. כלו המים מן החמת, באשר[1]) הוא שם, פרש״י דצדק היה באותה שעה, ותימא דהא אמרינן לעיל דיצא לתרבות רעה, ותו קשה והא בן סורר ומורה נהרג על שם סופו, וזה ודאי היה עתיד להוות רשע וי״ל זה היה צדיק אלא זרעו יחטא אבל בן סורר ומורה גופי׳ חטא, ד״א בידי שמים אין דנין על העתיד אבל בידי אדם בבן סו״מ דנין על העתיד. שבע כבשות, ולא חפץ אחר וי״ל לעדה על חפירת הבאר להשקות צאן וכבושת ולמה לפי שיולדות ואינם כלים, ולמה ז׳ רשבע ושבועה לשון כופל על הלשון. נסה את אברהם, להודיע את המלאכים המתרעמים למה אתה משפיע טובה לזה ולכך אמר המלאך אתה ידעתי וגו׳. ורשב״ם פי׳ נסה לשון קנטור כמו מסה ומריבה שאל הקב״ה מן הזרע שנתתי לך וברכתיו באתה בברית עם פלישתים זרע ארור אני הפר הברית, ואמר לי׳ העלהו לעולה כדי להקניטו וכן עשה והקשה לא חזר מדיבורו כי לא צוה לו לשוחטו ילך לך אל ארץ המוריה נסיון אחרון כראשון לך לך. שבו לכם פה עם החמור, עם הדומה לחמור, והלא ישמעאל לא היה עבד וי״ל כיון שבא ממשפחת שפחה הוי כמותה. ונשתחוה ונשובה ולא יותר, לכך הבין יצחק קצת, ואמר איה השה רי״ח. ד״א ונשובה מכאן שברית כרותה לשפתים והורו שניהם. ה׳ יראה נקרא יראה ונקרא שלום, ירושלים[2])

---

[1]) הרמב״ן פי׳ במקום אשר הוא שם, וביחזקאל כ״ג מ׳ לאשר רחצת וכו׳ ת״י לאשר, וכן הכא ת״א.

[2]) עי׳ תוס׳ תענית (ד׳ ט״ז) ד״ה הר לכך אין אנו נותנין י׳

בגימט' יראו שלום. מן השמים בחוץ שעד לא ירד היה שוהטו. ויהי אחרי, פי' מיד אחר העקידה, תימא והא קי"ל כ"מ שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג או סמוך. ושמה ראומה, תימא דאמר צדיקים שמם קודמים וזאת היתה רישע ועוד איוב שמו והכתב תם וישר אלא מה שאמרו חכמים מיירי בסתם היכא דלא נתפרש מעשיהם.

חסלת פרשה וירא.

חיי שרה

ויהיו חיי שרה סמיך אדלעיל שנולדה רבקה שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנולד צדיק אחר, תימא מה זאת שמתה על ידי שהרימה השטן דיתו מדה במדה לא בטלה והקב"ה מדקדק עם הצדיקים ותכחש[1]) שרה לכך כחש השטן. מאה שנה וכו', פרש"י מה בת כ' בלא חטא שאינו בת עונשו[2]) כו', תימא והא קמ"ת לא נענשו עד בת ק' וי"ל מואת הנפש אשר עשו בחרן קרי לאחר מתן תורה. ככת ז' לנוי אדרבה בת כ' יודעת להתקן תכשיטיה והיא יותר יפה מבת ז' וי"ל מה בת ז' לנוי אף בת ק' אע"פ שהיתה זקינה, ואם תאמר איך תפרש הכי גבי ישמעאל בלא חטא, וי"ל שעשה תשובה, בקרית ארבע האדם גדול שבענקים. ולבכותה[3]) כ' קטנה שלא בכו אותה לפי כבודה, וכן הוא חסר ו' והיכן היה

בירושלם בין למ"ד למ"ם על שם שלם, וגם לדברי המחבר כן. ועי' בספר טוב גיטין בלקוטי שמות עירות (בסי' ט"ז) וכתב וז"ל ומ"ש ירושלם בלא יו"ד אחר הלמ"ד לא ידעתי אם הוא בדיוק או בטעות ע"כ ונעלם ממנו דברי התוס'.

[1]) בילקוט שמעוני מכאן שהנשים פסולות לעדות, ועי' שבועות (ל' ע"א).

[2]) כן דעת הרא"ש שאין עונשין למעלה עד כ'. וכבר קשה לי מסוגיא דערכין למה צריך קרא לפטור קטן מכרת הלא אפילו גדול עד כ' שנים פטור מכרת.

[3]) ולא אמר לקוברה כי עדיין לא היה לו מקום לקוברה ולא היה יודע אם יקברנה עתה, כי אולי לא יהיה לו מקום.

יצחק שלא היה שם וי"ל שאברהם עשה בו מעט הבו־ה והמלאכים הניאו לו ועשו לו רפואה ושהא שם כ׳ שנים תדע דלקמן בפ׳ תולדות כתיב ויגדלו הנערים, פר"שי שהי׳ בני ג׳ ואברהם מת כדי שלא היה רואה עשו יוצא לתרבות רעה. ואברהם חיי קע"ה שנים וכן ק׳ היה כשנולד יצחק ויצחק בן ס׳ בלדת אותם שהיה בנ"ע לא קחשיב להו. גר ותושב אנכי עמכם, ובב"מ שאקברנה יבא בעל השדה לחרוש ויוציא העצמות וישליכם, והם השיבו על שאמרת גר תושב, אדרבא נשיא אלהים אתה בתוכנו, ומה שאתה ירא שישלכו העצמות מן הקבר. במבחר קברינו קבור, בין מלכים ושרים ישמה אין אדם חורש. ויקם אברהם וישתחו כדי להשתחוית לכולם לפניו ולאחריו. ויתן לו מערת ועפרן השיב השדה נתתי לך כלומר שלא יעכבו לך את הדרך לפיכך אמר ליה אברהם הדין עמך נתתי כסף השדה. מכפלה, בג"מ׳ קע"ה כשמת אברהם, המכפלה שנותיו של יצחק. בכסף מלא כעין בלא הקפה. עפרון בג"מט׳ ת׳ שקל שקבל מאברהם על השדה אבל המערה נתן לו בחנם, ת׳ שקל לקנות מישראל, אמה אחת במערה, תדע שהרי חצר המשכן שהיה בית סאתים והיה ק׳ על נ׳ והן ה׳ אלפים אמה על אמה. וזרע חומר שעורים שהן ל׳ סאין נפדה בנ׳ שקלים א"כ לפי החשבון ס׳ ריבוא אמה על אמה עולין כ"ח שקל רי"ח. שקל בג"מ׳ קינטרין. ויקם שדה עפרון קנאו משנתן הכסף וקם בידו אבל עדיין לא היתה חזקה לכך אמר אח"כ ויקם השדה וכל אשר בו לאחוזת קבר. מאת בני חת, תימא והלא קנאו מעפרון וי"ל שאותה שדה שייך למלכות. עפרון בג"מ׳ ר"ע עי"ן ואברהם זקן תימא והלא כבר נאמר ואברהם ושרה זקנים וי"ל לפי שחזר לבחרותו הוצרך לחזור ולומר בו זקן. שים נא ידך, בג"מ׳ מילה אשר לקחני מבית אבי ואיני יכול לדבר אל בנות חת כי הרחקני מקרובי. ואשר נשבע לי לזרעך, שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע כמה טענות יש לי, הנה אנכי נצב על עין המים אתעכב כאן ואבדוק בצניעותיו אבל בבית מה היא עושה הכל על פי מצות אביה, פרש"י גדול שיחו עבדי אבות שנישנית מכמה גופיה תורה וכו׳, תימא אמאי נשנו חלמות של פרעה וי"ל בשביל גדולתו של יוסף, תימא דאמרינן כל

נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן של שאול איני נחוש ומ״י[1] שרי), וי״ל אליעזר לא עשאו אלא סימן ויונתן לא אמר אלא לזרז נערו. ויהי כראות את הנזם ויתן לבו אל האיש, תימא[2]) הוי רץ ואח״כ אמר ויהי כראות את הנזם, כך היה המעשה כששהתה כל כך מלבא מה שלא הורגל בה מיד רץ בכל כחו אל המעיין דרך קצרה בשבילי גנות ופרדסים ורץ אל האיש וכשראה שאינו הולך דרך ישרה לבית אמה ולכך לא פגעה בו. אל תתמה על מה שכתוב ושני צמידים על ידה קודם ששאל לה לא נתן לה ממש אלא הזמינים לתת לה וכן מוכיח כשסיפר הדברים. עשרה זהב משקלם, מכאן שכום של ברכה שוה י׳ זהובים בשביל שגרמה לו לברך ברוך יי׳ אלהי אברהם נתן לה עשרה זהב משקלם. והנה עומד על הגמלים על העין מלמד כשרצה להורגו אמר אליעזר שם ופרח ואז התחיל לפייסו, למה תעמוד בחוץ ואנכי פניתי הבית פי׳ מעבודה זרה תימא והלא לא ידע שהיה עבד אברהם עד שאמר לו וי״ל דמ״מ ידע דבארץ מרחקים לא הוי עובדי אלהי נחור. ויושם לפניו לאכול ויאמר לא אוכל, תימא מי הפציר מכאן דרך ארץ כשנותני לפני האדם לאכול שאין צריכין לומר לו אכול, ויושם לפניו במדרש סם המות נתנו לפניו וסלקו המלאך ונתנו לפני בתואל. אולי לא תאבה האשה פרש״י אלי כתיב שהיה לאליעזר בת, תימא אם בן הראשון היה להיות חסר וי״ל כשאמר[3]) לו לבן בא ברוך השם אז אמר אליעזר מעכשיו אני ברוך ושמא יקח בתי. מה׳ יצא הדבר מנא ידע י״ל בבית לבן היה תרעם המגידיו עתידות. ויאמר אחיה ועמה במדרש שהיתה בת בתואל מלך על אדום ונקרא בתואל ע״ש שנבעלו כל הבתולות תחילה ואמרו לו אם תנהוג בבתך כך טוב ואם לאו נהרוג אותך, ונתרצה להם בא המלאך והורגו. ויאמר אחיה פרש״י שבתואל מת ויוכל לומר שלא היה מת אלא בתואל אמר הנה רבקה לפניך קח ולך. ויאמר אחיה ואמה לא אלא כי

---

[1]) עי׳ היטב ברמב״ם ה׳ עכו״ם (י״א ה״ד) וראב״ד.
[2]) עי׳ היטב פי׳ הטו״ר על התורה.
[3]) וכן פי׳ הטו״ר.

חשב הנערה אתנו ב׳ ימים או י׳. נקרא לנערה ונשאלה, והא הקטנה בת ג׳ היתה אלא שדומה כנערה. התלכי עם האיש או עם אחרים והשיבה אלך נר׳ לי הגון. ותאמר אלך איני חושש. אחותינו את היי, במדרש משום הכי נתעכבה מלדת עד שהתפלל עליה יצחק כדי שלא יאמרו ברכתינו עשה פירות. ויצא יצחק לשוח בשדה, תימא[1]) האמור בפרק אין עומדין אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא. מי האיש הלזה, פרשב״ם הרי זה מקרא קצר כלומר שפנה מדרכו עתה והולך לקראתי. ויצחק ב״א מבא״ר בגימ׳ מן גן עדן שעשו לו המלאכים ש״מ רפואה. ויאהביה, תימא אמאי היה לה לשנואתו, וי״ל כשנפלה מן הגמל נשרו בתוליה, וכשלא מצא לה בתולים ספרה להמאורע והלכו שמה אל אותו מקום ומצאו על אבן אחת ויונה רובצת עליה כדי שלא יגנבו, ויש אומרים היה אחת משום הכי זכו לכיסוי דם לכך כתב ויאהביה. ותקם רבקה ונערותיה ותלכנה, הלכו אתה ללותה, ואמר להם אליעזר לחזור וכן עשו, דכתיב ויקח העבד את רבקה וילך ר״ה. ויוסף אברהם ויקח אשה למדה תורה דרך ארץ שלא נשא אשה עד שהשיא את בנו, ד״א היינו דאמרי אינשי וכו׳. ויתן אברהם כל אשר לו ליצחק, תימא והא אסור לעבור אפילו מברין בישא לברא טובא, וי״ל כדאיתא בקידושין דגוי את הגר אינו יורש לא מד״ת ולא מדברי סופרים, ד״א גזירת המקום היה דכתיב כי לא יירש וכו׳, וה״ק הסכים על ידה דכתיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. ושמה קטורה, תימא[2]) היאך נשא מצרית ראשונה, וי״ל מתחילה נשא על פי הדיבור דכתיב כל אשר תאמר אליך וכו׳ וכשהותרה לו הותרה. נתן אברהם מתנות, פרש״י שם טומאה מסר להם, ואם תאמר אמאי, וי״ל כדי להפרישם מעבודה זרה שהיה להם תרפים ומזבחים ומקטרים להם והגידו להם עתידות

---

[1]) קושיא זאת הקשה התוס בד׳ כ״ג ע״ב, ותירץ דהתם מיירי בסתר המוריה כו׳ א״נ בקתא מיירי בבקעה במקום שרגילין שם בנו אדם לעבור והולכי דרכים עכ״ל יע״ש.

[2]) הקושיא מנקה פי׳ דהגר היתה משוחררת ואברהם גר ומשנה שלמה היא גרים ומשוחררים מותרים לבא זה בזה.

ואמרו איך נניח את אלו אמר להם בואו ואמסור לכם שאפילו במקום הטינופת תשמשו בהם. הדר ותימא לקיים מה שנאמר

וי"ב נשיאים יוליד.

חסלת חיי שרה.

תולדת

ואלה תולדת יצחק בן אברהם וגו' כדי שלא יאמרו אברהם גידלו לכך נקרא על שמו לכך כפל בו הפסיק. הוליד בגימטריא דימה שהיה קלסתר פניו דומה לו משום ליצני הדור[1]) וכו'. בקחתו את רבקה, פרש"י ובסדר עולם דרבקה בת ג' היתה כשנשאה ובספרי מוכיח[2]) דבת י"ד היתה. ותהר רבקה אשתו, בגימ' א"ש וק"ש. אחות לבן ע"ש אחיה הגדול, אחות נביות אחות אהרן אחות נחשון. כי עקרה היא, למה היו האמהות עקרות שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, עקרה היא הוא כותב שגם הוא עיקר היה, ד"א עקרה היא ומנא ידעי דהיא ולא הוא דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע. ויתרוצצו לשון שבירה כמו קנה ורצוץ כלומר משתברי בתוך מיעיה, והיתה יריאה שמא תפיל. למה זה אנכי בגימ' י"ב לנה התאויתי לי"ב שבטים וכן עתידים היה לצאת ממנה, אלא שעשו הוציא את השיליא והשחית רחמה. ותלך לדרוש את ה' פירש רש"י לבית מדרשו של אברהם[3]) י"ל שלא לצערו. ורב יעבוד צעיר, הרבה יעבוד ממשמע שנאמר הרב יעבוד אינו הצעיר יעבוד מדלא כתיב את, וכן אמרו רבותינו כשמלאה זו חרבה זו, ד"א ורב יעבוד צעיר הרבה יעבוד. תומים חסר א' שלא הי' שוין כשאר תאומים אלא אחד שעיר ואחד חלק. וידו אוחזת בעקב, שלא תצער אמו שנית בפתיחו הקבר רי"ת. עשו בגימ' שלום ואל"כ

---

1) עי' בש"ת שם אריה.

2) ותימה יש להקשות למה המתין לו כ' שנה להתפלל עליה, לפי הספרי?

3) וברש"י כ' לבית מדרשו של שם.

לא שביק חיי לכל בריה. ויקרא שמו יעקב, פרש"י אמר הקב"ה וכו' דכתיב ויקרא שמו עשו אני קורא שם לבני בכורי, תימא[1] דבירושלמי אמר למה נשתנו שמו של אברהם ושל יעקב ולא של יצחק ומתרץ אילו אביהם קראם בשמם, אבל יצחק הקב"ה בשמו קראו, שנאמר וקראת את שמו יצחק וי"ל יצחק קראו הקב"ה בטרם יצירתו ולהכי אין לשנותו אבל יעקב אחר לידתו. ויגדלו הנערים[2] פרש"י עד י"ג שנים לא נודע מעשיהם, תימא והא כתיב ממיעוק יפרדו פרש"י זה לצדקו וזה לרשעו, וי"ל בעודו קטן חשבוהו לנערות ולא לרשעות, ותימא וצא וחשוב ותמצא שהיה עשו בן ט"ו כשמת אברהם ולא היה זה שיבה טובה לאברהם, וי"ל שכ"ב שנים הללו לא נתפרסים מעשיו כולי, שעבר ג' עבירות עג"ש. במדרש כל שנאמר בו תמים או תמים מניין שנותיו שביעיותיו, באברהם והיה תמים חי קע"ה, ביעקב איש תם חי קמ"ז, באיוב איש תם וישר חי ק"מ, בנח איש היה תמים, מן המבול ואילך חי ש"נ שנה וקודם לכן לא קחשיב ליה. יעקב בגימ' מלאך האלהים דמותו ככסא הכבוד. ורבקה אוהבת את יעקב לפי שנאמר לה ורב יעבוד צעיר. והוא עיף אחותו בולמוס, ד"א דרך הציידים להיות טועים בדרך ד' או ה' ימים. הולך למות, כי נתעלף ברעב עד שלא יכול להושיט ידיו אל פיו, לכך אמר הלעיטני נא שפוך לתוך פי פן אמות לאלתר. מכרה כיום את בכורתך לי, והא ספק מה שאירש מאבי מכור לך לא אמר כלום, וי"ל לא מכר לו אלא שם הבכורה כי בלאו הכי

---

[1]) ירושלמי ברכות פ"א, וא"ע פ' הקורא הוא יצחק.

[2]) במ"ר צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה מכאן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה, ועי' במ"א סי' רכ"ה, ודעת מהרי"ל שיברך בשם ומלכות ולא כן דעת הרמ"א. לדעתי הטעם לפי שעד י"ג שנה פטור מן המצות מכאן ואילך חייב, והרא"ש כתב שהוא הל"מ שהוא בכלל שיעורין (כלל ט"ז) ועי' רש"י נזיר (כ"ט ב') ובתוי"ט באבות בן י"ג למצות ויש להקשות מה שכתב הרמב"ם בה' מלכים דלא נתנו שיעורין לב"נ למאי דכתב בה' מלכים (פ"ו ה"ב) דלעולם אין הורגין מן הב"נ לא קטן ולא חרש. לכך מוכרח לאמר שלא סבר כן.

היה ליעקב בכורה לנחלה שהיה ראשית אמו ונוצר מטיפה ראשונה משל שנותן ב׳ אבנים בשפופרת וכו׳. והוא עיף, בגימ׳ עבירות בא על נערה מאורסה, תימא והא אמרינן בפרק ד׳ מיתות בעלת בעל יש להם נערה מאורסה אין להם, מכל מקום דבר מכוער הוא, ועתיד לאסרה. עקב שנים שמע בקול הקב״ה וכל שנותיו היו קע״ה ובן ג׳ שנים הכיר בוראו. והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו, תימא האיך שימש את מיטתו ביום, וי״ל דהאפיל בטליתו, אי נמי בבית אופל שראה שסיגר את החלון, ותימא היאך שימש בשנת הרעבון, וי״ל שובע היה לו, אי נמי לא היה שום יהודי ולא הניח בעבור האומות. ואחזת מרעהו, כמסות לית שום בר נש. תהי נא אלה בינותינו בינינו ובינך, תימא מה זאת אריכות לשון וי״ל לא רצה אבימלך לישבע באלהי יעקב כי אם בגילוליו לכך אמר אלה שהיא רגילה להבדיל בינותינו וזהו גילוליך. ונשלחך בשלום וכי קטן בעיניך שנשליחה בשלום משל לע׳ שנטל עצם מגרונו של זאב וכו׳. ויקרא אותה[1]) שבעה על שם העיר באר שבע. ותהיין מורת רוח, פרש״י מעשינו של אילו, תימא אמאי לא היה לשניהם, וי״ל משום זקנותו, ד״א כי השוחד יעור שנטל מעשו דכתיב ויאהב יצחק את עשו וכו׳. ותהיין מורת רוח, ואל תתמה היכן הי׳ נשי עשו שלא הגידו לו נטיעה שנטל יעקב הברכות. לא ידעתי יום מותי ואם לא אברכך תפסיד כי יעקב אחיך קנה הבכורה על פי ואג׳ ריבה לאחד ומיעט לאחד דבריו קיימין. ועשה לי[2]) מטעמים,

---

[1]) וי״ל קרא אותה שבעה, בעבור היותה הבאר השביעית, והרוצה להשוב יבא ויקשוב.

[2]) עי׳ במרדכי מגילה כ׳ מצאתי כהן פנוי אינו נושא את כפיו, כי השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה וראוי למברך שיהא שרוי בשמחה כמו שמצינו ביצחק אחרי שאכל כ׳ ואברכך, וכן מצינו שמחים וטובי לב וכ׳ ויברכו את המלך עכ״ל והרשב״א כתב שלא מצינו בתלמוד, ובזוהר מצא שהכהן שאינו נשוי פסול לעבודה וכהן העובד מברך שנאמר ויברכם וירד מעשות החטאת, ומזה טעם איך לא ישא כפיו, שהרי אינו עובד ומ״מ אין נשיאות כפים ביה״כ. עי׳ תוס׳ ר״פ תפלת השחר.

על ידי אכילה הפסדתה ועל ידי אכילה תרויח, ד״א דרך למקבל שירה לעשות סעודה. וצודה לי צידה[1] רמז לו הלכות שחיטה, ומה ראה יצחק לברך רשע אמר כל היום מסתכן בנפשו למלאות רצונו, וזהו כאשר אהבתי כי ציד בפיו. עלי קללתך בני, כלומר אם יכעוס עליך ויעבירך מנחלתיך עלי מחסורך ואנחילך כל כתובתי. ד״א עלי קללתך ת״גם איתאמר בנבואה ש״ב יעבוד צעיר. ד״א עלי קללתך לא יקללך רק אותי כי אתה נער וידע שמעצתי יצא הדבר. ושקה לי כדי להריחו אגב. הידים ידי עשו והקול קול יעקב עוד סימן אחר יש לי ואחריו אלך וזהו וירח את ריח בגדיו ויברכהו. ואברכך לפני ה׳ ה״ק יסכים עמו גם ברוך יהיה. אך יצא יצא שני יציאות כשראהו בא השמן עצמו אחורי הדלת עד שנכנס עשו ואחר כך יצא. ואת כל אחיו קרוביו בני ישמעאל ובני קטורה, אחי אתה. ועל חרבך תחיה, תשמור אותו ועיירותיך בחרבך שהאכילני ציד, ד״א תכבוש בחרבך מדינות. יקרבו ימי אבל אבי אקרב אצלו אבלו במה שאהרוג את יעקב אחי, ד״א שימות אבי ולא יוליד עוד. ואהרגה את יעקב אירש את הכל. למה אשכול גם את שניכם, תימא לפרש על יעקב ועשו שהרי לא מתו ביום אחד דתניא בשעה שהלכו לקבור את יעקב וכו׳ אלא קאי על יצחק ויעקב שהרי דעתו היה להרוג את יעקב ביום מיתת יצחק, אם יעקב ועשו הכל יודעים שהית׳ אמם אלא אם תתמה איך מצדיק יצא רשע כזה לכך נאמר אחות לבן ורוב בנים דומים לאחי האם. הקול קול יעקב כשקול יעקב חלוש בבתי כנסיות ובבתי מדרשיות תקפה יד עשו. וישתחו לך לאמים, נתקיים כשתלו המלאכים בארונו.

חסלת פרשה תולדת.

ויצא

ויצא יעקב, פרשה זו סתומה לפי שהיה צריך לברוח בלילה שנאמר ויברח יעקב. וילך בגימ׳ בו ביום שקפצה לו הארץ. מאבני

---

[1]) לדעתי כוונתו, שכתיב צידה בהא וקרי בלא ה״א. רמז בזה אל חמשה הלכות שחיטה. ועי׳ ומנחת שי שהביא המדרש הזה בשם הפסיקתא.

המקומי¹) שעקר עליהם יצחק. ויפגע במקום תימא דאמר בשחיטת חולין כשנזכר יעקב על בית המקדש חזר לאחוריו כדי להתפלל במקום שהתפללו אבותיו וכך צלי יהיב דעתיה למיהדר וזה היה קודם שקיעת חמה שהרי שקעה עליו פתאום, א"כ לא היתה תפילת ערבית קודם שקיעת החמה, והיכן מצינו שיעקב תיקן תפילת ערבית קודם שקיעת החמה, ועוד קשה דאמרי' יצחק תיקן תפילת מנחה והאג' ביומא צלותי' דאברהם מוכי משהריה כותלי, וי"ל דאברהם התפלל כולם דהא קיים אפילו עירובי תבשילין אך לא עשאן קבע לבני ביתו עד שעשאוהו יצחק לבני ביתו וכך יעקב תיקן תפילת ערבית. סלם בגימ' סני, סולם בגי' ממון שעולים ויורדים בו, תימא הוה ליה²) למימר איפכא יורדים תחילה, ויש לומר שכן מצינו הרבה בעירובין מטפס ויורד מטפס ועולה, וכן בפסחים³) לעולם יכנוס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב. עולים ויורדים כו', פרש"י מלאכים שליווהו בארץ אינם יוצאים לחוצה לארץ, תימא והא הלך עד לפדן ארם כדמוכח בשחיטת חולין, אם כן מלאכים חוצה לארץ כבר הלכו להם, וי"ל בשובו לביתו באו מלאכי חוצה לארץ. עולים ויורדים בפ' גיד הנשה עולים תרי ויורדים תרי, וכתיב ביה במלאך וגוייתו כתרשיש וגמירי דהרי שלפי פרסיהון, ותימא דהכי משמע דאותן שעלו לא היו יורדין ובסוף עולין ומסתכלין ברמותו של מטה משמע שאותו שעלו ירדו. והנה מלאכי אלהים אילו הכהנים. עולים ויורדים בגימ' בב"ל ומד"י ויוו"ן ורומ"י. והנה ה' נצב עליו וכו' תימא אמאי לא אמר אביך ביצחק כמו באברהם⁴). שוכב עליה, פרש"י שקיפל כל הארץ ישראל משג' ולא יותר, תימא והא כתיב ופרצת ימה וקדמה וכו' וי"ל א"כ נתן לו נחלה

---

¹) בטו"ר על התורה, אע"ג דאיתא בפ"ב דזבחים דאין עושין מזבח ומדבר שנשמש בו להדיוט בבמה שרי ע"ש. ותימא הלא בזבחים (קי"ג ע"ב) דאפילו בבמה נמי אסור, וכן במנחות (ד' כ"ב) ולפי דברי המחבר ניחא קצת.

²) הרשב"ם פי' דרך ארץ להזכיר עליה קודם ירידה.

³) התם י"ל שבא ללמוד ג"כ שהיו נכנסים בכי טוב.

⁴) וכן תמה הבה"ע ע"ש ולא אדע כוונתו מה שכתב שם.

בלא מצרים. כי לא אעזוב עד אם אשר עשיתי אותו עד אין לו הפסק כמו מן העולם ועד העולם. עד אם אשר עשיתי ומשם ואילך. אם יהיה עמדי אלהים, תימא וכי אמ' דבריו בלשון תנאי וי"ל דלא היה כ"א חלום וכך אמר אם יהיה אמת כמו שחלמתי. ויהיה אלהים עמדי וכו' ד"א אם יהיה אלהים עמדי לשון שם שבועה כלומר כן יהיה אלהים עמדי. והשיבותיך א"ל האדמ"ה בגימ' לימות המשיח. וידר יעקב מכאן שמותר לנדור בעת צרה[1]). כי לא אעזבך פרש"י היינו לחם ותימא היכן הבטיחו בבגד וי"ל ושמרתיך דכתיב צנים פחים וגו' שומר נפשו ירחק מהם אעזבך שנאמר לא ראיתי צדיק נעזב, תימא והא כמה עניים גם ביניהם, וי"ל לא תמהתי ברואתי צדיק נעזב כמו אל תראוני שאני שהרחורת דשמא חטא גרם שהקב"ה מדקדק עמהם. הארץ אשר אתה שוכב עליה, מכאן אמרו חכמים מכר י' שרות בי' מדינות והחזיק באחת מהן קנו כולם. ושבתי בשלום אז יהיה ה' לי מכאן[2]) סמך שהולכי דרכים פטורים מכמה מצות ואוכלין בתעניות. עשר אעשרנו לך, תימא היאך מעשר מבניו וי"ל הי' עם מנשה לאפרים וד' אמהות הן הרי ד' בכורות והם פטורים ממעשר אם כן נשארו י' ולוי היה עשירי כשתמנה אחורנית, אבל תימא והלא גם מנשה היה בכור אם כן לא היו כי אם ט', וקצת תימא כיון דאמר אעשה זאת והוא עשה לי זאת א"כ על מנת לקבל פרס הוא, וי"ל דהכי קאמר כאשר אמת היא שאעשהו הכל כן יהיה אמת ששמרני. ד"א אמר יעקב יודע אני שהק"ק יקיים לי אבטחתו אעפ"כ ? אעשרנו. וילך ארצה בני קדם, תימא הלך שם, ותו הרי כבר נאמר הלך חרנה ותו וירא והנה באר בשדה זה היה בחרן, וי"ל כך היה הענין הלך להרן וחזר להר המוריה ומשם הלך ארצה בני קדם ללמוד לפני

[1]) וכן וידר ישראל נדר, ברים מס' חולין פריך התוס' אדברי ר"מ דסבר דטוב שלא תדור אף מנודר ומשלם והא כתיב וידר יעקב. וי"ל כדאיתא בב"ר שמותר לנדור בעת צרה כמו יעקב וישראל ויפתח שהם נזרו רק כשהיו בעת צרה וכר"מ.

[2]) לא ידעתי לזה מקור בש"ס. שמלינו שהולכי דרכים פטורים במצות דהיינו דוקא בעסק במצוה.

שם ועבר שהם שם כדמוכח קרא בפרשת נח. ויגש יעקב ויגל פרש"י כמעביר פקק וכו', מדקאמר ויגש[1]) ויגל משמע מיד בהשגתו העבירו, ד"א מדקאמר ויגל ולא קאמר ויגולל. את לבן בן נחור, אמאי לא קאמר בן בתואל, וי"ל על שם שר העיר דאמר עיר[2]) נחור אע"פ שהיה זקינו. ותרץ ותגד לאביה לפי שהיה דודו. אך עצמי ובשרי אתה ועלי לקרבך אע"פ שעקבת את אחיך פעמים. ועיני לאה רכות, והרוח קשה לה לכן שלח רחל עם הצאן. ברחל בתך הקטנה, אמר אם אשאל הבכירה יאמר עשו לא די לך שנטלת בכורתי וברכתי אלא אף את אשתי, תימא לימא בבתך הקטנה ותו לא, א"כ הוה אמינא האמצעית[3]) דהיא קטנה לגבי גדולה, ותימא ויקרא לאמצעית רחל. וישב עמו חדש ימים, תימא[4]) היאך נכנס יעקב בבית לבן והתרפים בביתו וגמלים של אברהם לא נכנסו עד שפינה אותם, וי"ל יעקב רצה לבדוק אם רחל ולאה עובדים או לאו. אעבדך שבע שנים כלומר אם לא תתנו לי בענין אחר אעבדך ז' שנים ולא אעבור על ציווי של אבי שאמר לי וקח לך אשה מבנות לבן. כימות אחדים, מחמת אהבה הי' בעיניו קצרים, ויהי בבקר והנה היא לאה, לא הכיר בקולה מרוב צניעות אותן ז' שנים, וכשקרא רחל השיבה למה אתה רימיתני, אמרה לו עשיתי לך כמו שעשית לאביך כשהיה סבור שהיה עשו ואמרת אני. וירא[5]) ה' כי שנואה לאה פי' ששנואים מעשה עשו לפניה, ראובן

---

[1]) ומזה לאו ראיה הא מצינו ותהר ותלד ? וכדומה הרבה במקרא.

[2]) וכן אמר לבן אלהי אברהם ואלהי נחור.

[3]) כמו דקוראין אחרונים לאמצעים אע"פ שיש עוד אחרים אחריהם והיינו דילפי הקודמים אליהם קרויים אחרונים כמו ב"פ (ל"ג ב') ואת לאה וילדיה אחרונים — ועי' תוי"ט דמאי פ"ז מ"ג ובמס' גטין (כ"ט א') ברש"י שם.

[4]) גם האמרי נעם פי' כן שזה כלשונו ודע שברוב מקומות ממש כלשונו מפורש באמרי נעם ובטור על התורה ואפשר שהי' להם זה הפירוש, או יוכל להיות שהמחבר ראה את הטור והאמרי נעם.

[5]) זה יתכן — אבל שמע ה' כי שנואה אנכי איככה יתכן ? ול"ל כי בראשונה היתה שנאתה כסויה במסתרין ולא נודעה לאיש — ואח"כ נגלתה בשער והעם נשאו על שפתותיהם.

אמרה ראו מה בן בני לבן חמי שמכר את הבכורה וערער עליה ובני לא מכרה ליוסף וניתנה לו ולא עירער עליו, ולא עוד אלא שביקש להצילו מן הבור, תימא והלא עדיין לא ניתנה בכורתו ליוסף. ותעמוד מלדת נענשה שלא הודת להקב"ה עד כאן מהר"מ, ולמה הודת ביהוד' יותר מבאחרים, וי"ל לפי שראתה שעתיד לצאת ממנו דתן ואבירם וזמרי ושמעי וקרח מלוי, וכשראה יהודה שהודה במעשה תמר הודת. ואחר ילדה בת אינו אומר בה הריון לפי שעיקר היה הריון בבטן רחל וכו' נפתלתי גם יכולתי, משנולד בן כי אהליאב שהיה מזרעו היה עם בצלאל במלאכת המשכן, תימא היאך יעקב נשא ב' אחיות וי"ל הי' אחיות מן האב ולא מן האם ואין אב לגוי. ואבנה גם אנכי ממנה לפי שאותה ה' היא על פריה ורביה, ולכל האמהות בשמותן ולרחל אין לה ה' ולבלהה יש ב' ההין, ולכך סמכה על וכיוצא בזה באברהם ניתוסף ה' משרי מן הי' ונשאר לה ה' ונקראת שרה. כאשר ילדה רחל את יוסף אמר מעתה יתן לי רשות ללכת כיון שילדת ואינו ירא עוד שאגרשנו. לוז פרש"י הולדר ואינו נראה לר"ת מדקאמר בפ"ק דבכורות תרנגולת כ"א יום וכנגדו באילן לוז ובמדרש יש גבי ירמיה מקל שקד אני רואה מה שוקד פירותיו נגמרין לכ"א יום וכן שכ"א יום מי"ז ימים עד ט' באב א"כ לוז היינו שקדם, ובירושלמי מתרגם שקדים לוזים, אי נמי י"ל דלוז לאו היינו שקד ושניהם נגמרים פירותיו בס' יום. תרפים[1]) בפ' דר' אליעזר שוחטין אדם בכור ומהניטין אותו בבשמים וכותבין שם טומאה על ציץ של זהב ונותנין אותו תחת לשונו ומניחין אותו בקיר ומדליקין לפניו נרות ומשתחוים לו והוא מדבר עמם. עם אשר אלהיך לא יחיה פרש"י שקללת[2]) חכם אפי' על תנאי היא באה וכו, ותימא והא מצינו התנאים והאמוראים שהו' מקללין על תנאי כמו בפרק מציאות האשה מאן דלא לומ' ליהוי בשמת' ענן ענן ממקרקע או ממטלטלי' וכיוצא בזה בכמה מקומות, וי"ל על תנאי היא היכא

---

[1]) לדעתי הוא לשון גלוי כמו במקום התורפה (בכורות ל"ג) והיינו מסומר וזה היה להם לעמוד במקום התורפה גלוי לכל.

[2]) הי' לו גירסא אחרת ברש"י, והכא לא היה בתנאי, אלא מאותה קללה מתה רחל בדרך.

ראין בידו לקיים כי האי. ויצא מאהל (שתי האמהות) לאה ויבא באהל רחל תימא היה לו לומר ויצא מאהל שתי האמהות, וי"ל ד' אהלים היו סדורים זה אחר זה והי' נכנסין מזה לזה ושל לאה ושל רחל הי' פתוחין גם לרשות הרבים אלא מחמת שהכיר בה שהיה ממשמשים. לא יחיה וי"ל יומת כגנב, לא לקום לא כת' כלומ' יכולה היתה. אילי צאנך לא אכלתי פי' רש"י מכאן שאיל בן יומו קרוי איל[1]), ותימא או לאיל לרבות את הפלגס דיצא מכלל כבש ולכלל איל לא בא משמ' דבל חדש י"ב נקרא פלגס ובחדש י"ג נקרא איל, וי"ל בחולין איל בן יומו קרוי איל ולא של קדשים. טריפה לא הבאתי אליך תימא מאי רבותיה והא שמר שכר הוה וחייב בגניבה ואבידה וי"ל יש טריפה שהוא פטר כמו באונס זאב וארי וכן גנובות יום וגנבת לילה פי' ע"י זאב וארי. לנשק לבנותי לספק להן בגדים וכלים כמו על פיך ישק כל עמי. כי דרך נשים לי דע"ז אתקש לנדה שנאמר תזרם כמו דוה, ד"א מעוברת היתה מבנימין. ופחד יצחק פרש"י לא אמר אלהי יצחק שאין הקב"ה מיחד שמו על הצדיקים בחייהם, ותימא[2]) דאליעזר אמר אלהי ארוני אברהם, ויעקב אמר בפ' וישלח אלהי אבי יצחק אלמא האי דקאמר מפחד יצחק שלבן ראה בחלום שיצחק היה עומד ומתפלל ולבן היה בפחד גדול, ולכך אמר ופחד יצחק ותפלתו היו לי לעזרה, וע"כ אמר לבן אלהי אביכם אמש אמר אלי על יצחק אמר ש"אה שהקב"ה קבל תפלתו רי"ה, ולבנותי מה אעשה לאלה כלומר אפי' אם לא נגלה ה"ק אמש וכי אתה סבור שהייתי עושה כלום לבנותי, ולכך אמר ונכרתה ברית. ואם תקח נשים שלא תגר' עונתן. אין איש עמנו כי אם בני ביתינו. יריתי והא יעקב הריר' וי"ל שלבן היה סייעו אלהי אברהם ואלהי נחור השביעו באלהי זקנו ובאלהי זקנו של לבן שבל אחר מאמין באלהי אבותיו, ואם תאמר היאך השביעו באלהי של חול והא כתב לא ישמע על פיך שמא קים ליה דלא

[1]) ובפרק מרובה כתבו התוס' דלענין קרבן איל הוא בן שתי שנים, ודילמא קרבן שאני מטעם שהיו מהודר.

[2]) ור' אברהם פי' יראת יצחק את ה' הועלתני כי זכות האב מועיל לבן.

פלח לעבודה זרה. אם אני לא אעבור, תימא הוה לי' למימר אם אני אעבור, וי"ל לרעה ששאר בני אדם עושין לי שלא אעזור.

חסלת פרשה ויצא.

וישלח

מה כתב לעיל ויפגעו בו מלאכי אלהים וסמיך לי' וישלח יעקב מלאכים ממש, ד"א למה שלח והלא הבטיחו הקב"ה אמר יעקב איחרתי את נדרי ושמא יגרום מחטא. ארצה שעיר, תימא מה שלח לשעיר והלא עיקר ישיבתו היתה בארץ כנען דכתי' לקמן אשר רכשו בארץ כנען אלא שבא יעקב מארם לארץ כנען וקברו שניהם את יצחק אז הלך עשו לשעיר מפני שהיה רכושם רב, אי נמי עיקר ישוב היה בארץ כנען ונשותיו הי' בשעיר אמר יעקב מסתמא אמצאנו אצל נשותיו שלבו נמשך אחריהן, תימא היאך הלכו מלאכי ארץ כנען הוצה לארץ לשעיר, וי"ל מאילו ומאילו שלח, אי נמי שעיר מא"י היא מוארצות שעתידין ישראל לירש. גרתי[1]) אותיות תרי"ג שקיים אותו תרי"ג מצות בבית לבן. לשני מחנות. תימא ליה חילקם לשתי מחנות וי"ל שמתחילה ראה מחנה אחת של המלאכים ונחלקו לב' כתות שנאמר מחנים רי"ח, במקל' בגימט' יעקב, בעצמו עבר ויחידי. לפליטה ממה נפשך כי רחוקים זה מזה רשב"ם. גמלים מניקות ובניהם פרש"י בניהם הזכרים[2]) לפי שצנוע בתשמישו וכו' מכל מקום יש לומר שיש חילוק בלשון עברי בין זכרים לנקיבות לכך אמר גמלים מניקות היינו הנקיבות ובניהם היינו זכרים וכן כולם, וממילא ידעינן הזכרים י' ונקבות כן

---

[1]) עי' רש"י ובמזרחי תרגומא.

[2]) והוציאו זה משום דאיתא בב"ב פ' הספינה המוכר את החמור מכר את הסייח. ומפרש בגמרא באומר לו שהיא מניקה, ומשום שהיא בהמה טמאה ואין דרך לאכול החלב ע"כ לא אמר שהיא מניקה אלא משום הולד, וא"כ למאי פי' הכתוב ובניהם הא כתיב מניקות וממילא בניהם בכלל, אלא הפי' בנאיהם, גם' דברי חכמים ורבינו בחיי הביא בפירושו על התורה.

כמו מן החמורים. וריוח תשימו כדי שלא יזקקו מין לשאינו מינו ר״ח. את הנחל נהר ה״ה מדקאמר במקלי לבדו קרי ביה לבדו באו שפ״שי על פכין קטנים בכף ירך יעקב לראות אם יש לו קפצים כי היה סבור שהיה מלאך, למה תשאל לשמי דרך הנוצה לשאול בשם הנצוה כדי להתפאר בו אבל הנצוח אינו מזכיר שמו כי הוא בוש ד״א אין דרך המלאכים להזכיר את שמם פן ישבעו אותם, על כן[1]) לא יאכלו ראוי לקונסם שהניחם את אביהם יחידי ד״א מי שהוא מצטער בדבר נמנע ממנו כמו החש בראש אינו אוכל בראשים, ד״א כדי שיזכירו הנס. ברכתני[2]) בגימ׳ הודה לי ברכתי ד״א תקן לי הכרך, (אולי צ״ל הירך). ותשתחוין תימא אמאי תפס בלשון נקיבה ואם תאמר מפני שפתח בה תחילה, והכתיב ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו אלא י״ל השפחות השתחוו ולא הילדים כי (אמ״ה) אמ״ו לא נשתחוה כי בני יעקב אנחנו. כיון שראו רחל ולאה משתחוים השתחוו גם הנה, וא״ת והא ראו יעקב משתחוה וי״ל אבינו אמרו סרח נגדו. ויפצר בו תימא אמאי הפציר בו עשו אמר ליעקב רואה אני שיש לך בהמות ונטלת גם בעולם הזה. אם כן יבטל התנאי וגם אני אטול בעולם הבא והפציר בו לקחת ויתקיים התנאי, אבל אמר אציגה נא עמך גם זה יהיה בתנאי אם יתגייר אחד ממנו שתקבלוהו. יעבור נא ארוני לפני עברו, במדרש של העולם הזה. ואני אתנהלה לאטי ואסבול צרות וגליות. עד אבא שעירה שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון. אציגה נא בגימ׳ זה עבדיה. אבא אל ארני שעירה סוף תיבות אליה. ויבא יעקב שלם שם העיר ומשם ואילך נקרא שכם ע״ש נשיאה הארץ ואין זה שם שלם של מלכי צדק דאם כן היה לומר מלך הארץ. וכן לא[3]) יעשה, והא״מ לעיל בעולת בעל יש להן א״וסה אין להן וכ״ש פנויה, וי״ל אונם

---

[1]) עי׳ רא״ע ובהכרתי שמ״י ס״ד ורא״ם.

[2]) פי׳ הטור לפי שהזיק את האדם יכול לרפאותו יותר קל שילחום לו על המכה ולכך שאל לו מה שמך שהלוחם על המכה צריך לידע שם המוכה.

[3]) י״ל לא יוכל לעשות להם כן.

שאני. כשמעם בירושלמי קחשיב לי' עם המקראות שאין להם הכרע¹). כהיותם כואבים, על שנימלו ואמרו כשנתרפאו נהרוג כולם והבא להורגך השכם להורגו, ד"א הרגו לפי שאמרו לבטל מהן ע"ז ולא עשו רי"ח. ואת נשיהם ואת טפם שבו כדי שישלימו עמהם סביבותיה, על ידי בניהם ובנותיהם הנשואים לאנשי שכם ותדע שיוסף היה הלך יחיד לשכם ולא עשו לו כלום מכלל שעשו שלום עמהן רי"ח. תחת האלון והיא יושבת תחת תומר דבורה. ותמת רחל, וכתיב ויהי בצאת נפשה אלא בצאת נפשה צעקו ונבהלה, יחוירה וקראת בן אוני, ואמאי שינה שמו, והא מצות לקיים דברי המלך, (צ"ל המת), וי"ל שבזקנותו היה אביו נשען עליו בימינו רי"ח. וישכב את בלהה, נמצא שיעקב אבד ב' נשיו רחל ובלהה ומה בכך ויהיו בני יעקב שנים עשר כבר נולדו כולם, בפרק במה בהמה כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה²), והכי פירוש וילך ראובן בכעס חוץ מבית אביו, למה לפי שאביו שכב את פילגשו והניח את אמו. וישמע ישראל וישלח להחזירו וחזר ואז ויהיו בני יעקב שנים עשר, כשמת בת ישמעאל היא עדה היא מחלה. וילך אל ארץ ובסוף פירש אל איזה ארץ. ותמנע היתה פילגש לאליפז, ובדברי הימים כתיב ויהיו בני אליפז אומר צפו וגעתם ותמנע אבני אליפז, שייך לכאן ולכאן ודוגמתי בספר יהושע ועתה חלק את הארץ בנחל ל"ט שבטים וחצי שבט מנשה וסמיך ליה הראובני והגדי לקחו נחלתם וכו' וחצי שבט מנשה שייך לה כאן ולהבא, ואין לומר שתמנע היתה בתו של אליפז ופלגשו שאין דרך למנות הנקיבות עם הזכרים. ויקברו אותו עשו ויעקב ותימא הקדים רשע וגבי אברהם כתיב יצחק וישמעאל, וי"ל דישמעאל היה בן פילגש העיקר קודם

¹) עי' יומא (כ"ב ע"א) וירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח ותוס' ע"ז (ל"ה ע"א) ד"ה מאי.

²) בעבודת הגרשוני בשם זקנו הרמ"א כמו דדרשו בשבת על פסוק אשר ישכבון את הנשים ע"י שהיו את קיניהם ובטלו מפ"ו ומעלה עליהם הכתוב כאילו שכב. וכתב בקה"ג ששמע שדמות דיוקנא של ראובן בא לו והשתחוה על שלמד זכותו עליו. והד"ש כתב שמצא בזהר פרשה וישלח בשם ר"ח התנא הגדול.

אבל הכא שניהם בני אם אחת והקדים הגדול. ואלה תולדות מנה ב׳ פעמים לפי שהיו לו תולדות בב׳ מקומות. אלוף קרח קחשיב בבני אליפז ולעיל לא תמצא בבניו, וי״ל שהיה אחד מבניו או מבני בניו ונעשה ראש משפחה לעצמו, אבל רבם אמרו שאליפז בא על על אהליבמה וילדה קרח לכך מנהו עם אליפז ואהליבמה, וימים חיות רעות או גבורים ונצחו. לפני מלוך מלך בישראל פי׳ אבן עזרא על משה דכתיב ויהי בישורון מלך. בת מי זהב, לפי שבנהרות מוצאים זהב. אלה אלופי מתחילה מנה ראשי משפחות ועתה אלופי מקומות. מלכו ארום לא תמצא מלך בן מלך על זה, א״ז שאין מעמידין מלך בן מלך. עשו בגימ׳ יעקוב יעקוב אם לא חטא היה ראוי ליטול כפלים.

חסלת פרשה וישלח.

וישב

וישב יעקב לפי שפי׳ למעלה, וישב עשו בהר שעיר. מגורי בגימ׳ חברן. והוא נער את בני בלהה וגימרי שבן חביב מקפידין לבני שפחות לעוברו ולטייל עמו. נשי אביו קראו נשים לפי שמתו הגבירות, ואם תאמר והא כתב אחרי כן בני בלהה שפחת רחל פירוש ילדה אותם כשהיתה רחל. את דבתם רעה, לכך שנאוה, ותימא אם אמ׳ אמת אמאי נכשל וי״ל מוציא דבה הוא כסיל, וכן מצינו טובי׳ חטא, וזיגוד מנגיד לפי שהיה יחיד ואסהיד ביה. נער בגימ׳ שוטה. פסים בגימ׳ קץ, ד״א פוטיפרי[1]) סוחרים ישמעאלים מדינים. והשתחוין לאלומתי ותימא[2]) מאי שנא דלקמן לא אמר משתחוים לכוכבי וי״ל גבי אלומות מצי למימר תפסתי את אלומתי אבל גבי כוכבים מצו אמרי ליה מנא ידעתי דכוכב שלך היה, תימא אמאי לא קאמר על השנות חלום כמו על גבי פרעה, שאני פרעה דלילה אחד היה ושל יוסף היה ביניהם הפסק. כוכבים על שישראל נמשלו לככבים. לאלומתי על שהשתחוו לו כשבאו לשבור

---

[1]) רס״י נכס ונ״ל.

[2]) לפי הפסט לא קסה סהי׳ רק י״א כוכבים ומסתחוים ליוסף.

ב״. הבא נבא פרש״י בתמיה ותימא והלא כל החלומות אחר הפה, וי״ל מתחילה סיפר לאביו ופתר לו לפי האמת ולכך נתקיים וחזר וספר להם וגער בו אביו שלא להטיל שנאה ביניהם. לך נא ראה את שלום אחיך, לפי שהן מרעין בין שנאיהם ואמור להם שילכו משם. וישלחו ליווהו כמו ואברהם הלוך עמם לשלחם. את כתונת פרש״י זה חלוק, תימא היאך הפשיטו החלוק קודם הכתונת, וי״ל כך דרך השולל את חבירו ומפשיט את בגדיו בבת אחת הופכו למעלה אין בו מים דאל״כ הרגו אותו בידים, רק אין בו, אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, אבל נחשים ועקרבים יש בו, ר״א נ״ש כתיב הכא אין בו מים, וכתיב התם נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים, והאמ׳ בפ׳ בתרא דיבמות נפל לבור נחשים מעידים עליו שמת, ומשיאין את אשתו, וי״ל התם משום איצצא אבל של יוסף היה רחב, א״נ כשאמר ראובן השליכוהו אל הבור אשר במדבר שלא היה בו כלום, והם השליכו לבור נחשים, והיינו דאמ׳ וישב ראובן אל הבור וכו׳ ולכך נצטער ואמר ודאי השליכוהו לבור נחשים. וכסינו[1]) את דמו, נשים בכסינו את דמי ממכרו. לכו ונמכרנו לישמעאלים, ובסמוך כתיב ויעברו אנשים מדינים, וכתיב מכרו אותו אל מצרים, וכתיב ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים וסתרי קראי אהדדי, ונראה לפרש מכרוהו לישמעאלים והי׳ יראין למושכו מיראת הנחשים והמתינו עד שבאו המדינים שהם בעלי כשפים, ושכרו אותן למושכו שנאמר וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם, וישמעאלים מכרו לפוטיפר וחשיב ליה כאילו מכרוהו המדינים לפי שמשכוהו והצילוהו, ויש מפרשים הישמעאלים מכרוהו והמדינים נתערבו כי סבור היה פוטיפר שהישמעאלים גנבוהו כי אמ׳ דרך העולם גרומני מוכר כושי ואין כושי מוכר גרומני, פי׳ גרומני לבן נר׳ כבן חורין, כושי שחור נראה כעבד (לכך אמר כעבד), לכך אמר והמדינים מכרו. בעשרים כסף ותימא וכי אדם יפה תואר כיוסף לא יהא נמכר כ״א בכ׳ כסף, וי״ל שנשתנה פניו מן פחד

---

[1]) והרמב״ן פי׳ כפשוטו שכן דרך הרוצחים בנסתר שקוברים את הנרצח ומכסין הדם כענין שנאמר ויטמנהו בחול.

הנחשים, ד"א קנס של עבד ל' כסף שקלים והם מכרוהו בגניבה ובחשאי ופחתו מדמיו השליש ומכרוהו בכ' רי"ח, ד"א כדין ערך מבן חדש עד בן עשרים שנה כ' שקלים. וישב ראובן פרש"י ששב לשקו ולתעניתו על מעשה בלהה, אבל לא הודה עד שהודה יהודה ואמר צדקה ממני. הילד איננו, אמאי נצטער כל כך וי"ל שלא יאמרו שהרגו בשביל בכורתו שלקח. וישחטו שעיר עזים פרש"י שדמו דומה לדם אדם[1]), תימא מהא דאמרינן גבי דם זכריה[2]) וכו' אלמא דלא דמי, וי"ל הזכריה מופת ופלא היה כדי להנקם. וישלחו השליכוהו לארץ כמו שלחיך פרדס, או נמי[3]) התכוהו כשלח בשלח יעבורו, ד"א וישלחו ע"י שליח שלא יגיד מי השולחם אלא זאת מצאונו. חיה רעה אכלתהו דאי לסטין הרגוהו היו נוטלין את הכתונת. וירד יהודה פרש"י שהורידוהו מגדולתו, ותימא דעל כרחך צריך להיות קודם מכירת יוסף י' שנים, ותו והכתיב ויתאבל על בנו ימים רבים פרש"י כשנמכר יוסף כ"ב שנים עד שירדו למצרים וחצרון וחמול מיורדי מצרים היו, והיאך היה יכול יהודה להוליד בניו ולהשיאם ומתו ולקח תמר ונולדו פרץ וזרח בכ"ב שנים ותו והא ער ואונן היו לכל הפחות כשמתו כבר כ' שנים שהרי ב"ד של מעלה אינן עונשין אלא עד כ' שנים, אלא לכך סמך פרשה לסמך כשלוו יהודה בכלתו, וכשלוו יוסף באדמתו אבן עזרא. ויקרא את שמו ולשני ותקרא את שמו ולשלישי ותקרא, תימא כשהוא קרא שם לראשון והיא קראה לשני אמאי קראה היא לשלישי ולא הוא, לכך נאמר והיה בכזיב בלדתה אותה, ולכך ותקרא כי הוא לא היה אצלו לקרוא לו שם[4]). הוציאוה ותשרף פרש"י בתו של שם היתה ודינה

[1]) והכתר תורה פי' בעבור שסמטהו למורך זה הענין שמטו הפחות והמיניס שהיו רועיס.

[2]) (גיטין כ"ז) לדעתי לא קשה כלל שודאי דומי אלא דהתם הכוונה שלא אידמי שלא נרתח כמו דם של זכריהו זה הפירש הנכון.

[3]) הטור גשם יש אומרים כלשונו ומנם.

[4]) וכן כתב גם' ומחברת הערוך לר' שלמה פרחון, וכן הבה"ע. ויש לדחות שלאה קראה שמות לששה ילדיה, ורחל קראה שמות לשני ילדים וכן קין ושת ושמשון ושמואל ויעבץ אך אמותם קראו למו שמות ולא אבותם.

לשריפה, ותימא והלא לא היתה לא ארוסה ולא נשואה, רק שומרת יבם ולא היתה חייב מיתה ותו כשידע שהיתה כלתו אמאי הניחה, אדרבה יותר היתה ראויה לישרף שהיתה כלתו, ותו כל מיתות האמורות לבני נח אינו אלא סיף, ולמאן דאמר בחנק, וי"ל קנס בעלמא, וי"מ שבב"ד של שם גזרו לישרף כל הנבעלת לגוי, אבל לא המוכי ליהודי. ורי"ח[1]) פי' ותשרף סימן בלחייה, קנס בעלמא ולפיכך לא עשו לה דבר כשידע שהיתה כלתו. ויאמר יהודה תימא איך אמר לפני שם, וי"ל דיני נפשות מתחילין מן הצד, ותימא יהודה לא ראה שם לפי חשבון שנותיו, וי"ל לאו דוקא בב"ד של שם אלא שדנו על גזרותיו של שם, ועוד יהודה האיך היה דן, והא מלך לא דן ולא דנין[2]) אותו. צדקה ממני, יותר[3]) ממני והדין עמה, ד"א נזכר שהיתה בתולה כששכב אצלה כדאיתא בפרק ד' אחין ער ואונן שמשו שלא כדר"כה[4]), ונתעברה מביאה ראשונה כי מעכה באצבע ונשרו בתוליה, וא"ת היאך הרגיש אז שלא היתה דרוסת איש, וי"ל דאמרינן בירושלמי דיש חילוק בפתח פתוח בין מוכת עץ לדרוסת איש, ותימא אמאי נענשו והאמ' בנדרים אמר' לו שולחן והפכו, וי"ל היינו באקראי בעלמא אבל תמיד הם עשו כך ונתכוונו להשחתת זרעם. כמשלש חדשים פרש"י די' של ראשון וכו', שהעובר ניכר לשליש הריון. היא מוצת חסר א' כבר הוצאת בה האור מכאן אמרו רבותינו בפרק מציאת האשה נוח לו לאדם יפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנלן מתמר, ותימא והלא דין שריפה בפתיל של אבר בפרק[5]) נגמר הדין.

---

[1]) וכן פי' בעל הטורים.

[2]) הטור פי' שלקח ויעקב ויהודה דנוה והתחילו ביהודה מן הצד וקשה לי לפרש כן.

[3]) עי' בדרז"ל בשלשה מקומות הופיע רוח הקדש בבית דינו של שם דכתיב ממני, ועי' בדר"ק על התורה בשם תשובת לגאון מהו ממני.

[4]) עי' במ"ע בשם תוס' המזרחי ובהרש"א יבמות, ובפירש המשנית להרמב"ם, סנהדרין, ובמ"ע ה' אשה.

[5]) ועוד קשה דכל מיתה האמורה בבני נח אינה אלא סייף ולפי הפשט שפי' רי"ה כי לא דנה לשרפה אלא שישרפו לה רושם

זה יצא ראשונה לפרותו מן הכהן דבפטר רחם תלה רחמנא אע״פ שהיה בכור לאב. כי אם הלחם אשר אוכל כגימ׳ הי״א אשת״ו ד״א לחם ממש, כי תועבת מצרים לאכול עם העברים לחם. כדברים האלה עשה לי עבדך פרש״י בשעת תשמיש אמרה לו, תימא והא אמ׳ שלקח את יוסף למשכב זכור ונסתרים ולכך נקרא פוטיפרע, וי״ל נסתרים מלשמש כ״א עם אשתו. ויחר אפו אמאי לא הרגו, וי״ל שלא לבייש את אשתו להוציא עליה קול. שר הטבחים איספקלטור. והיא כפורחם עלתה נצה, תימא והלא הניץ קודם לפרח, וכן ויוצא פרח ויצץ ציץ¹), וי״ל בעלית הנך שדרך להיות קטן היא כפורחת שדרכו להיות גדול. שלשת ימים ולא ג׳ חדשים או ג׳ שנים כי ידע יוסף שיום הולדת היה עתיד להיות תוך ג׳ ימים. כאשר ייטב לך ואחר שתעלה לגדולה, וישתכח סרחנך לגמרי ולא מיד והיינו דכתב ולא זכר מיד. וישכחהו לאחר זמן. כי גנב גנבתי ולא נמכרתי בגניבתי. וגם פה לא עשיתי מאומה, ד׳ מצליח בידו כשהיה אוחז הכוס בידו כל משקה שהיה רבו שואל אומר היה הרי כאן. כי טוב פתר, שאין דרך למשקים לתת מופת לזמן מועט, ד״א טוב ממש, וכל החלמות הולכין אחר הפה, אמ׳ אף אני וכו׳. סלי חורי פי׳ להם לבן חיור, וישכחהו מחמת שכחה ולא מחמת שנאה, ד״א עשה כאילו שכחו.

חסלת פרשה וישב.

מקץ

ויהי מקץ שנתים ימים, ב׳ שנים לאותן ימים שהוזכרו למעלה. בעוד שלשת ימים, ד״א לימים שהי׳ במשמר והיינו שנה, ויוסף הוא

בין פניה לסיונן שהיא זונה וכשידע שהיתה ונונו ולא היתה זונה לא עשה לה דבר ניחא הכל.

¹) וכתיב ויגמול שקדים, ויש לשאול עוד אם כבר גמל שקדים איך ראה משה את הפרח? וי״ל שהי׳ ב׳ פרחים ושקדים כאחת כי קלא ינן הפרחים כבר נפתחו וכבר גמלו שקדיה, וומשה הלילו לן ועדיין לא יצא הפרי וומשה היו עדיין סתומים.

היה נתפס קודם לכן ט׳ שנים, הרי נתפס בין הכל י״ב שנים, ותימא דבמדרש יש שזכותו של יוסף גרם שחטאו ובסרחונם ישכחו את יוסף, וי״ל כשמיד שנתפס יוסף חטאו ומיום ליום נדחה את הדבר, שלא נתפסו עד לבסוף. ותבלענה פירוש לשון כיסוי כמו כבלע את הקדש, וי״מ בליעה ממש ולכך אמר בחלום שני והנה חלום, כי בחלום ראשון שפרות אוכלת אמר דרכן של בעלי חיים אוכלת ובולעות, וכשראה השיבולת בולעין זו את זו הבין שהיה חלום, ואו״ת אמאי לא הרג החכמים והמכשפים כמו שעשה נבוכדנצר, וי״ל שנאמר ואחרו לימהי כלומה שאמר שהרג את הכהנים והוא אמר ועצת וכו׳ תימא אמאי לא שכח גם החלום לא היה מזכיר שר המשקים את יוסף כי לא ראה שהיה אומר לשום אדם את החלום אלא הפתרון, ד״א דהתם מעצה דניאל היה אחר זמן ואילו לא היה שכח את החלום לא היה עולה לגדולה עבור הפתרון גרידא כי היה אומר מי יודע אם הוא אמת אם לאו, אבל גבי יוסף התחיל מיד מעשה הפתרון והנה ניכר אמת בלא העלמת חלם. את חטאי, לשון רבים חטאת, ראשונה והשכחה. פרעה קצף אין דרך מלכים לקרותו בפניהם בשמם, אלא שם מלכי מצרים פרעה ושל פלשתים אבימלך, ושל ירושלים מלכי צדק. ויתן אותי כו׳ אותי ואת שר האופים, תימא אותי אותי למה לי, וי״ל דאי לא אמר הכי הוה אמינא אני הייתי במשמר אחד. אותי השיב יוסף השיבו על שפתר לו כן. ויגלח תימא והאמר יצא יוסף מבית האסורים, וי״ל לא גילה עד למחר, אי נמי סכנת מלכות שאני. בחלומי וכו׳ שינה החלום כדי לנסותו, והשיב לו לא ראית כך אלא ראית כך והשיבו על השינויים תמה פרעה ואמר אחרי הודיע אלהים אותך וגו׳, ולכך אמר ועל השנות החלום, כלומר ששנית לי ואני הוגדתי לך קנה אחד שני השבע כולן שוות, אבל שני הרעב כל אחד גרוע מחבירו. וייטב בעיני פרעה לפי כשהלם נתפרקו כל איבריו ועתה הורו. בגדי שש פרש״י דבר חשוב הוא במצרים תימא והלא נילום הוא פישון על שם שהוא מגדל פשתן, וי״ל[1]) ש״מ

---

[1]) וי״ל שאותן פשתן הוא קנבוס כמו ותטמני בפשתי העץ

פשתן הטוב היה יוקר במצרים, אי נמי היו יודעין לתקן ממנו מלבוש חשוב מה שלא ידעו בשאר ארצות. צפנת פענח כן דרך מלכים לשנות שם עבדיהם וכן עשה נבוכדנצר לחנני מישאל ועזריה. צפנת פענח בגימ' ומגלה הסהרים. ויתן לו את אסנת וכו' אמאי לא נתן לו בת שר גדול, וי"ל אם אתן לו בת שר אחר יאמר פוטיפר עברי הוא. פוטיפר כהן און בגימ' הוא שר הטבחים. וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב, פרש"י אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון, ותימא והלא לוי שימש מטתו בשני רעבון, שהרי יוכבד נולדה בין החומות בתוך שני הרעב, וי"ל שיוסף פי' שסבור היה שבית אביו היה בצער אבל לוי ידע שלא היה להם רעב, אי נמי ידע מתי יפסוק אבל לוי לא ידע. רד"ו שמח כל הלוקח תבואה מן השוק נקרא ירוד. והם[1]) לא היכורוהו לפי שנשתנה שמו ולשונו ומלבושיו וגופו. וידבר אתם קשות, כשאחד מהם בקש ממנו תבואה אמר אינני פנאי אמרו האחרים מה זה שאתה עושה לנו כך יותר מלשאר קונין ואמר יוסף מאי איכפות לכון, ואמרו אחינו הוא, ואמר יוסף רואה שכולכם בקשר אחד מרגלים אתם, ואמרו כולנו בני איש אחד לכן אנו מסייעים זה את זה, ואמר אי אפשר לאדם אחד שימצא י' בנים כאילו, אמרו לו אל תתמה על זה שהיינו י"ב וכו'. הביאו אחיכם הקטן, תימא יביאו אחד מן השוק ויאמרו בנימין הוא, י"ל שלא חשדו בכך, אי נמי יראים היו להטעותו פן ירגיש שאין פרצופו דומה להן. ויען ראובן כיון ששמע שאמר אל תחטאו בילד לא רצה לצערו. ויקח מאתם את שמעון הגדול אחריו ויאסור אותו בעל כרחו. וירא איש צרור את כספו, י' הזוזי מלוכה לכפר על שמכרו אחיהם כמו צרור כספו לקח בידו, ואמרו רבותינו אילו

דמפרש שהוא קנבוס פשתן ומתרגמי' שתנא. ועוד דודאי היה מגדל פשתן אבל היה משובח כ"כ שמתוך חשיבותו היה יקר מאוד.

[1]) אע"ג שגם הוא הכיר ליששכר ולזבולון גם כן בלא חתימת ולא היו גדולים ממנו אלא מעט מ"מ כיון שהיכר קצתם הכיר כלם ועוד שהוא הי' ברור לו שיבאו אליו לשבור אוכל והם לא העלו על דעתם שיעלה לגדולה כזאת. ועוד שנשתנה שמו לצפנת פענח, ועוד שמדבר מצרית.

הצדיקים. יוסף איננו מכאן אמרו בפרק גיד הנשה בית תינוק לאשה אע״פ שאין נחש יש סימן. עלי היו כלנה, אין לך צרה שאינה עוברת עלי דהא כ׳ זימנין וה״ה לטובה. שאל האיש תימא למה שאל וי״ל שכן שאל וכל הבאים כי פירנסום לפי הטיפול ומכר לכל אדם לפי עושרו, ואמר יוסף איך שדן הוא בכאן ואין לו אלא בן אחד. ובנימן שיש לו י׳ בנים נשאר בבית אלא ודאי מרגלים אתם. אם לא אביאנו אליך וחטאתי מכאן אמ׳ קללת חכם אפילו על תנאי באה, כדאיתא בסוטה שכל מ׳ שנה הי׳ עצמותיו מגולגלין בארן כו׳ פי׳ לעיל גבי אם אשר תמצא את אלהיך, מטמון כגימ׳ מציאה. נתן לכם מטמון אדרבה בגזל בא לידם בתוך התבואה והמ׳ של בעל התבואה, וי״ל שקנה מכמה בני אדם וכפ׳ אלו מציאות פליג בין לוקח מבעל הבית ובין לוקח מן התגר שקונה מכמה בני אדם. השלום אביכם הזקן, אביכם זה יעקב הזקן זה יצחק, והם השיבו שלום לעבדך אבינו, וי״ל יצחק לא השיבו, שאין מושיבין על הקללה שהרי נפטר י״ב שנים קודם שירד אחיו למצרים וחשוב שנותיו ותמצא. ויתמהו האנשים שהרי כלם נולדו כ״ז שנים והיא הבין איזה נולד קודם. ממשאות כולם חמש ידות, הוא נתן ה׳ קערות לפני עשרה ולוי׳ אחד כנגד כ׳ אחים היינו חלק חמישי. וישתו וישכרו עמו לכך שמו על לבם לראות מה בשקיהם, ולמחר בהשכמה שלהו ולא היה להם פנאי. גביעי הכסף והוא חשוב במצרים והב[1] יש שם הרבה, שנאמר ושם האהד פישון אשר שם הזהב, גם עתה כדבריכם כן הוא. אמת הדבר, שמי שנמצא גנב כל חביריו נתפשים עמו, אבל לפנים משורת ואקל עליכם ועליו דאם אין לו ונמכר בגניבתו. ואתם עלו לשלום, ד״א בתמיהה, וכי כדבריכם כן הוא ה״ז אלא מי שבידו הגניבה יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום, ד״א כדבריכם שפסקתם על עצמיכם ולא גנבתם כן יהיה דינו של הגנב ואתם לא פשעתם עלו לשלום.

חסלת מקץ.

[1]) אין נכון לפרש כן, שיוכל להשיג לקנות כסף רב בעד מעט זהב, אלא פשוט שאין דרך לשמש בכל יום בגביע זהב אפילו בשולחן של מלכים מחמת רוב יוקר.

ו י ג ש

ויגש אליו, ואל יחרה אפך כי מה פתחון יש למי שנמצא בידו הגניבה. כי כמוך כפרעה, פרש"י מה פרעה גוזר ואינו מקיים וכו', היכן מצינו שעשה פרעה כך, וי"ל שכך כתב בנימוסי מצרים שעבד לא יהא מלך ולא ילבש תכשיטי מלכות. ויוסף נמכר בעבד, ותימא והא אבתי לא ידעו דיוסף הוה ותו היכי אשכחן שיוסף הבטיח ולא עשה וגזר ולא קיים. ואשימה עיני עליו, פרש"י זו היא שימת עין שאמרת, ותימא היכן מצינו שיוסף אמר הכי, וי"מ שדברו כמה דברים שלא נכתבו, ועוד אפילו אי אמר הכי כך היה יכול לומר מה שאמרתי לשום עיני דווקא אם נאמן אבל עתה לקחתי אותו שהוא גנב, וי"מ דהכי פי' ותאמר אל עבדיך הורידוהו אלי, וכי בעבור זה שעשינו מצותיך, סבור אתה שאניח אותו מלשומרו, לא כי ואשימה עיני עליו לא יזו משמירתי. ותאמר אל עבדיך, תימא צדיק גדול כיוסף צער את אביו ולא הודיעו[1]) מיד כי הוא חי ושליט בכל הארץ, וי"ל אלו היה עושה כך כל אחיו היו בורחים זה למזרח וזה למערב מפני הבושה, אבל עתה לקחו בדברים מעט מעט ובנחת שלא יתביישו וכוונתו היה לטובה, ד"א השביעוהו שלא יגלה לאביו וגם שלא יברח משם ר"י ח. קשורה בגימ' תורה. ויקרא הוציאו כל איש מעלי, לפי שגם הוא היה בכלל החרם שלא לגלות כשמכרוהו, ד"א שאם ישמעו באילו שמכרו אחיהם יאמרו אין אמונה באילו ואין נאה למשול. ולא יכול יוסף להתאפק, במדרש שראה שרצו להרוג את בנימן ואמרו לו גנב בן גנבת' כל זה אתה גרמה לנו. גשו אלי פרש"י הראה להם שהוא מהול, תימא והא גם המצריים נימולים כדפירשתי אשר יאמר לכם תעשו, וי"ל העניים ולא העשירים ואמר להם עשיר אני ואינו נימול מחמת רעב. על צוארו עוד, לשון רבוי כמו עד דור הגדול. לאיש חליפות שמלות על שקרעו בגדיהם. העוד אבי חי בריא[2]) כי כבר שאל על חייו

---

[1]) וי"ל שהמתין עד שה' ונגלה אותו ונעשה שר וחשוב, ואז יהי' לאביו שמחה בשלימות וישכח את צערו.

[2]) אי נמי לא שאל עתה אלא ליכנס עמהם בדברים לקרבם.

לעיל. העודנו חי, אי נמי מתחילה על ידי מליץ ועכשיו על ידי עצמו. עשרה[1]) חמרים, לכל אחד מהם להוליכו לפניו לבד מבנימן לא רצה להטריחו, ד"א את בנימן לא שלח ויהודה נענש על שלא הוליכו. אל תרגזו, אל תפחדו. כי אתם אחים של מלך כמו רגזו ואל תחטאו. ויפג לבו כי לא האמין להם, ועוד אמר איך אלך לחוצה לארץ, עד שראה את עגלות. וירא את העגלות שלח לו סימן כשליוהו נפרד ממנו בפ' עגלה ערופה. ידינו לא שפכו וכו' לא פטרנוהו בלא לויה וכו' כלומר אילמלא לא ליווהו היה ניזוק על ידי אחיו ועגלות היה מושבות בעגלות, תדע דכתיב על פי פרעה שהיה צריך ליטול רשות דאמ' אין פרה וחזירה יוצאת ממצרים אלא אם כן נוטלה האם שלה, ד"א שאין עגלה יוצא ממצרים אלא א"כ חקוק עליה עבודה זרה שלהם, לכך הוצרך ליטול רשות לשלוח עגלות בלא עבודה זרה, לכך הכירם יעקב, ד"א שפירש ממנו בפרק הזורק בהלכות עגלות. רב עוד יוסף בני חי, שאל לרב המנהיג העגלה. ויוסף[2]) ישית ידו על עיניך תתבשר שתמות בחייו. יעקב יעקב תימא והלא כבר נאמר לא יקרא עוד שמך יעקב, וי"ל מאדם שיקרא אותך כך על שם העקבה, אבל הקב"ה קורהו כך על שם העקבה, אבל הקב"ה קורהו כך על שם העקב, וכן אברהם נקרא אברם על ידי נביא, אשר בחרת באברם, ושאול בן הכנעני פרש"י בן דינה שנבעלה לכנעני, ותימא היאך נשא את שמעון אחותו, וי"ל שעיקר הריון שלה היה בבטן רחל וכו' וסרח אחותם, תימא לא קאמר וסרח בתו כמו ואת דינה בתו, וי"ל שלא היתה בתו של אשר אלא בת אשתו, ואחותם מן האם היתה, וזו שתי' בפ' פנחס ושם בת אשר סרח, ושם בת איתת אשר. ובני דן חושים[3]) כן

---

[1]) הכוה"ק בשם הרא"ש שהוא ומספר שלוש כדי שיוכל להפריש מעשר מהן באחד כדר, וכתב כי מעשר בבהמות אין נוהג, ועי' תוס' תענית ט' ד"ה עשר וא"ש.

[2]) ועי' בנשמת חיים פ' כ"ה, ולקמן כ' ויפול יוסף, והיה זה לשים ידו על עיניו שמצוה שהבן הממלא מקום אביו וירש את מקומו מצוה שיעשה הוא ולא אחר.

[3]) עי' בא"ע ובסוטה י"ג.

דרך המקראות לומר בן ובני פלוא אליאב, וי"מ שהיו מרובין בניו כחושים של קנה בפרק מי שמתו, וכן כל נפש בניו ובנותיו אע"פ שלא הי' לו כי אם בת אחת. והאנשים רועה צאן בעבור ירחיקכם כי תועבת מצרים כל רועה צאן לכך יושיבכם שם. שרי מקנה אבן עזרא פירוש על סוסיו ועל גמלים. כמה שני חייך לפי שהיה פרעה נער שלחו אביו לבית אבימלך להיותו גדול שם בתרבות ושם ראה את יצחק אביו והיה סבור שהי' יצחק אמר לו וכי עדיין חי, א"כ זקן אתה לכך שאלו, ד"א שאמר לו יעקב תן רשות להזור אחר הרעב למקום אבותי מכאן שראיתי את יוסף, אמר לו וסבור אתה להחיות אחר הרעב והלא זקן אתה, אמר ליה לא השיגו ימי וכו' ר"י"ה רק אדמת הכהנים השרים כמו ובני דן כהנים היו והוא היה נשוי בת אחת מהן והוצרך לפוטרו בעבירו, ד"א כומרו ע"ז ופטרם, על שפטרוהו כשרנו עליו באשת ארוניו, ואמרו אם כפניו נקרע הדין עמה שבקש לענותה ואם מאחריו הדין עמו וכן היה נפטר, ד"א היא נתנה לובן ביצה על הסדין ואמרו הכהנים שכבת זרע הוהמ' מן האור ונתנו עליו גחלת ונקרש ופטרוהו לכך לא לקח אדמתם וגרם להם לחיק מאת פרעה. וארבע הידות מכאן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש.

חסלת פרשה ויגש.

ו י ח י

ויחי יעקב לעיל וירבו מאד, ויחי יעקב מלמד שלא נפטר עד שראה מזרעו ל' ריבוא דכתב לקמן במאד מאד, והם ס' ריבוא, נמצא מאד אחד ל' ריבוא. ויחי יעקב פרש"י למה פרשה זו סתומה לפי כשנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרות השיעבוד, ותימא הא אמרינן כל זמן דאחד מן השבטים קיים לא היה השעבוד, וי"ל שיעבוד לבנים, אבל שארי שיעבוד היה, ד"א ויחי שנים חי יעקב בטובה י"ז שנים משנולד יוסף עם שנמכר וי"ז במצרים עד שנפטר, ד"א פרשה זו סתומה שלא להפסיק דהנך י"ז שנים עם ק"ל דלעיל הרי קי"ז ואביו חי ק"פ הרי ל"ג פחות לפי

שאמר יעקב עם אשר תמצא אלהיך לא יחיה, ד"א י"א שנים שימש יוסף את אביו נגד י"ז שנים שגידלו עד שלא נמכר. שים[1]) נ"א יד"ך בגימטריא מילה. ועשית עמדי חסד ואמת, חסד שעושין למה הוא של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול, תימא והלא שילם שהרי נתן שכם אחד על אחיו, וי"ל הסד שהוא חסד של אמת לשאר מתים, אי נמי לא היה ברעתו לתת לו[2]) שנים. אל נא תקברני במצרים, תימא למה השביעה יוסף והלא הקב"ה הבטיחו. ואנכי אעלך גם עלה וי"ל שמא עליות עצמותיו הבטיחו ולא כל גופו ולכך השביעו. על ראש המיטה מפי שבינה כל דבר שהוא באויר ואינו ממש על הקרקע נופל עליו לשון ראש כמו סיכתי בראש האילן או בראש הספינה, ד"א יוסף היה בראש המטה והשתחוה לו בשביל שקיים מצותו ונתקיימו החלומות. ויגד ליעקב קודם השבועה. לי הם ליטול חלק בארץ איש באחיו. הנה אביך חולה, תימא בבא מציעה עד יעקב לא היה חולשא וכו' תימא דאמ' בהשותפים אבן היה תלוי בצוארו של אברהם[3]) שכל חולה הרואה אותו מתרפא אלמא שהיו חולים קודם יעקב, וי"ל התם מיירי חולה של מכה[4]), וי"מ דעד יעקב לא היה חולה של מיתה מכאן ואילך הוה חולה של מיתה ולא איתפס עד אלישע. אפרים ומנשה בני' ראובן ושמעון. ואקברה שם בדרך אפרת לכבודה כי היא בחלקו של בנימין בנה כי המערה היא בחלקו של יהודה ואם היתה נקברת שם היתה הצדקת נקברת בקבר שאינו שלה. מתה עלי רחל ולא ילדה לי עוד בנים משנולדה קבורתם. ועיני ישראל כבדו מזוקן

---

1) ולא כתיב בתר הכי וישם ידו תחת ירכו כמו באליעזר שלא רצה לפרש מפני הכבוד. וי"מ שלאו זה שבועה דלבתר הכי כתיב השבעה לי אלא פי' שים עצמך בעובי הקורה ותהי' במקומי לפרנס ביתי.

2) י"ל שיוסף לא הי' מצפה לתשלום גמול אלא שיעקב נתן לו מדעתו.

3) ובימי אברהם חלה ישמעאל ונתרפא.

4) עי' בס' צידה לדרך שאין ראוי לשאול לרפאים רק בחולה של מכה ר"ל חולה שהוא בחוץ. ועי' בט"ז הב"ח ולפי דברי המחבר ג"כ ראיה לזה וכבר אמר חכם אחד שהרפאים מרעים יותר ממתקנים.

כמו ויהי כי זקן יצחק כשם ש־אה את אביו כך רימהו בניו, ולא יוכל לראות תימא והא לעיל כתיב וירא ישראל את בני יוסף, וי״ל מתחילה ראה דמות אנשים ולא הבין מי הם, בזה פרש״י בכתובה ובקדושין דילפינן זה מזה ספר תולדות אדם. ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו, הוא ישב על המטה ורגליו עומדת על הארץ והיינו מה שכ׳ לקמן ויאסוף רגליו אל המיטה ולכך ישב על המיטה לחת מתנת בריא. וידגו לרוב, פרש״י כדגים שבים שאין עין הרע שולט בהם, תימא לא הי׳ מהן אחד מכל השבטים כדאמ׳ בפרק המקבל צ״מ מתים בעין הרע, ואחד בדרך ארץ, וי״ל מתו בחלאים אחרים ומ״מ מהני קצת, בקרב הארץ לומר על הארץ, וי״ל רמז דיהו ביערים ושם יצליחו רי״ח. לא כן אבי בתמיהה, וכי לא עשיתי יפה, שכם אחר בסוטה בשכם גנבוהו בשכם החזירוהו, ד״א שכם זו בכורה. בחרבי ובקשתי מיד כשבאתי שם עד לא סלקתי ממני חרבי וקשתי שנאמר ויעקב בא שלם מיד ויקו. הקבצו ושמעו בקש לגלות להם את הקץ, כי לא מצא אותיות חטא בשמותיהם אמר ליה הקב״ה גם לא תמצא בשמותם קץ סי״מ שלא תגלה את הקץ. בכורי אתה מן הדין היה לך הבכורה, תימא איך ניתנה בכורתו ליוסף, והא כתיב לא יוכל לבכר לעשות הפשוט לבכור, וי״ל הואיל ולא אתא הבכורה אלא ע״י לקיחה ראשית אוני, איך נתעברה מביאה ראשונה, וי״ל שמעכה באצבע. אז חוללת יצועי עלה, פי׳ אבן עזרא אז חיללת עשית עצמך חולין. יצועי עלה נסתלקה מטתי דשוב לא שכבתי עמה, עלה לשון סילוק כמו כעלית גדיש בעתו. מכרותיהם כמו מגורותיהם, כלומר כשהיו גרים בארץ, מכרותיהם בגימ׳ קרח ושלומיאל. כי באפם הרגו איש זה שכם בן חמור. מטרף בני עלית פרש״י לאחר שתע״ל מלטרוף טרף באומות, ותכרע ותשכב בעירך לא יבא אויב להקימך. גור אריה יהודה בגימ׳ דוד ושלמה בנו. לא יסור שבט מיהודה הוא ישפוט כל ישראל וימלוך עליהם. עד כי יבא שילה עד בוא רחבעם שכמה, ואז נחלקה בית דוד, שכם ושילה היו סמוכות ונקראים זה על זה כדאיתא בספר יהושע. ולו יקהת עמים, כל ישראל יהא עולה שם, ד״א לא יסור לעולמים עד הממשלה מתי כשיבוא שילה משיח ולא תפסוק, ד״א לא יסור

שבט הגלות מיהודה ומחוקק כו׳, אסור בנחושתים, עד כי יבא שילה משיח. סותה בה׳ נגד ה׳ מלבושים שהיה לבוש יהודה כדאיתא בב״ר. והוא לחוף אשת נחל טוב לספינות. זבולן בגימ׳ חלזון. חמור גרם בעל עצמות. דן ידין עמו, פרשב״ם[1]) לא נתנבא יעקב על שמשון שנפל ביד פלשתים ונקרע עיניו, אלא על כל שבט שהיה מאסף לכל המחנות, ולכך היה צריך להלחם על האומות. הרודפים להנקם מהם, וכן כי ידין ה׳ עמו ינקום. גד גדוד יגודנו, ומה יתפרנס. ומאשר שמנה לחמו וכו׳ ודי לשניהם לכך כתב מאשר. נפתלי אילה שלוחה וכו׳ על ברק בן אבינועם כשהלה עם דבורה, למה הנותן אמרי שפר, מקדים שלום לכל פוגעיו לכך שלחוהו להביא האגרת ממצרים כדאיתא בסוטה. בן פורת יוסף לכבודו לא התחיל בשמו, דרך המקראות לדבר כך מתחיל דבריו ואח״כ גומרו כת׳ נשאו נהרות ה׳, וכתיב ימנך ה׳ כי הנה אויביך ה׳. בן פורת יוסף לכבודו לא התחיל בשמו כמו אדוני המלך, שאין פותחין בשמו. בנות צעדה, כל אחד בפני חבירתה. שדי״ם שמאל דוחה ימין מקרבת. עד תאות פרש״י לשון תאוה והמדה וכו׳ שהמדת אמו והזקיקתו לקבלו. ברכות שדים ורחם, שלא תהא רחם נשיו, ובהמותיו תשבו אלא תולדו בעדו, והשדים יספקו להם חלב לגדל הוולדות, והאי רנקט שדים תחילה שדרך החלב קודם הלידה. דבר נא באזני פרעה תימא אמאי לא דבר בעצמו, וי״ל לפי שהיה אבל וקרוע בגדים ואין לבא כך לפני המלך. כאשר צוום פרש״י בניו ולא בני בניו שהם מבנות כנען, תימא אמאי נשאו כנעניות והרי אבותיהם הזהירו מלישא כנענית ובא אלו ונשאום, ועוד תימא והא אפרים ומנשה היו בניו ונשאו, מכל מקום י״ל אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. ויבכו אותו שבעים יום כנגד ע׳ נפש שירדו למצרים, וכל אחד בכה עם ילדיו. ויעש לאבל אביו שבעת ימים, תימא[2])

---

[1]) וזה מפורש בסוטה, ועי׳ ברשב״ם היטב שכתב מי שפירש על שמשון לא ידע את עומקו של הפשט, ועי׳ בטור על התורה שכתב דברי הרשב״ם ופלא שלא דיבר מאומה שזה מפורש בגמרא.

[2]) והא״ע פי׳ אחר שקברוהו כאשר אמרו לנו חכמינו ז״ל. לדעתי אין יוכל ללמוד ומכאן שצריך לעשות שבעה ימי אבילות.

יהא אין) אבילות חל עדיין כי לא נקבר שב, וי"ל כדאמ' בסוטה שבאו המלאכים ותלו כתריהם כו' היו יראים פן יכבוש מלכותם,

---

הדא שמצינו ויבכו אותו שבעים יום אלמא דיעקב שאני, ועוד שבכ"מ אין ללמוד מקמ"ת, אלא שהוא הל"מ, וגם שבעת ימי המשתה.

¹) שאלה.

אם למדין דבר מקודם מתן תורה, או לא?

תשובה:

למדין דבר מקודם מתן תורה, ואפרט לך איזה מהן. בכתובות נ"ז ילפינן דנותנין זמן לבתולה יב"ח מקראי דלבן גבי רבקה. וכן שאין מערבין שמחה בשמחה דריש בירושלמי הביאו תוס' מ"ק ח' ד"ה לפי וכו' מדאמר לבן מלא שבוע זאת, ובזבחים ק"ח יליף ר' יוסי דאינו חייב משום העלאת חוץ עד שיעלה לראש המזבח מקרא ויבן נח מזבח, וכן דין דשהה עשר שנים ולא ילדה דחייב לגרשה ילפינן ביבמות ס"ד מאברהם מקץ עשר שנים, וכיון דמותר לשנות בדבר השלום ואינו אסור משום דובר שקרים ילפינן מבני יעקב שאמרו ליוסף אביך צוה וגו' כדאיתא ביבמות ס"ה והשאילתות פ' חיי שרה למד בכי על קרובים מאברהם ושרה, וילפינן תפילת שחרית מאברהם, ותפילת מנחה מיצחק, ותפלת ערבית מיעקב. ת"ע ברמב"ם ה' מלכים פ"ח ה"ט, וכה"ג עוד טובא. בתוס' מ"ק כ' ד"ה מה חג שבעה וכו' כתבו בזה"ל ומיהו לאביו אבל שבעת ימים לא מצי לאתויי דהתם קודם קבורה הוה ובירושלמי משני דאין למדין מקודם מתן תורה ע"כ, והשאילת שלום בפרשה ויחי הקשה דמה גריעותא של אבלות דלא ילפינן מויעש לאביו אבל שבעת ימים, הרי דהירושלמי עצמו יליף מקודם מ"ת, ומתרץ שם בדוחק דדוקא היכא דאיכא למילף מאחר מ"ת עדיפא טפי, ולזה כוונת תירוצו של הירושלמי, אבל היכא דליכא ילפותא מאחר מ"ת אז למדין מקודם מ"ת, ומלשון המד"ר פ' ויחי משמע כדבריו ז"ל ומנין אתה למד לאבל ז' ימים א"ר אבא בר אבינא שכן מצינו ביוסף ויעש לאביו אבל שבעת ימים וכו' א"ר יוסי בר זבידא בשם ר"ל יש לך ללמוד ממקום אחר וכו' תע"ש. ות"ע בע"ש מרבינו הגדול, ולפי דעתי י"ל שקושית הירושלמי שפיר, שודאי אבלות שבעת ימים שחמור מאוד לא אוכל ללמוד מקודם מ"ת, ובשאילתות פ' ויחי ז"ל דאילו ממנן דנית ליה מיתא מחייב למיתב עליה באבלותא שבעה יומין דכתיב ויעש לאביו אבל שבעת ימים ודילמא שאני יעקב משום דהוה חשוב עבדו ליה מילתא יתירה אלא מהכא

ולא הניחו לילך לארץ כנען ונשאר שם חרע שבכל הפ־שה לא הזכיר את בניו אלא כאן. לו ישטמנו אולי במדרש כשחזרו מקבורת יעקב עברו דרך הבור שיוסף הושלך בתוכו עמד יוסף ובירך ברוך שעשה לי נס במקום הזה, וכשמעו אמרו עדיין הוא בלבו. וישבע יוסף את ב"י תימא אמאי לא ציוה לבניו אלא אמר להם החזירוני למקום שלקחתם אותי וכן עשו. ואת עצמות יוסף כו' קברו בשכם משל לקנקן. פקיד בגימ' ק"ץ.

חסלת פרשה ויחי.

הבורא עול ית' ברכות עלי ישית,
בסיימתי ספר של בראשית.

וכו' ע"ש, וכבר כתב הש"ס כי לא נמצא לכל זה בכ"מ, רק שאסברי' גאון מעצמו. וקשה לי טובא למה הביא השאילתות כלל ילפותא מיעקב, הואיל שהירושלמי דחה שאין למדין מקודם מ"ת, וגם מה פריך ודילמא שאני יעקב וכו' אמאי לא פריך ודילמא שאני יעקב שהוא קודם מ"ת כדפריך הירושלמי, לכן נראה לי שהשאילתות פירש הירושלמי בלשון ניחותא, ולמדין דבר מקודם מ"ת, ולא בלשון בתמיה. ולפי זה שהשאילתות מסדר אחר סדר הפרשת לכן מתחילה הביא ילפותא מיעקב שכתוב באותו פרשה. ואח"כ הוסיף מדנפשו ואפשר דילמא שאני יעקב וכו' או שמצא אילו הדברים באיזה מקום, אבל זה נראה לי שהשאילתות מפרש בלשון ניחותא ולא בלשון בתמיה, ומטעם שעל פי האמת למדין בכ"מ מקודם מ"ת, ולפי זה ממילא מתורץ קושית הש"ס ולשון השאילתות, ותע"י במד"ר פ' ויחי, יש לי און שיש לפרש שם המדרש בלשון ניחותא.

שמות

ואלה שמות, לעיל ויישם בארון, וסמיך ליה ואלה שמות רמז שמציינין את הקברים וכותבין עליו את שמם[1]) שלא יטמאו עליו הכהנים, שנאמר וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון. בני ישראל הבאים מצרימה סוף תיבות מילה. איש וביתו באו במדרש שיעקב שידך לכולן נשים בחיו אפילו לחצרון וחמול שהיו קטנים כדי שלא יתחתנו במצריות ולכך שיעבוד בהן. שבעים נפש ג' פעמים נאמר שבעים נפש וג' פעמים שבעים עולה רד"ו שהיו במצרים. נפש בא"ת ב"ש טוב. ובני ישראל פרו וכו' פרש"י שילדו ו' בנים בכרס אחד מהנך ו' לשונות פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד, ולקמן בפ' תזריע פי' א"ע ה' חדרים באשה ג' לזכר בימין וג' לנקיבה בשמאל וא' באמצע לטומטום ואנדרוגינוס וכיון דברכה היו לא הולידו לא טומטום ולא אנדרוגינוס ונשארו ו' חדרים לכך אמר ו' בכרס[2]) אחד ולא ז' וה'. ויאמר אל עמו תימא והא מלך היה למה לא גזר בעצמו, וי"ל שעמו מיחה בדבר, שהרי בני מנשה ואפרים היו קרובי השרים. ועלה מן הארץ לארץ מולדתם שהיא גבוהה. על האבנים אם פניו למעלה היא נקיבה, אם למטה זכר כמו בשעת תשמיש ואיש מסתכל לארץ שנברא ממנו, ואשה מסתכלת לאיש שנבראת ממנו, פי' רי"ח שפרה ופועה מצרית היו דאל"כ היאך ציוה להם להרוג בני עמם וגם הנה איך שמעו לדבריו והאמרו שפיכות דמים הוא ביהרג ואל יעבור, לכך כתב ותראן אע"פ שגיורות היו והיינו רבותייהו, ותימא היאך היו מספיקין ב' מילדות לכל ישראל ס' רבוא

---

[1]) ועי' בירושלמי דשקלים וכן בב"ר אין עושין נפשות לצדיקים כי דבריהם הן הם זכרונם ול"ע.

[2]) והנה כ' הא"ע ואני ראיתי ד' בנים שילדה אשה אחת, והרופאים נותנים טעם עד שבעה יגיעו בבטן אחת.

וי"ל ראשי המילדות[1]) היו ואחרות היו ממונות תחתיהן. המילדות בגימ' יוכבד בת לוי. ויעש להם בתים, פרעה עשה להן למצריות בתים בין בתי ישראל, כשתינוק של המצרי היה צועק, צועק נגדו תינוק של ישראל המוטמן וזש"ה אחזו לנו שועלים, והיינו דכתב ופסחתי עליכם שדילג על בתי ישראל. ויטב אלהים למילדות, ומה הטובה וירב העם ולכך נמלטו מיד פרעה, כי אמר בודאי אמרו אמת. כי חיות[2]) הנה, דאל"כ היאך היו מספיקין ב' מילדות לכולם. לכל עמו לאמר, פרש"י אותו היום גזרו על המצריות דכתיב כל הבן הילוד ובסוטה אמ' דב' גזירות גזר, ותימא דמתרגמ' כל ברא דאתיליד ליהודאי. וכל הבת תחיון כי ראו באצטגנות שהיו עתידין לטבוע בים. אנשי המלחמה, הזכרים ולא הנקיבות, היאך בהן משלו המצריים והא מרובים היו שנאמר רב ועצום ממנו, וי"ל מתחילה עשו בשכר ולויים לא רצו עשו בשכר לפיכך לא שיעבדו אפילו בחנם, ובשעת חום הפשיטו בגדיהם ונטלו המצריים והביאו לנשותיהם לסימן שישלה להם כל כלי מלחמתם. ויקח[3]) את בת לוי, פרש"י שחזרה לנערה מדקאמר בת לוי, ואם תאמר אמאי מתמה קרא על שרה שהיה מעשה נס ולא קא מתמה על יוכבד והלא בת ק"ל היתה כשיולדה שהרי נולדה בין החומות ורד"ו היו במצרים ומשה היה בן פ' כשיצאו ממצרים נמצא שהיה בת ק"ל שנים בשנולד משה ואהרן לא היה זקן ממנו כ"א ג' שנים. כי טיב הוא שנגמרה צורתו בשערות ובצפרנים ואינו נפל. ותרא אותו כי טוב הוא בני' שנולד מהול, ולכך אמרו הודו לה' כי טוב בברכת מילה. ולא יכלה

---

[1]) והא"ע כתב והנה ראיתי היום במקומות רבות, שאילו שתיהן עליהן לתת מס למלך בשכר.

[2]) בסוטה י"א אטו חיה מי לא צריכה חיה חייתי לאולדה וכו' בש"ת מאהבה ח"א רנ"א הקשה על מה דאמרינן ב"ק כ"ט אתתא דידי פקיחא היא ולא מבעיא חיה? לדעתי דהתם מיירא בשכר חיה לקשר לידת הולד (כמו ביחזקאל ט"ז ד').

[3]) עי' סוטה י"ב א' ובסוטה מ"ד א' שאיצטריך למעט מחזיר גרושתו מאשה חדשה הא מתיבת ויקח משמע חדשה. עי' בש"ת מוהרימ"ט סי' ס"ד וי"ל.

עוד הצפינו תימא תאמ' בסוטה שנתעכבה ג' חדשים קודם שהחזירה ולבסוף ט' הרי ו' חדשים קודם, והוא נולד לו' חדש ויום אחד מלקוחים שניים כמה שהיתה ראויה לילד, והיא נתעברה ג' חדשים קודם לכן, לכך לא יכלה עוד הצפינו יותר מג' חדשים, וא"ע דכתיב וילך איש והדר ותהר אין מוקדם ומאוחר בתורה. וימת מלך מצרים ויאנחו ב"י תימא אדרבא היה להם לשמוח[1]) וי"ל כל זמן שהיה חי היו מצפים מתי ימות ותבטל הגזירה כי כל מלך כשמת מוציא כל אסיריו חופשים וכשמת ולא הניחום נתייאשו ויאנחו. מתוך הסנה[2]) מקום קוצים מקום טהור שאין הולכים שם אדם ובהמה, אחר המדבר לפי אינו מקום מרעה. של נעלך מעל רגליך שהיו גסים וגבוהים כי רועה היה. מתוך הסנה לפי שאינו ראוי לעשות ממנו צלמים. ויסתר משה פניו, בברכות בזכות ויסתר זכה לקלסתר פנים תימא דבעלמא אמר כשאמר משה הראיני נא ובקש לראות א"מ הקב"ה כשרציתי לא רצית וכו'. מה שמו[3]) אהי"ה בגימ' א"ך וכן רי"ת. אברהם יצחק יעקב עולה א"ך וכן ר"ת של ה' חומשי תורה. ויאמר משה תימא איך נשא מטה והא המ' לא ילך אדם במקלו שבידו לפי שהיה עתיד לעשות בו נס. מי שם פה לאדם, כלומר זהו כבודי שאפילו אדם שהוא כבד פה ולשון ימלא שליחותו בדבר גדול כזה. פקח או[4]) עור, פרש"י מי עשאו עורים כשברחת מן הבימה ולא ראוך ונמלטתה, תימא דכתיב ויצילני מחרב פרעה פרש"י שנעשה צווארו כעמוד דשל שיש, וי"ל מתחילה בקשו לחתוך ראשו

---

[1]) וי"ל הי' להם פחד שמא פן דילמא אולי יותר רע הוא, ועי' בכ"ל על ת"א.

[2]) והא"ע כתב שנקרא הר סיני בעבור הסנה.

[3]) מה שלא שאל שום נביא דבר זה ששאל משה י"ל שאר הנביאים לא דבר השם עמהם פנים בפנים אלא בחלום או ע"י מלאך ע"כ לא שאלו אבל משה שהיה עתיד לדבר פנים בפנים לפיכך שאל מה שמו, ועוד משמשה לא ידע מה' כמו פרעה משום שהיה תמיד בביתו, ולא היה כן באברהם ויצחק שהיה בבית אברהם היה יודע.

[4]) ראיתי שחכם אחד כתב שהידים מוכיחות של"ל פקח במקום פקה, אבל אין אפשר לומר כן.

ולא שלטה ורצה להרג במיתה אחרת וכ"ה. שלח נא ביד תשלח, כיון שאתה עתיד לשלוח. אהרן אחיך הלוי פרש"י מן הדין היה הכהונה להיות למשה כו' תימא והוא הכהונה התלויה בבכורה ואהרן בכור היה, וי"ל הפילה היה אמו קודם שנולד אהרן. כי חתן דמים אתה לי לפי שנתחתנת' כי בקש המלאך להרגך כי איני ראויה לך שאתה עברי ואני מדינית. וירף ממנו אז הבינה צפורה ואמרה ודאי טעיתי אין זה כ"א על דבר המילה וזהו חתן דמים למולות, ד"א סבורה הייתי שהיה נענש על שלקחני ובניו עמו והוצרך ללכת לאיש, והקב"ה אמר לו לך שוב מצרימה משמע ביחיד ומיהר, ד"א חתן דמים, כך נקרא ביום המילה כמו חתן תורה חתן בראשית. אז אמרה חתן דמים למולות על המילה ולא מפני שפיכות דמים, ד"א נענש מפני שנתעסק במלון תחילה כי אמרה אשאר פה עם הנער עד שיתרפא מן המילה. דרך שלשת ימים כדי שיהו משאילים כלי כסף וזהב. אל ישעו בדברי שקר כמו אל ישעו אל המזבחות. עתה תראה פרש"י ולא בל"א מלכים, א"כ משמע שאין זה גרם ובעלמא קאמר דמי מריבה וי"ל גרמו לו.

חסלת פרשה שמות.

וארא

אלהים בגימ' ז"ה דיי"ן שדבר אתו משפט. שדי בא"ת ב"ש ס"ת מק"כ ס"ת של אברהם יצחק ויעקב ובר"ת עולה אהי"ה. ושמי ה' לא נודעתי, פרש"י עד א"כ היה לו לומר לא שאלו לי, ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו שהרי כשנגלה לאברהם אמר אני ה' אשר הוצאתיך, וקשה אחרי שאמר היה לו לומר שאלו לי היאך מקשה, ואם תאמר לא הודיעו אם היה יודיעם לא ישאלו אחרי כן, וגם אין לפרש וא"ת שאלו לו ולא הודיעם שהרי לא שאלו לו, וי"ל דהכי פי' וא"ת לא הודיעם שלא הוצרך להודיעם לפי שאלו לי ותירץ הוא ואחר כך לא נודעתי, כמו לא שאלו לי זה אי אפשר לפי שהרי כבר נאמר אני ה' באברהם והודיעו א"כ היה לומר לא

שאלו לי. לתת להם את ארץ כנען עולה ת"י ת"ק. והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי בגימ' ז"ה ענ"י שבישרא"ל ל"א יפהו"ת ל"ו מ"ד' כוסו"ת וכנגד אלו ד' לשונות גאולה תקנו ד' כוסות[1]) של יין, ותימא אמאי לא ד' לחמים או ד' קערות או שאר דברים, וי"ל בירמיה גבי פורענות דאומות העולם כתיבי ג' כוסות וה' לעתיד. הן ב"י לא שמעו אלי, ואיך ישמעני פרעה, פרש"י זה אחד מי' ק"ו שבתורה, ותימא ואימא מה שלא שמעו בי' זה היה בשביל קוצר רוח ומעבודה קשה, וי"ל שאמרו ישראל אין אנו לצאת כל כ"כ אנו יריאים מעבודה קשה אמר משה אפילו ישראל אינם רוצים לצאת, ד"א פרעה לא ידון ק"ו ומה ב"י לא שמעו משבחם כ"ש אשמע מנוקי. ובני קרח תימא אמאי לא קא חשיב בני חברון וי"ל דלא נמנו כאן אלא על משה ואהרן ובני עמרם שהם משה ואהרן. ובני יצהר קרח ואגב קרח מנ' אחיו וגם מזה הטעם אינו מונה בני איתמר. ובני חברון לא באו לכלל מעשה, ומה שנכתב נחשון לומר רוב בנים דומים לאחי האב ועוזיאל מפני מישאל ואלצפן. הוא אהרן ומשה לענין אמירה קודם אהרן למשה לפי שהיה מליץ, ולענין המציאה משה קדם. ובאש היאור אפילו לאחר שחזרו המים לאלתר לקדמותו נבאש מחמת הדגים שמתו דאי לא הוו לאלתר מהיכן לקחו החרטומים מים והיינו דכתיב ולא שת לבו גם לזאת לפי שחזר לאלתר. לך אל פרעה בבקר פרש"י[2]) שהלך למים לעשות צרכיו לפי שעצמו עשה אלוה ואומר שלא היה צריך, ותימא אמאי לא עשה בית הכסא בחדרו במקום צנוע כי בנילוס היה מקום תירפה, ואי אפשר שלא יראה לעשות אדם צרכיו, או יאמרו הוא הולך להשתחוות לו כמונו, והוא אומר יאור לי ואני עשיתני. והנה לא שמעת עד כה עד שיאמר כה אמר ה' כחצות הלילה, ד"א יוצא המימה כדרך מלכים ושרים שהולכים על הנהרות עם הנץ

---

[1]) ועי' ירושלמי פסחים פ"י ה"א וברש"י ק"ה ע"א (ובחולין ל"ב ב').

[2]) הא"ע כ' מנהג מלך מצרים עד היום לצאת בתמוז ואב כי אז יגדל היאור לראות כמה מעלות עלה. ובפ' ה' ע"ז כ' מנהג המלכים לצאת בבקר אל הנהר כי ראות המים טוב לעינים.

לצוד עופות ושם תוכל לדבר עמו. התפאר עלי ויאמר למחר, תימא אמאי לא אמר מיד הכי כמו לשאר מכות, וי״ל דהכי פירש למתי תשלח את העם להתפאר עלי שאעשה שליחותך מיד. ויאמר למחר אשלח, אבל מיד יסורו הצפרדעים ותדע דהא איכא ספק בין למתי ובין אעתירו. וימותו הצפרדעים תימא והאמר משה וסרו הצפרדעים, וי״ל ראותו שבגוף האדם ושבבית המלך סורו אבל בבית שאר העם מתו. ויצעק משה, מ״ש רצעק הכא יותר מבמקום אחר וי״ל לפי שתלה הגדולה בעצמו ואמר התפאר עלי. וימותו מן הבתים וכו' אבל לא מן התנורים לפי שמסרו עצמן על קידוש השם. והך את עפר הארץ, ולא התרה כך היה לשתי מכות התרה ולשלישית לא התרה. ורבי יהודה היה[1]) נותן בהם סמנים רצ״ך עד״ש באח״ב, והיינו דאמרינן מי שלקה ושנה כונסין אותו לכיפה. אצבע אלהים היא עדיין לא הכה אתכם כי אם באצבע אבל כשיכה אתכם בכל היד אז תהיה המכה גדולה. ויחזק לב פרעה ג' המכות רצ״ך היו ע״י אהרן באח״ב ע״י משה עד״כ ע״י הקב״ה שהן ע״י כולם, המכות היו משולשת ג' שמשו יחד וסימנך רצ״ך וכו' ובשלישית לא התרה לכך הוצרך להתרות לג' אחרונות פעם שנית. ורבי' יב״א פי' וראיה לדבר כשתכתוב שהן כנם זה על זה יהיה נקראים בעירבוב בב' פנים[2]). ויסר הערוב וכו' שלא מתו החיות וכו' כדפריך ד״א[3]) הצפרדעים נבראו בשביל מצרים שנ' ושרץ היאור צפרדעים לכך מתו אבל הערוב לא בראם בשביל כך לכך הלכו להם למקום שבא משם. וימת כל מקנה מצרים כלומר כל המת היה המקנה מצרים כי ממקנה ישראל לא מת אחד ולא מת כל מקניהם וכן מצינו

---

[1]) בהגהות מיימוניות ה' חו״מ פ' ח' בנוסח הגדה בשם ר״י דאשמעינן שכסדר הזה היה קורין מביאי ביכורים ולא כסדר שכתוב בתילים, ופלא מדוע לא הזכיר הרמב״ם בהלכותיו.

[2]) כזה
חשך.
שחן
כנם.

[3]) ראיתי שפירש כן מהר״י אורליינש.

אחרי כן שעדיין היה להם מקנה, ורש"י פי' שלא נגזרה הגזירה אלא אותן שבשדה, וי"מ שלא נשאר רק מן היראים שלח העד תימא אמאי לא אמר גבי דבר שלח העד, וי"ל א"כ לא היה דבר שלא היה מתקיים בו הדבר, אבל הכא גבי ברד היו זרעים ואילנות. את כל מגפותי, פרש"י מכאן שמכת בכורות שקולות כנגד כל המכות, תימא איך משמע בכאן, והא מכת ברד היתה גדולה, וי"ל מכת בכורות כלומר מכת רעבון ע"י חברד, וי"א מכת בצורת[1]). חטאתי הפעם, וכי לא חטא עד עתה, וי"ל בפעם הזאת אני מודה שחטאתי במה שאמרתי. לא ידעתי את ה', ועכשיו שינה הוא ואמר הצדיק שאמר לי שלח העד את מקנך שלא כמדת בשר ודם שאינו מזהיר את אויבו להשמר מן הנזק, ד"א חטאתי במה שלא נזהרתי, ד"א שלא חששתי באומרו לי הנני שולח את כל מגפותי, וי"א את כל מגיפותי שאני עתיד לשלוח מכות בכורות. כצאתי מן העיר, אע"פ שקולות וברקים בשדה. כי אפילות הנה, פרש"י פלאי פלאות נעשה בהם שלא לקו, ותימא מה פלאות היה והא רבים היו דהא כתב כי השעירה אביב וכו' הא לאו הכי לא היו מונים, וי"ל מכל מקום היה להם להיות לוקים מחמת שדפון שכן מצינו בפ"י מי שמתו שלוקה שדפון תבואה רבה. הקולות יחדלון עד מתן תורה שנאמר ויהי קולות וברקים.

חסלת פרשה וארא.

ב א

בא אל פרעה תימא[2]) אמאי לא אמר לך, וי"ל אמר לו בא אל פרעה בביתו וכשהיה בשדה אמר לו לך. כי אני הכבדתי

---

[1]) כתב באמרי נועם י"ל שפירושו מכת בכורים מלשון בכיר ולקיש, אבל מר' אברהם שמעתי שראה בפירש"י שהי' מכתיבת יד רש"י בעצמו וכתב שם מכת בצורות וכן נראה עכ"ל.

[2]) וי"ל שהשכינה נתגלה לו אצל בית פרעה ושפיר אמר לו בא אל פרעה לביתו, וכשהיה רחוק מביתו אמר לו לך.

את לבו, וחזר בו ממה שאמר ה׳ הצדיק. למען שתי, פרש״י שאשית אני, תימא והלא הפסוק לשעבר שמתי. התעללתי הכבדתי פרש״י בה׳ מכות ראשונות כתב ויחזק ולא תמצא כי אם ב״ד, וי״ל הכבדתי אחד מהם הנני מביא ארבה, תימא היכן מצינו שאמר לו הקב״ה מן ארבה, וי״ל שאמר לו למען תספר וביואל כתב לבני כי ספרו, מה אתם ארבה אף כאן ארבה, וי״מ שבודאי אמרו לו הקב״ה למשה מכת ארבה בפי ומה שלא נזכר לקצר ספור דברים. וי״מ שהיה ארבה בכלל הברד כי היא כלה מה שהשאיר הברד, ואחריו לא יהיה כן, פרש״י והוא היה דיואל, ותימא של יואל היה מינים הרבה גזם ילק ארבה חסל ובכאן היה רק אחד, ותימא הא התילים מינה ארבה וחסיל והנמל, וי״ל דיואל היו בזה אחר זה, שנ׳ יתר הגזם אכל הארבה, אבל אלו היו ביחד, וי״מ ואחריו לא יהיה כן בארץ מצרים. עד מתי יהיה זה לנו זה היינו משה דכתיב כי זה האיש משה. חטאתי לה׳ אלהיכם ולכם, לפי שגירש מפניו. רק את המות הזה, שהארבה נכנס להם בפיהם ובחוטמיהון ובעיניהם. ויתקעהו ימה סוף, ושמה היה שמיר עד שלקו על הים, וגם כל המכות שלקו במצרים לקו על הים, וכן תמצא חשך שלא שימש במצרים כי אם ו׳ ימים ג׳ שלא ראו כו׳ וג׳ שלא קמו כו׳, והשביעי היה שמור להם על הים, כי כל מכה שימשה רביעית החדש, וכתיב בים ויהי הענן והחשך. לא אוסיף עוד לבא אצלך, אבל אתה תבא אצלי, שנ׳ וירדו כל עבדיך, ד״א לא אוסף עוד מנא ידע, וי״ל כבר נאמר לו עוד נגע אחד אביא כו׳, אני בעצמי בעצמי ולא ע״י שליח. עוד נגע פרש״י בעמדו לפני פרעה, אף על גב בצאתי מן העיר כלה גרש יגרש אפילו בעל כרחם אם אינכם רוצים לצאת. ומת כל בכור אף בכורות אחריתם והם במצרים שלא יאמרו יראתם תבעו עלבונם. אשר אחר הרחים וכו׳ אחר אמ׳ בבית הבור, וי״ל ביום היו עושין מלאכה כת׳ אחר הרחים ובלילה החזירום לבית הסוהר. דבר נא המתין עד מכה תשיעית שאם היו שואלין קודם לכן הואיל ולא יצא היה אומר החזירו לי. לא יחרץ כלב לשונו אעפ״י שהעיר היתה מליאות נבילות ודרך הכלבים לנבוח על הנבילות, ד״א שאמרו חכמים

כשמרה שניה כלבים צועקים א"כ כחצות הלילה היה להם לצעוק, ד"א לכל ישראל לא יחרץ לפי שלא מתו בהמתם אבל של מצרים שמתה כל בכור צעקו הכלבים במקום אחר הנבילות¹). וירדו כל עבדיך, פרש"י מחמת כבוד המלכות, תימא והא כתב ויצא מעם פרעה בחרי אף, ואמ' התם מלמד שפטרו, יש מפרש שהרים ידו נגדו כלומר אתה ראוי לשסתירו אבל לא סטרו, ותימא דהאמר כל הרי אף נעשה רושם, ויש מפרשים שפרעה סטרו למשה. בארץ מצרים לאמר, פרש"י חוץ לכרך כו' תימא והאמ' כה אמר ה' בעמדו לפני פרעה נאמר לו, ויש לומר תפילה ומצות שאני, אבל כה אמר כו' התראה בעלמא היתה, ד"א הגביהו למעלה מי' טפחים מן הארץ. החדש הזה לכם, פרש"י שאמר לו כזה ראה וקדש שהפגימה היא הפוכה כלפי דרום והיא במערב בתחלת הלילה לכם אותיות מלך, מכאן אמ' ניסן ר"ה למלכים ולרגלים, חדש במלוי ח"ת דל"ת שי"ן הנעלם תלתין מכאן דהחדש תלתין יומין. מן הכבשים ומן העזים לפי שהיו יראתם של מצרים שהיו עובדין לטלה ראש המזלות. אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל, תימא והא אין לוקין על לאו שבכללות, וכן לא תוכל לאכול בשעריך. מעשר דגנך וכו' ולאו שבכללות הוה כמ' בקודשו באש תשרף בפ"ק שעה כל בקדש באש תשרף, אבל הכא הלאו קאי אכל חדא וחדא. שבעת ימים תאכלו מצות, פרש"י כתוב אחד אומר שבעת ימים, וכתוב אחד אומר ששת ימים בפרשת ראה זו מדה בתורה כל דבר שהיה בכלל וכו', תימא והא ו' ימים יצא מכלל ז' והיה לו ללמוד על הכלל ובכאן מלמד על מה שיצא, וי"ל דודאי שביעי יצא מן הכלל דכתיב ששת ימים תאכל מצות

---

¹) יש להוסיף לפי מה שאמרו חכמים כלבים צועקים מלאך המות בעיר וזה א"ש ג"כ לפי דעת המחבר. ראיתי בקונץ ומנחה וז"ל לכך זכו הכלבים לעצמות של בשר שכל הטעם בהם כדאמרינן כשחרב בה"מ ניטל טעם בשר וניתן בעצמות עכ"ל. וזה דבר פלא וקודם שחרב בה"מ במה זכו? ולא ידעתי מקור לזה, רק זה מצינו שזכו שמעבדין בצאת כלבים עור של ס"ת, ובמכילתא נתנו להם נבילות דכתיב לכלב תשליכון אותו.

וביום השביעי מקרא קדש א"כ יצא שביעי מכלל אכילת מצה, ותימא מדכתב בערב תאכלו מצות מכלל דשאר ימים רשות דאי חובה בערב למה לי וי"ל דאיצטרך לרבות לילות, ותימא והכתיב עד יום האחד ועשרים ואז הלילות הי' בכלל, וי"ל דאינו מרבה משם אלא מקי' דהא יום כתב, ואם תאמר נימא מבערב הוי דבר שהיה בכלל ויצא לרבות על כל הכלל לחובה שאר לילות נמי וי"ל דלילות לא כת' בפירוש בפסוק, ויש מפרשים ששת ימים תאכל מצות משום דכתב ולא וכו'. עד ופנית בבקר אז כבר עבר יום ראשון ונשארו לך ו' ימים עדיין. אך באשר יאכל לכל נפש, יכול אפילו לגויים תלמוד לומר אך, תימא הא אמר לכם ולא לגוים תרי מיעוטו למה לי, וי"ל איצטרך דסלקא דעתך אמינא לא לגוים לבדם אבל עמכם שפיר דמי קמ"ל. לכל נפש לרבות בהמה, תימא והאמ' לכם ולא לכלבים, וי"ל בהמה שאין מזונות עליך. עד יום האחד ועשרים ואז יהיו הז' ימים רצופים שלא תאמר ד' בתחילת החדש וג' בסופו אלא בעינן רצופים, ולא יתן המשחית, תימא והאמר אני ולא השליח, ותו הכתיב וה' הכה כל בכור, ופירש"י הוא ובית דינו, וי"ל מכת בכורות ע"י הקב"ה אבל גדול הבית שלא היה בכור על ידי שליח, ד"א שהיו עמו מלאכי חבלה שהיו מכים בלא הריגה והיינו דכתב לנגוף. וישאלו ממצרים תימא והא איכא חילול השם שהיו משקרים וי"ל הי' אומרים להם אנו הולכים למדבר אם נחזור מוטב ואם לאו גם משדותינו וכרמינו רי"ת. ורשב"ם פי' וישאלו בקשו מתנה וישאילו נתבקשה להם ונתנו להם. כי גורשו קאי אויאפו את הבצק, ובלאו הכי לא היו אוכלין חמץ שכבר נצטוו עליו ישראל מרעמסס ר"ת וס"ת ס' מיל, בספר אר"ו מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הריחים וגבי מכה כתיב אשר בבית הבור אמר ר' יוסף קרא כשדבר משה עם פרעה דבר ביום כשהתפיסים טוחנים בריחים מלאכה כבידה, והמכה היתה בלילה בשעה שלא היו טוחנים והיו מוחזרים בבור שלא יברחו לכך שנה הכתוב. תושב ושכיר תושב זה קנוי עולם ואשמעינן דלא אכיל בלא מינוי כיון שאין הגוף קנוי לו אע"פ שמזונותיו עליו, מה שפירש רש"י ערל ערבי מהול גבעוני מהול, ולא נהירא דהא אפילו ערל

שמתו אחיו מחמת מילה אסור, הנך מיבעיא דאמ' הנודר מן הערלים אסור במולי אומות ומותר בערלים ישראלים. ועצם¹) לא תשברו וכו' כי הפסח נאכל על השובע, ואם היה שובר עצמות נראה כרעב, ד"א אפילו עצם שיש בו מוח אמאי יבא עשה דואכלו את הבשר וידחה לאו דבעצם לא תשברו בו, וי"ל כדמתרץ בפ' כיצד צולין כיון שחור עליו בפסח שני לימוד בין שיש בו מוח בין אין בו מוח, והיו לטוטפות²) בין עיניך כי שם ה' נקרא עליך ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש, שם יי נקרא עליך ר"ת שי"ן רמז שי"ן של תפלין הלכה למשה מסני, ש' ימים בשנה מניחין תפלין כי שס"ה ימים בשנה וחסר מהם נ"ב שבתות וד' ימים דפסח וד' ימים דסוכות וב' דשבועות וב' דראש השנה ויום הכפורים וישארו ש'. ולטוטפות בין עיניך בגימ' אילו ד' בתים יהיו.

חסלת פרשה בא.

בשלה

ויהי בשלח בגימ' בעל כרחו. כי קרוב הוא, כי אמרו דרך ג' ימים נלך במדבר ואם יארע להם מלחמה תוך ג' ימים נלך בעוד שהם קרובים למצרים בקל היו חוזרים ואמרו עתו יקבלו אותנו כיון שלא ריחקנו ממה שאמרנו, ד"א כי קרוב הוא פלשתים קרובים למצרים שנא' ומצרים יולד את לודים וכו' ואולי יעשה מלחמה ולהחזירם למצרים ויתנו לב לשוב, ד"א כי קרוב הוא דרך

---

[1]) בלאו דהוצאה אמר בל"י לא תוציא, ובלאו דשבירה בל"ר לא תשברו, כי אין הוצאה אחר הוצאה בפסח דכיון שהוציאו הראשון נפסל, אבל יש שבירה אחר שבירה בעצם אחד, לכן אמר בו לר' תו"א וי"א משום שאינו נוהג אלא בפסח ראשון, ובשבירה אמר ל"ר משום דגם בפסח שני יש בו משום שבירת עצם.

[2]) טוטפות נקרא הראש מקום הנחת תפלין כמו טוטפות וסנבוטין בפרק במה אשה יוצאה דהיינו שמקפת הראש עד המצח, אי נמי על שם שמונחין בין העינים לשון הבטה כמו שפיל ואזיל בר אוזא ועינוהי מטייפין פי' מביטין למרחוק.

ארץ פלשתים וכן מצינו ביצחק שהלך דרך פלשתים. את העם בגימ' גם ערב רב. ויקח משה את עצמות יוסף עמו, תימא והלא זה היה ביום שני כי ביום הראשון הלכו מרעמסס לסוכות, א"כ ביום הראשון היה להזכיר את זה, וי"ל ביום ראשון לקחם עם שאר עצמות השבטים והיו מבולבלים וכשבאו לסוכות הבדילם בפני עצמו, וא"ת אמאי לא היו מטמאין, וי"ל הצדיקים אינן מטמאין במיתתן הזקת הבתים גבי רבי בנאה. השבע השביע עליו ועל אחיו, ד"א החזירו הקנקן למקומה. מה זאת עשינו כי שלחנו, תימא וחלא בעל כרחם הוצרכו לשלחם שנאמר ותחזק מצרים כו' למהר לשלחם, וי"ל כי אמרו למה שלחנום ולא עשינו תקנה לדבר שהיו עובדין אותנו בכל מקום שהן רי"ח. וישיגו אותם עד שלא הפרידו רק הענן. ולילה בעמוד אש, למה ללכת יומם ולילה כדי שיאמרו המצריים נסים הם לפנינו. ויוגד למלך מצרים פרש"י אוקטרין שלח עמהם וכו' תימא כיון ששבו לאחוריהם כל יום שלישי לא נתרחקו מהן כ"א יום אחד ולמה הוצרכו לרדוף כל יום ה' ויום ו' היה להם להשיג ביום אחד, וי"ל לא חזרו דרך ישר, ותימא במה ידעו שלא היה דעתם לחזור, וי"ל ביום אחד הלכו מהלך ג' ימים, ביום ב' חזרו לאחוריהם מהלך יום אחד ביום נ"ד ה' הגידו האוקטורין ורדפו הו' וכ"ז ירדו להם, ותימא רפרש"י בפ' שלח ח' חוטין שבציצית כנגד ח' ימים ששהו על הים עד שאמרו שירה, וי"ל דחשיב גם יום שחיטת הפסח דאז הורשו לצאת כ"י בר"ח בגימ' עמלק. ויסר את אופן מרכבו תימא אופני מרכבותיו מיבעי ליה, וי"ל אילו היה מסיר את שניהם עדיין היה נגרר בנחת, ד"א כשראו המצרים מפלתן בקשו להפוך מרכבותיהם לים ולא יכלו ויאמר אנוסה ברגלי, זה אל אע"פ שלא ראו שייך לומר זה אל כמו זה משה האיש. נערמו מים תרג' חכימא מיא, ומה הוא החכמה שאמרו שירה, וכן במדרש עד יעבור בגימ' זהו ירדן. מי כמוך נאדר כ"ף דגושה שהוא סמוך לשון שלא יחשב כפסל מיכה, כן ידמו כאבן שלא יחשוב ידמוך כאבן. תביאמו פרש"י כאן נתנבא שלא יכנס לארץ תימא והא כה' עתה תראה ולא בל"א מלכים, ותימא והא כתיב נוסעים אנחנו, אם כן כולל עצמו

עמהם, וי"ל נתנבא כאן ולא ידע מה נתנבא. יי ימלוך ודוד אמר ימלוך יי לפי שנאמר ודרך רשעים יעות לא רצה לסמוך הש' לקיים מה שנאמ' לעוות אדם בריבו ה' לא צוה. וימתקו המים שם, שם חק פרש"י פרה אדומה, ותימא והאמ' לבא אפר הפרה. ויכפר עון העגל אלמא שלא נאמרה עד לאחר העגל. לא אשים עליך, תימא וכי זה הוא שכר המצוה, וי"ל אני ה' רופאיך המשמירך מלבא לידי מחלה, ותימא מאחר שאין מכה מה צריך רפואה, וי"ל אני ה' רופאיך המקדים הרפואה קודם המכה, ד"א ברופא המזהיר עשה זה כדי שלא תביא לידי חולי. רופאיך רפ"ה שרפוי א' שרפואות שמים בנחת ובידי אדם בקושי, ורפא ירפא דגוש. מדבר סין בגימ' הסנה ונסף לו י' נקרא סני נגד י' דברות. לקטו לחם משנה, מכאן נהגו לבצוע בסעודה שלישית על ב' ככרות כי ככל עומר היה ב' סעודות וכשאכל בשבת שחרית לא נשאר כי אם אחד והטעם זה אין לאכול סעודה שלישית בשחרית וראיה מפ"ק דפסחים ערב שבת שחל להיות וכו' משיירי' מזון ב' סעודות וי"ה מזון ב' שבעיות ב' סעודות וימ' וכו' התם. אל יותירו ממנו תימא והא בסוף מ' שנה נסתפקו במן שבכליהם י"ו ימים, וי"ל כיון שפסק אין קפידא. ויגידו למשה פרש"י מכאן שעדיין לא הגיד להן פ' שבת, בפ' כל כתבי שלא שמרו ישראל בשבת ראשונה והא שני' היתה אלא ראשונה למתן שכר ולעונשין. עד אנה מאנתם פרש"י כהדי הוציא לקי', תימא והלא משה חטא שהיה לו להזהיר ישראל על השבת והיינו כהדי הוצא וכו'. את המן אכלו מ' שנה ופרש"י והלא חסר ל' יום שהרי בניסן ט"ו פסק ותימא בסמוך שפסק כ"ז באדר וי"ל מן' באדר נסתפקו במן שבכליהם. אי נמי בעוגות שהוציאו ממצרים היה להם טעם מן, ומטך אשר הכית את היאור, תימא הא אהרן עשה, פרש"י אמרו אינו אלא לרעה, תימא והא נקרע בו את הים, וי"ל רעה למצרים וטוב לישראל. ברפידי"ם אותיות בר"ף ידי"ם. והיה כאשר ירים את משה את ידו פי' עם המטה שהיה להם לסימן כדרך שעושין במלחמה נס ובראשו בגד צבוע לדגל. ויקחו אבן[1]) וישימו תחתיו להיות גבוה כדי שיראו המטה

[1]) באשר היה משה גבוה בקומתו מאהרן וחור כדאיתא פ'

שהיה הרגל שלהם. י"י נסי לא גבורתם בהרמת המטה, אלא ה' נסי דגל שלי. כי מחה אמחה בגי' זה המן, כי מחה אמחה משפשטן ידיהם בסבול, וכתב תמחה עד שלא פשטו ישמיענו שאנו מבקשים להשלים הו' על יה.

חסלת פרשה בשלח.

יתרו

וישמע יתרו פרש"י ז' שמות היו לו יתר יתרו כו' תימא והא נקרא לו עוד שם אחר דכתיב מבני חובב חותן משה, הנך דלא כתיב בחומש לא קא חשיבי. אחר שלוחיה ב' שלוחים חדא שנשארה קרוב למצרים, וחדא שחזרה לבית אביה, ד"א חדא לבית אביה, וחדא לגט ממש, ולכך לא החזירה לתשמיש, לכך והדבר מרים. גר הייתי אמאי לא אמר גר אני, בזמן שאין לאדם בנים הוי, וכשהיו לו בנים בטוח שלא ילך מבניו. ואת שני בניה ששמענו שיצאו ממצרים ולא היו משליכין לאחד. ואת שם האחד אליעזר, תימא אמאי לא אמר השני, וי"ל כשמשה עלה למרום מצא להקב"ה שאמר אליעזר בני פרה בת שנתים לעולה, והלכה כמותו אמר משה נא מני יפרה הלכה זו ולכך קראו אליעזר כשנולד, והיינו שם האחד המיוחד, ולמה לא קרא הראשון כך, וי"ל שיש במדרש כשלקח צפורה התנה יתרו עמו שהראשון מבניו לע"ז והשני לשמים, וגרשום היה הראשון, לפיכך יצא ממנו שהיה כהן לפסל מיכה, לכך אמר על אליעזר כי אלהי אבי בעזרי, ועל גרשום גר הייתי בארץ נכריה, וע"ז נקרית נכרית לעבדיה. ויצילני מחרב פרעה, עי' לעיל גבי מי ישום אלם. וישאלו[1]) איש לרעהו לשלום, פרש"י

המלניע שהיה עשר אמות, ע"כ לא יכלו לתמוך ידיו בעמדן משה הביאו אבן וישב עליה.

[1]) עי' ביו"ד (סי' ר"מ ס"ק כ"ד) שחייב אדם לכבד חמיו, ועפ"ז כ' דכתיב אבי ראה גם ראה (שמואל א' כ"ד י"ב) ודוד אמר כן לשאול שהיה חמיו וקראו אבי, (ועי' בדברי שלמה) וה"ה חמותו, וכ"כ בגלה נלדך, ועי' בביאור להמכילתא להחכם וויס

זה משה כו', תימא והא יתרו גם הוא נקרא איש דכתיב ויואל משה לשבת את האיש, וי"ל שאני הכא דכתיב והאיש משה, אבל ביתרו לא כתיב והאיש יתרו. ויחד יתרו פרש"י גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה, ותימא והא חזינן דבניהם או בני בניהם נעשים צדיקים גמורים, וי"ל עד עשרה דרי שורות של שערות לבנות שהוא כל כך זקן. וי"מ דורות ממש מרכתיב בדברי הימים ולששך עבד מצרי ושמו ירא והוא נתגייר, ולי"ג הורות יצא ממנו ישמעאל בן נתניה שהרג גדליה, וג' דורות ראשונים לא קא חשיב, דכתיב בנים אשר יולדו להם דור שלישי לא יבא בקהל ה' הרי עדיין י' דורות וחזר לסורו. אשר הציל אתכם כשאמר לו פרעה לא תוסיף ראות פני, והדר אשר הציל את העם. אני חותנך יתרו בא אליך, זרק חץ בתוך הענן והיה כתב בו רק וחץ של שלום בטוב היה עובר בתוך הענן. אי נמי מחנה דן היה חוץ לענן משום פסל מיכה, אי נמי משום כבודו של משה עבר העץ בתוך הענן. ויהי ממחרת פרש"י ממחרת יוה"כ, ותימא פי' בסמוך שהיה בשנה השנייה בשעת מסע הרגלים באייר, והו תימא למאן דאמר דיתרו בא לאחר מ"ת אפשר שבניו לא היו במ"ת שבהן כתב ובני רחבי' רבו למעלה וכתב בהן ואעשה אותך לגוי גדול, ותו אם היה לאחר יהכ"פ א"כ אכלו ביוה"כ, ותו למאן דאמר יתרו בא לאחר מ"ת, והא ג' דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה על ידו, פירש מן האשה וכו' לכך נראה דיתרו בא קודם מ"ת, וממחרת הוי למחר הקרבת כפרתו, שגר צריך להביא כפרה, וא"ת קודם מ"ת איך כתב והודעתם להם את חוקי, י"ל כבר נצטוה במרה תדע שכל עיקר דינים שלהם היה עבור ביזת הים, ומה שהקשה רש"י וא"ת קודם מ"ת כשהלך היכן מצינו שחזר, וי"ל לא הוצרך הפי' לפרש שחזר, אבל מ"מ חזר, וכן איתא בתנחומא שיתרו בא קודם מ"ת והלך קודם מ"ת וחזר בשנה שנייה, וכן איתא במדרש בשמחתו לא יתערב

שהעיר על הטור דיליף כבוד קוניו מדוד ועשה מדרש מעצמו, ובאמת הוא מדרש שוח"ט הובא בילקוט שמואל א' פ' קל"ג, ומדוע שבק הטור לדרשת המכילתא, שהמדרש השוה כבוד קוניו לכבוד אב שהן מדאורייתא, ומלשון המכילתא לא משמע חיוב רק דרך ארץ.

זר זה יתרו שהיה כל ימיו בשלוה, אל יתערב עם ישראל בשמחת מ"ת וזהו שנאמר וישלח משה את חותנו, וסמיך ליה בחדש השלישי, ומשם הר' שמואל[1]) מבבנעברק, בפרש"י היה כתוב ממחרת יום הכפורים והיה סבורים העולם שהיה יום הכפורים ולא כיון לכתוב אלא יום הכפ"ה, ובזה טעו, ובלקח טוב פירוש ממחרת יום הסעודה שלא רצה לדון ולהורות בשעת שכרות, וגם אתה לרבות אהרן וחור, כך פירש"י תימא והא כבר נהרג חור במעשה העגל יש לרבות חור אי הוה קיים, י"מ דחיר הוה, ויש דל"ג חור, אבל למ"ד שהיה קודם מ"ת כמו שפי' לעיל לא קשיא דאז היה קיים. מן בקר ועד ערב, פרש"י כל דיין שדן דין אמת לאמתו, תימא אמאי רבותי' איכא לדון דין אמת כו', וי"ל אם באו לפניך שנים לדין, אחד תם ואחד רמאי, ואתה מכיר ברמאותו, ולפי דבריו היה זכאי אל תזכיהו. שונאי בצע פרש"י כל דיינין דמפקי מיניה ממוני כו' בגון בעל דין אלם המחוייב בדין ומיגזם ודיין וזיכהו שלא כדין וזה תובעו לדין וצריך לשלם לו על שעילת עליו הדין, ויש מפרשים שהוא חייב ממון ואינו פורעו כי אם בב"ד א"כ אמ' ממון הוא. שרי האלפים ושרי מאות פרש"י שרי אלף ו' מאות וכו' נמצא שרי ישראל ע"ה אלף ו' מאות ותי' כשתסיר שרי אלפים ו' מאות לא תמצא שרי חמשים כולי האי ועוד שרי עשרה אדרבה לא הוי שר כי אם על ט', וי"ל שאותה שרים היו למעלה מנ' שנה ולא היו במנין ס' ריבוא. ממלכת כהנים, מכאן[2]) שכל ישראל בני מלכים הם. ויסעו מרפדים פרש"י מקיש נסיעתן מרפידים לביאתם. תימא האומר לעיל רפידים ששם רפו ידיהם מן המצות ? נעשה ונשמע אמר הקב"ה אתם עשיתם כמלאכים המקדימים עשיה לשמיעה שנאמר ברכו לה' כל מלאכיו משרתיו עושה דברו לשמוע בקול דברו מיד נתן ב' כתרים לכל אחד, ולמה נתנה תורה במדבר, ואפילו לאומות מי שרוצה לעסוק בה, ועוד במדבר שאינו מקום זרע ויהי' פנויים לעסוק בה כמו שאמרו חכמים לא ניתנה אלא

[1]) והוא היה בזמן ר' אליעזר מגיץ, והמרדכי הביא אותו על שפתיו בכ"מ ועי' מרדכי בילה וע"ז.

[2]) עי' היטב במס' ברכות פ"א.

לאוכלי המן. היו נכונים לשלשת ימים, ולעיל ליום השלישי, משה הוסיף יום אחד מדעתו. ויתיצבו בתחתית ההר. פרש"י שכפה עליהם הר כגיגית כו׳ ותימא מה צורך והלא אמרו כבר כ"י כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע ומעיקרא קבלו מאהבה, ועוד יש במדרש שבאו המלאכים וקשרו לכל אחד ב׳ כתרים וי"ל אמרו כל אשר דבר ה׳ במרה נעשה, ומעתה שמא לא נוכל לקבל החמורות, א"נ על תורה שבעל פה, א"נ כשראו האש הגדולה יצאו נשמתן, לכך כפה עליהן, וי"מ שהזרו בהן ממה שאמרו נעשה חדע מדאמר׳ פרק ר׳ עקיבא אמר רבי יהושע בן לוי כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה חזרו לאחוריהן י"ב מיל והיו המלאכים כו׳ ותדע מדקאמר כל אשר דבר ולא דבר, ואם תאמר למה קשרו להן המלאכים הכתרים אלא לאחר מכאן בפרק אחרת בסוף הענין שאמרו נעשה ונשמע ולא שאמרו מתחילה נעשה, והר סני עשן כלו, תימא ספ"ק דיומא דאש של שמים אינו מעלה עשן[1]) וי"ל העלה עשן כדי לייראם, כעשן הכבשן, פי׳ רש"י מה ת"ל כבשן כדי לשבר את האוזן, י"ג לשון שבירה כלו׳ לשברה ולעשות רבה כדי לשמוע, וי"ג בס׳ לשון סברא, וי"מ לשון סבל לא יכלכלוך מתרגם יסוברונך. את כל הדברים פרש"י שי׳ דברים בדבור אחד נאמרו וכו׳ וחזר ופי׳ כל דיבור ודבור, וישראל לא שמעו אלא אנכי ולא יהיה לך, ומשה אמרו לישראל לבד אנכי ולא יהיה לך, והיינו דאמר תורה צוה לנו משה כמנין תורה, אבל ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעו, והיינו דכתיב לא ינקה וכתיב אנקה, וכן ששת ימים תעשה ולא כתב עשה. וידבר אלהים את כל הדברים לאמר בגימ׳ ככל מה שבכת"ב ושבע"ל פ"ה. אנכי פרש"י כשמעו אנכי חזרו לאחוריהן י"ב מילין, תימא דהא אמ׳ בשבת דבשבת נתנה תורה והיאך הלכו כולי האי וי"ל

---

[1]) וי"ל שמוכרח לומר שגם התם לא היה העשן מן השמים, אף שכתיב והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה׳ באש. בכל זאת מוכרח לומר שהעשן היה מן הארץ, ועוד יש לחלוק שהאש של שמים אינו מעלה עשן רק קודם שנאחז בדבר, אבל אש של הדיוט לעולם הוא מעלה עשן.

שהעננים הי' מקיפין אותם והוי כמו בחצר אחת, והמלאכים החוירום שנאמר מלאכי צבאות ידודון, תימא והא לא כתיב מלאכי, וי"ל דבמדרש יש מלכיהון דמלאכייא מיכאל וגבריאל שהן שרי' גדולים שבהן, לא[1]) יהיה לך לא תחשבו שום דמות אלהים אחרים. פי' א"ע על דרך והא נשי' רדפו אחריהן כך בכאן שהיו סבורים שהם אלהים ואינו. תמונה בגימטריא פרצוף ארם[2]), ואשר בארץ בגימ' אלו ההרים והגבעות. מתחת בגימ' זה שילשול קטן. לא תשא י"ז תיבות בפסוק, שכל הנשבע לשקר כאילו עובר על ב' לוחות, די"ז פעמים כתיב בתורה שני לוחות, וי"ז תורת משה בקרי', וי"ז אלהי אברהם אלהי יצחק אלהי יעקב. זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין. זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, וכן מחלליה מות יומת, וביום השבת שני כבשים, וכן לא תלבש שעטנז גדלים תעשה לך, וכן ערות אשת אחיך יבא עליה, ותימא הניה כולהו דסתרי אהדדי, אלא זכור ושמור לא סתרי אהדדי, וי"ל דסתרי נמי אהדדי דזכור מצות עשה ושמור מצות לא תעשה, אבל תימא דאמר השמר דאל לא תעשה, השמר דעשה עשה, שמור וזכור מתחיל פי' זכור רמז לשני עדות ורמז לשמן זך מן המובחר לשבת, הזכיר בכאן, לפי שהזכיר מעשה בראשית. כבד את אביך כו' סמוך[3]) לכיבוד שבת, וכן איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו, לומר ששקולין יחד, וגם לומר כולכם חייבין בכבודי. יאריכון ימיך כשתכבד אותם

[1]) עי' רש"י מוכילתא שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה, העשוי כבר מנין שלא יקיים ת"ל לא יהיה לך, וב"י ביו"ד סי' ר"ס בשם רשב"ץ אחד שהעלילו עליו שמכר יין לישמעאלים ונשבע שלא יעשה עוד יין, ונשאל על יין שהיה לו מכבר ואסרו, והט"ז מתיר ויל"ע מדאיצטריך קרא לאסור ש"מ דבעלמא מותר, ועי' היטב בחולין ד' י' גבי אברי בשר נקירה וברא"ש שם ובעי ר' ירוחם ול"ע.

[2]) עי' בעיר מקלט בשם תשובות הרשב"א בסי"ה קס"ז שמותר לעשות צורות אריה לרפואה לפי שאין בשמים דמות ארי לבדו אלא דמות ד' פנים, ודוקא דמות ארבעתן אסור, ובש' הולך תמים ומציא ל"ע מפי' המשניות להרמב"ם ר"פ מקום שנהגו תע"ש היטב.

[3]) עי' בש"ע של ר' יצחק לוריא בסעודות של שבת.

יתפללו עליך להקב"ה שיאריך ימיך, את אביך בפ"ק הנושא לרבות בעל אמך, ואת אמך לרבות אשת אביך ו' לרבות אחיך הגדול. לא תנאף, לא תן אף, כי אתה אוסרה על בעלה לתתן אף בינה ובין אישה, ד"א לא תן אף בין איש לאשתו על ידי מכשפות, וישנאו זה את זה, ועובר על לאו דלא תחבול ריחיים ורכב, דמתרג' ירושלמא, לא תאסור כל יין והתניו דכל דעביד כן חייב למות, וכל העם רואים[1]) את הקולות, פי' שומעין כמו וירא יעקב כי יש שבר במצרים, א"נ ממש דהא אפי' בשר ודם רואה רוחו דים בעת צנה, ד"א אפי' נפתחו הסומין, תימא תיפוק לי' מלעיני[2]) כל ישראל, בי' דברות תרי"ג אותיות ותרי"ג מצות[3]) רמוזין בהן בדיבור אנכי, פי' בלא יהיה לך ס' בלא תשא מ"ה, בזכור את יום השבת ע"ה, בכבוד ע"ז, בלא תרצח נ', בלא תנאף נ"ה, בלא תגנוב נ"ט, בלא תענה נ"ב, בלא תחמוד נ"ד, הרי תרי"ג בספר יצירה. מזבח אדמה כו' שאין יכול לעשות בו ציורים. ואם מזבח[4]) אבנים תעשה לא הבנה אתהן גזית וציורים א"ע.

חסלת פרשה יתרו.

משפטים

ואלה המשפטי', לא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטי' מכאן אמרו חכמים הוי מתונים בדין. מעלות בגימ' מתונים. ואלה

---

[1]) י"ל שראו מראה מקום יצאו הקולות כזה שייך גם בקולות לשון ראיה.

[2]) הא אפשר להיות שהיו להם עינים בכל זאת לא ראו, אבל מכל העם רואים מוכח שפיר.

[3]) וכבר חבר ר' סעדיה ז"ל אזהרות וחבר בהם היאך יוצאים מן הי' דברות תרי"ג מצות, ועי' בס' אבן שועים (כ"י מינכען) על התורה גם הגאון מווילנא חבר ס' על זה.

[4]) הרמב"ם שלא יבאו לעשות בהם צורות ותהיה אבן משכית והר"א שאין זה כבוד המזבח שתהיה מקצת האבן בנויה במזבח ה' ומקצתו מושלך בעפר ועי' ברוקח סי' של"ב ובש"ע או"ח סי' ק"פ ובב"י וברש"י במס' ר"ה ד' ל' לד א'.

המשפטים אשר, סוף תיבות מרה, כי שם נצטוו על הדינים, ד"א כי ח"בך כו' וסמיך לי' ואלה המשפטים לעולם יראה דיין עצמו כאילו ח"ב מונחת לו בין ירכותיו, וסמך דיניה לעבודה והם כ' מג' רגלי העולם, ד"א ואלה מוסיף על ענין ראשון וכו' אלה פסל את הראשונים, תימא והא כתב אלה דברי הברית אלה הדברים, וי"ל כיון דלא קאמר מצות אחרות לא קא פסל, ואלה הדברים אתחלת דספרא הוא, וי"ל האי פסל כמו פסול לך לשון תיקון, א"נ את כמו בצאתי מן העיר כלומר ניתקן מן הראשונים, ותימא א"כ לימא אלה המשפטים, לפניהם ולא לפני גוים, תימא תיפוק לי מדכתיב כי לא כצורינו כו' וי"ל דצריכי דסלקא דעתך אמינא הוקא כשאין דנין בדיני ישראל אבל כשדנין בדיני ישראל הוה אמינא דמותר קמ"ל לפניהם. כי תקנה פרש"י מיד ב"ד וכו' ותימא וכי תעלה על דעתך שמכרו בית דין לא יצא בשש והא כתיב כי ימכר לך אחיך העברי וכו' וכי ימכור על ידי אחרים משמע כגון שמכרוהו ב"ד וי"ל שאין הברייתא שנויה כך במכילתא אלא כך היא שנויה. כי תקנה מיד בית דין וכו', עובד שש אפי' לבן, ומה אני מקיים לעבדך ולא לבת ולא לאח, או אינו אלא במוכר עצמו עובד את הבן אבל מכרוהו ב"ד לא וכו'. כי תקנה פרש"י מה אני מקיים והתנחלתם וכו' בלוקח מן הגוי, תימא האמר מהם תקנו אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם כו' וי"ל אינו קונה לגוף אלא למעשה ידיו, אי נמי במלחמת וישב ממנו שבי. כי תקנה פרש"י מיד ב"ד וכו' ואימא איפכא במוכר עצמו מפני דוחקו או אינו אלא במכרוהו ב"ד, אבל מוכר עצמו אינו יוצא בשש, וי"ל דלא מצי, אבל מוכר עצמו אינו יוצא בשש לאו ק"ו הוא ומה מכרוהו ב"ד שגנב ועבר עבירה יוצא וכו' מוכר עצמו מפני דוחקו לא כ"ש, ובשביעית יצא אפי' חלה כל שש. אם בגפו יבא בגבו יצא ואין רבו רשאי למסור לו שפחה כנענית דחיישינן כשהוא פנוי יאהבנה לפי שאין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה. ולא יצא ונרצע, והתורה אומרת כי לי ב"י עבדים כו' אבל כשהוא נשוי אין לחוש לזה, ד"א אם באחר היה רואה שפחה יפה היה מוכר עצמו כדי

שתמסור לו. ויצאה אשתו עמו, פרש"י מלמדו) שחייב במזונות אשתו ובניו, בשלמא אשתו נפקא לי' מהכא אלא בניו מנלן, וי"ל מרכתיבו בפ' בהר ויצא הוא ובניו עמו, ואם אמר יאמר העבד, פרש"י העבד ולא העב', תימא פשיטא הא כתיב אזנו ולא אזנה, וחו מוכר עצמו אזנו נרצע, ואשה אינה נרצעת לפי שאינה נמכרת בגניבה, תימא דגנב נרצע משום דאמרה תורה אוזן ששמע בסיני א"כ ירצע²) על כל לאוין משום האי טעמא אזן ששמעה כו', את אזנו שאם יברח היה ניכר בו שהיה מרצע. ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, כי ימכר איש את בתו, פרש"י בקטנה הכתוב מדבר דאי בגדולה וכו' תימא פשיטא שאינו יכול למוכרה דאם לא כן מאי איצטריך קרא דמעשה ידיה לאביה, השתא ובוני מזבנה מעשה ידיה מיבעיא, וי"ל דאצטריך היכא שהשיאה אביה ונתגרשה והאב אינו רשאי למוכרה ואפילו הכי מעשה ידיה לאביה, כי ימכר איש וכו', אבל לא היא את עצמה אפילו היא גדולה, הכי איתא בספרי האיש מוכר את עצמה ואין האשה מוכרת את עצמה. מכה איש ומת פרש"י כו' עד אפילו בהכאה בלא מיתה, ותימא מה בין אביו לכל אדם, וי"ל הכי פי' בלא מיתה וכשיש בו כדי להמית, אבל באביו אפילו באין בו כדי להמית. אם כסף מ"כ איש, מכאן קם ליה בדרבא מיניה, ד"א אפילו בהכאה בלא מיתה תימא וכי תעלה על דעתך שזה מהלך בחוץ וזה נהרג, ועוד והכתיב רק שבתו יתן, וי"ל בלא

---

¹) ומכאן יש ראיה לשיטת הרמב"ם דמזונות אשתו דבר תורה, וכן באהע"ז סי' ס"ט, וא"כ קשה היאך יכלו הב"ד למכרו והא משועבד גופו לתת מזונות אשתו, וע"כ דרבו חייב במזונות אשתו ובניו של העבד, וא"כ לא הפקיע השעבוד דידי', ומה שכתב הרמב"ן כי הוא מגלה החמלה על האשה דמה תעשה ואין לה מי שיתן לה מזונות, זה לשיטתו דס"ל דמזונות אשתו הוא דרבנן כמ"ש בפי' שארה, וי"ל בעבד שאני שאין לה מי שיתן, אבל בעל באשה י"ל שלכתחילה אינו מחויב מן התורה, ועי' שאלתות.

²) לדעתי י"ל שעיקר הטעם כדי לפרסם שנמכר בגנבתו ולעשות לו בושה, לזה אמרו כונה בהר ה' דוקא באוזן, ועל כל לאוין הוא רק לשמים רע, אבל גנב הוא רע לבריות, לכן נרצע לסימן שהבריות יזכרו ממנו ושלא יגנוב עוד לעולם.

מיתה אם אמדוהו למיתה אפילו לא מת יהרג לאלתר. מות יומת פרש"י בסייף דהוקשה לעגלה ערופה דכתיב ואתה תבער הדם הנקי. והאלהים אנה לידו, פרש"י מזומן לפונדק אחד וכו', תימא לחייב ב' גליות, וי"ל דעל שני גברא קטילא קטיל, וי"מ לפי שאינו נודע על הראשון, ותימא אמאי אינו נידון בסייף ונופל הוא כמו נסקל, וי"ל דנופל וסכין בידו. מכה אביו ואמו מות יומת פרש"י בהכאה שיש בה חבורה ובחנק. ומקלל אביו ואמו פרש"י בסקילה, תימא אדרבא איפכא מסתברא, וי"ל קללה חמורה, דאי אפשר לאחר מיתה ובלפי מעלה, מה שאין בה בהכאה, בהכאה שיש בו חבורה כפ' אמור גבי מכה בהמה כו' פרש"י עד כאן בהכאה שיש בו חבורה. מעם מזבחי תקחנו למות, תימא היאך תפש יואב במזבח, וי"ל לא מצא עד שיתיר לי הקללות, של דוד זב ומצור כו'. מעם מזבחי, ולא מעל מזבחי, תימא והא גברא דלא חזי הוא דאמר כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם מלאו, וכ"ש עבודה, וי"ל דהאי לא ישא כפיו חומרא בעלמא הוא משום דהרג בידי' דאין קטיגור נעשה סניגור, וכתיב ובפרשכם כפיכם ולעולם לא דחי עבודה. וגונב איש תימא אמאי הפסיק בגונב בין מכה למקלל[1]), וי"ל מכה וגונב מיתתן שוה אבל מקלל בסקילה, ותימא ויקדים גונב למכה, וי"ל מתחילה מת"ה על רוצח שנהרג שלא תאמר מאי נפקא מיניה אם נהרג שניהם ולא זו בלבד אלא אפילו הכי נהרג, ולא זו אלא אפילו גונב ולא עוד אלא מקלל דדיבור בעלמא הוא נהרג. ומקלל אביו, תימא[2]) וימחול האב ולא יהרוג דאמר בפ"ק קמא

---

[1]) ורבינו סעדי' פירש לפי שרוב הגנבים הם קטנים ויגדלו במקום אחר ולא יכירו אבותם ויקללום ויכום ולכן ראוי להענים הגונב במיתה בהם כי העונש הוא על ידו ולכן כתבו ביניהם, וגדול עונש המקלל מעונש המכה מפני שמצוי יותר כשיקצוף יקלל ולכן הרבה בעונשו, אי נמי מפני שיש בה חטא גדול שהזכיר השם והנה שתים רעות עשה שזלזל באביו ואמו ונשא שם אלקיו בפשע וקללת.

[2]) וי"ל דהם לא רצה למחול איירי, ולא ידעתי אם מהני בזה מחילה והדעת נותן כן דאל"כ לא נמצא לעולם דין זה שודאי אז

דקידושין האב שמחל על כבודו מחל כבודו, וי"ל מאחר שקבל התראה בעדים שוב אינו יכול למחול. ומקלל אביו פרש"י מניין לרבות אשה וכו' תימא בפ"ק דב"ק השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, וי"ל כיון שרשות בעלה עליה ואין ספק בידה לכבדו הוה אמינא שלא תהא חייבת בהכאה וקילולו קמ"ל. ורפא ירפא, פרש"י מכאן שנתן רשות לרופא אפילו חלאים הבאים מעצמו ולא ע"י הבאה שלא תאמר[1]) רחמנא מכה ואיהו מסי. כי יכה איש את עבדו פרש"י וכי יכה היה בכלל מכה איש וכו' ותימא ונימא וכי יכה היה בכלל ויצא מן הכלל כו' ויצא ללמד על הכלל כולו להיות בדין או יומים, וי"ל מרכתב כי כספו הוא. נקם ינקם פרש"י בסייף וכו' ותימא למ"ד חנק חמור השתא קטל בן חורין בסייף עבד לכ"ש, וי"ל משום דעבד יש לו קולא דיום או יומים, א"נ נחמיר עליה בדין אחר קמ"ל. ענוש יענש פרש"י דמי וולדות אמאי ודלמא נפל הוא וי"ל שאינו חייב עד שיצא לאויר העולם, ואי"ת והא בן נח אפי' במעי אמו, דכתיב שופך דם האדם באדם, בן נח שאני דהתראתו זו היא מיתתו א"נ דאזלינן בתר רובא[2]) דלאו נפל הוא דאי לא תימא הכי היאך הורגין שום רוצח שמא טרפה הרג. אלא אזלינן בתר רובה. פצע תחת פצע מכאן אמרו חכמים על האונס כרצון תימא והא כתיב ולנערה לא תעשה דבר, וי"ל הני מילי לענין קטלא אבל לעניין ממון לא, ואם תאמר והא בפרק המניח אפילו לענין ממון גבי ההיא דקנקנים, וי"ל אונס היכא דקדמו' כגון כלים ואדם הוי קצת פושע, אבל היכא דקדם איהו

האב מרחם על הבן וימחול לו, אלא שהקב"ה חס על כבודם שדומה לכבודו, ולא מהני מחילה בדבר גדול כזה שקלל את אביו.

[1]) ועי' בש' נדה לדרך שמחלק בזה בשם הכא אחד, אבל אינו כלום.

[2]) ועי' בש"ס דיליף הש"ס דאזלינן בתר רובא ממכה, וקשה אמאי לא יליף ג"כ ממקלל, גם מבן סורר ומורה, גם מכהנים ששמשו ע"ג המזבח דלמא לאו כהן הוא, גם מאשר יתן מזרעו למולך, וצ"ע לי לע"ע.

הוי ממש אונס. סקול יסקל השור, אל״כ כל אדם יקנה שור האיצטארן להרוג בו שונאו, תימא אמאי שור הנסקל אסור בהנאה והאמר אין לך דבר שנעשית מצותו ומועילים בי׳ והבא נמי, וי״ל דאין שייך זה אלא בדבר שיש בו כפרה. כי יפתח איש בור וכו׳ פרש״י אם על הפותח[1]) חייב על הכריה לא כ״ש וכו׳ ותימא איצטרך כריה לחייב על אדם וכלים, וי״ל מהיכא אתה דן מהפותח ומה אם על הפותח חייב על שור וחמור על הכורה לא כ״ש שהוא חייב על אדם וכלים, ואמ׳ דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה פותח פטור על אדם וכלים אף כורה פטור, שור ולא אדם תיפוק לי מוהמת יהיה לו מי שהמת שלו יצא אדם שהוא אסור בהנאה, וי״ל והמת יהיה לו הייתי לבעלים מטפלים בנבילה דדרשינן מוהמת יהי׳ לי דשור. חמור ולא כלים, תימא אמאי לא אמרי׳ איפכא חמור ולא אדם, וי״ל הא דלא ממעט עבד ושפחה, הדומין לחמור. ישל״ח א״ת בגימ׳ הנ״ל השו״ר. כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים פרש״י פרשה ראשונה בשומר חנם וכו׳ וכך הו׳ לפי הפשט כסף או כלים עבדי אינשי דנטרי חנם דלית בהו טירחא אבל בהמה לא נטרי אלא בשכר. כמוהר הבתולות כמה רמז ר׳ זוז לכתובת בתולה. מכשפה לא תחיה, אמאי לא פירש מיתתה לפי שהיתה עושה במכשפות שלא היו יכולין להורגה באותה מיתה, לכך נאמר לא תחיה באיזו מיתה שאתה יכול להמיתה[2]), כמו שמצינו

---

[1]) וכי יפתח איש „בור" מלא או כי יכרה איש „בר" חסר. בעל „הבור" ישלם מלא, וזה ע״פ דין דגמרא אם על הפתיחה חייב על הכריה לא כ״ש אלא להביא כורה אחר כורה לכך כתיב כי יפתח „בור" מלא דהיינו י׳ טפחים. כי יכרה איש „בר" חסר דהיינו שהראשון כורה ט׳ טפחים והוא חסר והשני כורה בגר שהוא חסר טפח עבירות מי משלם. בעל הבור כתיב מלא, פי׳ מי שהוא ימלא משלם. הגאון, וי״א שחפירה יותר עמוקה מן הכריה; ומדלא אמר כי יחפר לבורות בא שאינו עמוקה עדן כראוי, וצ״ע אמאי לא כ׳ כריה קודם.

[2]) עי׳ היטב בס׳ החינוך סי׳ תקי״א וז״ל וגם מחומר הענין הזהיר הכתוב בזה יותר מבשאר עבירות על הב״ד שלא למחול לעובר על זה וכמו שנאמר מכשפה לא תחיה ע״כ. והגאון רי״ב

בשמעון בן שטח שתלה שמנים נשים באשקלון, מכשפה וסמיך ליה כל שוכב שניהם בסקילה, ד״א כאן אמר שעשו במכשפות שנעשו בהמות. אם ענה תענה, פרש״י גיזם ולא פירש עונשו, אבל אם צעק יצעק וחד״ה אפי בו כי אין לו אב זולתו. אם כסף תלוה, פרש״י כל אם שבתורה רשות בר מ״ג חובה, תימא אמאי לא קא חשיב ואם כופר יושת עליו בהדייהו, וי״ל דלא דמי לה להנך שהרי אינו חובה שיהרג אדם כדי לשלם כופר, כמו ואם מזבח אדמה, ואם תקריב מנחת בכורים, אבל תימא אמאי לא קא חשיב ואם יהיה היובל. ואם בחקותי וצ״ע לקמן בויקרא. תלוה את עמי פרש״י עמי וגוי עמי קודם, תימא פשיטא מדאקדים נתינה דגר בנבילה ממכירה לגוי כל שכן הלואה וי״ל איצטרך דנבילה דאי דבר מועט והלואה הוא דבר חשוב. כסותה כתיב בה' לומר ה' מלבושים: טלית, כתונת, חגיר, חלוק, מכנסיים לא ימכור. ודמעך לשון לה כמו ותשקימו בדמעות שליש. לא תטה משפט אביונך בריבו, בירושלמי[1]) שאין לדקדק ביין נסך. למען ינוח שורך בירושלמי

תמה ע״ז היכא מצינו בשארי חייבי מיתות שרשות ביד ב״ד למחול והרי כבר בא המלוה ובעלת וכו'. ובהדיא איתא במס' מכות ד' א' ב' ר״ע אומר חייבי כריתות ישנו בכלל מלקות ארבעים שאם עשה תשובה ב״ד של מעלה מוחלין להם חייבי מיתות בית דין אינם בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה אין ב״ד של מטה מוחלין להם, ע״כ. ולפי דברי המחבר א״ש קצת. יש לי כאן מקום לשאול, לפי מה שכתב החינוך ז״ל, וכל שהוא דיין על זה צריך לדעת חכמת הכשוף כדי שידע להבחין במעשה הנעשה, אם הוא מין ממיני הכשוף או אולי הוא מן הדברים הנעשים בכח הטבע ובגלדין המותרין, וכענין שאמרו ז״ל (בשבת ד' ס״ז א') כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי, ע״כ. אם מותר בזמ״ה להכנס ללמוד מעשה הכשוף. אי אמרינן שאסור רק לעשות, אבל ללמוד שלא לעשות מותר לכל. א״כ כ״ש שמותר להכנס ללמוד את המלאכה אילו בזמ״ה, או שאסור אפילו ללמוד, רק להכנס בזמן הבית, או אולי להכנס מותר גם בזמ״ה שמא יבנה מהרה בית המקדש?

[1]) וכמדומה לי שהוא בסנהדרין וקשה לי להבין. וראיתי מי שכתב על זה הירושלמי.

היאך בהמה אוכלת עשבים בשבת ותולשת אותם ומשני אין זה ניחא אלא צער אם לא תאכל[1]. לא תבשל גדי[2], לא תניח התבואה להתבשל כחלב רטיבתו אלא תקריב בעוד שהיא לחה, והיא עומד, לכך סמך לביכורים, גדי לשון מגד. מלאך לפניך לשמרך בדרך, בגימ' מטטרון המלאך שר הפנים. לא תכרות להם כו', תימא איך כרת שלמה ברית עם[3]) חירם דכתיב ויכרתו שניהם ברית, וי"ל חירם גר תושב היה ממשפחת אבימלך וכבר כרת אברהם עמו ברית, ולא ישבו בארצך תימא והאי איירי בז' עממים מאי איצטרך והא כתיב לא תחיה כל נשמה, וי"ל דסד"א דדוקא במלחמה קמ"ל. ויקח ספר הברית זה ז' דברות כי כבר נאמרו להם בסתם לא תרצח ולא פי' יהודי אוי גוי. ולא תנאף ולא פי' מי אלמנה או פנויה או ארוסה. לא תגנוב שוה פרוטה או יותר. וישם באגנות פי' להוות כי נכנסו במילה וטבילה והרצאת דמים. ויראו את אלהי ישראל, ותחת רגליו דמות יעקב אבינו שאמר יעקב ההחת אלהים אני, לפי שאני תחת רגליו של הקב"ה. אש־

---

[1]) ולפי זה הטעם קשה לי א"כ אדם עני אם אין לו מה לאכול מותר לו לתלוש ממחובר בשבת שאין זה ניחא אלא צער אלא פשוט שבהמה מותר לעשות לה כל מה שירצה בלי דעת הבה"ב.

[2]) עי' בא"ע בטעם לא תבשל גדי בחלב אמו, וכתב וז"ל ומנהג רוב ב"א שאין להם צאן ויקנה החלב בשוק והחלב יהיה מאוסף משיות רבות, אולי הקונה הגדי לא ידע אנה אמו והנה אם קנה חלב אולי יש בו חלב אם הגדי שקנה ויהיה עובר ובלי ספק שהוא מן התורה לחומרא ע"כ, ויש מכאן ראיה שספק דאורייתא מן התורה לחומרא.

[3]) הרשב"א והר"ן דכל שעושה לטובתו לא שייך לא תחנם והד"ש כ' ש"ה לענין כריתה ברית מש"ה כרת אברהם, שהולך לטובתו שסתמו לו הבארות, ועי' תוס' יבמות (כ"ג א') ד"ה השוא, ועי' יראים סי"ה רל"ו מה שאמר הכתוב שלא תקדים להם שלום וטובה, אבל אם עשו עמך טובה אתה רשאי לגמול להם ולדרוש שלום בתשלומין, שזה נקרא תשלום שלם ולא דרישת שלום, וראיה מדוד שמואל ב' י"א ועי' בכ"מ, וי"ל גם הכא.

מנע כו'. אנכי בגימ' כס"א לה"ת בא"ת ב"ש כסא שנלקחה תחת כסא הכבוד.

חסלת פרשה משפטים.

תרומה

וארבעים לילה, ויקחו לי[1]) תרומה מכאן מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסין לאכול מתרומתן והיינו צאת הכוכבים, וסימן שאו מירום עיניכם מי ברא אלה המוציא במספר צבעם ר"ת שמ"ע. אשר ידבנו לבו, דלא כתב בהו כופר נפשו כמו בקע לגלגולת. תקחו שצדקה נגבית בשנים, ומתחלקין בג' דהוו דיינין. תקחו בגימ' שני"ם קה"ו זהב[2]) וכסף ונחושת פרש"י י"ג דברים נאמרו כאן, ותימא כשתמנה תמצא ט"ו, וי"ל דתכלת וארגמן ותולעת שני שלשתן צמר הוי, א"נ האבנים הביאו הנשיאים וכנגד אילו י"ג דברים יש ביחזקאל י"ג מלבושים ולפי שחטאו במעשה העגל אבדו כל עדים דהיינו אלו י"ג מלבושים, ואערך משי ואנעלך תקש' כו' וכתיב ויתנצלו עדים, וכן אבדו דכל צדיק יש לו בגן עדן י"ג חופות וי"ג נהרות אפרסמון דכתיב תוכו רצוף אהבה, וכן הייתי ככלי אובד, וכן ציוה י"ג דברים לכפרה להשיב הי"ג דברים וזה היה ביהכ"פ, ונתבשרו סלחתי כדבריך, לכן קבעו ביוה"כ י"ג מדות ובי"ג מדות נדרשת התורה והמילה נתנה בי"ג בריתות. אבני

---

[1]) היא מדבר לנסתר ואח"כ אמר מאת כל איש אשר י"ל תקחו תרומתי, הפי' ויקחו לי תרומה, ממי תקחו מאת כל איש אשר ידבנו לבו ויאמר תקחו תרומתי מזה תקחו תרומתי, ידבנו לבו, כמו שהלב נותן לכל האיברים חיוני ואינו מקבל, כן הנדיבים נותנים ואינם מקבלים.

[2]) עי' בחיי לא מצינו בנדבת המשכן משי לפי שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור וכענין שאמר בתחש וצבע תולעת שני אינו מגוף התולעת אלא מתוך גרגירים שהתולעת בתוכן, ועי' בס' גנת ורדים.

מלואים שהיו ממלאים המשבצות ולא היו בולטין לחוץ, ד"א מלואים קאי אתרוייהו. ושכנתי, רמז בית ראשון עמד ת"י. מבית ומחוץ תצפנו ג' ארונות עשה וכו' אבל השולחן רק גגו קרשים מכפנים חוץ מבדים וכל דבר עגול היה מצופה כל הקיפו. שנים כרובים תימא והא שלמה הוסיף ב', וי"ל הנך דשלמה על הארון ולא על הכפורת. ואל הארון תתן, פרש"י שבא ללמוד שבעודו כו' ותימא עיקרא קמא נוכל לידע זה אלא חד הלחות וחד על שברי הלחות שהיו מונחים בארון בפרק קמא בבבא בתרא, וקשותיו פרש"י שלא יתעפשו, תימא והא כתיב לחם חום ביום הלקחו י"ל אין סומכין על הנס, א"נ חום היינו רך. לא יסורו ממנו, תימא דאמר במסעות ושמו בדיו, וי"ל מתפרקין ואינו נשמטין, כי גסין היו בראשיהן ובמסע היה הארון מתמץ על הבדים ובחנייתן לצד אחר, והיו נראין כפרוכת כמין דדי אשה. לחם הפנים י' טפחים[1]) על ה' ועוביו טפח, תימא היאך יתקנו מב' עשרונים תיעשה המנורה אמ' כ"ג דברים נתקשה משה עד שהראהו הקב"ה באצבע, ואלו הן מנורה חדש ושרצים, וי"א אף הל' שחיטה, ופרש"י הגרמה, תימא וליחשב נמי דאילו טריפות וזאת החיה שהראה לו תרומה כל מין כו' וי"ל דלא חשיב אלא היכא דכתיב ביה, ותימא אמאי לא קא חשיב מחצית השקל זה יתנו שהראהו כמין מטבע אש, וי"ל דלא שייך למימר התם נתקשה דלא היה יכול לידע אם הראהו. האמה מזה כו' על צדי המשכן, תימא דאמרינן בפרק במה מדליקין משכן קרוי משכן ואין קרשים קרוים משכן, תימא אמאי לא פירש אמאי היו העומדים ולמה לא פירש כאן בצואה ציפוי הכסף כמות פי'

---

[1]) כמה טפח לא ידעתי, ושיער אמה עי' בנחל קדומים להג' חידא בתליה בשם רבינו אפרים דאמה דמזבח הזהב של ששה נגד ששה סדרי משנה, והוא פלא דהרי לכ"ע בין לר"מ ובין לר"י דמנחות ד' ל"ק שהי' של ה', ועי' ברמב"ם ובחי' פ' תצוה שהאבנים שבחשן צריכות להיות מרובעות ולא אדע מקור בש"ס, וכבר כתב המ"ל שלא ידע מנין לו.

כעשיה. עצי[1]) שטים אמר הקב״ה יביאו עצי שטים ויכפר על אותו מעשה על שטותם. עמודיו עשרים פרש״י ה׳ אמות בין עמוד לעמוד פי׳ עם רוחב העמוד דהיינו ג׳ טפחים.

חסלת פרשת תרומה.

תצוה

חמשים וסמיך ליה ואתה תצוה רמז שיעשה מנורת גובהו נ׳ אמה לשמחת בית השואבה. תצוה בגימ׳ נשי״ם צו״ה, תימא אמאי לא הזכיר משה בכל אילו הפרשות וי״ל מן הדין היה לו להיות הכהונה ולפי שאמר שלח נא ביד תשלח נתנה הכהונה לאהרן לא נזכר משה גבי הכהונה כתי״ת ת״י ת״ך כך שנים עמדה זמן המנורה בבית ראשון ת״י ובבית שני ת״ק. להעלות נר עד שתהא שלהבת עולה מאיליה תימא אמאי אמר אהרן בלא בניו בסוף אמור, וי״ל מתחילה כשבניו היו קיימין היו מדליקין וכשמתו נדב ואביהו לא היה מניח את בגדיו לילך יהידי. מערב עד בקר פרש״י תן לה מדתה שתהא חלקת מערב עד בקר ושיערו חכמים חצי לוג אפי׳ בלילי תקופות טבת וכן לכל לילה, ואם יותר אין בכך כלום, ותימא והכתיב מערב עד בקר והיא תהא המדה מכוונת, וי״ל לפי אורך וקיצור הלילות עשו הפתילות דקות או גסות שהיו דולק בצמצום כל הלילה. ואתה הקרב אליך כו׳ ואת בניו אתו, תימא אמאי הוצרך לומר אחר כך נדב ואביהו אלעזר ואיתמר והלא כבר נאמר בניו אלא למיעוטי פנחס ואפי׳ למ״ד שבת כהן עיקר עבודתן באילו. מצנפת[2]) ואבנט של כהן הדיוט קרי מגבעות שהיה הולמו ושל כהן

---

[1]) הן ע״ש מקומן כדכתיב וישב ישראל בשטים, וכתיב עומדים י״ל בעוד שעומדים על מכנם, לאפוקי שהוא הפילס, הנקרא בל״פ (וויראָטעת).

[2]) פרש״י כמין כיפת קובע וכו׳, והמזרחי כ׳ שהוא כיפה של צמר שהזכירו בשלהי ראשית הגז וכו׳ והקשה רוו״ה במחזור של שבעות שזה שגיאה גדולה שהרי המצנפת של שש והכיפה של צמר,

גדול קרוי מצנפת שלא הולמו מפני הציץ. פתוחי חותם, תימא בבית שני שלא היה שמיר[1]) במה היה נכתבה וצ"ע בפ"ק דקדושין. חשן המשפט[2]) בגימ' מכפר הירהור הלב. את האורים ואת התומים בגימ' שם בן ע"ב. ואת שתי קצוות שתי העבותות פי' ת"א תרין גדולין דעל תרתין סטרוהי, כלומר את שתי כלומר איזה שתי העבותות אשר על הקצות וכן דרך המקרא שהוא אמר דבר וחוזר וכופלו ופרשו כמו אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, וכן רבים. ופעמוני זהב פרש"י שהן הענבלין ותימא דהא ת"א זגא והוא החיצון. ולא ימות פרש"י הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים חייב מיתה בידי שמים תימא הא ידעי' מדאמ' אין בגדיהם עליהן אין כהונתן עליהם הוו זרים ששימש במיתה, וי"ל דהא דוקא באילו ג' בגדים שכהן גדול וכהן הדיוט שוים אבל בבגדים המיוחדים הוה אמינא מצוה בעלמא היא ולא מיתה להכי איצטריך. תשרף באש מחוץ למחנה פרש"י לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו, תימא בספר בהעלותך דפר של לויים נשרף א"כ מצינו חטאת אחרת נשרף, וי"ל דפנימית היתה ולכך נשרפת שהלוים הביאו ה' כרפי' הקונה ולקמן כאן בציווי של איל שני בת' הזמה על אהרן ועל בגדיו ואח"כ הקטרת של הלב ובעשייה כפרש"י צו אמר ויקח את החלב עד ויקטר וכו' ואח"כ ויקח משמן המשחה, ותימא איך עשה למפרע. רביעית ההין נסך לבעלים אבל ההוא דפרשת שלח כת' ויין לנסך תקריב. בהטיבו הנירות, תימא היאך היה מכבה אש מחתה ומנורה חייב, וי"ל הואיל ונתקיה למצותיה, א"נ הואיל ונעשית מצותיה, אין כאן איסור.

חסלת פרשה תצוה.

ועי' בלב אריה ובת"ס, אבל מי שעיין היטב בלשון המזרחי. הכוונה על כוונן וכו' שהמזרחי בא לפרש דברי רש"י שמדומה המצנפת להפתיל תיכלות והמזרחי בא לפרש המדומה וא"ש.

[1]) ועי' בברבנאל מלכים א' ו' פט"ז שהיו רושמין בדם התולעת וזה נגד חז"ל ועי' בירושלמי סוטה פ"ט שגוף השמיר היו מבקיע האבן ולכן הוצרכו לכרכו בצמר גפן כרוך ומונח בקובן.

[2]) עי' בערכין, ובקהלת יעקב כ' שחשן מכפר על הדינים כמ"ש חשן משפט.

כי תשא

סמיך יוה"כ לכופר נפשו מכאן שפוסקין צדקה ביוה"כ כי תשא פרש"י אל תבנם אלא כל אחד יתן כו' תימא לפרש"י ופי' לקמן דנמנו פעם שנייה ולא מצינו מפירש שנתנו כלום, וי"ל שבכאן נצטוו לתת לכפר מעשה העגל. זה יתנו כל העובר על פלונתא ס"מ דעבר על מנייניו ולא משבט לוי, וי"מ דעבר בימא וגם שבט לוי. זה יתנו עולה י"ב שבטים שנתנו מחצית[1]) השקל פי' כת' רמז לג' מחציות שנותנן למעות פורים. עשרים בגימ' עשיר ודל. חלבנה[2]) ריחו רע, וצוה הקב"ה לחת בקטורת מכאן שהפושעים מצטרפות עם שאר הציבור. ואם נתן בה דבש פסלה, תימא תיפ' לי משום ייתור סמנים, וי"ל דבייתור אין בו מיתה דאי הוה מרבה מעלה עשן כל שהוא חייב מיתה משום דהוי שלא לצורך גבוה אבל חיסר חייב. סמים דקה בגימ' דקה מדקה. שבתותי תשמרו, אמרינן בשבת דב' מלאכים מלוין לו לאדם בע"ש בין השמשות יוצא צדיק ונכנס מאדים. אות היא לעולם כי ר"ת אהל"ך וידעת כי שלום אהלך, ואור של גיהנם שוכת, ובמדר' שהוא שובת בשבת, וי"ש ור"ח ובחנוכה ופורים. וביום השביעי שבת וינפש סוף תיבות שתי"ם נשמה יתירה. וינפש בגימ' דכיון שהוא שבת אבדה נפש. שני לח"ת בגימ' רחל לאה בלהה זלפה שבניהן קבלו תורת. וירא העם כי בושש בפרק קמא דיומא משמע שיום שעלה בו חשוב מן המנין זמנו מכ"ד סיון וי"ז מתמוז והם טעו דאינו מן המנין דאינו לילו עמו, ותימא אמאי לא אמר להם אהרן. אלה אלהיך ישראל, כשעלו ישראל מן הים ראו ישראל כטיט שעל שפת הים בכף

---

[1]) עי' היטב בהעיר מקלט בשם רבינו חננאל ובתו' סוטה ה' ד"ה אלא ובגליון הש"ס שם בשם ברית שלום.

[2]) ועי' בהא"ג מנחות, ודע שפטום הקטורת י"א סמנים ארבע מפורשים בתורה ושבעה קבלה, ועי' בחינוך סי' ק"א, ועי' בס' צידה לדרך. הרמב"ם במורה כ' טעם כדי להעביר ריח הבשר, וקשה א"כ היה ראוי שיהיה בעזרה ולא בהיכל ששם אינם שורפים שום בשר, ועוד הנעשה לפני ולפנים פעם אחת בשנה.

רגל עגל רגלי המלאכים שסייעו להם ע"כ אמרו אשר העלוך. למה ה' יחרה אפיך בעמך, והלא ערב רב החטיאים, א"נ כיון שאין בו מדרשות אין לך להקנאות כו'. שוב מחרון אפיך ומתחילי' בבית הכנסת ה' אלהי ישראל בגימ' תרי"ג. וישבר אותם, תימא למה שברם למה לא הניחם למעלה, וכשיעשו תשובה יטלם, וי"ל אמר משה כתיב בהן. לא תעשה[1]) פסל לך, וכתיב עדות ה' נאמנה מיד ינקום מהם, וישבר אותם פרש"י מאי דרש אמר ומה פסח שהיא וכו', וכל ישראל משומדים וכו' תימא שאני פסח משום קדשים ועוד ארבא יש ללמדם ולהחזירם למוטב בתשובה ותו התינח מצוה אחת או ב' יש לבטל מקום אלא כל התורה ק"ו וי"ל לפי המדרש שהאותיות פרחו ונפלו מידיו מרוב כובדן ונשתברו, כי האותיות נשאו אותם, ותימא א"כ מה היה יכול שנשתברו, וי"ל שסייע בשבירתן, דכתיב וישבר, ובזה מתורץ דאמ' בברכות הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, דאמ' לוחות ושברי לוחות הי' מונחין בארון, אעפ"י שהאותיות פרחו להן. ויאספו אליו כל בני לוי, תימא וכי לא היה בישראל להקדוש ברוך הוא ותו כי נלחמו כנגד כל ישראל אלא הכי הפירוש הם התחילו איש באחיו ואח"כ שאר ישראל. כה אמר ה' הרגו, וא"ת היכן אמרו, וי"ל זובח לאלקים יחרם. כל איש בבנו ובאחיו, פרש"י כל שבא לוי היה כשר, וכן פרש"י בזאת הברכה האומר לאביו וכו', בנו בן בתו, אביו או אמו, אחיו מן האם, ומשה יקח את האל פרש"י בפרק ר' עקיבא לשון קירון פנים שמשה נטל ק"נ ריבוא כתרים שנתפרקו מישראל. הורד עדיך משום אבילות ד"א מפני דם הברית שהיה עליו בפ' משפטים שהעיד עליהם שקבלו התורה. הורד עדיך תימא והכתיב ולא שתו איש את עדיו

---

[1]) הרמב"ם כתב שאין הפרש בין שיעשה בידו או יצוה לעשותם, וקשה שהרי מצוה משלח הוא, וקיימא לן משלח פטור? וכבר הקשה זאת החינוך פ' יתרו. ולדעתי י"ל שהטעם דמשלח פטור משום דברי הרב ודברי התלמיד מי שומעין, זה שייך רק בשאר המצות, אבל בע"ז שהוא כופר בעיקר ובכה"ת, ואין שייך לומר דברי הרב שכופר בו ודומה בזה שהתלמיד הוא רב לכן הכא משלח חייב, שדומה המשלח והשולח.

עליו, וי"ל שתו כמו הסירו, ר"א לא שתו ללבו אלא כל אחד עדיו עליו, ולכך נאמר הורד. ר"א ב' כתרים היו להם והשני לא הסירו עד וינצלו עת עדים. ולא שתו האחר, ר"א לא שתו מלבוש יפה כאבל הורד עדיך הכתרים. ויאמר פני ילכו, פני חרוני, והשיב משה אם אין פניך חרונך הולכים מיד אל תעלינו. הראני נא את כבודך, תימא והא הכתוב משבחו כשהסתיר פניו, וי"ל לא נתכוון אלא שיכרות לו ברית על שני דברים שילכו פניו, ושיהו עמו מובדלים משאר אומות, ושאל את ברית. פני ילכו, פי' רשב"ם אמר לו הקב"ה הנה מלאכי ילך כו' ומשה השיבו הודיעני נא את דרכך שתלך אתה עמנו, והקב"ה השיבו פני ילכו אני בעצמי אלך לכבוש המלכים. והניחותי לך עד שאניח לך בארץ ישראל, ומשה אם אין פניך הולכים אל תעלינו ונתרצה לו. ר"א הראני נא אמר הקב"ה למשה כשרצית לא רציתך כו' ותימא למה הענישו כ"כ. אשר שברתי מפני מה לא זכותם להוות הראשונים להתקיים לפי שנתנו בקולות, ר"א לפי שנכתבו שלא מן הכתב. נוצר חסד לאלפים, וכפ' ואתחנן הברית והחסד לאלף דור, וי"ל לאלפים היינו לא לאלף דור, וי"ל לאלפים היינו לאלף דור. וימהר משה ויקוד, על המדה טובה שאינו פורע עון אבות יותר מעל רבעי', ר"א על שאינו נפרע מן החוטא לבדו אלא פורע קצת מדורות אחריו, כי היכי דלימטייא לבנו שיבא מבשורא, ר"א לפי שהיה עובר לפניו מיהר ודבר אליו קודם שיעבור. כי עם קשה עורף הוא, וסלחת מאותו טעם אמרת שלא תלך עמנו לפי שעם קשה עורף הוא. פן אכלך כו' מאותו טעם שאמרתי שלא תלך עמנו כי אתה אל רחום וחנון, וסלחת כי שלוחך אינו יכול למחול, ר"א לפי שהם עם קשה עורף ומחזיקים ביראתך ואינו חוששין על חייהם ומקשי' ערפם לסבול בשביל כבודך לכך נאה לך לסלוח. לא יחמוד[1]) איש את ארצך,

---

[1]) התאוה הוא בלב, והחמדה הוא שמשתדל להוציא מחשבתו לפועל, ומרבה רעים על חבירו, ומפציר בו עד שלקחו ממנו, ומצינו בנבות שנהרג על כרמו שחמד ממנו אחאב, לכן מבטיח שלא יחמוד איש את ארצך.

בירושלמי דפיאה מעשה באחר שהניח את ברי' ובאחר שהניח תרנגולא ומצא חתול כו' חד בר נש שבת, ביתו פתוח כו'. ויתן על פניו מסוה מכאן כשבאין מקריאת התורה או מן התיבה שמכסין פניה. כי קרן כשהיה כותב היה מקנח האש מן הקולמוס בראשי קרנים מידו לו, ושם חביון עוזו מלוה.

הסלת פרשה כי תשא.

ויקהל

ויקהל משה כדי לאמור להם פרשת שבת רמז לדרוש בשבתות וימים טובים. ויאמר אליהם פרש"י למחרת יוהכ"פ, וי"ל דיש לשפוט עד חצות וכן ביום צואת המשכן. לעשות אותיות ל' ותשע אבות מלאכות ט"ל. כל העושה בו מלאכה, לא תבערו פליגי בה[1]) אי דאמ' ללאו יצאת אי דאמ' להלק יצאת ואין בכלל אלא מה שבפרט הבערה אין מידי אחרינא לא, וי"ל דאמ' במועד קטן כ"מ שאתה מוצא כלל בעשה ופרט בלא תעשה, אין דנין אותו כלל ופרט, ותימא אמאי לא דרשינן לא תוציאו כדדרשינן גבי הבערה דיצאו מן הכלל, וי"ל דאינו חשובה מלאכה, ר"א לכך הזהיר על ההבערה יותר מעל המלאכה אחרת וצריכין אותה הדיר. ויבאו האנשים על הנשים שלקחו תכשיטיהן מרצון נפשין אבל במעשה העגל כתיב ויתפרקו על כרחם לכך זכו שר"ח הוא יום טוב להן. והאנשים הביאו תרג' ועניי' אייתיאו. בחכמה, חכמה במילוי בגימ' תרי"ג וכן נחלה במילוי, היינו דכתב טיבה חכמה עם נחלה. בשם בצלאל כי אמר לו משה וכי בצלאל הייתי שכיון דברים שלא אמר לו משה. ויעשו המשכן אף שהקב"ה ציוה לעשות ארון ושאר כלים תחילה לפי שעיקר מלאכה היתה בשביל הארון לתת הלחות בתוכו והם עשו המשכן תחילה לכבוד הארון כדי להכניסו לתוכו מיד תכף לעשייתו, תימא מ"ש דגבי בצלאל שם אבי אביו ולא גבי אהליאב,

---

[1]) עי' היטב באמרי נועם בשם ר' יעקב סתם בענין זה, ואולי הוא המחבר בעצמו, שרוב דבריו כתוב שם סתם, בלי שם.

וי"ל לפי שהנהיג חור על מעשה דעגל, ובא המשכן לכפר עליו. ויעש את שמן המשחה קדש לפי שמקדש אהרן במשיחה. ואת קטורת הסמים טהור שחיבת הקדש מכשירו לקבל טומאה. במראות הצובאות הכיור היה נתון בין אהל מועד ובין המזבח, משוך מעט מעט כלפי צפון כדי שהנשים יוכלו לראותן ויהא נזכר להן שמשום משקין את הסוטות כדכתיב מים קדושים בכלי חרס[1]), ומתרג' מי כיור, ר"א למה נעשה הכיור ממראות לפי שהכהן היה מקריב קיני זבות ויולדות היה צריך לשמה ולא היה רשאי להסתכל בנשים היה רואה אותם מתוך הכיור[2]), ד"א אמר לו משה להקב"ה איך אתקן הכיור מרבר שנשתמשין לדבר עמה, אמר לו חביבין לי שעל ידו פרו ורבו במצרים שנ' תחת התפוח כו', תימא אמאי לא שאל משה איך אקבל עגיל וכומז[3]) שהי' יותר מזוהמי', וי"ל המראות בעינייהו הוי ולא נשתנו אבל אילו נתנו עם שאר זהב ולא היה ניכר ממה היה, ד"א משום דכומז נעשה לצניעות.

הסלת פרשה ויקהל.

פקודי

לעולם יצרך אדם ליזהר מן החשד שהרי משה נתן חשבון מן הזהב ומן הכל, וכן גבי יהוידע ויצורו וימנו. המשכן משכן שנתמשכן בעוניו ב' פעמים, לכן יסד הפייט אשר בבצעי חבול כל הזהב, תימא אמאי שייר קרסי הנחשת והנקובות כשמנה כלי הנחשת. ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעות שש, מצנפת של כה"ג אינו

---

[1]) עי' במדר' רבה פ' אמור וז"ל מפני מה סוטה אינה שותה בכוס של חברתה שלא יאמרו בכוס זה שתת פלוני ומתה על שום ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון, ועי' בסוטה ול"ע.

[2]) ולא ידעתי אם לשמה צריך דוקא להסתכל על אותו האיש או אשה, והא הדין שפלוס את מעשיהן, לדעתי שצריך רק לידע על בירור את שמה ואת שם אביה או בעלה כמו שהסופר כותב גט אעפ"י שלא ראה את האשה ואולי לא דמי.

[3]) עי' רש"י ברכות כ"ד א' ובא"ע.

עמוקה כמו המגבעות לכהן הדיוט ולא היה נכנס בה הראש כל כך כדי שהיה מניח תפלין בין הציץ ובין המצנפת, וגם הציץ היה במקום שער, ועל מצחו מתרגם בין עינוהי, כמו גבי תפלין בין עיניך והם במקום שער, והרצועות לא היו חוצצין בין הראש ובין המצנפת כי היה מניח הרצועות על המצנפת לבר מן התיתורא עם הכתים, ותימא והא ביומא אצל פיים אמר שנוטל מצנפתו של אחר מהם אלמא דשל כהן הדיוט אקרי מצנפת[1]) וי"ל לשון תורה לחוד לשון חכמים לחוד. כאשר צוה ה' את משה לפי שאמר למעלה מחני נא מספרך, אמר לו הקב"ה חייך אני מרבה וכתו' שמך בספרי וכן הזכר שמו של הקב"ה על כל דבר משל למלך שציוה לעבדו בנה לי פלטין וכן עשה, ולכבדו כתב שמו על כל בנין ובנין ואמ' כל הכבוד עשה לי והוא מבחוץ הכניסו לפלטין מיד ויקרא אל משה. ולא יכול משה תימא היאך דבר הקב"ה עמו שהרי כל ימי החנייה היה הענן עליו, ועוד היאך מקטירין ומדליקין הנרות ומסדרים לחם הפנים. וכבוד ה' מלא את המשכן בג' והמשכן מלא כבוד ה', ד"א ולא יכול משה פרש"י כשנסתלק הענן אז נכנס משה, וי"ל זה היה ענן אחר וקושי' כבר כתבתי.

חסלת פרשה פקודי.

אלהי ישראל ישפיל עיני רמות, כאשר סיימתי ספר ואלה שמות.
ובעזרי יהיה האל הנורא, כאשר אתחיל ספר ויקרא.

---

[1]) וי"ל שבבגדי קדש היו חלוקים בשמותיהם, שזה נקרא מצנפת, וזה נקרא מגבעות, והיה זאת לפי מעשיה ולפי תמונתה, אבל בכובע של הדיוט הכל נקרא מצנפת מטעם שהוא נינח על ראש של אדם, ובפיים היה אז לבש בכובע של חול, וזה נקרא שפיר מצנפת, והשתא א"ש.

ו י ק ר א

אל משה הא׳ היא מאותיות קטנות לומר שמשה הקטין את עצמו אע״פ שדיבר עמו שכינה. ויקרא אל משה ליכנס לטרקלין, אבל בבלעם כתיב ויבא אלהים אל בלעם משל למלך שיש בהיכלו בקש לדבר עם אוהבו קוראהו לפניו בא משרתו אחד יצא המלך לקראתו כדי שלא יכנס בהיכלו, ולפי הפשט לפי שכתוב לעיל ולא יכול משה וכו׳, הוצרך ולתת לו רשות ליכנס, י״ד״א ויקרא ע״י מלאך וכשבא לפניו. וידבר ה׳ אל משה אליו לאמר פ״ש״י לאמור לישראל, ותימא למה סיפר עליו הכתוב דבר אל ב״י ואמרת אליהם, וי״ל דהכי פירוש לומר למשה ע״י שליה והיינו רכתב בפ׳ פנחס וידבר משה אל ה׳ לאמר, ב״י סומכין ולא בנות[1]), תימא תיפק כשאר עבודות, וי״ל משום דסמיכא לא מיעכבא והוא פחות שבעבודה לכך הוצרך. ויקרא ט׳ תיבות בפ׳, וכן בפ׳ וזאת התירה לעולה כו׳ וכן ק׳ ק׳ ק׳ י״י צבאות לומר העוסק בתורה אינו צ״ך לא עולה ולא מנחה. אדם כי יקריב מכם, פרש״י מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל כו׳ תימא והאמר הגנב והגזלן הקדשן הקדש[2]), וי״ל ה״מ בדיעבד אבל לכתחילה לא. אדם כי יקריב מכם[3]), וגבי פורעניות

---

[1]) לדעתי לא דמי כשאר עבודות שסמיכה צריך כהן״א לסמוך על הקרבן, וזה אינו בכלל עבודה רק היא חיוב על המביא כפרתו לסמוך ידיו עליו.

[2]) וכמדומה לי שבקרבן אפילו בדיעבד פסול שזה רק אם הקדש דבר לבדק הבית.

[3]) הא׳ „מכם" הוא מיותר ודרז״ל ידוע הנה המלך הכוזרי הקשה להחבר איך הוא דיבוק אומה הישראלית בו יתברך ע״י הקרבן, והשיב כמו שלא נודע דיבוק נפש העליונות עם הגוף ע״י מזונות הגשמים, אך אנו רואים בחוש שהאמת כך הוא כמו כן נדע האמת דיבוק השכינה עם ישראל ע״י הקרבנות אף שלא נודע סגולתה, וזהו (אדם כי יקריב) ואם תקשו לדעת איך הוא סגלת הקרבן להדבק בו יתברך? לכן אמר „מכם" תקחו ראיה איך

לא כתיב מכם. אדם כי יהיה בעור בשרו כו' וכן אפס כי לא יהיה בך אביון וכתב כי לא יחדל אביון, ולא כתיב בך. מן הבהמה ולא מן החיה לפי שלא היה בכלל ברכה במעשה בראשית, לפי שהנחש היה עתיד להיות מקולל, וחלבה מותר לפי שאינו קרבו, וצריך לכסות דמה לפי שאינו נזרק, ובת"כ מפורש למדנו ענותנותו של הקב"ה שלא הטריח את בניו אלא בדבר המצוי ולא בחיה[1]. מן הבהמה פרש"י להוציא את הרובע וכו' ותימא ותיפוק ליה דלהדיוט אסור, וי"ל על פי בעלים או על פי עד אחד דלהדיוט שרי. מן הבקר פרש"י להוציא את הטריפה ותימא הא דלהדיוט נמי אסור, וי"ל כשהקדישה ולבסוף נשרפה. אל פתח אהל מועד יקריב אותו, שלא יאמר לכהן קח בהמתי בביתי ועשה אותה קרבן דאין זה דרך כבוד למעלה אלא הוא בעצמו מביאו לפני המלך. לכפר עליו לפי הפשט כשאדם אוכל חלב בשוגג מביא חטאת ואם ספק בידו מביא אשם תלוי וכשסבור שאכל שמן ואכל חלב העולה מכפרת על שלא ידע כלל. בן בקר בגימ' שנ"ד ושחט את בן הבקר, לשון בחרות שלא יביא זקן ביותר או חולה משום הקריבהו נא לפחתך[2]). וערכו כת' בן בקר שהוא גדול, ובצאן שהוא קטן,

---

(קרבן לה') כשם שלא תשיגו את עצמכם איך נתקשר הנפש עם הגוף ע"י מזון ואעפ"כ האמת כן היא, כן הוא הדבר הזה. כתב הכ"ע אדם כי יקרב בגימ' „נשוי יהיה" כדאיתא בזוהר פ' ויקרא והאזינו מאן דלא אתנסיב, איהו פלג גופא ולא אתקרי אדם ולא יקריב, וזאת צ"ע, ואפשר להיות בקרבן נדבה ולא בקרבן חובה.

[1]) ומזה הטעם שפיר י"ל מש"ה לא מחייב התורה ליתן לכהן בכור מחיה טהורה.

[2]) הרמב"ם בה' איסורי המזבח פ"ז ה"א וז"ל לא כל דבר שאינו פסול, מביא אותו לכתחילה, כילד היה חייב עולה, לא יביא שה כחוש וכעור, ויאמר הרי אין בו מום, וע"ז נאמר וארור נוכל וגומר, אלא כל שיבא לקרבן יביא מן המובחר עכ"ל. והנה הלשון הפסוק כך במלאכי א' פ' י"ד, וארור נוכל ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת לה' וכו' ע"ש, וכתב שם רש"י משחת בעל מום, כמו משחתם בהם (ויקרא כ"ב), הנה לפי פירוש רש"י אין שום ראיה שלא יביא שה כחוש, לפי דעתי ראוי יותר לפרש כהרמב"ם שפירש „משחת" שה כשחת וכחוש, שהביא מקלקל מי שנוכל ואומר שאין לו טוב מזה,

כת' וערך, בכל זו הפרשה לא מצינו שיצוה הקב"ה שום עבודה לאהרן כ"א לבניו, וי"ל לפי שחטא אהרן בעגל ולא רצה הקב"ה בעבודתו, עד שנתאמץ בהפילה, ואמר רבונו של עולם וכי הם טובים ממני עד שנתרצה לו הקב"ה ומחל לו ואמר צו את אהרן. והפשיט[1]) את העולה אע"פ שכולה כליל כי מצינו כפרים הנשרפים ובשעירים הנשרפים שהכל נשרף עור ובשר. והקרב והכרעים ירחץ במים לפי שבא על שולחן המלך. והסיר את מראתו אבל לא מבני מעיים לפי שכבר נתעכל הגזל. ונמצא דמו על קיר המזבח, לפי שדמו מיעט מלקבל במזרק לתת מתנות. ממול ערפו[2]) לפי כשהיונה פורחת או מהלכת מהורת הסימנים אחורי העורף הרי כמו שרצה לשחוט צוה למלוק בצפורן ולא בסכין, לפי שהיא נבילה לידע שאין לעשות לקדשים כך. ונפש כי תקריב מנחה, פי' המנחה והנסכים אין שנים מביאין מנחה שנאמר בה נפש[3]). סולת יהיה

אבל על בעל מום כבר כתוב בתורה שאסור להקריב למזבח בעל מום, וגם לא יקבלו ממנו בעל מום, והגאון רי"ב תמה מדוע לא הביא הרמב"ם ראיה מיומא ל"ד ע"ב מאי אחד (במדבר כ"ח) מיוחד שבעדרו, ורבי ומובחר נדריך (דברים י"ב) נפקא ורבנן חד בחובה וחד בנדבה וצריכי ע"ש ברש"י, ולא ידעתי מה קושיא, הא הרמב"ם הביא שהוא באורו', וגם מה שתמה שלא ביאר הרמב"ם שבין הבא בנדר ובין הבא בנדבה מצוה להביא מן המובחר, לפי דעתי ניחא הא כתוב אלא כל שיבא לקרבן יביא מן המובחר, א"כ מה צריך יותר לבאר.

[1]) עי' במ"ל בהל' שבת פי"א ה"ה למה דדרשו בהקומץ כ"א תקריב מלח ואפילו בשבת דלמאי אצטריך קרא והלא ליכא איסור תורה במליחת בשר דהא קי"ל דאין עיבוד באוכלין? ולדעתי לפי שהרא"ם לא צריך הפשט והשאר בעור, לזה צריך הרבוי.

[2]) אבל קרבן משמע ששנים מביאין ועי' בש"ע א"ח אם שנים מביאין כפרה בעיה"כ"פ, צ"ע לי אם אשה מעוברת צריך להביא שני קרבנות או חד גופא הוא, ועי' בש"ע א"ח לענין כפרה בעיוה"כ צריך להביא שני כפרות.

[3]) הפרי מגדים בסוף פתיחתו להל' שחיטה בשם החינוך סי"מ מ"ח בטעם השחיטה מן הצואר משום צער ב"ח, וקשה א"כ היאך מלק העוף ולא היו בסכין, וע"כ יכול להיות אף בלי סכין שלא

קרבנו האומר הרי עלי מנחה סתם לפי שהיא הראשונה שבמנחות, ורש"י קאי כשיטת ר' יהודא דסתם ספרא ר' יהודא. משוהים בשמן בשמן ב' פעמים להכשיר שמן שלישי, תימא תיפוק לי' מכתית למאור דמשמע דק למאור ולא למנחות, וי"ל דאי מלמאור הא' להכשיר שמן שני ולא שלישי קמ"ל בשמן. וכל דבש[1]) לרבות כל מיני פירות, מה זכה מלח להיות עם הקרבנות כשעברו ישראל את הים אמר לפני הקב"ה רבש"ע מה שברי[2]), אמר הקב"ה שלא יהא קרבן נקרב בלא מלך שלך, ד"א לפי שהוא דבר המקויים. אם כשב הוא מקריב פרש"י לפי שיש באמורי כשב מה שאין באמורי העז שהכשב אל יתן קריבה מה שאין כן בעז לכך נחלק בב' פרשיות, ותימא ולכתוב עז עם בקר דהתרוייהו אימורייהו שוין, וי"ל כי בריש הפרשה אמר מן הבקר ומן הצאן ואין לערב בקר וצאן יחד. בכל הכפרות כתיב כפרה וסליחה, בר מן כהן משוח דכתיב ביה כפרה בלא סליחה, לומר ששגגת תלמוד עולה זדון, ואיכא חילול השם בגדול שחטא. על שפך הדשן ישרף, במדרש חדשא למה ציוה הקב"ה לשרוף פר של כהן גדול בפרהסיא לומר לך שלא יתבייש אדם להתוודות על חטאו שהרי אפילו כהן גדול מתודה ומביא חטאתו. חטאת הקהל הוא, וסמיך לי' אשר נשיא[3]) יחטא כמו נשיא אשר יחטא. ואם לא תשיג ידו, תימא א"כ אמאי

יהי' נער בע"ק או שגזה"כ הוא, וכמו שכתב הפר"ג, וי"ל שלא דמי הקיות בין בהמה לעוף ובפרט למ"ד שאין שחיטה לעוף מה"ת.

[1]) כתב הרא"ע דבש תמרים, וכן זבת חלב ודבש, ויש כדמות ראיה בספר עזרא (וצ"ל נחמיה סי' פ' ל"ו) ודרך כל המפרשים לקרות ס' נחמיה ע"ש עזרא וכן רש"י במגילה ג' ע"א (ובסוכה י"ב א') ועי' בס' יד יוסף סי' רי"ז כ"ב, ובירושלמי בכורים ובש"ת רדב"ז ח"ג סי' תקכ"ה.

[2]) מה יענה עם המלך שיוצא מהרים וגבעות, ועי' בש"ת ה"ק שאלה אם מותר למלה קרבן בלוקער.

[3]) הכ"ק בשם רבני אשכנזי דשתי שגגות נחשבים כמזיד אחד, וסמוכות שלהם ממ"ש פ"ב דביצה אההוא סמיא דשגג שתי פעמים ולא הניח עירובי תבשילין וא"ל שמואל פושע את, ול"ע אם בכה"ת כן ואם נחשבים כמזיד.

עשיר מביא קרבן אחד ועני ב', וי"ל דבקרבן עשיר איכא אימורי' לגבוה והבשר להכהנים, אבל בקרבן עני אין אימורים לגבוה, ואילו היה מביאים רק חטאת אין כאן לגבוה, ואם היה מביא עולה אין לכהנים כלום לכך צריך להביא חטאת ועולה, ולמה זכתה יונה להיות קריבה מכל העופות, וי"ל כנסת ישראל אימתל ליונה כנפי יונה נחפה בכסף, וכדי הוא לכפר על ישראל, ד"א כששלח נח את היונה ועשתה את שליחותיה ולא שיקרה והקב"ה אוהב אמונים. תורים גדולים ובני יונה[1]) קטנים, ולמה לא ציוה לקח גם מן יונים גדולים וי"ל שיונים גדולים מזנים ונזקקין לשאינו בן זוגו, מה שאין התורים עושין כן שאפי' אם ימות זוגו לא יקח אחר לעולם. ולא ידע ונשא עונו על זה יראוו כל הוידים. ונשבע אמ' בתנחומא אפי' על האמת אין יפה לאדם לישבע, ואביא מעשה מהר המלך כו'. והביא קרבנו עשירית האיפה, ואין ממתינין לו עד שיעשיר ויבא כשבה או שעירה דחביבה מצוה בשעתו.

הסלת פרשה ויקרא.

צו

צו את, מה כתיב למעלה לאשמה בה, צו את אהרן שיהא זריזין במצות ובהוראה ששגגת תלמוד עולה זדון, ד"א משה לאמר צו את אהרן, סוף תיבות תורה, ועליהם נאמר יורו משפטיך ליעקב כו'. צו את אהרן, אמר משה לפני הקב"ה וכי מצינו הבאר שנאו והמים הביבין, שבכל הקרבנות בפר' כתיב בני אהרן, והתם כל העצים[2]) כשירים למערכה חוץ משל זית ומשל גפן, ואע"פ כשהזכיר עצים למערכה לא הוציאו בפי' לפי שחלק להן הכבוד בשביל השמן והיין היוצא מהן ולאהרן לא תחלק כבוד בשביל בניו, אמר לו הדין

---

[1]) ע"כ לא אמרו יונים ועי' רש"י.

[2]) עי' ברמב"ם (ב"ה פ"ה ה"ק) כהנים בעלי מומין מתלעים בעצים, שכל עץ שנמצא בו תולעת פסול, ובאברהם כמו כתיב עלי עולה, ומשמע שבירר לכך, ודברי המחבר ג"כ נכון.

עמך. צו את אהרן, זאת תורת העולה, פרש״י ללמדינו שיהיו כשרים כל הלילה, ותימא דאמרינן בפ׳ קמא דמגילה כל היום כשר להקטרה ביום אין בלילה לא, וי״ל כשהתחיל ביום גומר בלילה. זאת תורת העולה היא העולה עד כסא הכבוד, ומי שלומד תורה כאילו הקריב כל הקרבנות. היא העולה על מוקדה המתגאה נפל בגיהנם. ופשט את בגדיו כו׳ בגדים שבישל בהם קדירה אל ימזוג כוס לרבו, אדרבא איפכא מיבעי׳ לי׳ וי״ל כבר עשה כל צרכי רבו, אבל משום פעם אחרת איכא למיחש שיבא למזוג. וכל מנחת כהן כליל תהיה כי אילו היה אוכל השירין לא הוי דורון לפני הקב״ה בקומץ דבר מועט, אבל במנחת ישראל הקומץ קרב ואוכלים הכהנים וקא זכו משולחן גבוה[1]) והוי דורון יפה, ולא דמי להטאת ואשם של כהן, אע״ג דקא אכיל להו האמורין קריבין והעור לאנשי משמר, ז׳ תורות כתוב בקרבנות כנגד ז׳ דברים וקרבנות איקרו אישה, ותורה איקרי אש א״ש ד״ת למ״ז אותיות תלמוד, ואיקרי לחם וכן התורה לכו לחמו בלחמי. במקום אשר תשחט העולה כו׳ הרי כבר כתב לעיל ושחט את החטאת במקום העולה, ועוד קשיא בויקרא רבה פ״ו עולה ואח״כ מנחה ואח״כ שלמים, ובכאן פי׳ חטאת ואשם ואחרים שלמים. וכל כלי חרס[2]) אשר תבשל בו תשבר, תימא והא הוי נותן טעם לפגם כשהוא נותר, וי״ל בקדושין כתב למשחה ולא שיהא בהן טעם פגום, ד״א לפי שפולט מה שבלע ולאחר זמנו יהיה נותר. איש באחיו וסמיך ליה אם על תורה וסתם ספרא ר׳ יהודא אלמא דדריש סמוכין אפילו בעלמא, ותימא בפרק קמא מי שמתו דר׳ יודא לא דריש סמוכים אלא במשנה תורה, וי״ל דהתם

---

[1]) עי׳ בקלות החומר סי׳ רמ״ג כ׳ שהכל הכהנים הוא תרומה ומתנות כהונה, שמקבלין חלף עבודתם ופלפל, אי רשאי לזכות לכהן קטן יע״ש, ול״ע דהרי חלף עבודתם רק בלוים כתיב בפ׳ קרח, אבל מתנות כהונה אדרבה תרומת מתנתם כתיב שם, וכהנים משולחן גבוה קא זכו.

[2]) עי׳ רשב״ם על הפ׳ תכבס במקום קדש, שלא יהא נאסר בנותר שבשרפה, ול״ע שאין בדם איסור נותר, וכן משמע בפרק בית שמאי.

מופנה ומוכח. איש באחיו, וסמיך ליה וזאת תורת, לומר דנלחמין בתורה לסוף נעשים כאחים. שלמים נאמר לסוף כל קרבנות, וכן בסוף התפילה, וכן בסוף ברכת כהנים. לקחתי מאת ב״י כשחטאו בעגל ונתנו לכהנים יכול לאחר שיזכו יחזרו להם, ת״ל לחק עולם לכהנים. הקהל אל פתח אהל מועד אע״פ שלא הוקם עד יום ח׳ למילואים כל אותן ז׳ ימים המילואים בכל יום העמידו ופירקו. כל הערה הקהל שיהו נוהגין קדושה בכהונה. על בהן ידו הימנית שלא יוכלו שדים ומזיקין להזיקו. מלאים חסר ו׳ כי נהפך וכו׳ צוה ה׳ לעשות חסר ו׳ כהן השורף את הפר היו מפרישין ו׳ ימים ומזין עליו מכל חטאת שהיו שם ו׳ ימים.

חסלת פרשה צו.

שמיני

קרא למשה לא מצינו[1] היכן נצטוה כל זה ביום השמיני, אותו היום נטל י׳ עטרות, ראשון למעשה בראשית, ראשון לעבודה וכו׳, ור״ח היה א״כ חל י״ד יום שחיטת הפסח בשבת, והיינו דאמ׳ ויעשו ב״י את הפסח במועדו ואפילו בשבת, כי שבת היה, קח לך עגל לכפר על מעשה העגל, ותימא שעיר היה לו להביא כיחיד בעבודה זרה, וי״ל לא עבודה רק הודה בה והוי העגל במקום פר, אבל פרה ארומה היה מכפרת על ישראל, ודין הוא שתבא האם ותכפר על בנה וכו׳. עגל וכבש בני שנה, פרש״י כ״מ שנאמר עגל אינו אלא בן שנה, וקשה אדרבא נימא כ״מ שנאמר עגל אינו אלא ב׳ שנים, עד שיפרט לך הכתוב בן שנה כי הכא, וי״ל דעגל אינו משמע שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחר כי אין עגל פחות משנים. ואת הבשר ואת העור שרף באש, פרש״י לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו של מילואים, תימא בפ׳ בהעלותך פר של לוים היה נשרפת, תימא בתחילה צוה לו שור ואיל לזבוח ואח״כ מנחה, ואהרן עשה מנחה ואח״כ שור ואיל, וי״ל ודאי נצטוה בניו שעשה,

---

[1]) עי׳ תענית י״א ב׳ ובג״א ובתוס׳ ע״ז ד״ה במס.

אלא שמשה אמר לו כל דבר הצריך זה אחר זה ומנח׳ אמר לו באחרונה. וישא אהרן את ידיו על העם ויברכם לאחר שעשה אילי קרבנות ברכם ג׳ ברכות. וישא אהרן את ידיו וסמיך ליה והניף אהרן תנופה, לומר שהנשיאות כפים צריך להניף בידו לכל צד. ויברכם וירד פי׳ ויברכם תכף וירד. וירד מעשות החטאת והעולה, תימא אמאי לא קא חשיב נמי המנחה, וי״ל דהנך באים לכפרה, ומנחה לא באה אלא להכשר. ותאכל אותם איכא למאן דאמר על שהורו הלכה בפני רבו, ותימא מה הוראה היתה, והלא הוא בעצמו אמר ונתנו בני׳ אש וכו׳ ואע״פ שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט, וי״ל משום דאותו יום לא היתה העבודה כשירה אלא בו ולא היה להם לעשות בלי רשותו. ותצא אש¹) מלפני ה׳ כו׳ למאן דאמר שתויי יין היו והלא לא ענש אלא א״כ הזהיר, ועוד שתויי יין אינן בשריפה אלא במיתה, וי״ל משעשה אהרן את העגל נתחייבו כליה, והועילה תפילת משה על מחצה ובעלילה קטנה שנמצא בהן נשרפו, ונראה שנשרפו על ביאה ריקונית שאפי׳ בכ״ג כתיב ואל יבא בכל עת, והרע מרסמך שריפתם ליוה״כ. בקרובי אקדש פרש״י היכן דבר לו ונקדש בכבודי, ד״א כמו שנאמר וגם הכהנים הנגשים אל ה׳ יתקדשו. ראשיכם אל תפרעו בפרק ג׳ דמועד קטן יליף פרע פרע מנזיר ל׳ יום, ותימא מה צריך לומר כאן גידול פרע ל׳ יום, והא ק״ל דוה היה כ״א בניסן וכשבא פסח בטלה מהם תורת ל׳, וי״ל דנפקא מינה לדורות, א״נ אם לא ירחצו ויגלחו קודם הרגל צריכין להשלים אחר הרגל. בגדיכם אל תפרומו תימא אמאי לא נפקא לן קריעה מהכא ש״מ דשאר אבל

---

¹) שאו את אחיכם, הק״א כתב בשם חכמי צרפת הטעם שלא נטמאו אלעזר ואיתמר לנדב ואביהוא, הוא מפני שהיה יום משיחתן והיה דינם בו ביום ככהנים גדולים, וכהן גדול אינו מטמא לקרובים. ועוד י״ל שהיה שריפה ממש ואין הכהן מטמא לקרובים רק כשהוא שלם, ולא כשהוא חסר, אלא שאם שריפה ממש היה א״כ מדוע היו מישאל ואלצפן מטמאים כלל, כבר הקשה התוס׳ קושיא זו במס׳ סוכה עלה כ״ה לד ב׳ תע״ש.

צריך קריעה ואמאי ילפינן מדברי קבלה[1]) ויקרע דוד את בגדיו, ושמ' י"ל דפרימה לאו היינו קריעה דפרימה היא בתוך התפר, כדאמ' גבי סוטה אם נקרעו נקרעו אם נפרמו נפרמו. ועל כל העדה יקצוף לפי שהיו שלוחי צבור מלמד שש"צ שטעה סימן רע לשולחיו, אם לא יעשו מה שכתוב אחריו, אם לא יעשו מה שכתוב אחריו הבכיה. ואחיכם כל בית ישראל יבכו מכאן ת"ח שמת הכל קרוביו. אש זרה אע"פ שמצוה להביא מן ההדיוט היינו לאחר שירדה מן השמים אבל קודם לכן לא, ולכך נשרפו. וידבר ה' אל אהרן לפי שנאמר וידום אהרן זכה שנאמרה לו פרשה זו לבדו. יין ושכר[2]) אל תשת כדין אבלים דכתיב תנו שכר לאובד וכו' כי היו צריכין לעשות עבודה. יין להבדיל מכאן שמבדילין על היין, ד"א להבדיל בין הקדש ובין החול במה בהבדלה כמו שאמרו חכמים שאסור לעשות צרכיו קודם שיבדיל, ולכך נתקנה ההבדלה בחונן הדעת שלא ישאל צרכיו עד שיבדיל. והנה שורף, תימא למ"ד מפני אנינות נשרף אמאי לא אכלו פנחס שלא היה אונן, וי"ל שלא נתכהן פנחס עד שהרג זמרי לפי שנולד קודם משיחתו של אהרן, ותימא למ"ד מפני טומאה נשרף שני שעירים האחרים שקרבו עמו

---

[1]) ועוד י"ל משום דמהתם נפקא כמי קריעה מעומד וטעונה שפה מעומד דכתיב ויקם ויקרע ושעור טפח דכתיב ויאחז המלך ואחיזה הוי חד טפח, ועי' ברמב"ם ב"ה אבל פ"א ה"א, ועי' היטב בס' „שלש יתדות" את המכתב אשר כתב אלי הגאון ר' שלמה הכהן מווילנא, ועי' בס' הקימוך פ' מצורע שאזוב צריך שלא יהא פחות מטפח, ובנדה כ"ו א' ובסוטה מ"ו א' ומ"ג ב' ול"ע ובר"ש שם ובכ"מ.

[2]) בתוספתא דשבת ופ"ז דמכשירין מייתי לה הרמב"ם ור"ש, דיין הוי משקה לענין ז' משקין המכשירין מפסוק „ודם ענב תשתה חמר" וקשה מדוע לא יליף מהכא, והר"ה מתרץ דמהכא אין ראיה דידוע דיין אין ראוי לשתות כ"א ע"י מזיגה במים והוי משקה מכח המים, דודאי מז' משקין, אבל מקרא דהתם דכתיב דם ענב משמע כמו שיוצא מן הענבים בלי מזיגה הוה ג"כ משקה. ולדעתי י"ל שמהכא י"ל דוקא רביעית שהתם שתיה ברביעית ומהתם משמע אפילו כל שהוא, ועי' ברמב"ם ביין קרוש יש ג"כ לתרץ.

היאך היו אוכלין והא אי אפשר שאהרן ובניו לא נטמאו במת מיום שנולדו ולא נשרפה הפרה עד ב׳ בניסן כדאמרינן בגטין, וי״ל דקודם מ״ת היו כבני נח ולא היו מקבלין טומאה כדמוכח בנזיר וכפ׳ לא יחפור גוי שישב בחלון וכשבאו לסני נעשו כגרים כדאמ׳ בפ׳ החולץ, תימא למד״א מפני אנינות נשרף במה טעה משה, וכי לא ידע הק״ו ממעשר הקל אמרה תורה לא אכלתי באוני כו׳ וי״ל דפריכא הוא שכן בפ׳ הערל, תימא למד״א לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי, תימא דאמרינן התם אלישבע ראתה ז׳ שמחות בעלה כ״ג בן בנה משוח מלחמה, וזה היה פנחס וזה היה קודם למעשה זמרי, וי״ל דפליגי עליה, ואת׳ נתן לכם לשאת פי׳ רש״י שעיר ר״ח היא הבא בפר, ותימא שאף שעיר העם בא לכפר דכתיב קח לך שעיר עזים לכפר, וי״ל דלא השיב אלא הנוהג לדורות. הן היום פי׳ אין אנינות אלא יום קבורה ולא בלילה, ולמ״ד מפני אנינות וגם מפני טומאה ועוד י״ל שתשרף ביום שלאחר הקרבתו, דאמר כל שאין פסולו בגופו אלא בבעלים תעובר צורתו ויצא לבית השריפה. מבשרם[1]) לא תאכלו וכ״ש שאין לו כלל, ואע״פ שאין עונשין מן הדין, ה״מ עונש מלקות, אבל איסורא מיהא איכא. כל אשר לו[2]) סנפיר תימא אמאי לא שם הדגים הטמאים או טהורים, וי״ל כי הם רבים ולא היה ספק לכתוב כולם, ד״א אין להן שמות דכתיב ויברא ה׳ אלהים את כל חית השדה ואת כל תחת השמים וכתיב ויביאה אל האדם לראות מה יקרא לו ולא נזכור שם דגים אע״פ שיש להם עכשיו שמות באותה שעה לא היו להן שמות. את הנשר, בו התחיל כי הוא מלך, אם על פיך יגביה נשר ס״ת מלך. נשר,

---

[1]) כתב הרא״ש מכאן דבשר כולל בשר הדג, ודתנן הנודר מן הבשר מותר בדגים דבלשון בני אדם כן, וכתב הר״ה דמכאן כ׳ בא״ח סי׳ תקנ״ב דאסור לאכול דגים בערב ט״ב, ועי׳ במ״א שם גורסין גדיים ואין צריך להגיה.

[2]) והדין אע״פ שעתיד לגדל לאחר זמן מותר חולין דף ס״ו א׳ ומדרבנן משמע מהרא״ש שהוא אסור ועי׳ מעדני י״ט פ׳ אלו טרפות אות ג׳ ועי׳ תוס׳ ד׳ ס״ג ד״ה עופות ועי׳ פסיקתא זוטרתא ועי׳ תוס׳ ע״ז פ׳ אין עומדין ד״ה אין.

נושר את הנוצה שנאמר תתחדש כנשר נעורייכי, סמך עורב לבת היענה, שהיו אכזרית וכן כתב מי יכין לעורב צידו, התחמס סומס ואוכל, הנץ מנצה עם העופות לתפשם ויש לו רוב נוצה, הכוס בכוס חרבו נכריה מן העין, שלך שילה דגים מן הים, ינשוף עוף בנשף, תנשמת הרואה אותה ימות, הקאת מקיא מאכלו, הרחם מרחם על בניו[1]) ומביאה רחמים לעולם, החסידה מתרגם חי חיוורתא הרוצה להיות חסיד יכול להקפיד שמתלוצצים ממנו ומלבינים פניו, דוכיפת פי' הפירחון נגר טורא, שנקב ההר עד שנכנס בו צוארו של עוג והחולה לשונו על לוח לבו ינצח בדין, ואשה שתתלה עיתה השטאלית על צוארה יאהבנה בעלה ולא יאהב אישה אחרת זולתה. וזה לכם הטמא בשרץ[2]) תימא למה לא התיר בכל השרצים כלום, וי"ל לפי שע"י נחש אירד את פני האדמה. וכלי חרס אשר יפול כו' התורה העידה על כלי חרס אפילו מלא חירדל, תימא מאי אצטריך מלא חרדל תיפוק לי' מטעם צרוף כלי שהתורה עשה כל מה שבכף אחת, וי"ל דע"כ מטעם אויר דאי מטעם צירוף אמאי נקט חרדל אדרבא לא שמועינן כשהיו בכלי מרוחקים וזה היה יותר רבותי' שהכלי היה מצרף. ואותו תשברו כלי חרס שבירתה זו היא טהרתה, אף חייבי מיתות שנהרגו נתכפרו שבני אדם דומין לכלי חרס. להבדיל בין הטמא פרש"י בין צבי וכו' בין שנולד לה סימני טריפה כשירה לנולד לה סימני טריפה פסולה, פי' סימני טריפה כשירה כדאמ' בשחיטת חולין, שהט הקנה וניקבה הריאה כשירה, שחיות הריאה קולי כקנה וכמאן דמנחא בדיקולא דמיא אבל ניקבו בני מעיים פסולה דחיותיהו תלוי בושט, ד"א דאמרינן בבכורות נולדה בה' רגלים כשירה הני מילי ברגל אבל ביד טריפה, ד"א

---

[1]) בכל הני עי' בא"ח כמעט כפרושו.

[2]) הבה"ט השרץ בגימ' שעורה ששיעורו כשעורה, והקשה דשרץ מטמא בכעדשה? וכמדומה לי שגם הרמב"ן פירש כן, וי"ל שר"ל כשערה ששיעורו כשערה ודבריו סמוכים על הברייתא חולין ד' קכ"ו ששיעור נקיבת בילת השרץ לטמא כשערה, וע"ז מרמז כי בקרא כתיב השרץ חסר וחושבנא דדין כחושבנא דדין.

דאמרינן בשחיטת חולין דאין לדמות טריפה זו לזו שלמעלה מן הרמונה טריפה ולמטה כשירה.

חסלת פרשה שמיני.

תזריע

מה כתיב לעיל והייתם קדושים וסמוך לי' אשה כי תזריע לומר שצריך אדם לקדש את עצמו בשעת תשמיש כדאיתא בנידה שלא יהרהר באחרת כו' ד"א ולא תשקצו וכו' וסמיך ליה אשה כי תזריע, לומר כשבא מבית הכסא לא ישמש מטתו, אלא ימתין כשיעור מיל הצי, ד"א להבדיל אשה כי תזריע כדאמרינן בשבועות חייב אדם לפרוש סמוך לוסתה עונה אחת, ד"א לכך סמך שצריכה להמתין ג' חדשים קודם שתנשא להבחין בין זרע לזרע. החיה אשר לא תאכל. אשה כי תזריע מכאן אמר המלאך לאשת מנוח אל תאכלי כל טומאה, דבפרק ר' אליעזר יש דקיבת ארנבת טוב להריון. תזריע וילדה בגימ' צורת אדם, זכר בגימ' ברכה, נקבה בגימ' בקללה, זכר מבורך בכמה מצות, מילה, תורה, אבל נקיבה לעולם צער, קטנה שמא נמצא איילונית, בגרה שמא לא תנשא, או שמא תמצא בה ערוה, נשאת שמא לא תלד ויגרשנה, ואם תלד שמא תמות. אשה כי תזריע פרש"י אשה מזרעת תחילה יולדת זכר כו'. והטעם כשהיא מזרעת באהרון גובר זרע על זרע וכן להיפך. ורבי' אבן עזרא אמר שיש באשה ז' חדרים ג' מימין וג' משמאל ואחד באמצעי ואם נכנס בג' של ימין תלד זכר וכשל שמאל נקיבה, ואם באמצעי טומטום או אנדרוגינוס, וכשהיא שוכבת על ימין נכנס הזרע בשל ימין ותלד זכר וממהרת הטומאה לצאת מן השמאל שהם פנויים ולפיכך אינה טמאה כי אם ז' ימים, ואם על שמאל תלד נקיבה ואין הטומאה ממהרת לצאת מפני הזרע וטמאה שבועיים והיינו דכתיב שמאלו תחת לראשי להוליד זכרים דאף היא שוכבת על ימינה, ד"א אשה כי תזריע פרש"י כשם שיצירתו אחר כל בהמה, תימא א"כ היה לו לפרש דין אנשים כגון מצורע ואח"כ דין נידות, א"ג צרעת שייך בתרווייהו, וטמאה ז' ימים וכן אבילות

ז' ימים כל שמת כן ילך. וביום השביעי¹) ימול, אז כבר טבלה אמו והיא שמחה עמה וטהורה היא. תשב בדמי²) טהרה, ובנקיבה כתיב על דמי טהרה לפי שאין טומאה בתוך וולד אחר בתוך מ' יום, אבל נקיבה פעמים שאינה יושבת על ימי טהרה כגון שהפילה בתוך פ' ימים. עד מלאת דהיינו ביום מ', וקאי אבכל קדש לא תגע דהיינו תרומה, אבל ליכנס למקדש עד מחרת יום מלאת שתביא כפרתה דכתיב עוד טומאתה בו. וטמאה שבועיים ז' ליום ה' לבת ד"א למה כפליים מזכר, וי"ל שמפרש בנדה כשאשה כורעת לילד נשבעת שלא תיזקק עוד לבעלה וכשיולדת זכר והכל שמחים ומתחרט מהרה ובנקיבה אינה מתחרטת מהרה ולכך יולדת מביאה חטאת דהוטאת היא, ותימא והא מזידה היא והטאת בא על שוגג, וא"ת אנוסה היא א"כ רחמנא פטריה. ממקור דמיה כי האשה בשעת לידה מתקרר כל גופה. אדם כי יהיה בעור בשרו סמוך נגעים ליולדת, בתנחומא העיד הקב"ה על הנולד אם תטיב מעשיך מה בראתי למעלה ממך בהמות והיות למאכלך ואם הרעות מעשיך הרי כתיב נגעים למטה, ד"א מי שאינה משמרת כראוי בנידתה הולד יצטרע. צרעת בגימ' על לשון הרע. ואם בהרת לבנה ועמוק אין מראיה מן העור פרש"י לא עמוק ולא לבן ולא ידעתי פי' תימא וכי לא פירוש הטיב למה אמר לא ידעתי, ונראה דהדין עם רש"י לפי דאמר בשבועות בהרת עזה כשלג כלומר לבנה ועמוקה יותר מכל המראות, והדר אמר ועמוק אין מראי' ומהר"ם פי' שאינו קשה, והכי פירוש אם בה־ת לבנה בעור בש־ו ועמוק, כלומר לבנה מאר, ואין מראיה מן העור שהיא לבנה הרבה מן העור. ושער בנגע הפך לבן מחלשות הבשר מחמת הנגע נתלבן השער כי

---

¹) עי' בס' מנחת קנאות.

²) עי' בנדה כ"ה ב' שנאמר דם ולא כתם, הכוונה שם כיון דכתיב בפירוש דם שוב אין כח ביד הז"ל להחמיר בכתם, ובכ"ז אסרו הז"ל את הכתם אע"ג דבתורה מבואר דוקא דם, ומכאן קשה על הט"ז בסי' קי"ז ביו"ד ובא"ח תקפ"ח כלל גדול בתורה דכל דבר המפורש בתורה להתיר אין ביד הז"ל לאסור, ועי' תוס' ב"מ ד' ע' ב' ד"ה תסיך שכבר הקדימו זה הכלל.

הזקנים כשהן מתחלשים מתלבן השיער. והסגירו[1] את הנגע שבעת ימים שלא יראהו עד ז' ימים כי אם היה רואהו תדיר בכל יום לא היה יכול להתכון אם פשה אם לאו. עז"ה בגימ' לב"ן. והי"א הפכ"ה שע"ר לב"ן ס"ת אהר"ן רמז שאף אהרן נצטרע כמרים. מראשו ועד רגליו אז טהור הוא לפי שנהר רחב אינו עמוק וכשאינו רחב הוא עמוק כך הנגע כשנתפשט בכולן אינו יורד ומחלחל. עמד בעינו פי' בעניו של כהן ע"פ ראות עינו שלא עשה, ורש"י פי' במראיתו, וא"כ היה לו לומר ואם בעיניך עמד. על שפם יעטה כדי שריחו לא יזיק לבני אדם, על לא יכסה את פיו ולא חופה את ראשו כאבל שלא יראו אותו בני אדם. בדד ישב כי החולה מתפשט על בני אדם הרגילין אצלו ואסור בתשמיש המטה שהתשמיש קשה לו. פחתת היא שפיחת והילך ונשחת, ולכך שרפו ולא סגי בקריעת הצרעת ממנו. בקרחתו או בגבחתו בין במקום שיש שיער בין במקום שאין שיער.

חסלת פרשה תזריע.

מצורע

והובא אפילו חולה. שתי צפרים ע"ש כציפור נודד מקינו, כן איש נודד ממקומו, בדד ישב על כלי חרס, על ידי גאוה באה הצרעת ישפיל עצמו כחרס על מים חיים כי זה רפואתו כנעמן שטבל בירדן. חיות טהורות פי' ולא טריפות, תימא ולא בעלי מומין כדאיתא בפרק החי שחיין ראשי איברים שלהן, וי"ל דהתם נפקא ליה מלחיות זרע, פרט לטריפה שאינו יולדת ומוקמי החי למעוטי בעלי מומין אבל הכא דליכא אלא חד מוקמי ליה דמסתבר לטריפה. טהורות ולא עוף טמא, מדכתיב צפורים דומיא דשילוח הקן, וטהורות למיעוטי צפורי עיר הנדחת. ושלח את הצפור החיה

---

[1]) בשם הרא"ש שצריך לעשות רושם סביבות הנגע מדלא קאמר הנגוע, ועי' במנחת חינוך ובביאורי מוהרא"ל, ופלא שלא הזכיר זאת בכל הש"ס.

וניחושי) שמא יצורינו ויאכילנו וימעול בו, וי״ל דאזלינן בתר רובא, א״נ אין לך דבר שנעשית מצותו ומועלין בו, א״נ אינן אסורין אלא לפני הזאה ולא אמרה תורה שלא לתקלה, ר״א כשטבל אותה בדם הציפור השחוטה כשרואין אותה שאר עופות הורגין אותה. והצפור השחוטה אמרינן בשלו‍ִי תמורה שהיתה נקברת. וישב מחוץ לאהלו שאסור בתשמיש המטה תימא יותם לא הוליד עוזיהו אלא בימי חלוטו, וי״ל מ״מ ההריון היה קודם שתתנגע. כי תבואו אל ארץ כנען, עד עתה דבר בנגעי אדם ובגדים לפי שהיו במדבר ולא היו בתים, נגעי בתים פרש״י בנתיצת הקיר נמצאו מטמונים נגעי בתים על צרות עין מלהשאיל. נגעי אדם על לשון הרע, ר״א הקב״ה צוה לנתוץ ולשרוף ע״ז ומשמשיה ולא נדעו איזה בית ובגד נשתמשו לע״ז וניתן בהם נגעים. וצוה הכהן ופינו ותימא יבא הכהן וישתוק עד שיפנו הבית, שהרי אינו טמא, עד שיאמר הכהן ויטמאנו. ובא הכהן וראה פרש״י ובא ללמד על עמד בראשון ופשה בשני, ותימא מאי אריא פשה אפילו עמד בשני חולץ וקוצה וטח, כדמוכח בת״כ, ורש״י לא טהרתי אלא הרפאוי, וי״ל דלרבותא נקט דהא כשפשה בשני צריך נתיצה קמ״ל ג״ש דביאה ושיבה, ושבוע שלישי היינו לגבי ציפורי׳ לההיא, אבל אם חזר הנגע אפילו הרבה אחר החליצה וקיצה והטיה נותץ. והובא אל הכהן קרי ביה והוא בא מדלא כתב והלך, דאל״כ מי יביאנו דהא הכל בדילין ממנו. והובא אל הבית. כל ימי הסגיר אותו, ולא שהה יכ‍ּבא עד הערב, וכ״ש בימי חלוטו וכפר על הבית וכן וכפר על המטהר וכן גבי זב יולדת כמו כפר ידיה בגלימא דחבריה לשון ניקוי, דפרה ממש לא שייך בהו, למה נסמכה פרשת זב לפרשת מצורע לפי שעל ידי נתקללה האשה בזיבה והנחש בצרעת. כל הנוגע בה יטמא, לטמא בגדים וטעון כיבוס בגדים ק״ו מן הנוגע במשכבה הכי איתא בת״כ ובפ׳ בנות כותים, וא״כ למה נכתב כלל ומסיק דאשמעינן הנוגע בה יטמא

---

[1]) יש לאסור כל הר וגבעה בא״י בחרישה וזריעה ונטיעה עבור ונקוס המוקדש לאסור בחרישה וזריעה ונטיעה וה״ל קבוע כמחלה על מחלה דוני? וכן כל עץ שמא ערלה הוא.

ואפילו אדם וכלי. תהיה¹) בנדתה עד שהיא תבא במים פי' כמה שאמרו חכמים. ואיש כי ישכב וכו' תימא אמאי לא כתב וכבסו בגדיהם, וי"ל שמסתמא ערומים הם כדאמ' בפרק נערה האומ' אי אפשי אלא אני בבגדי והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה, מנין לטבילה לנידה שהוא דאורייתא ק"ו ממגעה, ותימא והא אין עונשין מן הדין, וי"ל אין עונשין מיתה ומלקות אבל איסורין ילפינן מדין ק"ו, ד"א בפ' רע"ז כתב כמי נדה יתחטא במים שהנדה טובלה בהן דהיינו מ' סאה, א"נ ואשה כי תזוב ו' מוסיף על ענין ראשון על נדה דלעיל מיניה, וגם זכה טבילה כתיב אי נמי תהיה בנדתה עד שתבא במים.

חסלת פרשה מצורע.

אחרי מות

מה כתיב לעיל אשר ישכב עם טמאה, וסמיך ליה אחרי מות, מלמד שאם היה משמש עם הטהורה ואמר טמאתי שלא יפרוש מיד אלא ימתין עד שימות אברו, ד"א סמך והזהרתם למיתה לפי שלא נזהרו נענשו, ד"א והדוה אחרי מות, מנשה הכנים ע"ז דאיתקש לנדה לפניו ויצאו בשלום. ובני אהרן הכניסו קטרת לשם שמים ומתו, ד"א סמך מיתת בני אהרן, שהיה כ"א בניסן ליום הכפורים לומר מה יוהכ"פ מכפר אף מיתת הצדיקים מכפר, פי' רש"י אל תשכב בתחב פי' מקום שמוציא זיעה, כמו במחילה שתחת הקרקע. וידבר ה' אל משה לאמר אחרי מות תימא מה נאמר לו

---

[1]) ביו"ד סי' קפ"ג שאין חילוק בין פנויה לנשואה לענין איסור נדה ובכרת, ומהר"י בעל מנחת יעקב בס' תורת השלמים לדד בזה דלפי דרשת ר"מ ש"ס המפלת מפני מה אמרה תורה נדה ל"ז מפני שרגיל בה א"כ בפנויה דלא שייך טעם זה לא תהא טמאה שבעה וכ"כ הרב בסי' קנ"ב, אבל קשה ממשנה מפורשת אלו נערות שיש להם קנס הבא על הנדה אף שהם בהכרת וכו' וקנס אי אפשר רק בבתולה, ועוד שהתם סתם משנה ר"מ, ועי' בב"י וכל זה נעלם מהגאונים.

בזה הדיבור והלא מיד בסמוך אומר — ויאמר ה' אל משה דבר, וי"ל שנאמר לו מעשה פרה ליטהר בו כי כ"א בניסן מתו וכ"ב בו נשרפה הפרה, ד"א והרוה בנידתה אחרי מות דתנא דבי אליהו באותו תלמוד דאמ' בימי ליבונ' מהו אצלך עד ברוך המקום שהרגו אלא נשא פנים לתורה וכו' בפ"ק דאבות, ד"א סמך שמפרישין כ"ג י' ימים כדאיתא בריש יומא. בקרבתם לפני ה' על ביאה ריקנית, תרע דמיד כתב ואל יבוא בכל עת, ותימא והכתיב בהקריבכם אש זרה, וי"ל דהכי פירוש אש זרה ולא בדבר אחר שהיה להם להביאו, א"נ הכי פירוש אפילו אי לא עשו אלא שהקריבו אש זרה הי' נענשים כשם שנכנסו בביאה ריקניה, וכן תת"ק אליבא דמ"ד שתויי יין היו. בזאת יבא אהרן[1] פרש"י רמז למקדש שיעמוד ת" י

---

[1]) שאלה.

פר חנוך מזבח, אם היא מצוה לדורות או לא?

תשובה!

הבה"ג מנה מצוה זו לדורות, והרמב"ם תמה על הבה"ג בשרשיו שרש ג', והרמב"ן הליץ בעד הבה"ג וכתב דמה שמנה בה"ג פר חנוך מזבח בודאי חנוך המזבח היא מצוה לדורות, והביא ראיה לדבריו ממה שעשה שלמה חנוכה. והמליצים בעד הרמב"ם כתבו דהקרבנות שהקריב בימי שלמה על חנוכת הבית דרך נדבה היו ע"כ, והמ"ל בה' מעשה הקרבנות פ"ו הי"ט הביא ראי' להרמב"ן מהא דאמרינן במדרש איכה העיר רבתי עם, מבקש את לידע כמה אוכלוסין היו כו' הה"ד ויזבח שלמה את זבח השלמים בקר כ"ב אלף וצאן מאה ועשרים אלף, ותנינן פר קרב בעשרים וארבעה ואיל באחד עשר ע"כ. ויש לתמוה על המדרש הזה, מהא דתנן ביומא ד' כ"ו בד"א בקרבנות צבור אבל בקרבן יחיד אם רצה להקריב מקריב ע"כ, ופרש"י אם רצה להקריב כהן יחידי את הכל. וכן פסק הרמב"ם, וא"כ יש לתמוה מה זו שמיכה שהביאו במדרש מהא דתנינן פר קרב בעשרים וארבעה. ובשלמא לדעת הרמב"ן דס"ל דהחינוך היא מצוה הנוהגת לדורות אף שהשיעורים אין להם קצבה מ"מ כיון שמחוייבין לחנך את הבית והם רצו לחנך כשיעור זה דין קרבן צבור יש לכל מה שהביאו, ומש"ה מייתי מהא דפר קרב בכ"ד, אך לדעת המליצים בעד הרמב"ם דמה שהקריבו בימי שלמה נדבה היה, הדבר הוא תימה מה שהביאו מהא דפר קרב

אבל בבית שני לא היה הארון בפירק קמא דיומא, וכן קדוש בגימ׳ ת״י, וכן שמע שוכות קדושה ותפילה וק״ש עתיד להחזיר לנו. לעזאזל[1]) לפי הפשט ישלח אותו עיזים שבמדבר כמו שעושין לציפורי מצורע. עזאזל כמו יזרעאל יורבעיל. לפני ה׳ וידויו בעזרה ולא על ההר, דלא תימא כמו שתכף לסמיכה שחיטה כך תכף לשילוחו על ההר יהא הוידוי דהיינו כמו שחיטתו. לעזאזל המדברה פי׳ רבינו א״ע לכשתגיע לשלשים ושלש כו׳ היינו ל״ג פסוקים אחרי כן. ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם כו׳. סמי״ם דק״ה בגימ׳ דק״ה לדק״ה שהיו מחזירין למכתשת. קטרת מכפרת

בכ״ד דההיא לא איירי כי אם בקרבן צבור. ולפי דעתי י״ל דאע״ג דלא היה מצוה הנוהגת לדורות ושלמה התנדב מעצמו מ״מ דין קרבן צבור היה לו בזה כיון שהיה בשביל חנוכת הבית שהיה לכל ישראל, ואח״כ מצאתי שהי״ד כתב נמי כן, והי״ד הביא שם בשם המרכבת המשנה דהיינו דרשאי להקריב, ומיהו פר מפני משאו צריכין עשרים וארבעה, במחכ״ת לא נראין הדברים, שמפני משאו ודאי לא צריך כל כך. ועוד י״ל הא דתנן בד״א בקרבנות צבור, אין הכוונה שצריך שיהיו הקרבנות חובה, אפילו שהם רק נדבה צריך מנין זה, רק אם הם מצבור, א״כ הקרבנות שהקריב שלמה היה מן הצבור, או אפילו שתאמר שהיה הכל משלו, מ״מ הקריב זה לפני כל הצבור, א״כ ודאי היה צריכין למנין זה. ועוד שעיקר קושית המל״מ לא ידעתי, הא ענין אם רצה להקריב מקריב, פי׳ הרמב״ם במשנתו, הוא שהוא יכול להקריב באיזה מנין שירצה פחות מאלו אי יותר על אלו, א״כ ודאי עשה שלמה כדין המשנה לכל פר כ״ב, א״כ אין להקשות על המדרש, ואפילו אם אמרינן שאין חנכות הבית מצוה לדורות, ועשה שלמה רק נדבה מ״מ עשה כדין המשנה, שגם בנדבה צריך למנין זה אם הוא מצבור או לפני צבור.

[1]) ביד איש עתי, עי׳ יומא עלה ס״ו צד ב׳ שבא לרבות אף בשבת, הגאון בעל הפלאה והגאון בעל מעין החכמה הקשו דאפשר לשלוח ע״י שנים דקי״ל שנים שעשאו מלאכה פטורים? ונעלמו משני הגאונים הירושלמי יומא פ״ו ה״ג שדוקא באחד, וצ״ע לי אם הוא דוקא באחד, או אפילו בשנים כשר בדיעבד, ועי׳ בירושלמי סוטה ריש פ״א בענין כ״מ שנאמר תורה חוקה לעכב, וצ״ע לי אם יוכל לשלוח ע״י עבד אשה וקטן ועכו״ם או דוקא בישראל וגדול משום דכתיב איש.

על לשון הרע כדאיתא בפ״ק ט״ף בקלפי יבא דבר שבחשאי וכו׳ שנאמר וכל אדם לא יהיה באהל מועד, והקטרת בא בשתיקה, אבל מתן דמים לפנים היה מונה. ולפני הכפ״ת יזה ז׳ פעמים א׳ למעלה וז׳ למטה כי די לתחתונים שהם אחד מז׳ לעליונים כדאי׳ בשלהי ספ״י, וכן משה רבינו לא הזכיר שמו של הקב״ה אלא לאחר כ״א תיבות בהאזינו כי שם ה׳ אקרא, והמלאכים אחר ג׳ שנאמר ק׳ ק׳ ק׳ ה׳ צבאות, והיינו א׳ נגד ז׳, וכן ישעיהו לא הזכיר השם אלא לאחר כ״א תיבות וכן דוד הללו את ה׳ מן השמים ז׳ הללו למעלה מז׳ למטה הללו את ה׳ מן הארץ. מטומאת ב״י על שנכנס במקדש בטומאה ויש בה ידיעה בתחילה ולא בסוף, ושעיר זה תולה עד שיודע. ובא אהרן פרש״י להוציא את הכף, ותימא והא הוי ביאה ריקנית, וי״ל גדול היה מניח תפלין דהוו גנאי לדבר מאום הרשן לפנים. על בשרו¹) מכאן שכהן גדול היה מניח תפלין של ראש ולא של יד, ותימא נהי דתפלין לא הוי חוצץ מ״מ הוי יתור בגדים אפי׳ שלא במקום בגדים, וי״ל דאינו שלש על שלש ואינו חשוב בגד, ותימא והא צילצול קטן הוא חשוב בגד, וי״ל הנאתו חשובה אבל תפלין²) לא חשובה הנאתו. אחת בשנה השט״ן ימים לבד יוהכ״פ, מלמד שהשטן אינו יכול לקט״ג ביוה״כ והיינו לעיל פי א״ע לעזאזל לאחר ל״ג תמצאנו. ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים לא נתתי לכם רשות לשטן כי אם שעיר זה ביום זה, וכן עזאזל לשון ע״ז ושעיר וכן היה שמם של המלאכים שירדו ולקחו נשים וניתן להם רשות להשטין שמחזאי ועזאל וסותמין את פיו מלהשטין. כי יצוד ציד חיה כו׳, י״מ שטעונין כיסוי לפי שאין

---

¹) עי׳ בהרא״ש בה״ת דבתפלין נמי חציצה פוסלת משום דכתי׳ על ידך בעינן שלא יהא דבר חוצץ בין תפלין ליד, ועי׳ בשו״ת עונג יו״ט סי׳ א׳ כ׳ דלא מצינו דחציצה פוסל אלא היכא דכ׳ בשרו כמו גבי טבילה דכ׳ בשרו במים או בגדי כהונה דכתי׳ ילבש על בשרו, אבל גבי תפלין דכ׳ יד אין חציצה פוסלת, ובמחכ״ת אינו כן שמצינו שחציצה פוסלת אפילו דלא כתיב בשרו רק יד ועי׳ בתו׳ סוטה י״ט א׳ ד״ה וכהן, וביומא ל״ו ובתו׳ שם, ועי׳ בהמחבר.

²) זאת צ״ע.

דמן נזרק לגבי מזבח[1], ותימא והא תורים ובני יונים דדמו על המזבח וטעון כסוי, וי"ל דבהמה שירי הדם על יסוד המזבח אפילו עופות אין להם שירים אלא נמצא על הקיר המזבח, ויש מפרשים טעם אחר כרלעיל ותחי לאשה ויאהביה בפ' חיי שרה, ובחוקותיהם לא תלכו, סמך לפי דם שאין שוחטין לתוך הגומא שלא את המינים בסוף פ"ב דשחיטת חולין. לא תקח לצרור צרה גדולה היא כ"ב אחיות אהובות לחיות צרות זו לזו, אבל לאחר מיתה אין מיחוש. לא תקרב לגלות לפי שהוא מצוי אצלה שייך לומר לא תקרב בשעת[2] נידותה עד שתטהר. ולא תקיא הארץ אתכם בתמיהה כלומר כשתעשו כל אלה, ד"א אל תהיו סבורים שתקיא אתכם ולא יותר כאשר קאה את הגוי כו' אלא בדיעה גדולה ובעונש גדול. תבל היא תבלין יש בעבירה שאפילו נראה כאילו מוצא בה טעם. וכן זמה זו מה היא חביבה עליך יותר מאחרת. הנפשות העושות מכאן לחייב האשה כאיש בפ"ק דיבמות, ותיפוק לי' מדכתב איש או אשה להקיש אשה כאיש לכל עונשין שבתורה וי"ל דאצטריך דסד"א דאינה חייבת משום דהיא קרקע עולם וכו'.

חסלת פרשה אחרי מות.

---

[1]) הרשב"ם כ' כי אז לא יבא ראוי לאכילה ע"כ, וכבר קשה לי א"כ גם דם בהמה יתחייב כסוי, ועי' בעיר מקלט שנתחלק כיסוי דם בין עוף לבהמה מטעם שדמם זכים וקלים ויש לחוש שלא יאכלו אדם, משא"כ דם בהמה דדמה עכור ונפשו של אדם קצה בהם ולא יבא לידי אכילה, וכתב וכן שמעתי מעכום אחד שאמר לי שגם הם לא אכלו דם בהמה מטעם הנ"ל ולפי זה שפיר מעתה נהבין את דברי הרשב"ם אבל לפי הטעם דס' החינוך קשה לי בקיה יע"ש.

[2]) עי' בי"ד סי' קפ"ג, ועי' דרשת ר"ת ס"פ המפלת ועי' מהר"י בעל מנחת יעקב בביאורו בס' תורת השלמים ובכו"פ ובתוי"ט ברכות פ"ה משנה ד', ועי' היטב בריש אילו נערות, והתם סתם מתניתין ור"מ הוא וא"ש פסק הש"ע שאין חילוק באיסור נדה בין פנויה לנשואה לענין איסור נדה שהוא בכרת, ועי' בב"י ה' נדה.

קדושים

מה כתיב למעלה ושמרת את משמרתי כו' וסמיך לי קדושים תהיו ב' שמירות ולבלתי עשות לומר אם נשמר ב' פעמים מן החטא לבלתי עשות מסייעין אותו מן השמים ושוב אינו חוטא. ומקדשין אותו למעלה כדאמ' אם בא לטהר מסייעין אותו. כי קדוש אני ד' מקדישכם אם מקדש את עצמו בעולם הזה הקב"ה מקדשו לעולם הבא. אני ה' אלהיכם וסמיך ליה איש אמו ואביו תיראו לומר ששקולין הם לכיבוד ולמורא ולמקלל, ויותר דכתיב כבד ה' מהונך, תרומה מעשר חלה שופר סוכה וכו', ואם אין לך אינו חייב בהן[1]) אבל גבי כיבוד אפילו מחזיר[2]) על הפתחים. ואת

[1]) ול"ע לי על כל המצות אם אין לו אם הוא פטר מעושין, ואם מחויב אחרים ליתן לו, כמו ארבע כוסות, ולענין קרבן התורה היקל על עני משמע ודאי שאם גם אין לו מנחה פטור, ויוכל להיות לו כפרת דברים וה"ה לכל המצות, וה' יודע לבבות וכפר על טהור לבבות.

[2]) שאלה.

מי שקבל להלביש חבירו אם מנעלים בכלל מלבוש?

תשובה:

במס' מכות ד' י"א ע"א, אימותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות, והתם ודאי מספקות להן גם מנעלים שבלאו הכי לא אפשר, משמע שבלשון כסות גם מנעלים בכלל, והדעת נותן שגם מנעלים בכלל שלא אפשר להיות לאדם בלא מנעלים, ואם קבל עליו להלביש את חבירו ודאי קבל גם מנעלים, ועי' בערכין ד' כ"ג ע"ב במשנה אע"פ שאמרו חייבי ערכין וכו' נותנין לו כסות וכו' וסנדלין, לכאורה לא משמע כן, וראיתי בסי"ם סי' ר"מ שכתב שבעל שער אפרים סי' קכ"ד נסתפק בזה. והנה ברש"י בחומש פרשה קדשים כתב איזה כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכניס ומוציא, ומדברי רש"י אלו הי' ראיה דמנעל אין בכלל מלבוש, ובקדושין ל' ע"ב וכן בת"כ הגירסא מלביש ומכסה וכן הוא בשאלתות פ' וישמע יתרו סי' נ"ז, אמנם בב"ב ד' קכ"ז ע"ב מבואר בנמוקי יוסף שם הגירסא היה משמשו כסו והלבישו והנעילו, ועי' ברשב"ם שם, ופלא על בעל י"ש שלא הביא הירושלמי במס'

שבתותי תשמורו, פי׳ הקונט׳ס אמ׳ לו אביו יחלל אל יחלל כו׳ ותימא תיפוק לי׳ ראינו מעשה עמך, וי״ל דבפר׳ק קמא דיבמות מוקי לי חילול בלאו דמחמיר דלא הוי אלא שבות. ואלהי מסכה לא תעשו לא תקבלו. את שבתותי תשמורו וסמיך ליה אל תפנו אל האבות פרות היא בעלת אוב שאינה מעלה את המת בשבת. לא תגנבו אפילו על מנת למקנט, ובן בג בג אומר לא תגנוב את שלך מאחר הגנב שלא תראה הגנב, ד״א לא תגנובו[1]) סמך לכולהו לומר מי שגונב לסוף מכחש ומשקר ונשבע לשקר. ולא תלין פעולת שכיר אפילו שבירות בתים דשביר כל פעולה במשמר. לפני[2])

פאה ה״א שהם הגירסא כמו ברש״י בחומש, והנה הי״ש מלא ומקרא מפורש בדה״ב סי׳ ס״ה וילבישם וינעילם, הרי דמנעל אין בכלל מלבוש, ואף דיש לחלק בין לשון המקרא ללשון בני אדם, אך נראה לו שם דלשון ב״א ודאי אין בכלל מלבוש שהרי בכל שטרות התחייבות כתבו להלבים ולהנעיל ועי׳ בש״ת שבות יעקב ח״א סי׳ כ״ג.

שאלה.

אם בהמת הפקר חייב בבכורה?

תשובה:

ראיתי בט״א ר״ה ד׳ י״ג וז״ל גבי הא דאיתא רפ״ק דבכורות (דף ב׳) דממעט שותפות נכרי מן הבכורה משום שנאמר בישראל אבל לא באחרים מ״מ משמע דשל הפקר חייב בבכורה ונדאמר התם ר״מ בר רחל הוה מקנה אודנייהו לנכרים וטורח זה למה יפקירם ומילא יהיה פטורין מן הבכורה א״ו אין דין הפקר שוה ודין של נכרי בכ״מ, אע״ג שיש מקומות שסוין הן, עכ״ל. ולפי דעתי ראיותו אינו ראיה. לדעת הסוברים דלא הוי הפקר כלל עד ג׳ ימים כיון דיכול לחזור ולזכות בו (עי׳ בי״ד ערובין ד׳ ל״א) וכוונת רמב״י הוי כדי דלא אתי בהו לידי תקלה, א״כ היה חושש דילמא עד ג׳ ימים אתי בהו לידי תקלה, ובתוספתא לא משמע כדבריו.

[1]) הא״ע כ׳ כי הרואה ומחריש גם הוא גנב.

[2]) י״א דלישראל מותר לכה״ת אסור ליתן יין משום לפ״ע דהוא אוסרו במגעו ולמומרא דינו כישראל דאסור בשתיית היין שנאסר, ועי׳ בפ׳ תולדת ויעקב נתן לעשו וגו׳ ומפרש מהר״מ אלשיך שיעקב לא נתן לו יין כי אם לחם ונזיד וישת ומשל עצמו עי״ש. לפי הנ״ל י״ל דמטעם זה לא נתן יעקב לעשו לשתות, שה״ל.

עור¹) לא תתן מכשול, תימא היאך אמרינן בשחיטת חולין שולח

---

¹) שאלה.

אם עובר על לפני עיור, כל שנותן מכשול לפניו לעבור עבירה אע"פ שהאחר אינו עובר עבירה, או דאינו עובר על לפני עיור, אלא א"כ שהאחר עובר עבירה?

תשובה:

במ"ק (ד' י"ז ע"א) דאמתא דבי רב חזיתיה לההוא גברא דהוה מחי לבנו הגדול, אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא דקעבר משום ולפני עור לא תתן מכשול, דתניא ולפני עור לא תתן מכשול, במכה לבנו הגדול הכתוב מדבר, עכ"ל. והא הכא עדיין לא הכהו בנו ואעפ"כ שמתוהו משום דעבר אלפני עור, מוכח מכאן דעובר על לפני עור, כל שנותן מכשול לפניו לעבור עבירה אע"פ שהאחר אינו עובר עבירה, וכן הוכיח היד מלאכי כלל שמ"ז. והקשה מהיא דקדושין (ד' ל"ב ע"א) גבי רבה בר רב הונא דקאמר ודילמא רתח וקעבר אלפני עור, משמע דאי לא רתח לא קעבר אלפני עור, ומה שתירץ דכוונת המקרא כן הוא, אפי' בלא רתח ורק הגמרא מפרש הטעם מה לפני עור יש לזה קאמר דילמא רתח ה"ה דאפילו לא רתח, זה דוחק הוא בלשון הגמרא, וכן כתב היד דוד, לכן נראה לי, דודאי דהא דדרשינן בברייתא לפני עור לא תתן מכשול במכה לבנו גדול, ע"כ אפילו אין הבן מכה לאביו, דאי במכה פשיטא מאי צריך לאשמעינן פשיטא דעובר, מ"ש מהגורם לחברו לעשות שאר עבירה או להכות או לקלל אביו, אמנם ודאי דזה אסמכתא בעלמא הוא ומדרבנן, דמן התורה אינו חייב עד שיעשה בנו העברה, אבל מדרבנן חייב לאלתר ולכן הקשה שם בקדושין ודילמא רתח כי אם לא ירתח ליכא עבירה כיון שאביו לטובתו היה מכוון לראות אם ירתח או לא ולהוכיחו אם ירתח, וכל כה"ג ודאי לא גזרו רבנן כשלא נעשה שום עברה על ידו, אבל אם ירתח בודאי יש לפני עור דאורייתא, עי' ברא"ם מס' שבת.

שאלה.

אב ששלח בנו לעשות או לראות דבר מה, אם יוכל בנו לעשות שליח, או מחויב הוא בעצמו?

תשובה:

(בפסקים עלה ק"ד לד ב') עולא איקלע לפומבדיתא, אמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה זיל אמטי לי כלכלה דפירי וחזי

אדם ירך לנכרי וגומר וגיד הנשה בתוכו, וי״ל דלא נאמר אלא היכא דנאמרה ונישנית אבל נאמרה ולא נשנית, א״נ אינו חייב אלפני עור אלא היכא שאינו יכול הדבר בעצמו, וגם לא היה עושה אלא על ידי זה שנותינו דומים דאל יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לב״נ ואוקמינן בעבודה כגון דקאי בתרי עיברי דנהרא כו׳. ויראת מאלהיך וסמיך ליה אל תעשו עול במשפט כי לא לאדם תשפוטו. בצדק [1]) תשפוט עמיתך וסמיך ליה לא תלך רכיל אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה ושלא יאמר אני מזכה וחבריו

היכי לא אבדיל, לא אזיל שדר ליה לאביי כי אתא. אביי א״ל היכי אמר א״ל ברוך המבדיל בין קודש לחול אמר ותו לא אתא לקמיה דאבוה א״ל היכי אמר ליה אנא לא אזלי אנא שדריתיה לאביי ואמר לי המבדיל בין קודש לחול, א״ל ברברבנותיה ובדרותיה דמר גרמא ליה למר דלא תימא שמעתיה מפומיה עכ״ל. הזינן שרב יצחק הוא בעצמו לא אזיל רק שדר לאביי, ומה דהקפיד אביו הוא רק מטעם דלא תימא שמעתיה מפומיה, ובאמת צריך להבין מדוע רב יצחק בעצמו לא אזיל? אף שהיה לו בזה דבר כמום, מ״מ היה צריך הוא בעצמו לאזיל מטעם כדי שיאמרו שמעתיה מפומיה, ונראה לפי דעתי מטעם כדי שלא יאמרו שמעתיה מפומיה לא היה מושם כ״כ, וזאת בספר בני חיי הקשה בשם מהרה״א, דהא (בנזיר כ״ו) אמרינן כל שמעתא דמתאמרה בבי תלתא קדמאי ובתראי אמרינן מליעאי לא אמרינן, הרי אדרבה כאן מזכירין לר׳ יצחק ולא לאביי, ומהרה״א בעץ חיים שלו (ד׳ קמ״א). כתב קושיא זו בשם זקנו ולא תירץ כלום, ובבני חיי תירץ דעולא הכי לאו מימרא אמרו ועיקר בעל המימרא אביי הוא דאמר אני ראיתי את עולא, והי״ד כתב שהוא נכון, אלא שהקשה בסוף דמליכו בגמרא דמזכיר ל״ג, וכתב הי״ד דאין חיוב להזכיר, אבל אם רצה מזכיר, א״כ לפי זה לא היה מושם כ״כ שהרי מליכו דמזכיר, בפרט שאביו ודאי יזכיר את שמו, ולענין הלכה נראה לי ודאי לפי הענין אם יהיה קפידה לאביו אם לא הולך הוא בעצמו ודאי אסור נשלוח אחר לא מקיים כיבד אב, רק אם יש לו דבר במום כמו רב יצחק אז מותר.

[2]) (טו) בת״כ קדושים פ״ג ע״פ לא תעשוק את רעך ולא תגזול, דרשו יכול אפילו אמר איש פלוני הכה, והוא אינו הכה איש פלוני

מחייבין ועל זה נאמר הולך רכיל מגלה סוד, למה נקט לשון הליכה לפי שהנחש היה רכיל ונתקצצו רגליו, ומתרגם לא תיכול קורצי ירעם מן שמים מתרגם מכלי מן שמיא כלומר שמוציא קול ברב' של צנעה שאמר בקריצות עין. לא תעמוד על דם רעיך שהרכילות מביא לידי שפיכות דמים, וכן יחזקאל הוא היה אומר אנשי רכיל היה למען שפוך דם ואמר חכמים לשון תליתאי קטל תליתאי. לא תעמוד על דם רעיך לומר שיציל את חבירו אם רואה לסטין עליו באין, תיפוק לי' דאמר בס"פ מרובה אבידת גופו מנין ת"ל והשיבות לו. לא תשנא את אחיך בלבבך שאם תראהו עושה דבר איסור אל תאמר הלואי והיה עושה, יותר אלא הוכיח תוכיח אפי' ק' פעמים. לא תקום ולא תטור ואהבת לרעך כמוך, בירושלמי האי מאן דחתיך קפר והתיך אצבעות לא יזיל אצבע וחתך אצבע אחריתי, תימא אמאי הזהיר הקב"ה על הנוטר, ואינו משאיל כלום אמאי לא הזהיר על הראשון שלא השאיל מתחילה [1]) וי"ל הראשון שלא השאיל זה היה מפני צרות העין אבל באחרון היה נוטר שנאה, וציוה הקב"ה שאהבה תנצח את השנאה, ד"א ואהבת לרעך כמוך של ריעך שיהא ממונו חביב עליך כשלך לשומרו. ונסלח לו מחטאתו כו' וסמיך ליה כי תבואו אל הארץ לומר כל הדר בא"י שרוי בלא

עשיר, והוא אינו עשיר, ת"ל לא תעשוק כו' ולא תגזול, מה לא תגזול בממון אף לא תעשוק בממון ע"כ, והנה רבים יתפלאו מאין יצא להם לדרוש ומלא תעשוק, שלא להרבות בכבוד חבירו בתורה ובממון יותר מה שיש לו, ומה זה העושק, ובשם הגאון אליהו אבד"ק דק"ק קאליש, כי פי' ע"ד לשון חז"ל (ברכות כ"ו) עשיק עשקך ובב"מ כ"ב עשיק לגבך והוא מלשון יוקר, וז"ש שיוכל לדרוש ולא תעשוק שלא תעשה אותו יקר יותר ממה שהוא באמת והבן.

[1]) פשוט י"ל שהראשון שלא השאיל לא היה מפני צרות העין כפירש המחבר, רק שלא היה ביכולת להשאיל, שאין לו. והשני טעה וחשב שהי' מחמת צרות העין, אבל עיקר הזהיר על האחרון שהוא ודאי נוטר שנאה, וצריך לדון לכל אדם לכף זכות, שמא פן דילמא אולי, לא היה לו ביכולת להשאיל, ובראשון אם באמת ובתום לבב, לא רצה להשאיל, ודאי עון גדול הוא.

עון. לא תעוננו וסמיך ליה לא תקיפו פאת ראשכם, לומר המספר קימי והמגדל בלורית הרי זה מדרכי האמורי. שיב"ה בנים' אברה"ם אבינ"ו ולא מפני זקן אשמאי. כי מזרעו נתן למולך למען טמא את מקדשי, מה ענין מולך לטומאה מקדש וי"ל הזובח לע"ז נראה כאילו המקדיש אינו טהור. בכלתו ובבהמה כתיב תבל לפי שתשמישו בביתו ואין להסתכל בהן פן יהרהר.

חסלת פרשה קדושים.

אמור

דמיהם בם, אמור אל הכהנים לומר כהן ששימש בטומאה, אחיו הכהנים מוציאין אותו ופוצעין את מוחו בגיזרין. אמור ואמרת באמירה ראשונה הזהיר על המת[1]) ובשניה שיטמאו למת מצוה,

---

[1]) שאלה.

אם מותר לכהן לספוד ולבכות המת ברשות הרבים בתוך ד' אמות של מת?

תשובה:

בסוטה עלה מ"ד לד א' אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רשב"י מת תופס ד' אמות לטומאה, פי' וצריך להרחיק, ואסיקנא הני מילי דליכא מחיצתא אבל איכא מחיצתא שם הכיר לדבר מותר, ע"ש ופירוש רש"י הכהנים גזרו שיהא המת מטמא כל הכהנים בארבע אמותיו כדי שלא ירגילו אוכלי טהרות ליקרב לו ויהא קבור שלא האהיל ויש לחוש שמא יפשוט ידו ויאהיל ולאו אדעתיה עכ"ל ונראה שכ"ש זה הדין בכהן, וכן היראים בסמ"י ש"א חשיב זאת לתולדה לטומאת כהנים, ע"ש. וכן בי"ד סימ' שע"א ס"ק ה' וזל"ש אסור לקרב בתוך ארבע אמות של מת וכו' ע"ש וכתב הש"כ כתב הדרישה מכאן מוכח דאפילו תוך ד' אמות של מת המונח לפנינו אסור לקרב בכן משום דתופס ד"א או משום גזירה שמא יגע במת עצמו אף שהוא מונח לפנינו והכל יודעים שאסור ליגע במת מ"מ לא מחשב כמו מחילה גבוה עשרה טפחים ולא כמו ששמעתי דמקילין לכהן הדורש לעמוד עליו אפילו תוך

ד״א להזהיר גדולים על הקטנים מלטמא. הכהנים בני אהרן, אפי׳ בעלי מומין, אבל בני אהרן הכהנים משמע כשירים. אמור בגימ׳ במ״ה. אמור אל הכהנים במדרש וגם הפייט יסד ברבור אמור אמור אל הכהנים שינה רזו פניו, פי׳ כשאמר לו הקב״ה לא יטמאו אמר משה א״כ במאי יטהר עד שנאמ״ה פרשה פ״ה וכו׳ תימא

ארבע אמות של מת כיון שהמת מונח לפנינו וניכר, והש״כ כתב דנראה דטעם המקילין הוא דיש חילוק בין שהמת מונח בבית אז אסור לכהן לקרב למקום קביעתא שהוא תופס ד״א אבל במונח על המטה שמוליאין אותו וכ״ש כשנושאין על המטה ובעת לדוק הדין מעמידין אותו אינו תופס דאין זה מקרי קביעות וכן מחלק הרוקח, ע״ש. ולפי זה לענין כ״ד לפי שהש״כ נתן דעת וחילוק לדעת המקילין יש להתיר לכהן לספוד למת ברשות הרבים אפילו בתוך ארבע אמות של מת. ולפי דעתי אין להתיר וכדעת הדרישה, ולא כדעת המקילין ואפילו שהש״כ מחלק דעת המקילין ונתן טעם, אבל באמת אין לחלוק בזה וראיה נראה לי מירושלמי מס׳ כלאים פ׳ ששי ה״ג וז״ל משום ב״ש המת מטמא ארבע אמות ברשות הרבים מפני כבודו עכ״ל ופירוש הפ״מ אפילו הוא מונח בר״ה ואינו מאהיל עליו גזרו חכמים שמטמא כל הנכנס בארבע אמותיו, מפני כבודו מפני המטפלין עמו לכבודו ולפעמים מתקרבין אצלו עד שפושטין את ידן ומאהילין עליו ולאו אדעתייהו ולפיכך גזרו שיהא מטמא עד ד״א כדי שלא ירגילו אוכלי טהרות להתקרב אליו, חזינן שמפורש יצא מפי הירושלמי שאין לחלוק בזה, ולפי דעתי ראיה גמורה לדעת המחמירין וזה דעת הדרישה, לפיכך יש לאסור לכהן לספוד את המת בתוך ד׳ אמות של מת אפי׳ ברשות הרבים. ועי׳ במרדכי מ״ק דיני הגוסס.

ולי היה קשה לפי פרש״י שם בסוטה, דילמא דוקא לאוכלי טהרות החמירו ולא לטומאת כהן דהא אמרינן במס׳ שמחות כל טומאה שאין הנזיר מגלח עליו אין הכהן מוזהר עליו, ואמאי כתבו כאן דין זה בטומאת כהן, ומצאתי אח״כ בהגהות חדשות לסמ״ק שכתב שטעמם מדמייתי לה הש״ס שם ממתניתן דפ׳ ט״ו מאהלות דחצר הקבר ושם משמע דטמא בכל גוונא ואף לכהן ניחא, וגם הירא״ים הביא המשנה בענין טומאת כהנים כדי להוכיח שעיקר הדין דד״א במת מוכח רק מהמשנה שג״כ בכהן.

והא במרה נצטוה במעשה פרה, וי"ל כללות נאמרו במרה לכך לא ידע איך יטהר. לנפש¹) לא יטמא מי שיש לו נפש אחר מיתה לאפוקי בהמה דאינה מוזהר על טומאתה. לאביו ולאמו מה אביו ואמו בני קיימא אף בנו ובתו כן לאפוקי נפלים, ומה בנו ובתו שהם יורשים פרט לאחיו ולאחותו מאמו. בעמיו אפילו מעמיו. לקרובים כ"ש לנוכרים. לא היתה לאיש פרש"י למשכב כו' יודא בפרק הבא על יבמתו מת מצוה שהתירה התורה לכהנים לטמא בהן היינו מת המוטל בדרך וכל הקודם להתעסק בו זכה ואפילו כהן, ובלבד שיהא רחוק מבני אדם, שאם יצעק אדם המצאו במקום שמצאו שלא יהא קולו נשמע לאחרים. והוא אשה²) בבתוליה יקח, והוא כחתן יוצא כו' בן י"ה לחופה. אלמנה כו' אמאי נאסרה לכ"ג התינח גרושה דאמר זה הוציא רשע מביתו אבל זו למה³), וי"ל שמא כשהיה רואה אשה יפה היה מתפלל על בעלה שימות והוא דומה למלך ותפלתו נשמעת. כי אם בתולה תימא אמאי לא אמרינן דהוי לאו כי ההיא דשלהי פרשה כי אם צלי אש, וי"ל הכא אהדדי קרא וכתיב כי יקח אשה, אבל כי אם צלי אש אהדר קרא אל תאכלו. נבילה וטריפה⁴) לא יאכל לטמאה בה אנבילת עוף טהור ואבשר קדשים שיצאו חוץ למחיצתו קא מוזהר אסר"א מתוך שהותרה התורה מליקה הותר נמי האי, והיינו דקאמר יחזקאל כל נבילה וטריפה לא יאכלו הכהנים, ותימא⁵) התינח דעוף דבהמה

---

¹) ובזה א"ש מה שהקשה הכ"ע בשם הקמץ הלא אין הנפש מת ואין שייך בו טומאה רק להגוף, ועי' בע"א.

²) עי' ברמב"ם בה' איסורי ביאה פי"ז הי"ג ובראב"ד.

³) לפי שיש בנשואי אלמנה מחשבות זרות כענין מה שאמרו ז"ל שבחור שנשא אלמנה שלש דעות במטה, ע"כ ראוי למשרת הגדול להדבק באשה שלא קבעה מחשבתה באיש אחר זולתו בו שהוא קדש קדשים ומתוך כך יהיה הזרע שיתן לו הש"י ממנה טהור ונקי ראוי לעבוד בקדושה, ועי' בחינוך.

⁴) עי' רש"י וא"ע ורשב"ם ובבאור להנה"ו, וברשב"א על מנחות.

⁵) ואולי לא נאמר רק בעוף.

למה לי, ותו מהיכא דכהנים אסורים בכלאים מכיון שנאסרו רק פעם לישראל, והותרו בבגדי כהונה ולא חזר ואסרם לכהנים לבדם כדאמ' גבי נבילה, וי"ל מכלאים ודאי לא הותרה דשאני בגדי כהונה דקדש הן, א"נ דהאי אשתרי דווקא בשעת עבודה וכן גבי כלאים כה"ג, וה"ק סד"א דאישתרי מליקה גבייהו כגון מליקה דקרבן ודאי ה"נ אישתרי מליקה ספק כגון קרבן הבא על הספק קמ"ל דודאי הותרה ולא ספק, וי"מ נבילה כו' כלומר לא תתנו לכהנים דבר רע כגון עלה נבל וטרף בפיה, וא"ת מדאישתרי להו אשתרי לכל ישראל ת"ל ואכלו אותם אשר כפר בהם מלמד שהכהנים אוכלים מתכפרים אבל ישראל לא אכל, וזרע אין לה בריש פרק קמא דקדושין אין לו אלא זרע כשר, פסול מנין תלמוד לומר תיפוק לי דנפסלה כיון שנבעלה לפסול לה, וי"ל כגון שנתעברה באמבטי כדאמ' בחגיגה. אל משה לאמר שור שה שרוע כו' בשלהי פרק כל שעה מכאן כל המתפים תמימים לבדק הבית עובר בעשה אין לי אלא בעשה בלא תעשה מניין, ת"ל לאמר לא אמר לומר על כל הפרשה כולה שהיא בלא תעשה, תימא א"כ לא תמצא עשה בכל התורה כולה, אלא דק"מ לאו דרוב הפרשיות כתיב בהן לאמר, וי"ל דוקא היכא דכתב שלא לצורך כי הכא לאמר דבר ואמרת. כי יולד פרש"י פרט ליוצא דופן, תיפוק לי' מפטר רחם פרט ליוצא דופן, וי"ל דאי לא כתב כ"א נולד הא דא"ת לג"ש לירה ממעשר ומיום השמיני והלאה כו' לילה לקדושה ויום להרצאה, ותימא דהא אמרינן בזבחים ובפ' אמר להם הממונה כל הקרב ביום קדוש ביום כו', וי"ל דהא לענין קדושה כלי שרת אבל לשאר קדושות לא. ושור או שה אותו ואת בנו בפ' ואותו את בנו ולא צבי ואת בנו, וגם אינו נוהג בעופות, ותימא אמאי לא ילפינן שור שור משבת, וי"ל מדהדר ואמר אותו ואת בנו הדר מענין קראי. מקדישכם וסמיך לי' מועדות מלמד שחייב אדם לטהר עצמו ברגל. מועדי ששת ימים כל המחלל את המועדות כאלו מחלל שבת. תספרו חמשים[1])

---

[1]) עי' היטב הרא"ש סוף פסקים ובפ' הס למקרא.

יום הכי פי׳ עד ממחרת השבת השביעית שהוא עצרת תספרו שאז יהיה נ׳ יום. והקרבתם דהיינו יום טוב. וספרתם לכם צוה הקב״ה לספור ועצרת יותר מכשאר מועדם לפי שהיו טרודים בקציר והיו מצוים בשדות ולא היו יודעים מתי קדשו ב״ד את החדש לכך הזהירם לספור. איש איש[1]) מבית ישראל פרש״י לרבות את הגוים שנודרים נדר ונדבה. בישראל, תימא היאך מקבלים מהם והאמ׳ זבח רשעם תועבה, וי״ל אי ידעינן דעבר על ז׳ מצות דידו אין מקבלין ממנו. אך בעשור להרש אך מיעוט לפי שכל מקרא קדש של שאר מועדות לאכול ולשתות ולהתענג אבל לא להתענות. אשר לא תעונה ונכרתה, המתענין ב׳ ימים של יוה״כ ראייה מפרק מקום שנהגו, תימא אין בין ט׳ באב ליו״כ אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מיתר, ומסתפקא לן מתי קבעו ב״ד את החדש אלא שאין גוזרין גזירה על הציבור אלא א״כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה. אך בחמשה עשר לפי שכבר אסף כל אשר לו, אבל בפסח עדיין תבואה על השדה כת׳ ופניתה בבקר, ובעצרת רק יום אחד, כי פרותיו עדיין על האילן והיינו דכתיב בסכות והיית אך שמח לפי שכבר נמהל לו עונותיו בי״כ. פר״י ע״ץ הד״ר בגימ׳ אתרוגים. כל האורח היינו בעלי בתים צריך להזהירם על הסוכה, אבל גר אין לו בית אחר ואין צריך להזהירו. כי בסכות הושבתי פליגי בה בפ״ק דסוכה ר׳ אליעזר אומר ענני כבד ר׳ עקיבא אומר סוכות ממש, ופרש״י בכל חנייה עשו סכות. למען ידעו דורותיכם אם היו עושין בקיץ לא היו ניכר שהיו עושין לשם מצוה שכל העולם עושין כך אלא בשעה שרוך לישב בבתים, וא״ת א״כ אמאי לא צוה בחורף, וי״ל שלא לצערם, וי״מ ע״ש ויסעו ב״י מרעמס סוכות ככנפי נשרים מרעמסס לסוכות לכך ציוה להזכיר את הנס, ויקחו אליך שמן זית זך, סמך למועדות רמז לחנוכה, וסמך ג״כ הוציא את המקלל רמז פורים של הנסקלין ניתלין, והיינו המן. ויצא בן אשה סמוך וביום השבת לומר שמקושש ומקולל ביום אחד היו, ד״א

---

[1]) עי׳ נדרים הס כהניס ס״ד הו סדר״ק, ויס לפסוט וגהכה.

שהמחלל את השבת כאלו עובד ע"ז. והוא בן איש מצרי פרש"י מלמד שנתגייר, תימא אמאי אצטריך לאשמעינן דאתגייר, והוא בנך הבא מן הגוי קרוי בנך, וי"ל כשנולד [1]) עדיין היא בתה בת י"ח שלא נתנה תורה עדיין לפי כך היה הולך אחר האב שהיה מצרי. ויצא לשון מריבה, שנאמר אל תצא לריב מהר, תימא מה ראיה לברך את השם וי"ל לפי כשהיו מנצים יחד אמר הישראל איך אתה רשאי להשיב לי והלא אתם בן מצרי א"ל והיכן הוא אמר ליה

---

[1]) שאלה?

הא דאמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, אם ישראל לאחר מתן תורה ג"כ דינם כקטן שנולד דמי.

תשובה:

בשבת עלה ק"ל לד א', תניא רשב"ג אומר כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב עדיין עושין אותה בשמחה, וכל מצוה שקבלו עליהם בקטטה כגון עריות דכתיב וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו על עסקי משפחותיו, עדיין עושין אותה בקטטה דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא, ופירש רש"י על עסקי משפחותיו שנאסר להם קרובות, א"כ אם אמרינן שגם ישראל בעת מתן תורה דינם כקטן שנולד דמי, א"כ לאותו הדור היה ראוי להתיר קרובות ערוה, דקי"ל גר נושא אחותו, משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, אלא ודאי דישראל בעת מ"ת לא היה דינם כקטן שנולד דמי, והטעם נראה לי הא לפי השקפה ראשונה קשה לומר כן, הא ישראל במ"ת דין גרים היו להם וכדאיתא ביבמות דישראל היו צריכין מילה והזאה וטבילה כדין גרים, אלא דלא אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, רק בגר שנתגייר שמתחלה היה עו"ג, ועתה בא לקבול את התורה, וגם אדון עולם לפני אדון, אבל בבן נח גמור שקיים את הז' מצות לא אמרינן כקטן שנולד דמי, הלכך ישראל קודם מ"ת היה כלום ב"נ, ולא היו עובדים מתחילה ע"ז הלכך לא אמרינן בהו שדינם כקטן שנולד דמי, א"כ מהראוי היה אז לאסור עליהם עריות, ולפי זה יש לתרץ מה שהקשה בעל שב שמעתתא, וזה ביבמות עלה ס"ב לד א' פליגי ר"י ור"ל בנכרי שהיה לו בנים ונתגייר דר"י סבר קיים פו"ר, שהרי יש לו בנים, ור"ל סבר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי וצריך לקיים פו"ר, והקשה הא דאמר

משה הרגו א"ל במה אמר לי בשם א"ל אותו השם יהא מבורך. בת דברי למטה דן, תימא אמאי הזכיר מטה דן מלמד שזה גרם כדאמ' בפ"ק דפסחים דההוא דאמר להו דוני דינא, בדקו אחריו ומצאו דמשבט דן קאתי, ד"א בת דברי שהיתה מדברת עם כל אדם. לפרוש להם על פי ה' כי אמרו לו דיי לו במיתת ב"ד של מטה כדאמ' גבי העבי' כל זרעו למולך דפטור מדיני אדם דלא

שם בעלה ס"א לד ב' בפלוגתא דב"ש וב"ה ב"ש סברי ב' זכרים וב"ה סברי זכר ונקבה, וטעמא דב"ש שם דילפי ממשה שהיה לו שני בנים ופירש מן האשה, וב"ה ילפי מבריאתו של עולם זכר ונקבה, ואמרינן ב"ה לילפי ממשה, ומשני משה מדעתו פירש והסכים הקב"ה על ידו תע"ש, וא"כ לב"ש דילפי ממשה, הכי דקיים פו"ר בב' זכרים הא בשעת מ"ת דין גרים יש להם, ולר"ל צריך לקיים פו"ר דהוי כקטן שנולד דמי, ולפמ"ש ניחא, ולבד זה לא קשיא, שי"ל שב"ש סבר כר"י שגר שנתגייר קיים פו"ר, או ר"ל סבר כב"ה, ומשה מדעתו פירש והסכים הקב"ה על ידו. בסוטה עלה י"ב לד ב', ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור א"ר יוחנן משום רשב"י מלמד שירדה לרחוץ מגלולי אביה, ופרש"י לרחוץ לטבול שם לשם גירות, וכן פרש"י במגילה י"ג ע"א, והקשה הט"א דז"א אלא בבא לכנוס לקדושת ישראל לצאת מתורת ב"נ, וה"נ עבד כנעני כשיוצא מתורת ב"נ ובא לכנוס לכלל מצות שהנשים חייבת בהן צריך טבילה כדאמרינן בפ"ד דיבמות, אבל באותו זמן עדיין כולן היה עליהם ב"נ וטבילה זו למה, תע"ש. ולדעתי לא קשיא שכל שבא לקדושה צריך טבילה, א"כ בת פרעה שמתחלה היה עובדת ע"ג, והשתא באה לקדושה צריך טבילה, וגם קודם מ"ת מי שעע"ג ובא להתגייר נקרא גר, וראיה לזה מה שכתב רש"י בפ' לך פ' ה' ותל"ש שהכניסן תחת כנפי השכינה אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים, ולשון שהכניסן תחת כנפי השכינה מצאנו באבות דרבי נתן פ' י"ב ונעלם מהגאון ר' נתן אדלער שכ' בלוח התקונים לספר נתינה לגר שאנחנו לא מצאנו בדברי רז"ל בשום מקום הדברים האלה תע"ש, וראיתי מי שמקשה טבילה זו מאי מהני הא בעי שלשה, ולא קשיא שכבר כתבו תוס' ביבמות מ"ה ע"ב הא דבעינן שלשה היינו לקבלת המצות אבל לא לטבילה, או דכיון דידוע לכל שטבלה כאילו עומדים שם דמי תע"ש.

סני ליה בהכי אלא יתחייב עונש גדול מן השמים, דכתיב מזרעו ולא כל זרעו הכא נמי נימא הכי לפיכך הניחוהו, אבל במקושש ידעו שהוא במיתה שנאמר מחלליה מות יומת. וסמכו כל השומעים תימא [1]) מה נשתנה מיתה זו מכל חייבי מיתות לסקילה וסמיכה, וי"ל לפי שהעדים היו צריכין לפ"ש ברכת השם כמו ששמעו לפיכך כל השומעים סמכו ידיהם עליו ואמרו אותו כל זה העונש יהא תלוי בצואריך, וסמך בהר סני למקלל, ששמע השם בהר סני. איש איש כי יקלל אביו[2]) תימא אמאי נימא במקלל נשיאת חטא.

---

[1]) עי' בא"ע, ועי' בס"ת מהר"מ סי' תל"א וז"ל ושאלתם מאי שנא דגבי מקלל כתיב וסמכו ולא גבי שאר חייבי מיתות, לא קשיא דהרבה מצינו חייבי מיתות משונות זו מזו דעיר הנדחת ממונה אבד משא"כ בשאר חייבי מיתות, ומסית אין צריך עדה ועדים והתראה משא"כ בכל חייבי מיתות אף אתה על תתמה ע"ז אם נשתנה, ועי' בת"כ.

[1]) שאלה.

מקלל אב ואם או חבירו, אם חייב דוקא שהזכיר שמו, או אפילו לא הזכיר את שמו, רק כיון שידוע לפי העני' דהכונה עליו, וכן נדוי אם חל אף שלא הזכיר את שמו?

תשובה:

בברכות (עלה ל"א ב') אר"י אר"ק, כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ולא קמזכר שמה דמרים עכ"ל. וכתב הר"ה וז"ל, ויש ללמוד מזה דה"ה לענין מקלל אב ואם או חבירו חייב אף שלא הזכיר שמו כיון שידוע לפי הענין דהכוונה עליו, וכן נדוי חל אף שלא הזכיר שמו עכ"ל. וכן נמי מוכח מתו"ס התו' פ"ק דברכות (ד' ז') הא דקאמר שבלעם הרשע הי' יודע לכוון הרגע שהש"י כועס, וא"ת מה היה יכול לקלל ברגע כמימריה, י"ל שהיה אומר כלם עכ"ד. ועדיין קשה הרי הי' צריך לפרש מי הם אלא ע"כ דכיון דבהו עוסק ואזיל א"צ להזכיר שמו, הנה במקלל את חבירו אם צריך להזכיר את שמו, יש לי ראיה משבועות (ד' ל"ו ע"א) יתיב רב כהנא קמיה דרב יהודה ויתיב וקאמר הא מתניתן כדתנן א"ל כנה וכו' ופרש"י רב כהנא היה שונה משנתינו כמות שהיא שנויה יככה וכן יככה. אמר ליה רב יהודה, כנה הפוך דבריך כנגד אחרים

ובנוקב מיתה, וי״ל במקלל אלהיו נוכל לומר לא כוון אלא דייני דאיקרו אלהים[1]) אבל נוקב ומפרש כתיב בה מיתה. ויגמו אתו

אמור יכהו וכן יכהס שלא תקללני עכ״ל, מוכח מכאן אף שלא הזכיר את שמו מ״מ קללה היא, וחייב נמי ג״כ. אבל במקלל אביו ואמו יראה לי שאינו חייב רק אם הזכיר את שמו. במכלתא פ׳ יתרו תנן וז״ל, רבי אומר חביב כבוד אב ואם לפני מי שאמר והיה העולם, ששקל כבודו ומוראו לכבודו ומוראו, וקללתן לקללתו, כתיב כבד את אביך ואת אמך, וכנגדו כתיב כבד את ה׳ מהונך, הקיש כבד אב ואם לכבוד המקום, כתיב איש אמו ואביו תראו, וכנגדו כתיב את ה׳ אלהיך תירא, הקיש מוראת אב ואם למוראת המקום, כתיב ומקלל אביו ואמו, וכנגדו כתיב איש כי יקלל אלהיו הקיש קללת אב ואם לקללת המקום עכ״ל. ובסנהדרין (ד׳ נ״ה ע״ב) תנן במשנה המגדף אינו חייב עד שיפרוש את השם, ופרש״י שיזכור את השם, אבל אם לא הוציא שם מפיו אלא שמע שם יוצא מפי אחר וברכו פטור עכ״ל, וכן פסק הרמב״ם. א״כ לפי זה דעתי שה״ה באב ואם אינו חייב עד שיזכור את שמו כמו במגדף את השם, כי הושוו לכל דבר כבודם לכבוד המקום כמו שמפורש במכילתא. אבל בבזיון אביו מבואר בי״ד סי׳ רמ״א סק״ו, כל המבזה אביו ואמו אפילו בדברים אפילו ברמיזה, הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו, נראה לפי שלשון „מקלה" הוא מלשון קל ר״ל שקל ואינו נחשב בעינין, וכן ונקלה אחיך, וזה הלשון מושאל על זלזול ובזיון, לכן כל מה שיש לאביו בזיון אפילו ברמיזה הוא בכלל ארור, אבל במקלל אינו חייב עד שיפרש את שמו כמו במגדף שלמדין זה מזה.

[1]) בזהר הקדש ר׳ חייא דמאן דמקלל אלקים אין מנדין אותו דלמא כוונתו לחד מן דיינא, ור׳ אבהו חייב נידוי, ונראה דמיירי בהתרו בו משום מקלל השם ולא על דיין וסובר ר״ח דאינו מחויב על מקלל השם דדלמא כונתו על דיין וע״ז הא לא התרו בו לכן אינו חייב נידוי, ור׳ אבוהו ס״ל דחייב נידוי אפילו בלא התראה ועי׳ בזוה״ק ויקרא ר׳ חייא אמר כי יקלל אלהיו סתם ולא פירש והא ודאי נשא חטאו אבל ונקוב שם ה׳ וכו׳ וכוונתו ג״כ אם יקלל שם אלקים סתם הוא ישא חטאו בידי שמים אבל לא שום עונש אפילו בידי אדם דלמא כוונתו בזה על דיין ואזיל לשיטתו בזהר הקדש הנ״ל, ועי׳ בשיח יצחק פ׳ אמור ובש״ת ע״א קונטרס מקלל חובלים.

אבן, וסמיך ליה בהר סני, דומיא דהר סני דכתב ביה או ירה יירה, מכאן דחייב בחגיגה. כל העדה דשלוחו של אדם כמותו, בריש האיש מקדש אמאי לא מפיק מיניה?

חסלת פרשה אמור.

בהר

בהר סני, דעד כאן מראש הספר נאמר באהל מועד ענין קרבנות וטימאה וטהרה ואזהרה מלאכול קדש ומלכנס למקדש אבל ב׳ פרשיות הללו דלא שייכים להני לפי שערכין שייכי בכהנים וגם קידוש שמיטות ויובלות, דכתיב והעברת שופר תרועה. את תבואת׳ שנאמר ותבואת הכרם דאיקרי נמי תבואה. שש שנים תזרע מגיד שבחה של א״י שיכולים לזרוע ו׳ שנים רצופים. את ספיח קצירך לא תקצור פי׳ לאסיף אבל יכול לאוכלו דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. וספרת לך על ב״ד לממני שני היובל ולממני יומי ושבועי כמו גבי עומר הכא נמי כתיב ימי שבע שבתות השנים, ולמה אין אנו מברכין לפי שהדבר תלוי בב״ד ואמאי זב וזבה[1] אין מברכין דחיישנן שמא יהיה ברכה לבטלה שמא יראה ויסתיר. שבע שנים שבע פעמים שלא תעשה ז׳ שנים שמיטות רצופין כזה אחר זה. מן השדה תאכלו כ״ז שהוא בשדה תאכלו בבית, תימא תיפוק לי׳ מלבהמתך כו׳ כלה לחיה שבשדה כלה לבהמתך מן הבית, וי״ל צריכין חד לשמיטה וחד ליובל. ואיש אל משפחתו׳ תשובו לרבות את הנרצע, תימא דוקראתם דרור נפקא דמשמע בין נרצע בין שאינו נרצע. לא תונו איש את עמיתו ויראת ס״ת שתו״ת מכאן סמכו לאונאה שתות. מה נאכל בשנה השביעית פי׳ מה נאכל בשמינית מכאן דבשנה השביעית לא נזרע ולא נאסוף. ואכלתם מן התבואה ישן פי׳ ישן של ששת ולא מחוקמא קראי ביובל דא״כ קשה וזרעתם את השנה השמינית שהרי שמינית יובל

---

[1]) וזה כתבו תוס׳ כתובות.

היא ואסור לזרוע עד התשיעית עד בא תבואת כת' כתרגומו עד מיעל עלת פירוש כשתכניסו פירות לבית דהיינו תשרי שהוא התחלת שביעית. ואשר יגאל מן הלוים אמאי נקט לשון גאולה ולא לשון קנין לפי שכל מה שהיה ללוים היה מישראל כי אין להם חלק ונחלה[1]) בארץ וכל הלוקח מהם כאילו גואלו. או לעקר פי' מי שנעקר מארצכם והוא נכרי פרש"י ומייתי לה פרק איזהו נשך ממשפחת גר זהו גוי כשהוא אומר לעקר שמוכר עצמו לע"ז, תימא והא לעקר כת', בירושלמי מכל מקום משפחת גר דמשמע גוי מגלה על עקר דהוי ע"ז שתעקר. כי לי ב"י תימא איך ישכיר אדם לשמשות, וי"ל כיון שאין גופו מסיר אין בכך כלום. ואבן משכית י"מ לשון שביה וראיה אבן שיש בו צירה ובני אדם מסתכלין בו מכאן שאין עושין רצפה לפני ארון הקדש לפי שנופלין שם לתחינה ואם יש רצפה שם פורסין עליה דבר.

חסלת פרשה בהר.

בחקותי

אם בחקותי תלכו שתתקיימו שמיטות ויובלות. מכם ה' מאה ומאה מכם רבבה ירדופו, תימא והאמר דמדה טובה יתירה ממדת פורענות אחת על ת"ק והכא כת' ומאה מכם רבבה ירדופו, ואילו במדת פורענות בהאזינו כת' ושנים ינוסו רבבה,[2]) וי"ל הכא רודפין והורגין קאמר דכתיב ונפלו אויבכם לפניכם לחרב, והתם לא קאמר כי אם ינוסו, כלומר יבריחו אבל לא יהרגו, מ"מ קשה בשלמא ה' ק' וק' רבבה, אע"פ שאינו מכוון איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה גבי אומות העולם קשים, וי"ל ה"פ ורדפו מכם ה' מאה וק' מניינם של ה' רבבה ירדופו דהיינו א' לכ', כ"ח רבבה היינו ב'

---

[1]) עי' היטב בס' החינוך מצוה שמ"ב, בשם הרמב"ם למה לא זכה לוי לנחלת א"י ובביזתה עם אחיו.

[2]) וכמדומה לי שכבר הקשה תוס' בסוטה.

אלפים, והחשבון הכל מכוון. וישבת לבטח ותהנו ברוב התבואה, דאל"כ אין בה הנאה של כלום אם זרים יאכלוהו. ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות כ"ז שהעול על הצואר הראש כפוף. אם לא תשמעו לי ומה ת"ל, אלא המכיר את רבו ומתכוין למרוד בו. ואם עד אלה ס"ת מרה לומר שמרה במרה לא בטלה. שבע כחטאתיכם כנגד ז' ע"ז שעבדו כדכתיב ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי עמון ואת אלהי מואב ואת אלהי פלשתים. והשיבו לחמכם במשקל בשני רעבון בעל הבית מחלק לחמו בעין רעה. והשמותי את מקדשיכם ולא אמר אני כמו והשמותי אני את הארץ, וי"ל א"י לא היתה כ"כ קדושה וכביכול הקב"ה בעצמו סייעו בה לעשותו שממה, אבל בית המקדש כביכול השיב ימינו אחור מלהושיע כשב ואל תעשה. נתן רשות למזיקין. וזכרתי את בריתי יעקב וכו' ג' תיבות ואח"כ יעקב ג' תיבות ואח"כ יצחק ג' תיבות ואח"כ אברהם וג' תיבות באחרונה כיוצא בו תמצא יגער ה' בך את השטן ג' תיבות ואח"כ שטן לומר שג' האבות מבטלין עצת השטן. יעקוב מלא בה' מקומות יעקב מלא ו' וכנגדו בה' מקומות אליה בלא ו' מלמד שיעקב אבינו לקח משכון, ד"א של אליה עד שיגאל ויבא. את בניו שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא מלא ו'. ולא ימיר אותו, תנן הכל ממירין לא שאדם יכול להמיר אלא שאם המיר מומר וסופג את הארבעים, תימא והא הוי לאו הניתק לעשה [1]), ואמאי לקי, וי"ב דלא דחי ללאו דנותר דהתם תשרופו היינו תיקונו אבל הכא. והיה

---

[1]) וגמ' מלות השם כתב מפני שיש בה שני לאוין, ועוד מפני שאין לאו שבה שוה לעשה, שהצבור והשותפין אין עושין תמורה אם המירו, וכן מוזהרין שלא ימירו, שאחד מן השותפין או מי שהמיר בקרבן צבור הואיל ויש לו בה שותפות ה"ז לוקה ואין התמורה קדש, ולפי זה י"ל מה שהקשה המחבר למה לא לקי תרתי מטעם דאיכא תרי לאוי, ועוד נראה לי שהתרי לאוי צריך אם ממיר בהמה וחזר והמיר בה אפילו אלף פעמים כולן תמורה ולוקה על כל אחת ואחת.

הוא ותמורתו קדש, ותימא אמאי לא לקי תרתי דהא איכא תרי לאוי. אשר לא יקריבו מום קבוע אבל מום עובר אם אינו קריבה היום למחר. ואיש כי יקדיש ביתו פרש"י מה ביתו ברשותיה כו' מכאן שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ותימא אם אדם יתן חלב או שאר איסור לתוך קדירתו של חבירו הכא נמי לא יאסר, וי"ל דווקא מחשבה כגון עושה ביתו של חבירו ע"ז או כלאים, ותימא והא הכהן מפגל קרבנו של ישראל במחשבה וי"ל כיון שנתן ליד כהן הרי הוא כשלו. שנת ממכרו בפ"ק בתרא דערכין שנתן של מנין עולם, ותימא אמאי אצטריך ממכרו נגמר שנה שנה מקדשים, וי"ל אדרבא הייתי לומר ממעשר. כל חרם אשר יחרם היוצא ליהרג כו', מות יומת ולפיכך לא יפדה, ותימא והא לאחר שנגמר דינו נמי הוו לו זכותא כדתנן בפרק נגמר הדין אמר אחד יש לי ללמד עליו זכות וכו' וי"ל כדתנן בפ"ק כל הגט היוצא ליהרג נותנין עליו כל חומרי חיים וחומרי מתים. בת כהן לישראל ובת ישראל לכהן, וכמו כן ספינה טבעה בים נותנין עליהן חומרי חיים וחומרי מתים כגון בת כהן לישראל, ובת ישראל לכהן שתיהן אסורין לאכול בתרומה.

חסלת פרשה בחקותי.

אלהים יהיה לי לעזרה, בסיימי ספר ויקרא.
והוא יושיעני לכל דבר, באתחילי ספר במדבר *).

---

*) שאלה.

מי שנדר שלא ליהנות מבהמות היבשה אם מותר מכלב המים — או נדר מבהמות הים אם מותר מכלב המים ?

תשובה :

הספק הוא, כיון כל מה שיש ביבשה יש בים, וחית הים ובהמות הים אין אחד מהם בורח ליבשה כשרוצים לצודם רק הכלב לבדו, הלכך לענין טומאה הוי בכלל בהמות היבשה ואם עשה מהם כלים מקבל טומאה, כן פירש הר"ש במס' כלים פרק י"ז משנה י"ג גבי כל שבים טהור חוץ מכלב המים, מפני שהוא בורח ליבשה, דברי רבי עקיבא. לכן ספק לי איך הדין לענין נדר, לכאורה יש ללמוד כ"ד ממשנה הנז, לפי שהוציא מפיו שלא ליהנות מבהמות היבשה וכלב המים הוא ג"כ פעמים ביבשה הוי בכלל

בהמות היבשה, ובפרט שלענין טומאה הוי בכלל בהמות היבשה. וכן אם הוציא ממיו שלא ליהנות מבהמות הים י"ל שמותר בכלב המים לפי שהוא בכלל בהמות היבשה לענין טומאה, ולענין הלכה פסק הרמב"ם בפירושו שהלכה כר"ע שכלב הים הוי בכלל בהמות היבשה, אבל בחבורו של הרמב"ם פ"א מה' כלים לא כתב חוץ מכלב הים כלל. וקשה, וטעם לדבר כפי מה שכתב התוס' קדשים בפרק י' משנה א' משום דסתם דלא כר"ע בפרק י"ז משנה י"ד ברביעי ובחמישי אין בהם טומאה ע"ש. ולדעת התוי"ט שם סתם דלא כר"ע משנה י' בפרק י' ע"ש. ולפי דעתי י"ל שלענין נדר אין ללמוד מדין זה, שי"ל סברא הטעם מה שבים טהור, לפי שבכל טומאת מים מטהרים, לפיכך אינו מן הסברא שמה שבים בים טמא, הלכך סבר ר"ע שכלב המים הואיל שבורח ליבשה הוי בכלל בהמות היבשה, לפי שבכלב המים אין בו טעם הנ"ל לפי שהוא יוכל לחיות גם ביבשה, אבל לענין נדר, מ"מ הוא בכלל בהמת הים כפי שלעולם הוא בים ועיקר חיתו במים, ויוכל להיות שר"ע מודה לענין נדר שהוא בכלל בהמות הים, אבל יש לדחות הטעם, הא מצינו שמי מקוה מטהר ומטמא, ומי אוכל להבין סברת ר"ע, הא לפי סברת ר"ע שסבר שכלב המים הוי בכלל בהמות היבשה מטעם שהוא בורח ליבשה, א"כ בהמת היבשה שדרכם להיות במים צריך לומר לר"ע שהם בכלל בהמת הים, אבל באמת אינו כן, שמה שסבר ר"ע שכלב הים הוי בכלל בהמת היבשה, מטעם שכל מה שבים אינם יוכלים לחיות על הארץ אפי' שעה אחת, לפיכך כלב הים שהוא יוכל לחיות על הארץ ואין צריך למים הוי בכלל בהמת היבשה, ואין ללמוד מזה על בהמות שבארץ, לפי שבהמת היבשה יוכלים לחיות ג"כ במים, ואין בהם אחד יוצא מגדר הטבע, אבל כלב הים לפי שהוא יוצא מן הגדר הטבע, לפיכך יוצא הוא מן הכלל בהמת הים, ונכנס בכלל בהמת היבשה ומ"מ לענין נדר צ"ע לסברת ר"ע, וה' יוסף מוח בקדקדי ואז אוכל להבין סברת ר"ע. ועוד צ"ע לר"ע שהכתוב בהמת הים נבנו לא כתב בו כלב המים, ועוד צ"ע לענין מקדיש בהמת הים דכיוצא בה אשכחן בפ"ב דנדרים ד' י"ח גבי כוי דמקדיש חייתו ובהמתו הקדיש את הכוי ר"א אומר לא הקדיש את הכוי, וכן מחלוק התוספתא לענין פלוגתא אם כלב מין חיה ת"ע בהר"ש פ"ק דכלאים משנה ו'.

שאלה.

מזוזה אם מטמא את הידים?

תשובה:

במס' שבת ד' י"ד ע"א כתבו התוס' ד"ה האוחז כתבו דלאו דוקא ס"ת דהא כל כתבי הקודש תנן במס' ידים דמטמאין ידים הטעם משום דר' פרנך דאסור ליגע בידו ערום ופשיטא להגאון רע"א בתשובותיו סי' נ"ח דגם מזוזה בכלל כתבי הקודש כמו תפלין דחשיב במס' ידים דמטמא ידים, ועי' בהר"ש ספ"ג דידים שהביא תוספתא דהכותב שמע והלל לתינוק להתלמד בה אף על פי שאין רשאי לעשות כן מטמא ידים, וכתב הגאון שיש ללמוד בכ"ש במזוזה, ואף דבחגיגה ד' כ"ד דעת תוס' דר"פ ליתא אלא בס"ת, והא מכל כתבי הקודש מטמאין הידים היינו רק לקודש מטעם דכל הפסול את התרומה מטמא הידים להיות שניות, וכן דעת הר"ש שם בידים, מ"מ הרי בשבת כתבו התוס' לאיסור, גם ברמב"ם פסק להדיא דכל כתבי הקודש מטמאין ידים להיות שניות אף לתרומה א"כ מוכח משמע דבכולהו שייך דר"פ גם בש"ע א"ח סי' קמ"ז ס' ב' בהגהה דטוב להחמיר בכל כתבי קודש שלא לאחוז ערום, ועי' היטב במהרש"א שבת, ומה דאין אנו נזהרין בתפלין לאחזם ערום היינו דמצותו בכך וא"א בע"א, ולכן כתב הגאון הנ"ל שאין ראוי ליגע במזוזה בידים ערומים אם אינו מכוסה, וכתב שכמה אנשים עושים שלא כדין דנוהגים בצאתם מפתח ביתם להניח ידם על המזוזה ואינם מחלקים אם המזוזה בתוך תיק או לא, והך מלתא גופא להניח ידו על המזוזה אין לו מקור בש"ס רק בש"ע סי' רפ"ה בהג"ה בשם מהרי"ל, א"כ פשיטא שלא לעשות כן אם יש בו חשש איסור שמקורו בהש"ס דהיינו דר"פ והוי מצוה הבאה בעבירה, ולזה אם רצונו להניח ידו על המזוזה טוב להוריד מלבושו אשר על אצילי ידיו להניח על המזוזה, כן דעת הגאון הנ"ל, ומה שכתב דהך מלתא גופא להניח ידו על המזוזה אין לו מקור בש"ס, קשה לי הא זה מוכח ממס' ע"ז ד' י"א ע"א גבי אונקלוס ע"ש, ואח"כ ראיתי שהגה"ה בש"ע כתב להדיא שכן מוכח מע"ז, ופלא על הגרע"א שלא הזכיר מזה, ואדרבא מהתם יש להוכיח שמזוזה לא מטמא את הידים מדקמניח את ידו על המזוזה, ויוכל להיות שהמזוזה היתה מכוסה בתיק שלה או הוריד מלבושו אשר על אצילי ידיו ולפי דעתי נראה לי קצת ראיה שמזוזה מטמא את הידים, ממשנה כלים פרק ט"ז משנה

ז' חשיב בית המזוזה שטהור, ופי' שם הר"ב, בית המזוזה, קנה של מתכות שנותנים בו המזוזה, משמע קצת שלכן נהגו העולם שנותנים המזוזה בתיק, משום שהמצוה להניח ידו על המזוזה, ומשום שמזוזה מטמא את הידים לכן נהגו שנותנים המזוזה בתיק כדי שלא ליגע בידים ערומים, ע"ש היטב בתוי"ט, בירושלמי סוטה מסופק אם פרשת סוטה מטמא את הידים וקשה לי אמאי לא פשיטא להו מהתוספתא שהביא הר"ש ספ"ג דידים דהכתוב שמע והלל ותינוק להתלמוד בה אע"פ שאין רשאי לעשות כן מטמא ידים, ולפי זה כ"ש פרשת סוטה שיש בה הזכרות. ועוד קשה לי הא אמרינן בסוטה ד' כ' ע"א, שמגילתה נגנזת ופירש רש"י נגנזת בצירי ההיכל דכל כתבי הקדש שאינן ראוין לקרות בהן נגנזין שלא יתבזו, א"כ הוא בכלל כל שבמקדש לא גזרינן כמו שספר העזרא אין מטמא את הידים מטעם שבמקדש לא גזר כדפירש הרא"ש במס' כלים פ' ט"ו מ' ו' ע"ש ול"ע.

שאלה.

לר"ע שסבר (בפאה פ"ג מ' ו') שקרקע כל שהוא חייבת בפאה ובבכורים ולכתוב עליו פרוזבול ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות בכסף ובשטר ובחזקה, אם ה"ה בעציץ נקוב או לא?

תשובה:

בדמאי פרק ה' משנה י' עציץ נקוב הרי זה כארץ, תרם מהארץ על עציץ נקוב ומעציץ נקוב על הארץ תרומתו תרומה, ופירש הר"ב ופרותיו טבל גמור דאורייתא, ואפילו לכתחילה נמי מצי לתרום, ומשום סיפא נקט לשון דיעבד ע"ש, וטעם מה שקרקע כ"ש חייבת בפאה ובבכורים דסבר ר"ע שפאת שדך כ"ש משמע, וכן בבכורים דכתיב בהו אדמתך כ"ש משמע, וכן בירו' מחשב עוד הראיון דמי שאין לו קרקע פטור מן הראיה דכתיב לא יחמוד איש את ארצו, והכי איתא בפסחים ד' ח' ע"ב, הדין נמי כן בכ"ש וכן מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי דכתיב מן האדמה אשר נתת לנו וע"ש בתוי"ט, ולכאורה י"ל שה"ה בעציץ נקוב, לפי שהוא חשוב כקרקע שפירותיו טבל גמור דאורייתא ה"ה נמי בפאה ובבכורים, ולענין הראיון ווידוי, אבל לענין פרוזבול ולענין נכסים שאין להם אחריות נ"ע לי אם חשיב כקרקע או

לא, שי"ל לפי שיוכל את העציץ לטלטול ממקום למקום השיב לענין זה כמטלטלין, ובשביעית פ' י' משנה ז' יש פלוגתא בכוורת דבורים אם הרי היא כקרקע, שר"א סבר שהיא כקרקע, וחכמים סברי אינה כקרקע, ופירש שם הר"ב כשהיא מחוברת בטיט הכל מודים שהיא כקרקע לכל דבר, ואם היתה מונחת על גבי יתדות הכל מודים שהיא ככלים ואינה כקרקע, לא נחלקו אלא שמונחת על גב קרקע ואינה מחוברת בטיט, ולפי זה י"ל שבעציץ נקוב שמונחת תמיד על גב קרקע וצריך לקרקע לינוק ממנה, ולא אפשר לה מונחת על גבי יתדות, אפשר לומר שהכל מודים שהיא כקרקע ודמי כשהיא מחוברת בטיט, וצ"ע לענין כל סדר זרעים מה הדין בעציץ נקוב, ולענין פרוזבול לא גרע עציץ נקוב מדמשאיל לו מקום לתנור וכירים שכותבין עליו פרוזבול, עי' גטין ל"ז, ולענין נדר אם נדר שלא ליהנות מפירות הארץ, יש לאסור מפירות מעציץ נקוב, לפי שהרי זה כארץ, ולענין כלאים תנן במס' כלאים פ"ז משנה ח' עציץ נקוב מקדש בכרם, ובח"מ סי' ס"ז ס"ק כ"ב מבואר שכותבין פרוזבול אפילו אין לו אלא עציץ נקוב מונח על גב יתידות באויר אע"פ שאין מקום היתדות שלו סגי ע"ש, וכן משמע מגמרא גטין ד' ל"ז ע"א, ובירושלמי ערלה פ"א ה"ב הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, ועי' בפ"א משנה ב' הנוטע בספינה, והכל טעם כדפירש הר"ב אע"פ שאינה נקובה אם היא של חרס לפי שאין כלי חרס עומד בפני השרשים והן מפעפעין דרך החרס ויונקים מן הקרקע אבל של עץ בעי נקיבה. והרמב"ם בה' בכורים פ"ב ה' ט' פסק שהגדל בעציץ אע"פ שהוא נקוב והגדל בספינה אינו מביא ממנו כל עיקר שנאמר בארצכם אבל מביא מן הגדל בגג ובחרבה, והוא מפ' כל קרבנות הצבור.

שאלה.

מצות לזכור מעשה עמלק אם נשים חייבת?

תשובה:

בסמ"ק סי' קמ"ז ביום שלישי ז"ל לזכור מעשה עמלק דכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק, זהו בשבת שלפני פורים שמזכירין פרשת זכור עכ"ל, וזה ידוע שהסמ"ק לא הביא רק מצות שנוהג גם בזמ"ה, ולפי זה ודאי סבר שמדאורייתא גם בזמ"ה, ועי' ביראים סי' רנ"ט. ואין אפשר לומר שהוא מצות

שבה שהזמן גרמא לפי שמזכירין פרשת זכור בשבת שלפני פורים הא לא מצינו בתורה זמן לזכירת עמלק, ונראה כי מש"ה תקנו חז"ל לקרות פרשת זכור בשבת שלפני פורים, כמו דמצינו בקריאת בכורים שתיקנו חז"ל לקרות מן עצרת ועד החג, מטעם דכתיב בפרשת בכורים ושמחת בכל הטוב אין קריאה אלא בזמן שמחה, מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ושמח בהם, ועי' במס' בכורים פ"א משנה ו', י"ל שמטעם זה תיקנו ג"כ לקרות פרשת זכור בשבת שלפני פורים שהוא זמן שמחה, ובתוס' רע"ק הביא בשם ט"א דלא הוי בכורים מ"ע שהזמ"ג. דדוקא מצוה שאינו נוהג בכל זמן מצד עצמו זהו מקרי זמן גרמא אבל הא דמן החנוכה ואילך אינו מביא, אינו מצד עצמו של הימים שגורם שאינם בני הבאה אלא דבר אחר גורם להם, שאין מצוין ע"פ השדה עוד ואלו היו מצויין עוד ע"פ השדה היו הימים ימי הבאה. וכן הא דאחר החג אינו זמן קריאה אינו מצד עצמן של הימים אלא ד"א גורם לכן דאין קריאה אלא בזמן שמחה שזהו בזמן קצירה ולקיטה שאדם שמח בהם, ואלו היה גם אחג זמן קצירה ולקיטה יהיה באמת ראוי הקריאה, הלכך לאו מ"ע שהז"ג נינהו, מש"ה נשים מביאים, וגם מקריאה לא נפטרו רק דמקרא דא"י נומר אשר נתת לי, ולפי זה יש לדון גם בזה משאין מ"ע שהז"ג, שאילו קרה נס פורים בזמן אחר היה קוראין פרשת זכור ג"כ בזמן הזה, אבל באמת אין צריך לזה, רק מטעם שלא מפורש בתורה זמן, וכן נמי י"ל לענין קריאת בכורים שלא כתיב מפורש בתורה זמן הבאה, הלכך לאו מ"ע שהז"ג, ואם נפסק לומר שאפילו רק דבר מדרבנן יש לדון למ"ע שהז"ג, ומדברי הרמב"ן סוף פ' תצא משמע שיש סמך מן התורה לקרות פרשת זכור בשבת שלפני פורים, מ"מ אין זה לדון למ"ע שהז"ג, כסברת הט"א לענין בכורים כן נמי י"ל לענין פ' זכור כדפירשתי, ולא ידעתי מתי היו קוראין חז"ל פ' זכור קודם שהיה הנס בפורים, וי"ל דמשמע מירושלמי מגילה פ"א ה"ה שענין מגילה נאמרה למשה מסיני, י"ל שלעולם היו חז"ל קוראין פרשת זכור בזמנה"ז, וצריך לפרש הירושלמי הנז ע"ש, ואין לומר שיש לחייב מצות פרשת זכור לנשים מטעם שאף הן היו במעשה עמלק, כמו דאמרינן במגילה וחנוכה וד' כוסות, זה אינו, כמו שכתב המרדכי במגילה פ"א דלא אמרינן הא טעמא אלא במלתא דרבנן, כמו הני, וראיה דלא אמרינן שנשים חייבות בסוכה שאף הן היו בנס דענני כבוד,

וכן יהיו חייבות במלה מטעם זה ומה צריך טעם דכל שישני בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, ועי' היטב בהגהת לספר מעשה רב סי' קל"ג.

שאלה.

כלי קטן שהיה בתוך כלי גדול והן מלאין משקין והמשקין מעורבין, ונדר שלא ליהנות מן המשקין אשר בתוך כלי גדול, אם מותר ליהנות המשקין אשר בתוך כלי קטן הואיל שלא נדר מהמשקין אשר בתוך כלי קטן, או הואיל שהמשקין מעורבין כולן חשיבן כחד משקה וחל הנדר גם על המשקין אשר בתוך כלי קטן ואסור ליהנות מכולן או לא?

תשובה:

לפי השקפה ראשונה נראה לי ראיה לזה ממה דתנן במס' פרה פ"ו משנה ג' וז"ל המקדש בשוקת והטפי בתוכה אע"פ שפיו צר כל שהוא המים שבתוכו מקדשין עכ"ל, והרמב"ם בפ' ט' ה"ד מ"ה פ"א כתב ומפרש המשנה הלז בזה הלשון כלי קטן שהיה בתוך כלי גדול והן מלאין מים והמים מעורבין, כיון שנתן האפר במים שבכלי הגדול נתקדשו כל המים שבתוך הכלי הקטן, ואע"פ שהיה פיו צר ביותר לא נכנס לו אפר שהרי המים כולן מעורבין עכ"ל, וזה פירש המשנה והלכה. לכאורה יש לפשוט שאלתי אשר שאלתי, כמו התם אע"פ שמקדש המים רק בכלי גדול דהיינו שנתן האפר במים שבכלי הגדול מ"מ נתקדשו כל המים שבתוך הכלי הקטן, מטעם שהרי המים כולן מעורבין, ואפשר שיש לחלוק לענין נדר שהולך אחר לשון בני אדם ולשון בני אדם הואיל והוציא מפיו המשקין אשר בתוך כלי גדול הכוונה היתה רק על המים שבתוך הכלי הגדול שכן לשון בני אדם לומר כן, ובלשון בני אדם חשיב כל המים שבתוך הכלי הקטן כמים בפני עצמו, ולא שייך לומר בלשון בני אדם שחשיב כל המים שבתוך השני כלים כחד מטעם מעורבין, וכן י"ל לענין מכר אם מכר לאחד משקין אשר בתוך כלי גדול ודאי לא מכר לו גם המשקין אשר בתוך כלי קטן ולא אמרינן לפי שהן מעורבין חשיב כחד משקה, מטעם שלשון בני אדם אינו כן, וכן לענין נדר הואיל שבנדר הולכין אחר לשון בני אדם.

שאלה.

מי שהיה ספק לו אם גנב מחבירו או לא אם חייב בתשלומין או לא ?

תשובה:

לפי השקפה ראשונה נראה לי ראיה לזה מהא דתנן במשנה במס' מעילה עלה כ"א לד ב' פרוטה של הקדש שנפלה לתוך הכים או שאמר פרוטה בכים זה הקדש כיון שהוציא את הראשונה מעל דברי ר"ע וחכ"א עד שיוציא את כל הכים עכ"ל, ופלוגתתם אם חייב על הספק או לא, והרמב"ם ד"ה מעילה פ"א ה"ה פסק וכתב בזה"ל נסתפק לו אם מעל או לא מעל פטור מן התשלומין ומן הקרבן והאשם ע"כ כחכמים, א"כ י"ל שה"ה לענין כ"ד באם שספק פטור מן תשלומין, והרמב"ם בה' גזלה כ' וז"ל אסור ליהנות מן הגזלן ואם היה מיעוט שלו אע"פ שרוב ממונו גזול מותר ליהנות ממנו עד שידע בודאי שדבר זה גזול בידו עכ"ל ועי' בב"ק קי"ט, א"כ י"ל, שה"ה הוא עצמו אינו יוכל להיות עד שידע בודאי שגנב אבל אם ספק לו מותר, וכבר כתבתי במ"א שמידת חסידת צריך להחזיר לו אף שספק לו, וראיתי מירושלמי תענית פ"א ה"ד שם במעשה דהד בר נש דאתא גבי חד מן קריבוי דר' ינאי ע"ש.

שאלה.

הא דקי"ל שמחיר כלב דהיינו החליף שה בכלב פסול להקרבה, אם דוקא החליף שה בכלב, או אפילו החליף שאר בהמות טמאות בשה פסול להקרבה או לא ?

תשובה:

לפי השקפה ראשונה משמע שה"ה החליף שאר בהמות טמאות בשה פסול השה להקרבה לפי שכל הטעם שמחיר כלב פסול מטעם שהוא דרך בזיון כדפירש הא"ע, א"כ ה"ה בשאר טמאות הוא דרך בזיון, וראיתי ברמב"ן בפ' תצא כ' שענין מחיר כלב בעבור כי הלדין בכלבים ושומרי החומות יגדלו כלבים עזי נפש ומזיקים את הרבים וידירו במחיריהם להיות כופר לנפשם וכן המנהג עד היום בפרסים אנשי הליד שיעמידו צורת כלביהם בשעוה לפני עבודת כוכבים שיצליחו בהם, ולכך אסרה תורה מחיר כלב א"כ י"ל שדוקא מחיר כלב, אבל אין יוכל ללמוד מזה להלכה.

בתמורה עלה ל' לד א' במשנה איזהו מחיר כלב האומר לחבירו הולך טלה זה תחת כלב, והרמב"ם בה' איסורי מזבח פ' ד' ה' י"ז כתב וכן אם החליף כלב בכמה בהמות או עופות ע"כ ולמד כן כמו באתנן זונה שלאו דוקא טלה כמו דמפורש במשנה עלה כ"ט שה"ה אם נתן לה יינות ושמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא או קרב על גבי המזבח אסור כדמפורש במשנה שם, א"כ ה"ה במחיר כלב, וכן מוכח מלשון הגמרא מחיר כלב זהו חליפי כלב. ולפי דעתי לאו דוקא כל חליפי כלב שאם החליף בכלב דבר שלא קרב על גבי מזבח, מותר למכור הדבר ולקנות בהדמים קרבן, כמו באתנן, והרמב"ם שם בה' י"ח כתב וז"ל נשתנה המחיר כגון שהחליף כלב בחטים ועשו סולת ה"ז מותר, ע"כ וכתב הכ"מ וז"ל בברייתא שם גבי אתנן וב"ה מתירים משום דכתיב שניהם הם ולא שינוייהם ועוד דרשו שם הם ולא ולדותיהם ולא ידעתי למה השמיטו רבינו עכ"ל ולדעתי לא השמיטו רבינו שזה הדין כבר כתב בפ' ג' ה' י"ב וז"ל כל האסורין לגבי המזבח אוסרין בכל שהן אפילו נתערב אחד בריבוא נפסד הכל ונפסל למזבח, וכולן וולדותיהן מותרין למזבח חוץ מוולד נרבעת וכו' ע"ש, אך זה קשה לי קצת למה תניא כלל גבי מחיר כלב שולדותיהן מותרין, הא תני וכולל שם במשנה כל האסורין לגבי מזבח ולדותיהן מותרין א"כ ודאי גם מחיר כלב בכלל, ובמשנה שם גבי אתנן זונה לא תני שולדותיהן מותרין, ועוד קשה לי למה צריך מיעוט שולדותיהן של מחיר כלב מותר הא הטעם שולדותיהן מותרין מטעם שזה וזה גורם מותר כמו בכל האסורים על גבי המזבח, ואם צריך קרא, מנלן בכל האסורים על גבי המזבח שולדותיהן מותרין, ע"כ הטעם מפני שזה וזה גורם מותר א"כ ה"ה במחיר כלב, ולפי זה למה צריך דוקא מיעוט גבי מחיר כלב.

ולענין השאלה אשר שאלתי יש קצת לפסוק מהא דתנן התם שאתנן כלב ומחיר זונה מותרין, משום שנאמר גם שניהם שנים ולא ארבעה א"כ י"ל שה"ה מחיר שאר בהמה טמאה מותר כמו מחיר זונה, כן נראה לי, ומ"מ צריך להתישב בדבר מטעם שמצד הסברא שמחיר כלב שהוא אסור מפני שהוא דרך בזיון א"כ ה"ה שהחליף שה בחזיר ג"כ הוא דרך בזיון.

שאלה.

אם יש איסור לילך בגלוי הראש או לא?

תשובה:

בש"ע א"ח סי' ב' ס"ק ו' וז"ל אסור לילך בקומה זקופה ולא ילך ד' אמות בגלוי הראש ע"כ, הנה מדברי הב"י דקתני ברישא אסור גבי קומה זקופה והדר קתני ולא ילך ד"א בגלוי הראש משמע דליכא אסורא בהילך בגלוי הראש והכי משמע בש"ס בקדושין עלה ל"א מדקאמר רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי וכו' מוכח דהוי מדת חסידות שנהג בו רב הונא בריה דר"י ואיהו ניהו דקאמר בשבת עלה קי"ח צד ב' תיתי לי עלא סגינא וכו' משמע דהוי מדת חסידות כאינך תיתי לי דהתם, וכ"כ הש"ל בתשובה סי' ע"ב, ומהר"א אלפאנדרי בהגהתו בס' בני חיי הקשה מדאמרינן התם תיתי לי דקיימית מצות ציצית ומוכרח שאין זה מדת חסידות, וכבר כתב הב"י שלק"מ דלאו על עיקר מצות ציצית קאמר תיתי לי רק על זהירות יתירה דהיה זהיר ביה טפי, אבל ירא"ה לי שמהתם אין ראיה, דודאי תיתי לי דקיימתי מצות ד' סעודות חובה היא אלא שהעולם לא היה נזהרין כמו שכתבו התו' בבכורות עלה ב' ד"ה שמא, והכא נמי י"ל אע"ג דאיסור היא לילך בגלוי הראש, העולם לא היה נזהרין, וכעין זה מתרץ הי"ד שהתם אמרינן תיתי לי דלא מזיגנא רישי אבי סדיא כמה דלא מהפיכנא בזכותיה, והב"י בח"מ סי' ע"ו כתב דמכאן למד הפוסקים דמצוה להפך בזכות ת"ח, והב"ח שם השיג עליו דאם כן ליכא הכא מדות חסידות בכל תיתי לי דהתם, ומתרץ הי"ד שאין כאן השגה דודאי תיתי לי דקיימתי מצות ד' סעודות חובה היא אלא שהעולם לא היה נזהרין וה"נ י"ל ניהי דחובה היא העולם לא היה נזהרין, ולפי דעתי ירא"ה לי ראיה שאין איסור לילך בגלוי הראש מהכא, ביומא עלה כ"ה צד א' הממונה בא ונוטל מצנפת מראשו של אחד מהן ויודעין שממנו פייס מתחיל, והתוס' כתבו דמשום כך לא היה הפייס בעזרה עצמה דגנאי ביה לזה לעמוד בלא מצנפת בעזרה ע"כ ולדעת התוי"ט שכך היה עומד בלא מצנפת עד שפייסו, תע"י בי"ד, א"כ משמע שאין איסור בזה רק שגנאי לעמוד בלא מצנפת בעזרה, וגם משמע שלא בעזרה גם גנאי ליכא. ומכאן לפי דעתי ראיה גמורה שאין איסור בזה, וחידוש שלא הביאו ראיה זה, ומלשון הרמב"ם ה' דיעות פ"ה ה"ו שכתב צניעות גדולה נוהגים ת"ח בעצמן לא יתבזו ולא יתגלו ראשן, משמע שאין

בזה שום איסור, רק גנאי וניעות, המהרש"ל בסי' הנ"ל הביא ראיה דאף לקרות שמע שרי בגלוי הראש דאתמר בי מדרשא ויקרא רבה פ' כ"ז כי אמר אלהים לא הטרחתי עליכם לקרות ק"ש לא עומדים ולא פרועים משמע דליכא איסור בפריעת ראש, והב"י הביא בשם מהר"ם גלאנטי שדחה ראיתו שהרי שם במדרש אמרו לא הטרחתי עליכם ולא אמרתי אליכם להתייגע בהרים להביא לפני קרבן ומאלו שאינם ברשותך הרי דהגם דקאמר לא הטרחתי איסורא איכא עכ"ד והב"י מפרש דבריו דהא ריש לקיש דסבר דמקרב היה טהורה הוא רשות ואינו עובר כלום הוא אתותב בזבחים עלה ל"ד וקי"ל כר"י דעובר בעשה והגם דזימנין דמשכחת דמאן דאוקמיה תלמודא בתיובתא לא הדר ביה מסברתו ואיהו מפרק לה אלא דתלמודא לא ניחא ליה בהוא פירוקא ואסקיה בתיובתא ועל דרך שכתב מהרי"ט בחידושי קדושין סוף ד' כ"ט מהש"ם בפלוגתא דר"י ור"ל דהתם, ואתותב ר"ל ע"ש מ"מ אינו נכון לאוקמיה המדרש כר"ל דאסקיה תלמודא בתיובתא ובודאי דעובר בעשה ואיסורא איכא ואפ"ה קאמר לא הטרחתי עליכם ואזדא לה ראית מהרש"ל וכמ"ש מהר"ם גאלנטי.

שאלה.

בחולה שיש בו סכנה שצריך להחזיק החמץ ברשותו מפני הסכנה כההיא דתנן לא ילעום אדם חיטין ויתן ע"ג מכתו דמפני הסכנה ודאי דשרי אם רשאי לשחוט פסחו או לא?

תשובה:

שאלה זו כבר נסתפק הע"י בסי' ל"ו וכתב שלכאורה אפשר לומר דדמי להא דאמרינן ביבמות פ' הערל דערל אסור לאכול בתרומה וכתבו התוס' שם בשם הירושלמי דאפילו מתו אחיו מחמת מילה דהוא אנוס ואינו רשאי למול מפני פ"נ נמי אסור לאכול בתרומה, וע"כ משום שהקפידה תורה בערל שלא יאכל בתרומה ולהכי אסור אפילו באונס מפני פ"נ, וה"נ כיון שאסרה תורה לשחוט הפסח כשיש חמץ ברשותו אסור אפילו אם אנוס להחזיק החמץ דמ"מ יש לו חמץ ולאו בר אתויי פסח הוא, ומיהו אפשר לומר דדמי למילת זכריו שמעכבים שחיטת הפסח דכתיב המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו ואפ"ה אמרינן ביבמות עלה ע"א שאם היו אביו ואמו חבושים בבית האסורים אין מילת זכריו מעכבתו

שהוא אנוס וה"נ אף שהמזקת המנץ מעכבתו מלשחוט הפסח מ"מ כשהוא אנוס בהזקת המנץ אינו מעכבתו ע"כ. ולֿ"ע לי דבריו, הא אמר התם רבא כגון שהיי אביו ואמו חבושין בבית האסורין ע"כ ופרש"י חבושין בשעת עשייה ומלות מילה מוטלת עליהם ולא על אחרים והם אינן יכולין לעשות את פסחן ושחטו שלוחן עליהם והשמעינן קרא שאם ינאו בשעת אכילה מילת בנו מעכבתו ע"כ, א"כ חזינן מפורש שגם במלת זכריו אנוס מעכבתו, וראיתי ברמב"ם הק"פ פ"ע ה"ע שכתב כשם שמילת בניו ועבדיו מעכבתו מלשחוט הפסח כך מעכבתו מלאכול שנאמר ומלתה אותו אז יאכל בו כילד קנה עבד אחר שנשחט הפסח, או שהיה לו בן שלא הגיע זמנו למול אלא אחר שחיטת הפסח הרי זה אסור לאכול עד שימול אותן וכילד יהיה הבן ראוי למילה אחר שחיטת הפסח ולא יהיה ראוי קודם שחיטה, כגון שחלתו חמה שצריך ז' ימים מעת לעת מיום הבראתו וכגון שכאבה עינו ונרפאת אחר שחיטה או שהיה טומטום ונקרע אחר שחיטת הפסח ונמצא זכר ע"כ. וקשה לי אמאי לא חשיב ג"כ כגון שהיי אביו ואמו חבושין בבית האסורין, וגם כגון שהוליא ראשו חוץ לפרוזדור כמו דחשיב התם הגמרא גם הנו שניס, והתם הגמרא לא חשיב על זה כלום, ואם סבר הרמב"ם שמלת זכריו אנוס לא מעכבתו כדכתב הע"י הוי ליה לפרוש דבריו ולא מלאתי להרמב"ם שסבר כן, ועוד הא ע"פ האמת סבר רבא שגם אנוס מעכבתו ולא מלינו מי שחלוק עליו, ועוד הא חזינן בתרומה שערל אפילו שהוא אנוס מעכבתו מלאכול בתרומה, א"כ ודאי ה"ה לענין פסח נמי כן, שמלינו שילפינן זה מזה, שכהן ערל אסור לאכול בתרומה יליף מפסח ותע"י ברמב"ם ה' תרומות פ"ז ה"י ולֿ"ע לע"ע.

במדבר

ר"ת של ה' חומשי תורה עולין כ"א במנין אהי"ה וכמנין א"ך זהו שאמר הכתוב אך טוב לישראל. שאו את ראש הוא פעם ראשונה שנמנו כי ביציאת מצרים לא נמנו כי מה שהוא אומר כשש מאות אלף רגלי ולא פרט שום פרט ואי נמנו מי איתרמי שלא היה שום פרט ומה שאומר באלה פקודי בקע לגלגולת כו' זהו המנין שבכאן אלא שאומרין לשם מנין שהוצרך למשכן דאי אפשר שנמנו ב' פעמים ולא פיחתו ולא הותירו אלא המתנדבי למשכן איש כפי נדבת לבו ונכתב ללמדינו דהכי איתרמי ובערבות מואב מנה הנולדים כי אלו מתו במדבר דכתיב באלה לא היה מפקודי משה ואהרן, ר"א ע"י בקע לגולגלת ידעו כללן של ישראל, ועכשיו מנה כל שבט ושבט בפני עצמו. למשפחותיכם לבית אבותיכם פרש"י מתוך היבתן של ישראל וכשנפלו בעגל לכך מנאן, תימא למה מנאן של לוי והא הם לא נפלו, וי"ל משום משא בני לוי. אלה שמות האנשים לראובן, כאן מנאן כסדר תולדותם, וכסדר הגליתא מנה גד אחר שמעון, פתח בראובן הבכור ואחריו שמעון כסדר, ואחריו גד הואיל שחסר לוי לא רצה לסדר אחריו התולדות ולצרף יהודא עם ראובן. כי אם גד לפי שהיה עתיד ליטול בנחלה מעבר לירדן עם ראובן, ואם תאמר א"כ אמאי לא צירוף מנשה עם ראובן, וי"ל דיותר טוב שיהיו בני רחל בדגל אחד מבשני דגלים. ביום השני הקריב נתנאל הקריב קרבנו ב' פעמים ולפי שבאותו היום נשרפה הפרה אע"פ שלא היתה קריבה מ"מ חטאת איקרי. לבני יוסף לאפרים כאן הקדים אפרים לפני מנשה לקיים דברי יעקב דכתיב וישם את אפרים לפני מנשה, אבל בחלקית הארץ הקדים מנשה שנאמר בני יוסף למשפחות בני מנשה, לפי שחצי שבט מנשה קבלו קבל חלקו תחלה. להן אחיעזר על שם

שנעשה עזר במלאכת המשכן עם יהודה ובצלאל ואהליאב. אלה קריאי כתב י׳ שכולם היו ראוים לי׳ דברות ולשרי עשרות. בני ראובן בכור ישראל, לבני לבני ב׳ פעמים לפי שיוסף היה ראוי למנות בדגלים כשאר שבטים אלא לפי שלא טען במיטת אביו לפי שהיה מלך לא זכה להיות לו דגל בפני עצמו, בכולן כתיב לבני ובנפתלי כתיב בני נפתלי, לפי שהי׳ בנותיו מרובות מבניו, לכך רמז יעקב בברכתו נפתלי אילה שלוחה הנותן, ותדע שכן הוא שהרי כשמתו ריבוא אנשים ולא נשים ונעשו נשים מרובות לכך כתב בפנחס בני בני ולא לבני. איש על דגלו בגימ׳ שב״ט, באותיות ראובן דודאים, שמעון כלי חמס, יהודה אריה דן נחש, יששבר חמור, אשר זית, זבולן אניה בלב ים, אפרים קרני ראם, תימא שמן הלוים מבן חודש ולמעלה לא היו כ״א כ״ב אלף ולא תמצא בפחות שבשבטים כ״ב מעט, בשלמא לאחר שהוקם המשכן היה הארון מכלה בהם, אבל קודם לכן במנין ראשון אמאי, וי״ל כיון שלא היו בכלל שיעבוד לא היו בכלל ירשה, ד״א כשהוקם המשכן היו פורשין מנשותיהן לפי שהיו נושאין הארון וכליו. אלה תולדת אהרן ביום דבר ה׳ אל משה, היו אלה ארבעתן תולדות אהרן. הבכר נדב חסר, לפי שלא היו לו בנים, שהיו אומרים איזה אשה הוגנת לנו, ולכך לא היו להם בנים, ומתו לפי שעברו ונגשו כמו שאמר במשפטים ונגש משה לבדו והם לא יגשו, ועברו ונגשו שנאמר ויראו את אלהי ישראל. על פני אהרן אביהם, קאי אוימת נדב ואביהוא כמו וימת הרן על פני תרח אביו. ושמרו את כהונתם שלא יקריבו הלוים אל כלי הקדש. ואל המזבח דברים הם אצלם. ואהר״ן נקוד כלומר טעות הוא לפי שלמשה לבדו נצטוה למנותם ומשה הלק לו כבוד למנותם עמו, כ״ב אלף תימא שבפרטן אתה מוצא ט׳ יותר, וי״ל שבפרט מונה גם בני לויה שנשאה לישראל ונפקא מיניה לפוטרו מפדיון הבן. ולקחת חמשת חמשת מבאן ולהבא, ותימא הלוים הנולדים מכאן ולהבא מאלו הלוים למה אינן פוטרין הבכורות הנולדים מאלו הבכורות, וי״ל הבכורות מבאן ולהבא לא היו יודעין, לפיכך ציוה לפדות כל

הבכורות מכאן ולהבא, בסנהדרין פרשו רבותינו שמשה נטל כ"א אלף פתקין וכתב עליהן בן לוי, ורע"ג פתקין כתב עליהן חמשת שקלים כדי שלא יתערמו עליו, ותימא כל אחד יאמר אני נוטל פתקי בראש ומסתמיה יעלה בן לוי, וי"ל כמו לקמן גבי ע' זקנים דכל אחד כשהיה נוטל פתקו היה חוזר וזרקו לכלפי. ושמו בדיו היו נגררין הולכין ובאין ואינם נשמטים כי ראשיהם גסים, ואינן יכולין לצאת בשעת סילוק המסעות, היו מצמצמין אותו עד הציו להיות באמצע כדי לישא בהן, ובחנייתן היו נמשכין לצד אחר. ולפקודת[1] אלעזר משם רב האי אליעזר היה מטון שמן המאור וקטרת הסמין, ומנחת התמיד, ושמן המשחה, שמן אחד בימין, ושני בשמאל, הקטרת בחיקו, והביתין בכסף.

חסלת פרשה במדבר.

נ ש א

את ראש בני גרשון גם הם, אע"פ שצויתי למנות בני קהת תחילה, לפי שהיה עבודת המקדש עליהן. הארון והשולחן והמנורה והמזבחות, גם ימנו בני גרשון שהיה גדול האחין. וישלחו מן המחנה, לאחר שיסדרו הדגלים, ושכינה ביניהם הוצרכו לשלוח טמאים. איש או אשה, בפרק קמא דבבא קמא הקשה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ותימא בפ"ק דערכין אין לי אלא איש, אשה שהעריכה מנין, ובפרק ד' מיתות, גבי מקלל אביו ואמו דאצטריכא איש או אשה לרבות בת, ולא אמרינן השוה הכתוב כו' וי"ל היכא דכתב בפ' לשון זכר, הוא דאמ' השוה הכתוב, אבל היכא דכתב איש

---

[1]) עי' רש"י שהוא ממונה עליהם לשאת אותם, והרמב"ן הקשה ע"ז איך היה כחו חזק כ"כ לשאת משא כבד כזה, ועי' היטב בילקוט ר"א בשם ר"א כמין צלוחית קטנה היתה לו באפונדתו, ור"א פירש שהי' פקיד עליהן ונותן אותן ליד בני קהת.

בהדיא ממעטינן איש. מכל[1]) חטאת האדם, שחטא לאדם, כגון כיחש בעמיתו כו'. מנחת קנאות היא, כשם[2]) שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו. מזכרת עון, ואין בו לא דרור ולא כפרה, לפיכך לא היה קרבנה[3]) מהודר. המאררים עולה פעמים רמ"ח, כשם שבודקין אותה כך בודקין אותו. הכה"ן מי"ד האש"ה בגימ' ול"א מי"ד השלי"ה, במדרש מעשה בשתי אחיות דומות זו לזו כו' ומתה מן הריח. אמן[4]) אמן, על לצבות בטן, ונפילת ירך, ולנפל הסר שהיו משקין אותה אף כשהיא מעוברת, כדאיתא בפרק ארוסה, מעוברת עצמו או שתות, או לא שתות בתוכו, ותימא דפ"ק דערכין תנן האשה היוצא ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד, ויליף לה מגם שניהם לרבות את הוולד ולא אמר ממונה דבעל הוא, דכתיב כאשר ישית עליו בעל האשה, ונראה לפרש דקני לה כשהיא מעוברת ושותה לאחר שתלד. ונקה האיש מעון על שאשתו

---

[1]) עי' ברמב"ם מה' תשובה פ"א ה"א דעבירות שבין אדם לחברו צריך ווידוי דברים, שנאמר מכל חטאת האדם וכתב הכ"מ מאין הוציא הרמב"ם זאת, ומצינו בילקוט נשא בשם ספרי זוטי.

[2]) ודע שאמר ממשפטי הרומיים כן היה שכשהיו רוצים להעניש אשה מחמת ניאוף היו בודקים על בעלה אם הוא רועה זונות אם לאו ואם הי' בו שמץ דופי היו פוטרים אותה.

[3]) קרבנה מן שעורים, שמעתי מפי זקני הגאון המחבר שי למורא על מס' בכורות, הטעם דמצינו הרואה שעורים בחלום מקלו לו עונות, כי שעורים הוא למזכרת עון אם לטוב או לרע, וכן בגדעון, והכא נמי אם היא טהורה יהי' למזכרת לטובה, ואם לאו יהיו לרעה, וכן נמי ה"ה לגבי חלום יוכל להיות ג"כ לרעה, וזה הטעם בא העומר מן השערים, וכן מצינו שאין אומרים הלל בר"ה ויוהכ"פ.

[4]) חזוק ר"א — עי' היטב ברש"י שבועות אמן בו וכו' — ועי' בהגהות לס' סמ"ג, כתב מהרי"ק שורש קס"א מדלא כתיב מבעל בה' כמו בפ' ויקרא שמעינן, דאשה שסברה שאין עבירה לזות נאסרה לבעלה ולא הוי בכלל אנוסה, ומהר"מ לובלין כתב בת' ה"ה לשד ול"ע, ל"ע לי אם כהן יוכל בעצמו ובכבודו להשקות את אשתו או לא, ודוני נכנעים או לא, ומנחתה מאי?

נהרגו על ידו. כ"ז יפל"א בגימ' כל"א אונ"ס. מיי"ן ושכ"ר נזי"ר בגימ' שמשון בן מנוח. אי"ש א"ו אש"ה בגימ' מופל"א סמו"ך לאי"ש, ונסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, זאת יין ותירוש יקח לב, מאשר חטא על הנפש שבא באהל המת, ד"א הטא כמו חסר על הנפש כמו ובני שלמה הטאים, ומה מי שציער עצמו ממין אחד כו' מכאן אמר ר' אליעזר היושב בתענית נקרא חוטא, ופשטא דקרא בנזיר טמא. אמור להם[1]) תרגום יימרון להון, מכאן שאינו עובר בעשה אם אינו עולה לדוכן, אלא א"כ מזהירין ואינו עולה, ד"א ששליח ציבור קורא לכהנים ומקרא להם, כברכת כהנים אינו מתורגם מפני עמי הארץ שלא יאמרו משוא פנים יש בדבר. אומ"ר בגימ' זמ"ר שהכהנים מנעימים, אמור מלא וי"ו נגד ו' ברכות, יברכך וישמרך יאר ויחנך ישא שלום, לה"ם בגימ' כה"ן, ישא ה' י"מ אמר הקב"ה אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת, והם אפילו על כזית מברכין, לא אשא להם פנים בתמיהה, ד"א נשיאות כפים דאמר בעלמא שאינו נושא פנים בדין, אבל הבא משא פנים ונותן בסבר פנים יפות, שלום בשילהי עוקצין אין לך כלי שמחזיק אלא שלום שנאמר עוז לעמו יתן כו'. כה תברכו, תימא מאי איצטריכא אי לצדיקים הרי כבר נאמר אם בחקותי תלכו, אי לרשעים הרי כבר כתיב תוכחות, אלא להגן לצדיקים ממקלליהם, שיש אדם שנולד במזל שקללותיו מתקיימין, שנאמר ומקללך אאור ואינו אומר אבטל הקללה. ושמו את שמי, ר"ת שאו ידיכם קדש וברכו, סמוך חנוכת המזבח לברכת כהנים, שעל החשמונאים נעשה חנוכה ובכ"ה בכסליו נגמרה מלאכת המשכן ולא הוקם עד א' בניסן, ד"א ישראל שעשו המשכן מט"ו דברים, יתברכו בט"ו ברכות. כלות משה שהעמידו ופירקו, וקרבנו נגד ו' צדיקים שיצאו מיהודא, דוד, חזקי' חנניא מישאל ועזרי' דניאל, וי"א מלך המשיח, ק"ל משקלה

---

[2]) כתב הרוקח סי' ע"ו וז"ל חילוק האצבעות לכהנים לא ידעתי מאיזה טעם. אך שמעתי במדרש תנחומא מציץ מן החרכים מציץ מבין חרכי האצבעות הכהנים עכ"ל, ועי' בסידור.

נגד יוכבד שהיתה בת ק"ל שנים, ע' שקלים נגד ע' סנהדרין, פר נגד אברהם, איל נגד יצחק, כבש נגד יעקב, שעיר עזים לכפר על וישחטו שעיר עזים[1]). מבין שני הכרובים, ר"ת משה ששמע מבין שני הכרובים.

חסלת פרשה נשא.

בהעלותך

סמוך נירות אצל חנוכת המזבח, רמז נירות לחנוכה. בהעלות"ך א"ת, בגימ' עשה בה' מעלות. יאירו שבעת הנירות, תימא היה לו לומר נירות, וי"ל שהאמצעי מוטה כלפי מטה עד שהנר היה הולך כנגד האמצעי הקנה, ד"א אל מול פני המנורה יאירו זהו השולחן, שנ' ושמת המנורה נוכח השולחן. והעבירו תער פרש"י לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו ע"ז קרואין מתים, ותימא נהי דע"ז קרויה מת עובדיה היכן מצינו דאיקרי מת, וי"ל כדאיתא בספרא בשעה שעשו העגל נעשו מצורעין, כתיב הכא כי פרוע הוא, וכתיב התם ראשו יהיה פרוע, א"כ הלוים שנתנו כפרה תחתיהן הוזקקו להתגלחת, ד"א והעבירו תער על כל בשרם פי' כשר לוים ומגלחין כשאר בני האדם וקשה לפי המדרש. פר בן בקר בלקיחה נקט פר העולה ברישא לברר הטוב לעולה, ובהקרבה היה החטאת ראשונה. ישוב מצבא העבודה פרש"י עבודת משא בכתף, ותימא א"כ למה נמנו בני גרשון ובני מררי שלא היתה עבודתה בכתף, ועוד האמ' בפ"ק דשחיטת חולין לא אמרתי אלא בזמן שעבודתה בכתף. במדבר סני פרשה זו נאמרה חדש קודם ראש הספר אלא לפי שתורת כהנים מדבר באהל מועד סמוך לו פרשה מן

[1]) עי' בחסד לאברהם נהר נ"ח נגד תק"ן בהמות אשר שלח יעקב לעשו אף שהי' בעלי מומין ולא הי' ראויין להקרבה הועיל והי' קדושה ונעשה עליהם נתקיימו בניו לקרוב תק"ן בהמות, והבי' ואזיל, ועי' בעיר דוד הדר י"ג.

הרגלים והנייתן סמוך למשכן וגם בשביל שלא רצה להתחיל בפרשה המספרת בגנותה של כ"י, שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא עשו אלא פסח זו, ותימא מה גנות היה בזה והלא תלה הכתוב בביאתו לארץ וי"ל דאילו זכו בשנה שנייה היו נכנסין לארץ, והא עושין פסח בכל שנה, י"מ מה שלא עשו פסח במדבר, לפי שהיו ערלים, ובשנה ראשונה עשו דכתיב כי מולים היו כל העם היוצאים ממצרים, וכל הילודים במדבר לא מלו מפני חולשת הדרך, וכתב המול ימול כל זכר ואז יקרב לעשותו דמילת זכריו ועבדיו מעכבי מלאכול בפסח[1]), וא"ת מה גנות היה להם והא לא אפשר כדאמ' בהערל דלא נשבה בהן רוח צפונית, תימא הילודים במדבר איך אכלו שלמים ובמגלת סתרים יש שמלים ולא פרעו, וא"ת הוי כאילו לא מלו[2]), וי"ל שיצאו ממצרים שמלו ופרו אכלו קדשים אבל הילודים במדבר שלא פרעה הותר להם בשר תאוה משום דלא אפשר בקדשים. ויהיו אנשים אשר היו טמאים י"מ למת מצוה שנשאו ארונו של יוסף. אש"ר הי"ו טמאי"ם בגימ' למת מצוה, ד"א בפסחים אומר דמישאל ואלצפן היו שהל-ו' כו', תימא למ"ד בפרק ד' מיתות דשריפה ממש נשרפו א"כ נטמאו, וי"ל דשלדתן היתה קיימת טמא. אשר היו טמאים פרש"י דשביעי שלהן חל בע"פ ולא היו יכולין ליטהר ותימא דאמרינן בשילהי הניזקין ח' פרשיות נאמרו בו ביום וקא חשיב פ"ר טמאים א"כ חל ז' שלהם קודם פסח, ותו משמע דלא היו יכולין ליטהר לפי שהיה יום ז' מכלל דלמחר היו יכולין ומהכא ילפינן בפסחים שאין שוחטין על טמא שרץ, וק' כיון דר"ח ניסן היה בא בשבת כדאמר בשבת פרק ר' עקיבא אותו היום נטל י' עטרות, ראשונה למעשה בראשית, א"כ י"ד בניסן היה בשבת, א"כ תיפוק לי אפילו הוא שמיני שלהם

---

[1]) עי' רש"י ד"ה פסח שני מלה ומצה עמו בבית ואין שם יו"ט ואין אסור חמץ אלא עמו באכילתו עכ"ל, מבואר דאסור לאכול חמץ עם הפ"ס ול"ע מהיכן ילא דבר זה.

[2]) עי' יבמות ע"א ע"ב דפריעה לא ניתנה למשה"ר אלא יליף לה מקרא דיהושע.

היאך יזו עליהם הזאה שבות ואינו דוחה את השבת, וי"ל עדיין לא נגזרה גזירה דשבות, מיהו קשה למה לא טבלו ואז ישחטו יזרקו עליהן דשוחטין וזורקין על טבל יום דשמשא ממילא עריבא. והיו אנשים לשון יחיד שמישאל נטמא לנדב ואלצפן ולאביהוא, ד"א לי' דאיש נדחה ואין ציבור נדחים, כדרך רחקה בפרשה וי"א פירוש מן נקודה, ויש אשר יהיה בענן, וסותם ואח"כ מפורש יומים ולילה פי' או לילה שהיו נוסעין בלילות כבימים. מאסף לכל המחנות, מי שהיה מתעכב על כל דבר הוא מאספו לפי שהוא היה אחרון. כי ידעת הנותינו במדבר ולא יכלנו להטיב לך עד עתה, ד"א נסים וגבורות שיעשה לנו הקב"ה. להיות לנו לעיניים שאמרו הרואים לאו על חנם עזב ארצו וגדלתו אלא שראה גדולתו של הקב"ה ד"א לעינים לראש כמו על אבן אחת שבעה עיניים, פי' ראשי' כדי למהר בנין הבית, וכן אם מעיני העדה, ד"א תמיד עינינו בעצה נכונה. כי עתה שמע בקולי איעצך, ד"א שאתה בקי בדרכים. דרך שלשת ימים ופרש"י מהלך ג' ימים הלכו ביום אחד לפי שהקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד, ותימא דבשילהי תענית אמ' דהנך ג' ימים היו דוקא אחד ועשרים בחדש דאי לאו הכי לא אשכחן דבלילי ט' באב נגזרה גזירה על אבותינו שלא יכנסו לארץ. בנסוע בגימ' יעקוב, ויהי בנסוע פי הק"מו) למה כתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות, פורענות ראשונה דכתיב ויסעו מהר ה' מאחרי ה' שברחו מהר סני כתינוק שבורח מן הספר. כמתאוננים[2]) לשון עלילה וכן ת"א כמסתקפין כמו תסקופי מילין, ד"א לשון אנינות שקטני אמנה היו והתאבלו שהקב"ה רוצה להכניסו לארץ. בקצה המחנה בקצינים שבהם וכן אמר דוד ותבער אש בערתי וע"ד ז' סנהדרין. את הדגה תימא מה ענין דגה אצל קישואין, וי"ל לפי שהנילוס היה עולה ומשקה את הגנות וכשחוזר למקומו נשארו הדגים בערוגה אצל הקישואין והאבטחים וזה הנה

---

1) עי' בחזקוני.

2) הל"ע כי ונגזרת הון וכן ומסבות הוכך, והה דלה כתיב ומתהנכים ? עי' בנד"ר היכה רבתי סי"ג היתה.

בחנב. לשד השמן, ובמקום אחר אומר כצפיחת בדבש, ונראה שטעם הצפיחות קודם שנידוק, וטעם כצפיחות לאחר שנידוק, ומה השד לתינוק לכמה טעמים אף המן כו'. בוכה למשפחותיו, פרש"י על עסקי משפחותיו[1]) דעריות כו' ותימא א"כ ליבכו במ"ת שנצטוו על העריות וי"ל דלא רצו לערב השמחה. כי תאמר אלי, כי לולי אמרת לי הייתי בורח והולך אל ארע ברעתי כי מוטב למות מיד מלהיות מתענה והולך. מי יאכלני בשר תימא והלא מיד כשיצאו ממצרים ותעל השליו, וי"ל מדקאמר וב"י אכלו את המן ולא קאמר את השליו. ואצלתי מן הרוח, פרש"י משל לנר שמדליקין ממנו ואין אורו חסר כלום, ותימא והא איכא למ"ד דאין מדליקין מנר לנר משום אכחושי מצוה[2]). הצאן ובקר ישחט אמר משה ידעתי כי כל תוכל, ובידך להספיק אבל מה שעל האדם, וכי יוכלו בני האדם לאסוף ביום אחד לצורך חדש ימים. ויאמר ה' אל משה היד ה' תקצר במה שבידי להספיק כן בידי לאספהו והיינו דכתיב ויטוש על המחנה וכאמתים כולן שלא היו צריכין אפי' הגשת יד, ד"א הצאן ובקר ישחט להם בניחותא כלומר ימצא להם די וגם דמי הים יאסף להם די, אבל המה שאלו בשר עוף שאינו מצוי בידי ועל זה אמר היד ד' תקצר, ותדע שלא שאלו בשר בהמה מדכתיב בפ' בשלח בתת ה' לכם בערב בשר לאכול. ד"א הצאן והבקר ישחט להם אמר משה והלא נאסר להם בשר תאוה והן צריכין להביא שלמים ואין כאן כי אם כהנים, והיאך יספיקו לס' ריבוא, ואמר ליה היד ה' תקצר, אתן להם בשר שלא יהא צריכין לכהנים. ויגז שלוים היינו אותי שליו עצמו שנאמר בפ' בשלח,

---

[1]) עי' בגור אריה פ' ויגש ועי' בהקדמה לס' שב שמעתתא.

[2]) לדעתי דהתם הכוונה על השמן, והכא על האור, (ועי' בתשובות לענין אם ראוי להדליק ציגאר מנר של חלב, ועי' בב"י שהביא ראיה ממשנה אחד מסדר טהרות), וכן משמע מא"ע שפי' כמו החכמה ואם תנתן מחכמת ראובן לשמעון לא תחסר חכמת ראובן רק נשארה כאשר היא והמשל בנר, ע"כ משמע שהמשל קאי על האור וזה לא חסר מעולם, אבל השמן חסר.

אלא התם אוב שדבר בטן דבר בשליו. וישארו שני אנשים במחנה בקלפי נשתיירו כמו שפרש"י בואו טולו פתקיכם כמו שפירשתי למעלה בפ' במדבר גבי בכורות לא לאחר כשהיה נוטל פתקו חוזר וזורקו בבלפי, ואז היה שוה בלא הרעומות. ארני¹) משה כלאם, תימא למה הקפיד יהושע כל כך, וי"ל לפי שכל הנביאים נתנבאו באהל מועד ונוטלים רשות ממשה שנאמר ולקחתם אותם אל אהל מועד. והתיצבו שם עמך, והם לא נטלו רשות, וגם היה מחוץ לאהל, ומשה השיב, ומי יתן את כל עם ה' נביאים, בין אהל מועד ובין מחוץ, ואז יקל המשא מעלי. כלאם, פי' רש"י הטל עליהם צרכי ציבור ויהיו כלים מעליהם לפי שאל לעסוק בתורה. משרת משה מבחוריו כל הימים מבחורתו עד השמנים מהו לפי ששאלו שלא כהוגן אבל הכחושים היה יכולין לומר שעשו כדי להבריא את עצמו. ותדבר מרים ואהרן לפי שנשים דברניות הן והחזיקה בדבר יותר מאהרן לכך הקדימה. על אדות הכושית, י"מ ממש היתה כשמלך על כוש ודברו בו לפי שהוא היתה מן הערלים, ד"א שהיתה מדינית שכינים לכושית. ואמ' לא פירש ממנה אלא בשביל שחרותה ולא בשביל הק', ד"א שדברו בו אמאי פירש ממנה מפני שהוא כעורה, והלא גם כשלקחה היתה כך, ד"א וכי נתגאה במה שנדבר עמו הק' ולא רצה ליקח ישראלית והלא גם בנו דבר ולא נתגאנו בכך ונראה שלא דברה על צפורה כי מצפורה אנום

¹) עי' בי"ד סי' רמ"ב סי' ט"ו שאסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו לא בחייו ולא במותו ול"ע מהכא, ועי' ברכות עלה ד' לד א', עי' פ' מטות ויאמר אלעזר כו' אשר צוה ה' את משה, ועי' מעבר יבק שאם אחד מתפלל לפני השי"ת על אביו ועל רבו לא יאמר בתפלתו אדוני רבי או א"א כי נגד השי"ת אין לקרות לשום אדם אדון וכמבואר בש"ם דאומרי' הקתי הי' מורד במלכות דאומר לפני דוד ואדוני יואב, א"כ ה"נ כיון דאלעזר אומר אשר צוה ה' את משה והזכיר שמו של השי"ת ל"ש לקרות אז אדון לרבו, ול"ע בס' יהושע שאומר יהושע משה עבד ה' ולא הזכיר אדוני, ואסור להזכיר אפילו לאחר מיתה שמו של רב.

היה, הרק אך מכאן שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. והאיש משה עניו[1] מאד שמאד מאד היה שפל רוח, ר"א ענו כמנין ס"ת של חומשי תורה. במצרים, במסעיהם, יריחו סיני ישראל, ר"א ענו מאד כלומר נשאה מחמת גאוה. פתאום שלא יאמרו משה תבע עלבון עצמו וקבל עלינו וזה הוכיח על ענותנותו. צאו שלשתכם ולבסוף קרא לאהרן כדי שלא יתביישו מפני משה.

---

[1]) עי' בירא"ש סי' כ"ב וברמב"ם ה' דעות פ"ב ה"ג, ועי' בפירוש המשניות על המשנה הנז' דבר פלא. אבות פרק ד' משנה ד' רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש „רמה", המלה הזאת נתקשו בה מפרשי המשנה, דלאפ"י שסוף האדם רמה לא נכון לומר שתקותו היא לרמה? ולכן כתב הרב בעל יו"ט ז"ל שפרש „תקות" היינו קוה ולשון תקוה, אלא מלשון קו לקו, והתיו נוספת כתיו של תפארת, וכמו תקות חוט השני (יהושע ב' י"ח) ועניינו חוט המשיחה, ותקות אנוש רמה כלומר קו מדתו היא הרמה, וכן פירש תאות צדיקים אך טוב תקות רשעים עברה (משלי י"א כ"ג) כלומר שגדולים בקו מדתם לעברה זעם וצרה, ולי יראה שמלת תקוה כפשוטה לשון תקוה, אלא שאני אומר שלשון „רמה" הוא מלשון רם כמו רמה קרני (שמואל א' ב' א') והוא לשון גבוה, והנה כל מעשי האדם בתבל תקותו היא רק להיות רם המעלה הן ביראה ובתורה ובחכמה, והיינו דקאמר תנא דידן מאד מאד הוי שפל רוח לפי שתקות אנוש רמה, לכן הוי שפל רוח כי רם ה' ושפל יראה (תהלים קל"ח ו').

בפירוש המשניות להרמב"ם בריש מס' ערכין ז"ל ואמרו כהנים לוים כדי שלא תחשוב שאין חייבין בערכין הואיל ואינן חייבין בפדיון הבן שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה בערכך שלא נאמר כל שישנו בפדיון הבן ישנו בערכים הודיענו שאין הדבר כן לפי שאיש כתוב בפרשה אי זה איש שיהיה עכלה"ט. וקשה לי הא זה הטעם אמר אביי ורבא פריך על זה אלא מעתה גבי איל אשם וכו' והגמרא מתרץ אלא אמר רבא וכו' הואיל וכתיב והעמידו לפני הכהן ולא כהן לפני כהן קמ"ל, וכן פירש הרב? והרב ר' נפתלי הכהן בן הגאון ר' נתן אדלר אב"ד דק"ק לונדון השיב לי בזה"ל שלכאורה ל"ע קושית רבא על אביי אלא מעתה גבי איל

בחלום אדבר בו כלומר דרך משל שצריך פתרון. בכל ביתי נאמן הוא, תרגום ירושלמי בכל עמי כלומר שכולם מחזיקין אותו נאמן, ותימא למה דברו עליו שפירש והלא ראו שהקב"ה הסכים על ידו שנאמר ואתה פה עמוד עמדי, וי"ל שפירש מתחילה מעצמו וכדרך שאמרו רוצה לילך מוליכין אותו שהרי שרתה שכינה גם עליהם ולא הוזהרו על כך, ר"א כושית ממש לקח לשירות ולא לאשה כי מתה צפורה ולא חשש לכעורה, כי לא לקחה לתשמיש, כי כבר פירש מן האשה. כושית בגימ' יפה מראה. פה אל פה שנאמר וידבר ה' אל משה, ובשאר נביאים כתיב ויהי דבר ה' אלי לאמר ע"י מלאך. בכל ביתי נאמן הוא, מה היה בשמים לגנוב, אלא נאמן רוח מכסה דבר, שכל מה בשמים לא גילה אלא באהרן בחשאי ולא בישעי' ויחזקאל שגילו לכל מה שראו. אל נא תהי כמת, אשר בצאתו מרחם אמו. בספרי, קטן שנולד מצורע אין לו טהרה עולמית, שלא יכולין לקיים בו הסגר, ואם אינך מרפאה בתפילה אין לה תקנה עולמית. כי לא נוכל לקיים זה הסגר דאין קרוב רואה הנגעים. ויאכל חצי בשרו כי אחותינו היא ולא נשאר כ"א חצי הלידה, ד"א אל נא תהי כמת כבעל מום שמבקשין עליו שימות, ותימא כיון שאין אדם מסגירה א"כ טהורה היא, שטומאה

אמנם דהא אביי לא קאמר רק דהוי אמינא כל דאיתא בפדיון הבן איתא בערכין וכו' קמ"ל ור"ל משום הם לטעות לכאורה לומר כן אבל לא קאמר דאליבא דאמת הוי דרשה גמורה וא"כ מאי מקשי רבא דהא אליבא דאמת גם אביי מודה דלא ממעטין כהנים מהאי קרא, ועכ"ל דקושית רבא הוא דאפילו בהו"א א"א לטעות בזה כמ"ש רש"י על קושית אביי וע"כ כאן שלפי האמת לא נפ"מ בין תירוץ אביי לתירוץ דרבא, ע"כ נקט הרמב"ם דרשת אביי שהיא לכאורה היותר פשוטה דהא גם לקרא דרבא יש להקשות הלא גבי מצורע נמי כתיב והובא אל הכהן וכו' כימא נמי ולא כהן לפני כהן ולא יהי' נוהג דיני מצורע בכהן וא"כ אמאי לא מתרץ הגמרא לעיל בד' ג' ע"א על הא דפריך הכל מטמאין בנגעים לאתויי מאי א"כ לפי רבא הוי ליה להגמרא לאתויי כהנים.

וטהרה ביד הכהן, וי"ל כיון שהקב"ה אמר תסגר כבר נטמאה, ואמר הקב"ה אני טמאיתיה אני אטהרנה כו'. הלא תכלם שבעה כו' ק"ו לשכינה י"ד, תימא ק"ו לשכינה ריבוא ריבוון עד אין קץ, וי"ל לפי שיש בארם ג' שותפין כדאיתא בנדה. עד האסף מרים לפי שלא נעלה הענן והוא היה בזכות של מרים למ"ד, אי נמי בכבודה, לא נסע היא המתינה למשה שליש שעה, לכך המתינו לה כל ישראל קס"א שעות שיש כ"ז ימים דמדה טוב מרובה ממדה פורעניות, על אחת ת"ק.

חסלת פרשה בהעלותך.

שלח

למה נסמכה פ' מרגלים לפ' מרים, לפי שלא לקחו מוסר ודברו על הקב"ה ועל ארצו. כל נשיא בהם, כל נשיא שבהן שלח משבטיו. כולם אנשים פרש"י חשובים בשעת הליכתן, תימא לקמן וילכו ויבאו הקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה וכו' וי"ל שמשה טעה בהן שבעיניו היו כשרין. למטה אפרים, וא"ת כיון שהתחיל כסדר השבטים למה סידר אפרים במקום זבולן, וי"ל לפי שלא רצה שילכו בני רחל בפני עצמו ובני לאה בפני עצמו אלא כולם ביחד. למטה יוסף למטה מנשה, תימא דבשום מקום לא תמצא יוסף כ"א אפרים, וי"ל לפי שזה גדי בן סוסי הוציא דבה במעשה יוסף על אחיו, אבל הושע בין נון שהיה מאפרים לא עשה כן, לפיכך לא יחס על אביו. ויקרא משה להושע בין נון יהושע, מיד כשנעשה משרתו שינה את שמו לטוב ולא עת' כמו שעשה הקב"ה לאבות לפרעה ליוסף ונבוכדנצר לדניאל ולחנני' מישאל ועזריה עי' לקמן בפ' נצבים, וא"ת למה לא שלח מרגלים משבט לוי, וי"ל לפי שלא היה להם חלק בארץ[1]). יהושע פרש"י יה

---

[1]) יש לי כאן ונקוס נשאול אס לויס קייביס ברליה לפי סינית תוס' פסקיס.

שאלה.

אם בני חו"ל חייבין ברגל או לא?

תשובה:

מתוס' פסחים ד' ג' ע"ב ד"ה מאליה משמע שבני חו"ל פטורין מרגל. וקשה לי מהא דמייתי הירושלמי במס' פאה פ"ג הלכה ז' וזל"ם רבי פנחס משתעי הדין עובדא תרין אחין הוון באשקלון הוו להון מגורין נוכראין אמרין כדין אילין יהודאין סלקין לירושלים אנן נסבין כל מה דאית להון מן דסלקין זימן להם הקב"ה מלאכים נכנסים ויוצאים בדמותן, מן דנחתון שלחמון לון מקימן אמרו לון אן הויתם אמרו לון בירושלים אמרו לון ומאן שבקותן בגו ביתא אמרו ולא כ"כ אמרו בריך אלההון דיהודאי דלא שבקין ולא שביק להון ע"כ, ופירש הפ"מ כשאילו היהודים יעלו לירושלים לרגל, ולפי שיטת התוס' שבני חו"ל פטורין מרגל אמאי הני תרי אחין מאשקלון עלו לירושלים לרגל הא אשקלון מח"ל הוא כדמשמע מגיטין ד' ב', וודאי מדהקב"ה עשה להם נס כזה ודאי הי' חייבין ברגל מן הדין, ואפשר לומר שלא עלו לרגל רק לבקש תפלה, ועי' היטב בתוס' ד"ה ואשקלון וי"ל התוס' שם בפסחים מתרץ על רבי יהודה בן בתירה שלא עלה לרגל שלא היה לו קרקע. ושמעתי בשם הגאון ר' מרדכי אב"ד דק"ק פינסק מה שאמרו רז"ל בסנהדרין צ"ב ע"ב שמתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות עמד ר"י בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפלין שהניח לי אבי אבא מהם ומאן ניהו מתים שהחיה יחזקאל אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו, והם לא לקחו חולק בארץ, ור"י בן בתירא שהוא מבני בניהם לפיכך לא עלה לרגל ולא היה לו חלק בארץ, אבל קשה לי בשלמא מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי מטעם דכתיב האדמה אשר נתתה לנו משמע ודאי שצריך קרקע מחלקת הארץ, ולא מהני מה שקנה הוא בעצמו, וכן לענין בכורים שאשה ועבד מביאין ולא קורין מטעם שאינן יכולין לומר אשר נתת לי וכן גר, עי' בבכורים פ"א משנה ה', אבל לענין ראיה שעיקר ילפותא מולא יחמוד איש את ארצך, א"כ מי שקנה קרקע אף שלא נטל חלק בארץ כמו ר"י בן בתירא או גר ודאי חייב בראיה הא יש לו ארץ ויש לא יחמוד, א"כ לפי זה אין ראיה מה שאמר הגאון שמש"ה לא עלה ר"י ב"ב לרגל לפי שלא נטל חלק בארץ.

שאלה.

גזלן שאין לו כפרה עד שיחזיר לנגזל, אם יש לו כפרה שהנגזול נתן את הגזילה מתנה להגזלן?

תשובה:

בח"מ סי' ש"ז ס"ק ל"ו, וז"ל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית יאמר לו המלוה משמט אני וכבר נפטרת ממני, אמר לו אעפ"כ רצוני שתקבל, יקבל ממנו ואל יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותן לך, וכן מבואר בגטין ד' ל"ז ע"ב. ולפי דעתי נראה לי שלעולם אין נותנים מתנה רק לאדם חשוב, וכשהמקבל אדם חשוב, אז נחשב הנותן כמקבל, וכדאמרינן בקדושין מתנה היא ואמר הוא, אם הוא אדם חשוב מקודשת, לכן אמר בפרשה תרומה ויקחו, ולא אמר ויתנו, ולשון זה נאמר ג"כ באברהם ואקחה פת לחם, במקום ואתנה, וכן באליעזר עבד אברהם, אמר ויקח האיש נזם זהב ושני צמידים על ידי', ויקח במקום ויתן, כי הנותנים האלה חשבו את עצמם כמקבלים, וכן כתב הכתב והקבלה, ולפי זה בלאו הכי אין עובר לפי שהנותן נחשב כמקבל, אבל אם נחזיק סברא זו יש לחלוק לעולם בדין זה ולחזור אחר אדם חשוב, אבל מ"מ י"ל שלעולם מי שנותן לחבירו מתנה חשוב בעיניו כאדם חשוב, ולפי זה י"ל לענין קדושין אם אמרה שהוא נחשב בעיניה לאדם חשוב, אפשר לומר שמהני, ולא צריך שיהי' נחשב בעיני כל, ומטעם שתמיד מי שנותן מתנה לחבירו חשיב בעיניו לאדם חשוב, ואם לא היה נחשב בעינו כחשוב לא נתן לו מתנה. ולענין שאלתי אשר שאלתי, י"ל אם קבל הנגזל מיד הגזלן ואמר שלי הם ובמתנה אני נותן לך, ודאי י"ל שיש לו כפרה, חדא מטעם שנתן לו מתנה, ועוד מטעם שהנותן חשיב כמקבל, אבל לא ידעתי אם רוח חכמים נוחה הימנו, כמו המחזיר חוב בשביעית שרוח חכמים נוחה הימנו, ועי' בבא קמא ד' צ"ד ע"ב בתוס' ד"ה בימי, ולפי סוגית הגמ' שם בד' ק"ט ע"א שלר"ט אין לו תקנה עד שיוציא גזילו מתחת ידו, ואפילו מחיל ליה נגזל לאו מחילה היא ע"ש, אבל אם קבל הנגזל מיד הגזלן ואמר שלי הם ובמתנה אני נותן לך, זה לדברי הכל יש לו כפרה, לפי שהוציא גזילו מתחת ידו, כן נראה לי. ולפי דעתי י"ל שמ"מ צריך להביא את אשמו לה', מטעם שאף שנגזל מחול לו ונתן לו מתנה מ"מ עבר אמירא דרחמנא הוא.

הישיעך מעצת מרגלים, תימא אמאי שלחם, וי"ל שהעם שילחום
בעל כרחו תדע מדכתיב במשנה תורה ותקרבו אלי כולכם וגו'.
וישלח אתם משה ס"ת חמה, הכניסו לעיר בכי טוב. עלו זה בנגב,
פי' ארץ נגבה ויבשה כדכתיב ועליתם את ההר כלומר אל תלכו
מסילה ישרה פן יפגעו בכם האויבים. הטוב היא הרעה, לאו
בפירות דהיינו שמינה ורזה, אלא האויר בריא או בעל תחלואים.
ויעלו בנגב ויבא לי על שם האורב, כמו בידהושע. והאורב קם
מהרה, וברישיה דקרא קרא לר' אחימן כלו אחי מאן. ששי חזק
כששי, תלמי בהליכתו היה עושה תלמים. שבע שנים נבנתה
ועדיין לא מתו האנשים שבה שהיו בה בימי קדמונים בא הכתוב
להכחיש המרגלים שאמרו ארץ אוכלת יושביה שמתם בחצי ימיהם.
שבע שנים כו' בפ' בתרא דכתובות אפשר אדם בונה כרך לבנו
קטן ואחר הוזר ובונה לבנו הגדול דמצרים היה גדול מכנען בשנים,
תימא והא חם לא בנה חברון דא"י נפלה בחלקו של שם, שהיה
גדול מחם, וי"ל תנאי היא דבת"כ משמע שלא נפלה בגורלו של
חם ושם נטלה ממנו שמה שקנה עבד קנה רבו. היש בה עץ אם
אין, פי' עץ גדול לבנות בהן כלי מצור, או אם הם בוטחים על
גבורותם. והתחזקתם ולקחתם לפי שהיו משמרים הגפנים והפרדסים
מן הגנבים. זמורה ואשכול מן הזמורה עשו מיטות. יהושע וכלב
לא נטלו כך פרש"י, ותימא דבתנחומא אמ' שרחקו אותם שנטלו,
וי"ל לאחר שרחקו נטלו, וכוונתם לטובה להראותם שבח הארץ.
וישלח אותם משה על פי ה', תימא דברי' הפ"ר פרש"י שלח לך
לדעתך הנר' לך כשירה אבל הקב"ה לא רצה לברכם לו לפי
שהיה גלוי לפניו שסופן לטעות. נחל אשכול זהו שאמר הכתוב
אשכלות מרירות לא שגלו י' שבטים בחטאם מרגלים, וימאסו בארץ
חמדה. מתור הארץ מקץ ארבעים יום, פרש"י מלמד שקפצה להן
הארץ ולא קחשיב עם אליעזר ואבישי דרשעים הוו. וישיבו אותם
דבר, פי' לשון שמדברים בו כדמפ' בספרי וישבו אותנו דבר באיזה
לשון מדברים. ארץ אוכלת יושביה פי' יש בה מעלות ומורדות
בהרים ובגבעות כדאמ' בערכין, עיר שיש בה מעלות ומורדות, בני

אדם שבזוכה מוקינים בחצי ימיהם, ואנחנו חלשים ולא נוכל לסביל, אבל המה גבורים ואינ׳ כדכתיב והאנשים אשר ראתו בתוכה אנשי מידות. עמלק יושב בארץ הנגב פי׳ בגובה כדכתיב וירד העמלקי והכנעני היושב בהר, וגם זבת חלב ודבש, כוונתם לספר בגנותם, כלומר מתוך רוב זכותם גוזרים השרים על יושבי הארץ גזירות רעים מרוב טובתה אין בורחין ממנה. ויהס כלב, תימא למה שתקו יהושע, וי״ל ודאי הוא פתח ואמרו לו קטיעה ימלל, פי׳ שאין לו בנים ואינו חושש על זרעו אם ימותו או יחיו. כי חזק הוא ממנו, פרש״י הוא תקון סופרים כמו ואל ארעה ברעתי וכביכול הם חוקים קאמר, ותימא דלא מנה האי במסורת בהדי הנך דהוי תקון סופרים, וי״ל דבפשוטה קאמר דברו מרגלים שאפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם, כלומר אינו יכול להוציא כלי זיין למסור אותם לאומה אחרת להשמידם אם לא בארץ כנען. הנפלים המופלאים על הרואה אותם, ד״א כל הרואה אותם כאלו יפילו עליו מרוב גובהן. ויפל משה ואהרן שניהם נפלו ומשה עמד מיד לפי שרביה שכינה עמו. ויעפילו בנימ׳ צלפחד. כי לחמינו אפילו אם לא נגרשם מיד יהיו לנו למס עובד. סר צלם[1]) מעליהם, הק׳ שנא׳ ה׳ צלך עד אנה ועד אנה. חד על המרגלים וחד על שאר ישראל. והמתה את העם הזה כאיש אחד כלומר בבת אחת הרגם מעט מעט, כדי שיהו כל זמן פרים ורבים, לכך אמר סלחתי כדבריך פרש״י אותו היום הוקבע למחילה ולסליחה לדורות, תימא והלא לא מצינו שאמר לו הקב״ה סלחתי אלא בכאן במעשה מרגלים, וי״ל ה״פ סלחתי כדבריך שבקשת ממני במעשה העגל לסלוח אלא שגם במעשה עגל אמר סלחתי. אם יראו האנשים בחייהן אבל במיתתן הן רואין. וכל מנאצי לא יראוהו, אפילו מרגלים אפילו לעתיד לבא. ועבדי כלב כו׳ תימא אמאי שיבח לכלב ולא ליהושע,

---

[1]) הרמב״ן כתב יתכן שירמוז הכתוב למה שנודע כי בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא לכך יאמר כבר סר צלם מעליהם כי נגזר עליהם מיתה יע״ש, והרמ״א כתב זאת בשעה״ק הלכות ר״ה.

וי"ל שמשה התפלל על יהושע אבל כלב נתאמץ מעצמו, ד"א מרכתב וזרעו אורישנה. רוח אחרת עמו, פרש"י אחד בפה ואחד בלב ועשה עצמו הולה, ולכך לא נשא אשכול, אבל בהושיע לא החניפם, לפי שמשה התפלל עליו דבר. והעמלקי והכנעני יושב בעמק, תימא והאמר לעיל יושב בהר, וי"ל ודאי בעמק היו יושבין וכיון ששמעו שישראל באין עליהן עלו בהר. עד מתי לעדה מכאן שאין עדה פחותה מי'[1]), וכן עד"ה במילוי בגימ' עשר וכן אבג"ד

[1]) עי' בש"ת מהר"מ סי' קע"ג וז"ל וגם אותן שמשלימים קטן לי' ומתנין ספר בידו אין נכון ואסור לומר קידוש השם בלא י' בני אדם דכתיב עד מתי לעדה עכ"ל.

שאלה.

אם אנדרוגינוס מצרפינן למנין עשרה?

תשובה:

בירושלמי מס' יבמות פרק שמיני הלכה ו' וז"ל, יורש ומעיד ומנחתן קריבה בכלל ומזמנין עליו כזכר עכו"ם, ופירושו כדפירש הק"ע שסיימי הלכות הם, שהאנדרוגינוס יורש כזכר במקום שיש נקבות, ומעיד כשר להעיד כזכר אפילו עדות שאין אשה כשרה לה, ומנחתו קריבה בכלל, אם הוא כהן ומנחתו אינה נקמצת וכולה כליל כמנחת כהן, ולא ככהנת שמנחתה נקמצת, ומזמנין עליו ברכת המזון כזכר, א"כ לפי דעת הירושלמי ה"ה שמצרפינן לו למנין עשרה, כמו דמזמנין עליו ברכת המזון כזכר, דליכא בין מזמנין לבין צירוף עשרה כ"מ, אבל בבבלי עלה פ"ג לד ב' קאמר לא לכל אר"א אנדרוגינוס כזכר, דדוקא בסקילה דגזירת הכתוב הוא כדכתיב ואת זכר לא תשכב משכבי אשה אי זהו זכר שיש בו שני משכבות הוי אומר זה אנדרוגינוס, וכן משמע שכן פסק הרמב"ם וע"ש בתוס', ולפי דעתי בשעת הדחק יוכל להצטרף גם אנדרוגינוס למנין עשרה, כמו דמצרפינן גם קטן למנין עשרה בשעת הדחק ויוכל לסמוך על הירושלמי, וע"ש בש"ק מה שהקשה על הירושלמי ומדוע לא השיב כל הני דתנן ספ"ג דסוטה דאיכא בין איש לאשה, ויש להסתפק אם אנדרוגינוס חייב במצות עשה שהזמן גרמא שאשה פטורה, ונלעתי דאזלינן בזה לחומרא, ועי' בק"ן סוף פרק הערל.

י' ואח"כ הו' שמו של הקב"ה וכן אב"א אליך וברכתיך בגימ' יפלו במדבר שלא יעלום בניהם לארץ לקוברם, זנותיכם זה עון העגל עוונותיכם זה עון מרגלים. במגפה לפני ה' אף כשהיה במד' רחמים על ישראל היה דן את המרגלים במדת הדין סאה בסאה. כתרומת גורן שחייבין עליהן מיתה כמו על טבל, תרימו התרומה, תימא אמאי אינו מפרישין ב' תרומות כמו ב' חלות חלת האור וחלת הכהן, וי"ל מפני שהפקיעו ממעשר כדאמרינן המרבה במעשרות פירותיו מתוקנין ומעשרותיו מקולקלים שמפקיעין ממעשר שני. ואם נפש אחת תחטא, החטא נקרא על שם הנפש, לפי שהיא באה

ביבמות ע"ב ע"א, אנדרוגינוס אוכל בתרומה ואין אוכל בקדשים, ופרש"י אנדרוגינוס מהול מותר לאכול בתרומה ממה נפשך בין שהוא איש בין שהוא אשה בריה בפני עצמה, זרעו של כהן הוא ואין אוכל בקדשים, בקדשי קדשים קמיירי כגון חטאת ואשם ושירי מנחות שאין נאכלין אלא לזכרי כהונה וזה ספק אשה הוא, אבל טומטום אינו אוכל אפילו בתרומה שמא אם היה נקרע ימצא זכר והרי הוא ערל, והרמב"ם בה' מעשה הקרבנות פ"י ה"ט כ' וז"ל האנדרוגינוס יראה לי שאוכל בקדשים קלים, וכתב הכ"מ והוא שמל, וכן משמע שרש"י פי' כן, ולפי זה יש להתיר באנדרוגינוס מהול להצטרף למנין עשרה, ולפי דעתי י"ל בגם הירושלמי שסבר שמזמנין עליו היינו דוקא שהוא מהול.

שאלה.

המותרה על עבירה שיש בה סקילה בסייף אי נהרג בסייף?

תשובה:

הספק דמלי למימר אלו התרו בו בהמורה הייתי פורש שלא לעשות עבירה חמורה שדינה המורה כל כך, הנה בזה הספק נסתפק בש"ק במס' סוטה פ"ג ה"ד, הנה לפי דעתי נראה שזה הספק מבואר היטב במס' מכות (עלה י"ג ל"ב) רבא אמר אתרו ביה לקטלא כולי עלמא לא פליגי דאין לוקה ומת, כי פליגי דאתרו ביה למלקות ר"י סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו ור"ע סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו, ופרש"י כשהותרו בו מלקות בלא מיתה לפי שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין שהרי הוצרך להזהירן שאם לא

ממקום טהרה, וכשהיא מלוכלכת עצמה בחטא, דין הוא שיקרא החטא עליה. לחטת חסר א׳, לפי שכאן עולה קודם חטאת. ואת מצ׳תי הפר הכרת תכרת תימא אמאי לא חשיב להאי בכריתות

כן לא היה יוכל לקיימו מיתה עכ"ל ע"ש ועי' רש"י שבועות (ד' ד' ע"א) הזקן שנשאר אף שהתרו בו מלקות שהוא קל מ"מ מקיימינן ליה מיתה, ולא יוכל לומר אלו התרו בי בחמורה הייתי פורש שלא לעשות עברה חמורה שדינה חמורה כ"כ, והש"ך הניח זה בצ"ע ע"ש, ולפי הש"ך הקשה שם על רש"י ביומא ס"ו ע"ב ד"ה זובח, שפירש שם על מעשה דעגל שבאמת הי' חייבין בסקילה ועל מה נהרגו בסייף, לפי שעדיין לא נתפרשו להן ארבע מיתות בית דין ונידונו במיתת בני נח שכל מיתתן בסייף כדאמרינן בסנהדרין (ד' כ"ז) וקשה לי מ"מ איך אמר משה שימו איש חרבו וגו' הא משה ודאי הוה ידע דין ד' מיתות דבסיני נאמרו לו כללות ופרטות, ומתרץ דלכך לא נידונו בסקילה כיון שלא הותרו אלא בסייף שהרי המתרים בהם לא ידעו דין ד' מיתות והמותרה לדבר קל לכ"ע לא הותרה לחמור לכך נידונו בסייף עכ"ל, אף שאין הלשון לא מדוקדק, מ"מ נראה שכוונתו לפי שהותרה בקל דהיינו בסייף נידונו בסייף, אף שהם בסקילה שחמורה, אבל לפי מה שכתבתי לעיל מגמרא מכות אף שהתרו בו מלקות שהוא קל על דבר שחייב מיתה, מ"מ מקיימינן ליה מיתה שהיא חמורה לא מתרץ שפיר, וע"ש בק"א שהקשה על רש"י כיון דהיה זה אחר מתן תורה לא היו בני נח גם אם לא נתפרשו לו ד' מיתות היה לו לשאול באיזה מיתה ידונו כמו ששאל גבי מקושש דכתיב ויניחו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו, ולפי דעתי נראה לי דה"ע דצוה משה לדונם בסייף דלא רצה לשהות כ"כ ולדונם בסקילה הראויה להם והוראת שעה היתה כדי למהר בנקמת השם ולשכך חרון אף, ולא דמי למקושש שהיה רק אחד, (אח"כ ראיתי שהמנ"פ כתב כן וכן כתב הרמב"ן בחומש) ודומיא לה דאמרינן בסנהדרין ד' מ"ה מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ת"ל מות יומת מכל מקום, וזהו בכל חייבי מיתות האמורים בתורה כדפסק הרמב"ם בפ' י"ד מה' סנהדרין הל"ח, ועי' היטב רש"י ערובין ד"ה וכל ד' י"ז ע"ב משמע שם דכל לאו שניתן לאזהרת ב"ד דאם התרו בו מלקות פטור גם ממיתה ע"ש ול"ע.

צ"ע בפ"ק דיבמות. ויהיו ב"י במדבר וימצאהו, פרש"י בגנותו של ישראל שלא שמרו אלא שבת ראשון, ובשנייה בא זה והיללה מדכתיב ויהי' וימצאהו מקושש בספרי ר' עקיבא אומר מקושש זה צלפחד, אמר ליה ר' יהודא בן בתירא מה שהתורה לא רצה לגלות שמו אתה מגלה, ותימא אמאי לא יפרסמו שמו של רשע? וי"ל צדיק היה וקידש השם שיש מהם[1]) אמרו שאין המצות נוהגות אלא

[1]) התוס' בבבא בתרא (ד' קי"ט ע"ב) מביא בשם המדרש, ומדוע קידש השם רק באיסור שבת, לפי מה דקי"ל מלאכה שאינו צריכה לגופה פטור, לכן עבר באיסור שבת כדי לצאת בידי שמים, ולא אפשר להיות זאת רק באיסור שבת. שמעתי זאת מפי הרב הגאון ר' נתן אב"ד דק"ק ווירצבורג.

שאלה.

בקידוש השם אם המקדש מצטרף לעשרה?

תשובה:

מלשון הסמ"ק (יום ה') שכתב בזה"ל והא דפרהסיא דהיינו בפני עשרה ישראל אפילו אמר שדי קדש היותא יהרג ואל יעבור, אבל משמע לכאורה שאין מצטרף שצריך לקדש את השם בפני עשרה והמקדש לא נחשב, ועי' בסנהדרין ע"ד ע"ב, ולפי דעתי נראה לי בזה כן בברכות ד' כ"א ע"ב מנין שאין היחיד אומר קדושה, שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מאי משמע דתני רבנאי וכו' אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך ב"י וכתיב התם הבדלו מתוך העדה הזאת מה להלן עשרה אף כאן עשרה ע"כ ועי' (מגילה דף כ"ג ע"ב) ובסנהדרין לענין קידוש השם בפרהסיא שצריך עשרה נמי יליף מהכא משום שדומיא זה לזה, כמו שהיחיד אומר קדושה ובזה מקדש השם כן היחיד שנהרג ולא עבר מקדש בזה השם, א"כ י"ל כמו בקדושה שמצטרף את המקדש לעשרה ואומר קדושה, כן נמי בקידוש השם מצטרף את המקדש וקדש את השם, ואפשר לחלק שלא דמיא זה לזה, שהתם לענין קדושה גם התשע צריכין לקדש את ה' הלכך מצטרף התשע להאחד ואומרים קדושה שכל עשרה מקיים המצוה, אבל לענין קידוש השם התשע לא מקיים שום מצוה רק האחד מקיים המצוה קידוש השם, הלכך צריך הוא דוקא לפני עשרה ותשע לא מצטרף לו וזה ברור בס"ד.

בארץ, אמר אראה להם שהן נוהגין בכל מקום. כי לא פירש, ותימא וכי לא ידעו מחלליה מות, ומיתה האמורה בתורה סתם

בהגהות אשר ממתפוק (בפ"ק דכתובות) אם רוצה להחמיר על עצמו וליהרג היכא דקיימא לן דיעבור ואל יהרג אי שרי אי לא שרי, והניח שם בצ"ע. ולפי דעתי נראה שבגם זה אינו מקבל שכר ואינו אלא הדיוט, כמו שכתב הרמ"א בא"ח סי' תרל"ט ס"ק ז' דכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות, ועי' בש"ת עונג יו"ט סי' מ"ט, והוא מירו' פ"ק דברכות ופ"ק דשבת, ועי' בב"י סי' ל"ב שהביא בשם יד מלאכי ה"ג סי' שכ"ד כ' וז"ל כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט היינו דוקא כשעושה אותו ליוהרא ולבטל דברי חבירו אבל כשעושה לשם שמים אז יש לו שכר, ועי' היטב בב"י שהביא הרבה דיעות בזה.

שאלה.

אם מותר למנות את ישראל למנין עשרה?

תשובה:

ביומא ד' כ"ב ע"ב, תנא הוציאו אצבעותיכם למנין ונימניהו לדידהו מסייע ליה לר"י דאמר ר"י אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה דכתיב ויפקדם בבזק כו' עכל"ה. והמג"א בסי' קנ"י כתב בזה"ל, אסור למנות ישראל אפילו אינו מכוין למנות רק להטיל גורל אפילו לדבר מצוה אלא מוציאין אצבעותיהם ומונין אצבעותיהם עכ"ל, א"כ לפי זה ודאי אסור למנות, אבל ראיתי שהש"ך הביא בשם רא"ש שמה שהמנין שולט בו עין הרע היינו דוקא כשמונה כל ישראל ע"ש, א"כ לפי סברתו יש להתיר למנות למנין עשרה. אבל לא נראה לי כן שהא הגמרא הביא ראיה לר"י שאסור למנות ישראל אפילו לדבר מצוה ממתניתן והתם לא היה כל ישראל. הנה ראינו שאנו לא מקפידים ע"כ ומונים תמיד אנשים למנין עשרה אבל יש בזה איסור, ולפי דעתי לכאורה י"ל כסברת הרא"ש שמה שהמנין שולט בו עין הרע היינו דוקא כשמונה כ"י או ר"י, ומאי דמייתי הגמ' ראיה לר"י ממתניתן לפי שהתם המנין היה בכהנים וכהנים נחשבים לענין זה כעם אחד נגד ישראלים ושייכן לעין הרע אף שהיו מועטים לפי שכהנים עם לבד ונפרט לענין זה, ובה"א גם הקשה אמאי לא מייתי איסורא ממנין דמשה בהאלי שקלים ולא מנה אותן להדיא כמפורש ביה ולא יהיה בהם נגף

אינו אלא חנק, וי"ל שהיה מסופק אם ללמוד גזירה שוה הילול הילול מע"ז דבסקילה, ותימא לר' יודא דאמר עד שיודיעוהו באיזה

וכו' דמשמע שהמנין שולט בו עין הרע להביא נגף, ומתרץ שם דהיכא לפרושי דלקח מהם חצאי שקלים לכפרה על שחטאו בעגל כמ"ש לכפר על נפשותיכם ולהגן בכך עליהם שלא יהיה בהם נגף אבל במנין בזק לא שייך בהם לכפרה אלא משום איסור מנין וכן המנין בטלאים ליכא למימר משום כפרה באו לקרבן דהא כולהו מדשאול הוו כדלקמן בגמ' שם ואין אדם מתכפר בדבר באינו שלו ועוד דלא הוזכר בהן לכפרה, ולי קשה לפרושו כן הא זה טעה דוד המלך כדמשמע מברכות ד' פ"ב ע"ב אבל באמת לקח מהם חצאי שקלים כדי שלא ישלוט בהם עין הרע, א"כ קשה מדוע לא הביא הגמ' ראיה ממנין דמשה, עי' בי"ד שהביא מקום במואל ולא ידעתי לפרש דבריו, ואולי כיון לזה ע"כ נראה בעיני לפרש כדמפרש בעל איי הים דממנין דמשה אין להביא ראיה דגם לדבר מצוה אסור למנות, דאפשר לפרושי כי תשא כאשר תרצה למנות כפרש"י והיינו כי לצורך מלחמה לא היה צריך שימנה אותם משה כי מלחמותיו לא היה ע"פ מרוץ הטבעיי עד שיהא צריך לדעת מספר אנשי מלחמה, עי' רלב"ג ריש יהושע. אמנם שאול המלך עשה מלחמה כמנהג המלוכה והיה לו המנין לערוך מלחמה לצורך מצוה, ועכ"ז לא מנה אנשי חיל להדיא רק בבזק או בטלאים מזה ראיה דאפילו לדבר מצוה אסור למנות את ישראל, ועי' בי"ד אולי כיון לתרץ כאיי הים. ולפי דעתי נראה לי לתרץ כן, באמת מדוע מנה שאול את ישראל בבזק ובטלאים ולא מנה את ישראל עצמו ע"כ מוכרח לומר שלמד כן ממנין משה בחצאי שקלים, א"כ לפי זה ודאי מנין משה היה מטעם עין הרע ולא מטעם כפרה כדטעה דוד המלך, א"כ מנין לנו שמנין משה היה מטעם עין הרע ולא מטעם כפרה ע"כ מוכרח לומר שזה ידעינן משאול המלך שלמד כן בתורה ממשה ואם לא מנה שאול את ישראל בטלאים גם אנו לא ידעינן כ"כ אם מנין משה היה העיקר לעין הרע כיון באמת שטעה כן דוד המלך, א"כ העיקר הדבר ילפינן משאול המלך א"כ שפיר מייתי ראיה הגמ' משאול, וגם ראיה דשאול העיקר היסוד מוסך מן התורה וזה ברור בס"ד, ואין להקשות מדוע טעה דוד המלך ולא למד כן משאול המלך, אבל לא קשה כי זה הדבר היה מה' לטעות אותו כדמשמע בברכות ע"ש.

מיתה היא נהרג היאך התרו בו, וי״ל שהתרו בד׳ מיתות וקבל התראות כולן, נסמכה פרשה ע״ז ומקושש וציצית, למדנו שמצות ציצית שקולה כנגד כל המצות, דכתיב וזכרתם את כל מצות ה׳ וכן ע״ז, נסמכה ציצית לחוטאי שוגג, דכתיב וראיתם וזכרתם כאדם העשוי קשר לזכרון, ד״א לכך נסמכה שבשבת אין מניחין תפלין שהן אות, ולכך שבת ונתן להם הקב״ה מצוה שנוהגת בשבת כבחול וכה נזכר דכתיב וראיתם וזכרתם.

חסלת פרשה שלח לך.

קרח

למה סמך פרשה זו לפרשת ציצית, כדאיתא במדרש טלית שכולה תכלת, ומה ראה להלוק, אמר שמי קר״ה, בגימ׳ אלעז״ר ובאתי מיצהר שכולו זית והמלאכים נמשחים בשמן זית, ועוד אמר למה מינה אלצפן לנשיא ולא אותי, וגם על ששאר הלוים נושאין בעגלות והוא בכתף, שנאמר ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהן בכתף ישאו. ודתן ואבירם ואון, תימא על מה עירערו, וי״ל אמרו יש לנו הבכורה ומן הדין יש לנו גם הכהונה, ואם תאמר שעשינו העגל, גם אהרן עשה והלוים לא עשאו. ויקומו לפני משה עמדו במחלוקת, בגימ׳ להלק חמשים ומאתים איש זהו שאמר הכתוב נר רשעים ידעך. נשיאי עדה, בגימ׳ שרי אלפים שרי ק׳ ונ׳ וי׳ ואין עדה פחות מי׳ ולכך קראי חסר י׳. רב לכם ריב אתם מבקשים. ומדוע התנשאו, גם אנו ראוין לכך, שנאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. כי כל העדה כולם קדושים גם אינו נימולים. ושימו עליהן קטרת, לאיים עליהם, כלומר יארע לכם כמו לנדב ואביהוא. ויאמר משה אל קרח, שמעו נא בני לוי, אמירה בנחת, בתחילה לקרח ואח״כ לכולם, כבקשה ממכם אל תשמעו לו. ולעמוד לפניכם העדה מכאן דשיר על הדוכן בעמידה. ויקרב אותך לשיר כמו שמצינו בדברי הימים. תשתרר עלינו גם השתרר שממת אחרים עלינו למשול בנו, ד״א במצרים למה תבה

ריעך, וגם אתה במדבר. העיני האנשים ההם תנקר, כלומר אפי׳ יהיו סומין יכולין להבין שאין עליהן, ד"א אפילו אם הייתה יכול לנקר עיני אנשים, ארץ כנען לא נעלה עליהם למלחמה, ע"כ גבורים הם. ויחר למשה מאד לפי שלא הושיב קרח כי המוכיח מצטער כשאין מושיבין לו. אל תפן אל מנחתם בחלקם כמנחת התמיד הבאה משל ציבור. לא ישרף שלא יהא לך נחת רוח בו. אתה וכל עדתך מאי צריך למימר תו אתה ואהרן מחר, וי"ל לכך כפל כדי שנוכל להבין מה השיב קרח שמתחילה שאמר לו משה אתה וכל עדתך היו לפני ה׳ [1]) השיב קרח הלא איני מערע עליך

---

[1]) שאלה.

שם הוי"ה אם הוא משורש לשונינו הקדושה ויורה כמו כל התיבות ?

תשובה :

שאלה זו ראוי לכל אדם לדעת, ולא ראיתי לחכמי הלשון לדבר בענין זה, ואודיעך פה מעט מאשר חזיתי בזה, ופרטי הענינים תמצא נפוץ על פני הספר יסוד הדעת במקומות שונים להרב החכם הכולל ר' מרדכי מוה פרידענטהאל נ"י. דע לך קורא נעים! השם הוי"ה הוא רק אחזת לשונינו הקדושה, ע"ש מלת היה, ויורה על קיום המציאות, ורק לנו בלשונינו נתן למורשה, הוא משום שה' בעצמו פירשוהו „אהיה אשר אהיה" והוא מן שורש היה, ורק בלשון עבר תורה המלה הזאת מציאות והויה, לכן היא אחזת אבותינו אברהם יצחק ויעקב, ועתה ילכו גוים לאורם, ולאומים לנוגה זרחם, וראיה מלכי צדק אמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ, אכן תשובת אברהם היתה, הרמותי ידי אל ד' אל עליון קונה שמים וארץ, וקריאת שם ד' לא היתה נודעה כלל למלכי צדק רק לאברהם לבדו, אף שהגילוי היה רק בשם שדי כנאמר אני אל שדי (בראשית י"ז) מ"מ נודע לו בנבואה הכינוי בשם הוי"ה ורק לאברהם נתן ה' מורשה לפרסם בעולם שם „יהוה" ואברהם הנחיל המתנה הזאת לזרעו אחריו כל ימי עולם, ובקדושין (ד' ע"א ע"ב) זה שמי לעולם זה זכרי לדור דור, אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א „יהוה" ונקרא אני באלף דלית אדני, ופי' רש"י בפסוקים

כ"א על אהרן, ואם אהרן יהיה שם לקראתי או אלך לכך כפל
אתה והם יאהרן מחר. חמשים ומאתים מחתוה, מכאן שרתן
ואבירם היו מן השרופים ומן הבלועים לפי שלא הקטירו כ"א כן
איש ואותן נשרפו ולא נענשו אלא בשביל שדברו דופי במשה,
שנאמר וישמע משה ויפל משה שחשדוהו מאשת איש דכתיב
ויקנאו במשה לנחתה ולכך נענשו אפילו יונקי שדים. ויקהל עליהם
קרח בשוהר טוב מעשה בעגייה כו' עד כל חרם לך יהיה. הבדלו

(כ' ע"א) שני שמות למדו שם הכתיבה ושם הקריאה, ומזה אנו בוחנים כי איננו מהרצוי ככל הגות את השם הנעלה בן ד' אותיות ככתבו, וכן נוהגים רוב העולם ומהאומה הקדושה הישראלית הן באזיא ואפריקא והן באייראפא ואינם קוראים בפירוש אותיות של השם המיוחד ככתבו. דע שבכל כתבי הקודש תמצא קורא נעים שמות האדם על בוראו ישראל, ישמעאל, רעואל, צורישדי, עמישדי, פדהצור, ישעיה, יחזקיהו, וידידיה. הדיינים נקרא אלהים, אבל בשם ה' לא נקרא שום אדם מקדם, ומזה למדו חז"ל כי לא כאשר נכתב השם הוא נקרא, וכן הוא המנהג בשארי לשונות הן לשונות הקדמוניות והן לשונות החדשות לכנות את שם אדם על שם בוראו (גאטטליעב), (גאטטפריעד) וכדומה להם. וגם העברי איננו סר מדרכיהם, וזה בשארי כינויי השם רק בשם המיוחד לא רצה לכנות שם שום אדם בו, אין זה כי אם אצבע להורות לנו כי איננו הרשות נתונה הגות את השם הנכבד באותיותיו, ולדעת היסוד הדת בתשובתו לאפיקורס, כי גם אברהם לא היה קוראו בפיו באותיותיו רק היה קורא בשם אדני כאשר הוא מנוקד לפנינו, וכיון עליו במאמר רשב"י (ברכות ז' ע"ב) לא היו אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנאמר ויאמר אדני ה' במה אדע כי אירשנה, אבל בזה טעה החכם מה שכתב כי רק לאברהם נתן ה' מורשה לפרסם בעולם שם „יהוה" וראיתי שאברהם קרא את המזבח בשם „יהוה" (בראשית י"ב ח') אשר לא נאמר קודם לכן בהבאת הקרבן של נח ובניו שנאמר ויבן נח מזבח לה' (בראשית ח' כ') ולא נאמר בו ויקרא בשם ה', ושכח החכם שגם נח ידע משם הוי"ה מדכתיב ויאמר ברוך ה' אלהי שם (בראשית ט' כ"ו) וברך את אותו בשם הוי"ה, והשם „שדי" הביא הי"ד בשם החכם בן דוד, כי שדי מן שד (ברוסט) והוא

שהיו מעורבבין הרומז עשו הרחקה יותר, אם בריאה יברא לשון נקב כמו וברא אותם בחרבותם. ואת האיש זרה הלאה ולא תכבה

כה משפיע כשד ליונק הנותן לכל דבר ספקו וזן ונקרי ראמים על בילי כנים, וכתב ע"ז החכם בעל י"ד שהוא טעות גמור, כי כאמר כשוד משדי יבוא (ישעיה י"ג י"ט) ושדי המיר נפשי (איוב כ"ז) ושדי הרע לי (רות א') כי המר שדי לי מאד שם, ועוד ועוד, ואם מגלת תואר שם שדי יורה על ציור כחות המשפיעות טובת לנו כמו אם היונק, איך ישתמש בשם זה העברי על הרעות היוצאות בעולם, ולפי דעתי אין טעות גמור, הא שם אלהים רחמים ומ"מ מצינו שם אלהים לבד על רעות כמו ויאמר אלהים לנח והנני משחיתם, ועוד. אבל בזה יש טענה על החכם בן דוד מה שקראו חז"ל רוחות בשם שדים, וכן בתורה יזבחו לשדים (דברים ל"ב י"ז) ולפי דעת בן דוד אין מבוא להוראה הזאת על השדים, לכן יש לפרש כדעת הא"ע שדי שם התאר תקיף וכן כקול שדי, וכ"כ המקור חיים כי לפי דקדוק הלשון מורה על דבר החזק וכן בערבי קורין לדבר החזק שדיד וזה הנכון בענין המלה ובמ"ר פ' בראשית פ' ה' אני אל שדי אני שאמרתי לשמים ולארץ די, שאלמלא כן היו מותחים והולכים עד עכשיו. ולפי זה יש לפרש מדוע קראו חז"ל רוחות בשם זה וכן בפסוק, לפי שיש לו כח יותר מאדם, כמו דכתיב בספרי פרשה האזינו מה דרכו של שד נכנס לאדם וכופה אותו עכ"ל ק"ל, וכמו הדיינים נקראו אלהים, אבל המעין היטב בא"ע פרשה האזינו על פסוק יזבחו לשדים, יש לפרש ג"כ דברי בן דוד. דע לפי מה שכתבתי לעיל שמצינו בכתבי קודש שמות האדם על בוראו כמו צורי שדי יש ראיה חזקה לר"י שהתיר להזכיר שד משדי ע"ש בתוס' ד"ה הוגה ע"ז י"ח ע"א, ראיתי בהגהות הגאון ר' בצלאל רנשבורג על מנחות ד' ק"ט ע"ב שכתב שמדברי התוס' שם ד"ה נזדמן ע"ש היטב תשובה להאומרים שהשכינה מלאך הוא ואיננו, ועי' במס' שבת ד' קי"ג ע"ב בלשון רש"י שם בד"ה שמואל שהיתה שכינה קוראת לו וכו' וכן הוא במדרש רבה פ' אחרי סוף פרשה כ"א יעו"ש דהקב"ה בעצמו ובכבודו היה נכנס עם שמעון הצדיק וכתב שזה ראיה שאין עליה תשובה, ודלא כהתשב"ץ בפירוש ההגדה ש"פ על ובמורא גדול זו גלוי שכינה דהיינו ראיית המלאך, ועי' בת"א ס"ת על פ' ושכנתי בתוכם שמות כ"ה פ"ח ואשרי שכנתי ביניהון, ומשמע שהשכינה הוא

כי קדשו הגחלים, ואסור לכבות הגחלים מעל המזבח וכן באש מחתה למנורה. נסו לקולם כי ראו העשן יוצא מפי גיהנם. את

מלאך, ועי' בת"א שמות (כ' כ"א) אבל מפסוק פני ילכו שמות ל"ג י"ד ת"א שכנתי תהך, משמע שהשכינה הוא כבודו בעצמו. ולדעתי ראיה שהשכינה אין מלאך, מהא דאיתא במ"ר פ' שמות פ' ב' וזל"ש כל מקום שמיכאל נראה שם הוא כבוד השכינה, ועוד שם בלבת אש, בתחלה לא ירד אלא מלאך אחד שהיה ממולע ועומד באמצע האש ואח"כ ירדה שכינה ודברה עמו מתוך הסנה.

שאלה.

אם רשאי להחזיק אצלו שן של מותו?

תשובה:

בברכות (ד' ה' ע"ב) אמר ר"י דין גרמא דעשיראה ביר עכל"ה, ופרש"י זה עצם של בן עשירי שמת לו וצר עצם פחות מכשעורה ממנו בסודרו לעגמת נפש עכ"ל, דע שיוכל להיות שבהגדה זו יש סודות נשגבות ואין מגלין אלא לצנועין ואין לנו עסק בנסתרות, מ"מ אין הגדה יוצא מידי פשוטו. הנה לפי פירוש רש"י קשה מאוד להבין זאת, איך היה לו עצם מבנו, אם לקח ממש עצם מבנו לאחר מותו זה אין הדעת סובל, וגם ודאי אסור לעשות כן משום בזיון המת, ויוכל להיות שהיה לו העצם מבנו קודם מותו מסיבה שהיה לבנו בגופו, אבל לפי פרוש רש"י לא משמע כן, הא רש"י מוכרח לפרש שהעצם הוה פחות מכשעורה משום טומאה, משמע שהיה העצם מבנו לאחר מותו, ועצם מן החי ודאי אין טומאה (והרשב"ם בב"ב ד' קט"ז) פירוש שאותו עצם שן הוי דאינו מטמא, ולפי דעתי י"ל מש"ה מוכרח להרשב"ם לפרש שאותו עצם שן הוי, משום שקשה לפרש שעצם היי כדפרשתי לעיל. אבל בשן יוכל להיות שלקח ממש ממת גופו לאחר מותו. ונראה לפי פירוש רש"י אפשר לפרש שנפל עצם מבנו לאחר מותו מסיבה, אבל זה ודאי אין לפרש שלקח ממש עצם ממת גופו לאחר מותו, שזה אסור משום בזיון המת, אבל מ"מ יותר נכון היה להרשב"ם לפרש שבן הוי שאין כ"כ בזיון להמת כמו בעצם, משום דגם בחיו דרך לנפול שן, אבל לא ידעתי מדוע לא פירש הרשב"ם שהיה לו העצם מבנו שנפל בחיו, ולענין שאלתי מה

הר"ן איש וכ"ש קרח ולא חש לפרש בשביל אחר, והוא היה מן השרופים ומן הבליעים דכתיב ותבלע אותם. ואת קרח, כאשר

שאלתי ודאי מותר להחזיק אלו שן מן המת, רק זה נראה לי שלקח ממש שן מן המת זה ודאי אסור לעשות כן מטעם בזיון, רק אם באפיו שנפל השן לאחר מותו, ומכ"ש אם נפל מחיו, ומ"מ פירש רש"י קשה לי להבין איך היה המעשה, וראיתי בהגהות הגרלה"ק שפירוש דביר נקרא בלשון ירושלמי שעודת הבראה ובשעודת הבראה צריך להיות בשר ונשא ר"י אלו העצם משעודת הבראה, ועי' בסדר הדורות ערך ר"י שהביא ג"כ, וקשה לי על רש"י ועל רשב"ם שלא הרגישו בזה הפירוש, ומ"מ בכ"ד מותר באופן שכתבתי לעיל. הרמב"ם בה' אבל פ"ג הט"ו כתב וז"ל נקטע ראשו של אביו אינו מטמא לו שנאמר לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר וכן שאר הקרובים עכ"ל. וכתב הכ"מ וז"ל ונשאר לדקדק בדברי רבינו שכתב וכן שאר קרובים דהא כ"ש הוא ואיך כתבו בלשון וכן, ודוחק לומר דס"ד שהיה שום מיעוט באביו דוקא וגזירת הכתוב הוא קמ"ל עכ"ל הכ"מ, ועי' בש"ת כ"ב ק' י"ד סי' ר"ט. ולפי דעתי נראה לי לתרץ כן בנזיר ד' מ"ג ע"ב דריש הגמ' גם מילה יטמא, לה הוא מטמא ואינו מטמא לאברים, א"כ לפי זה א"ש הלשון וכן שאר הקרובים שגם בשאר הקרובים דיו כן דהיינו באחותו, והתוס' בנזיר כתב ל"ע דל"ל לה יטמא מלאביו נפקא, ונראה לי בזה לתרץ שמש"ה דרשינן נמי כן מילה כדי שילפינן על שאר קרובים כן, ואם לא נפקא רק מלאביו הוה אמרינן דוקא באביו כן וגזירת הכתוב הוא ולא כן בשאר קרובים כמו שכתוב הכ"מ, להכי דרשינן נמי מילה להודיע על שאר קרובים כן ואין חילוק, ולפי זה א"ש לשון הרמ"ס שכתב וכן בשאר קרובים, ולפי זה נראה לי לתרץ קושית תוס' בסוטה ד' ג' ע"ב ד"ה ורבי, תימא לרב חסדא דאמר בפרק שלשה מינין לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא לאברים לדידיה לא אצטריך לה לאברים מאי הוי דריש בלא יטמא, ולפי מה שכתבתי י"ל שע"כ מוכרח נמי לדרוש מילה כדי לידע על שאר קרובים. ועוד נראה לי שדרשינן מילה בת"כ לה יטמא מטמא הוא על הודאי ואינו מטמא על הספק וכן כתב הרמב"ם להלכה ב"ה אבל פ"ב הי"ג וכן כתב הרי"ף והרא"ש והרמב"ן א"כ י"ל שרב חסדא ידרוש מילה ע"ז, ודע מה שנסתפק שם הכ"ב הספק רק בכהן אבל בישראל ודאי שרי.

דבר ה' ביד משה לו, קאי אקרא דלעיל. אמור אל אלעזר, ר"א על אהרן ועל זרעו שלא יכנס אחר בכהונה דכתיב והזר הקרב יומת, ד"א ילקה בצרעת. כמה משה בידו, וש"ה חיים ומות ביד לשון תחלת פורענות מתחיל ביד. אתם המיתם את עם ה' שאמרתם להביא קטרת שעל ידו מתו נדב ואביהוא. ויתן את הקטרת פרש"י שאמר משה למלאך המות אתה שלוחו של מקום כו' תימא דאמרי' בפרק ר' עקיבא שלמד לו מלאך המות ענין הקטורת, וי"ל היינו עד לא התחיל הנגף אבל כשהתחיל הנגף לא. ושים קטרת להוכית שהוא סם חיים. וקח מאתם מטה מטה, בילמדינו שלקח משה מטה אחד והתכו לי"ב חתיכות ולקח כל אחד שלו ושל אהרן נקרא מטה אהרן ואין זה מטה אלהים שהיה ביד משה ולא יתכן שלקחו מלפני העדות. מטה"ו יפר"ח בגימ' משיח. ואת שם אהרן תכתוב תימא עדיין היו יכולין לומר אילו היה כותב עליו לו כמו כן היה פורח, ותו אמאי לא עשה בממות קודם מעשה קרח. הן גוענו שמתו על ידי אש ה', ותרגום גוועו' קטלת בחרבא פי' חרבו של מקום והוי אש. אל משכן ה' ימות, כדתנן זר ששימש מפצחין את מוחו בגיזרין, וישרתך בשיר על הקרבן, גם הם גם אתם שהכהנים מוזהרים על עבודת הלוים כמו הלוים על עבודת הכהנים,[1]) עבודת מתנה מה מתנה בפיים, אף עבודה בפיים. כי משה[2]) תיקן משמרות ופיים מי עובד ראשון. לך נתתים למשחה גדולה כדרך שהמלכים אוכלים צלי ובחרדל. ועבד הלוי אף בשמיטין ויובלות שאין עושר נוהג כו'. אשר ירימו לה' תרומה הכתוב מדבר וקורא למעשר ראשון תרומה. כדגן מן הגורן, כתרומה גדולה נקראה[3]) גדולה

[1]) עי' בחינוך סי' שצ"ד ומספרי שומע אני אם רצה יעבוד ואם לא רצה לא יעבוד ת"ל ועבד הלוי בעל כרחו ע"כ ויש לי כאן מקום לשאול אם ה"ה בכהן ג"כ הדין כן?

[2]) עי' בס' החינוך סימ' תק"ט שהיא הלכה למשה מסיני.

[3]) והנה תרומת מעשר היא גדולה ממנה שהיא אחת מעשר והתרומה גדולה תרי ממאה עין בינונית אחת מחמשים, אלא שהיא ראשונה למעשר ולתרומתו, וכן בגדי עשו בנה הגדול, והנה ביחד נולדו אלא על שם שיצא ראשון, ושם תרומה ע"ש תרי ממאה.

לפי שהיא פי שנים מתרומה, מעשר שהוא ניטלת ממאה ותרומה גדולה ב׳ מק׳.

חסלת פרשה קרח.

חקת

סמוך ולא תחללו ולא תמותו זאת חקת התורה, אם תחלל את התורה מות תמותו, ד"א תלמיד חכם העובר עבירה הוי חילול השם. פרה ארומה בגימ׳ והיא רחוקה וזהו שאמר הכתוב אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. פרה ארומה[1]) בגימ׳ לכפרה. ויקחו אליך[2]) אחר המגפה שנטמאו במתים הוצרכו לטהרה. תמימה בא דמות דמים בהדיא כתיב. אשר יגע על פני השדה אע"פ שהמת אינו באוהל[3]) או בעצם אדם לר׳ שמעון דאמר קברי גוים אינן

---

[1]) יש לי כאן מקום לשאול כמה שיעור אדומה אם כעדשים או כדם, או שצריך כל כך עד שכל העולם קרי׳ לה בשם אדומה? ועי׳ בפ׳ אשר לא עלה עליה עול, ובמש׳ פרה פ"ב מ"ד עלה עליה זכר פסולה, ועי׳ בשמואל א׳ סימ׳ ו׳ שתי פרות אשר לא עלה עליהם עול וכו׳ והשיבתם בניהם מאחריהם הביתה ול"ע, יש להקשות לדעת הרא"ש דשתי שערות פוסלות בפרה הלמ"מ ל"ל קרא דתמימה?

[2]) עי׳ ברמב"ם ה׳ פרה ובראב"ד ונראה לי שהרמב"ם סבר שאין ראוי ליקח עגלה אפילו יקראו עלי׳ שם עד שתעשה פרה וראב"ד סבר שזה דמי לכל קרבן שראוי ליקח קודם הזמן רק שיקדש ביום הראוי לה ונ"ל שהרמב"ם דייק כן מלשון „ויקחו".

[3]) שאלה.

אם מותרת אשת כהן מעוברת ליכנס באוהל המת?

תשובה:

הש"ך בי"ד סימ׳ שע"א כתב בשם הרוקח דאשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת דס"ס הוא שמא הוא נקבה או שמא הוא נפל ע"ש, המג"א בסי׳ שמ"ג ס"ק ב׳ הקשה דבלא"ה מותר דעוברה בלועה אינה מטמאה ע"ש והניח בצ"ע. וראיתי בשו"ת עונג יו"ט סימ׳ קנ"ו שהביא בשם ספר אבני מלואים להגאון בעל קצות

מטמאין באהל, דכתיב אדם, תימא והבא גבי נגיעה נמי אדם כתיב, וי"ל דהא נמי איירי מאהל דומיא דקבר, ובעצם אדם גולגולת או שדרה רוב מנינו או רוב בנינו. מים חיים תורה, דכתיב הוי כל צמא לכו למים, כל"י כהני"ם לויי"ם ישראלי"ם. ותמת שם מרים ולא היה מים לעדה, רמז כש"ש מת בעיר שופכין המים שבבתים, ועוד רמז שנאמר כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה, ד"א מכאן שהבאר היה בזכות מרים. ש"ם בגימ' ואסורה בהנאה,

---

הכהן לתרץ קושית המג"א על הרוקח בזה הלשון דעובר במעי אמו לא הוי כטהרה בלועה דכ"ז שהוא חי הוה חד גופא עם אמו, ולא דמי לעובר שמת במעי אמו דמיקרא טומאה בלועה דכיון דמת הוי גופא אחרינא משא"כ בעובר חי עיי"ש בדבריו, עכ"ל בעל עונג יו"ט, ע"ש ולא אבין את דבריו, ות"ע במשנה במס' אהלות פ' ז' מ' ה' וז"ל יצא הראשון מת והשני חי טהור ע"כ, ופירש שם הר"ב הולד הראשון יצא מת והולד השני יצא חי, טהור השני שהי מטומאת מת, אם הוציאו המת מן הבית קודם לידת השני, דבעודו במעי אמו לא נטמא אע"פ שנפתח הקבר דטהרה בלועה אינה מטמאה, וכן פירש הר"ש ולפי זה קושית המג"א חזקה, ולא ידעתי לפרש תירץ בעא"מ כפי מה שכתב בעל ע"י ואת ספר א"מ אין כעת בידי לעיין בו, ולפי דעתי יש לתרץ קושית המג"א, שמוכרח להרוקח להתיר מטעם ס"ס ולא מטעם טהרה בלועה, משום דאם בא להתיר מטעם טהרה בלועה אכתי חיישינן שמא נולדה והאשה טמאה ותטמא את הולד, א"כ לפי טעם טהרה בלועה יש לאסור, ע"כ מוכרח לומר להרוקח שיש להתיר מטעם ס"ס, אבל יש לדחות הא ודאי כתב הרוקח דין זה בזמ"ה ובזמ"ה לא שייך לומר שתטמא את הולד הא בזמ"ה כלנו טמאים מתים רק שאסור לכהן לטמא למת או באהל המת, אבל לטמא לאדם אין אפשר לכהן לשמור שלעולם הוא טמא ממה שנגע באדם, אבל מ"מ מה שכתב הרוקח מטעם ס"ס היותר נכון שלזה לא חיישינן אף בזמ"ה, ועי' היטב שם בתוי"ט ובעונג יו"ט, ואפשר לומר דטעם שטהרה בלועה אינו מטמאה בולד משום דלאו חד גופא הוא ודמי לטבעת במעי אמו דעובר לאו ירך אמו, אבל אי אמרינן עובר ירך אמו הוי כחד גופא י"ל שגם הולד טמא, ועי' היטב בערכין ד' ז' ע"ב וברש"י שם ובתוס' רע"ק.

דמת אסור בהנאה, דאפילו ש"ם, ונסמכה פ' מרים לפ' פרה אדומה, לומר שמיתת צדיקים מכפרת כמו שהפרה מטהרת. קח את המטה, רבינו בכור שור פי' שזה המעשה של בשלח דכתיב ביה והכיתה בצור אלא התם מפרש איך פרנס את ישראל במן ושליו ובאר, ואח"כ כתב כל אחד במקומו תדע דהא כתב התם ויקרא שם המקום מסה ומריבה, ובפ' וזאת הברכה אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה, וכבאן מי מריבת קדש. מדבר סין אלמא דמעשה אחר היה. והקהלתם אל הסלע, אל פני הסלע כדי שיבא הדבר נגלה לעיני כולם. ויך את הסלע פעמים כי ישראל אמרו מקרה הוא שהסלעים נובעים מים, ואף משה היה סבור כן, תימא היאך נזדמן לו סלע אחר אלא כך אמר להם הקב"ה צוני לסלע זה ליתן מים, והם אמרו הדבר לסלע אחר, והוא אמר להם שמעו נא המורים המן הסלע הזה שלא נצטוית. אתן לכם מים והקפיד הקב"ה על שהיה לו לקדש שמו לאמר מכל סלע שתרצו, לכך הלכה וישבה לה בין הסלעים, וישראל אמרו משה היה יודע במדבריות ויודע ומכיר הסלעים המוצאים מים, ולכך הקפיד הקב"ה ואמר אתם לא האמנתם בי, וי"מ שכעס הקב"ה ואמר לא האמנתם בי, וי"מ שכעס הקב"ה על שתלו הגדולה בעצמו ואמרו נוציא לכם מים. לא תעבור בי לבסוף אמר ולא תעבור ולא אמר בי, וי"ל בתחילה בקשו לעבור דרך העיירות. דרך המלך[1]) וכשירדו והוא

ועי' היטב בבה"ט סי' שמ"ג בא"ח שכתב שם בשם כנה"ג דקודם שיצא לאויר העולם לא שייך טומאה בעובר, וקשה לי על דבריו הא מסוגיא הנ"ל משמע דגם קודם שיצא לאויר העולם שייך טומאה בעובר, וראיה הא ולד הבאי עדיין לא יצא לאויר העולם ומ"מ טהור הבאי רק משום דטהרה בלועה ולא משום דלא שייך טומאה בעובר קודם שיצא לאויר העולם.

[1]) את הדרך שהמלך הולך בה או פירושו הדרך שהולך המלך או בעגלה, ומסלת עוברי דרכים המיוחדת לכל העולם כדפרשב"ם או י"ל לדעתי דרך המלך שצריך לסלס יום לכל עיר ארץ, ובל"א (קעניגליכע וועג).

אמר לא תעבור כי כמו מצינו בלבד שעשה להם גדולות של
ישראל בחרבות בזמנם, ואח"כ אמר ברגלי ובמסלה ולא בעירות
דרך שדה, וחשב לא תעבור כלל. ואחרים פירשו דרך המלך
הגדול, פירוש ידעתי והוא חשב זה היה מה כמשמעות דבר אחר.
וישמע הכנעני ולחמו עמהם כי בכבודו של אהרן היה הענן וכשמת נסתלק.
אם נתן תתן את העם הזה בידי, ולבסוף לא כתב בידם אלא ויתן
את הכנעני, וי"ל שהקב"ה נתן מיתה בין כנענים ושלקחם והרגו
מהם ומתם וישראל באו על החללים וכבשו הערבים. ותקצר נפש
העם בדרך לפי שהיו סבורין לבוא מהר ולאכול מתבואת הארץ
ועכשיו חזרו לאחור שאין להם לחם ומים כמו כן, ואף היה להם
מן, לכך אמרו ונפשנו קצה בלחם, ר"ל שלא היה יכול כל אחד
ואחד לטעום בלחם כמיטב הארץ וכשהיו הולכים מראים להם פירות
מפירות הארץ כמו כתוב, שנא' מגיד אם יראה איש באנשים האלה
הדור הרע הזה, את הארץ הטובה כו', פי' כל טוב הבא מן
הארץ. והביט אל נחש הנחשת וחי כדי להורות גם שהקב"ה ממית
באוכל ומרפא בו, ר"ל לפי שעשה משה נחש ואמר הקב"ה יבא
נחש שכל מאכלו נהפך לו לטעם עפר והפך מאכלו שהן כפרי
טובה שהמן מתהפך להם לכל טעמים. את והב בסופה הפירושים
בגמ' שעש"ו מעש"ה נח"ש. בספר מלחמות כמו מדברי החכמים
שמוצאין בו ספרי המלחמות, אז ישיר ישראל אבל משה לא שר,
אומר במדרש לפי שאין אדם משבח לאספקלריא שלו, ולכך לא
נזכר השם, משל למלך כו' אם אין אוהבי שם לא אלך אל
המעיינה. ונשקפה על פני הישימון פי' נראית על פני המדבר
למראה גדולה להתגנות להם למעיינים לשתות ולהתקרר ולהתענג.
עד אשר נעבור גבולך לכבב ולא דרך עיירות כן כאשר עשו לי
בני עשו וכו' כי עז בנים' עד בא רז"ה. והוא ימצאם, כי עז גבול
בני עמון, נגד סיחון שלא כבשום. עד בכוש בשבל טוב שהוא

---

1) עי' ברכות סוף פ' לד ב' ובסוף ובר' כ"ג מ"ה ובתוספות
ב' י"ט ר' ובפרים המצויות למדפיסים בפי' מקום מובנו.

דמות אשה שהי־ה והוא אבן אחת מששת ימי בראשית. עומד במדבר והלכו שם האומות לטיעות ואין חוזרין אחד מני אלף, ובימי סיחון לא נדבקו בו אלא מואב. ונירם אבד חשבון כלומר ניר שלהם אבד חשבון. עד דיבון כל הארץ עד דיבון שלא ירשנה עיד, ניר לשון יו־ש כמו למען היות ניר לדוד עבדי. אל תיראו אותו פרש״י לפי שמשה היה ירא פן תעמוד לו זכות שהגיד לאברהם כי נשבה אחיו, ותימא מ״מ באתה הצלה על ידו והיה ירא פן תעמוד והא כוונתו לרעה שיהרג אברהם וישא את שרה, וי״ל מ״מ באתה הצלה ע״י והיה ירא פן תעמוד לו אותו זכות כדאית׳ בזכות מ״ב קרבנות שהקריב בלק אע״פ שלרעה נתכוון כדי לקלל את ישראל אע״פ זכה ויצאה ממני רות כיון שהקריבו לכבוד שמים.

חסלת פרשה חקת.

בלק

ויירא בלק ויגר מואב נתקבצו בעיירות לשון אגרה בקציר מאכלה. עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו אמר יודע אני שלא ילחם כי שהקב״ה אמר אל תצר את מואב אלא ילחכו סביבותינו ויאכלו כל התבואה ועשב השדה ולא ישאירו לנו מחיה. כלחוך השור שאין לו שיניים למעלה לקוץ העשבים כמו סוס וחמור אלא עוקרו מן עם השורש. נכה בו לשון חסרון כמו מנכה את החיים. כי ידעתי את אשר תברך מברך, כי נתנבא על מואב שיפלו ביד סיחון. וקסמים בידם שכר הקסמים כתרג׳ ירושלמי ואגרתא דקוסמא קורין אגרתא דקוסמין בפ׳ קסמי קסמים. ואגרשנו מן הארץ, פי׳ ארצי שנטלו מיד סיחון שכבש מיד מואב. ויאמר אל עבדי בלק, תימא והא עליהם נאמר שרים ונכבדים וקראם עבדי בלק, והראשונים שלא היו חשובים כל כך אמר שרי בלק, וי״ל לפי שנאמר אם יתן לי בלק מלא ביתו כו׳ על דבר השוחד לא גילה דעתו אלא לאותו עבדיו המובהקים אם לקרוא לך כולן אם אתה

סבור להשתכר לך אותם שלא תאמר אני העם הפסדתי לך שכרם. ויחר אף אלקים כי הלך הוא כשאמר לו הקב"ה לא תלך עמהם לא היה לו לחזור ולשאול. ויך את האתון במקל לא יכול להכותה ברגליו לפי שנחלצו אל הקיר. זה שלש רגלים אמר לו שוטה וכי באת להרוג אמה החוגגת שלש רגלים בשנה. גם אותכה הרגתי פרש"י זה מקרא מסורס כמו גם הרגתי אותך דאי כדכתב הוה קאי גם אאותכה והי' משתמע גם אותך הרגתי כמו האתון אבל כשתרס וקאי גם אהריגה וה"ק לא על העברה לבד באתי אלא גם על ההריגה. ואותה החייתי ועתה שדברה נגדך ולא יכולתה לעמוד בתוכחתה הרגתיה כו', ד"א גם אותך וגם הנערים ותדע ששוב לא הזכירם. בלע"ם ב"ן בעו"ר פתור"ה בגימ' פת"ר חלומות. רכבת עלי בגימ' רבעתני. לו יש חרב בידי[1]) תימא אמאי לא קללה וי"ל שאם היה מקללה לא היה יכול לקלל אחרי כן שום אדם, שכן מצינו באלישע כששלח ביד גחזי מקלו להחיות את הנער, והחיה את הכלב לא עשה המקל שליחתו, ולא היה יכול להחיות את הנער, עד שהלך בעצמו כו'. ד"א בלעם ידע לכוין את השעה שהקב"ה כועס כדאיתא פ"ק דברכות ולא יכול לקלל כ"א באותה שעה, ירש לשון סגירה נא על ידי רשעים ירשני. חטאתי כי לא ידעתי תימא אי לא ידע לא חטא, וי"ל דבן נח נהרג על שהיה לו ללמוד[2]) ולא למד. וירא משם קצה

---

[2]) במסכ"ת אם יקללה בודאי מתה, א"כ לא יהי' לו על מי לרכוב ולבא מהרה על מקומו.

[2]) שאלה.

אם מותר ללמוד לנכרי תורה על מנת להתגייר?

תשובה:

בסנהדרין ד' נ"ט ע"א אמר ר"י נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה, לנו מורשה ולא להם. וליחשבה גבי שבע מצות, מ"ד מורשה מגזל קא גזיל לה, מ"ד מאורסה דינו כנערה המאורסה דבסקילה. מיתבי היה ר"מ אומר מנין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול וכו' התם בשבע

העם, כל העם מקצה עד סוף המחנה, תימא היאך יכול לקללם ברגע שהוא זעמו של הקב"ה והוא היה יודע וי"ל שהיה יכול לומר־

מלות דידהו עכל"ה עי' ברש"י. הנה במהרש"א בחדושי אגדות בשבת עלה ל"א ע"א גבי מעשה דהלל, כתב וז"ל ומיהו ק"ק הא אין מקבלים גרים משום שולחן מלכים, ול"ל הא דאמרינן וגיירה לאו דוקא, אלא דלא גיירה עד לבתר דידע דגר אסור בכהונה, ואין להקשות א"כ איך למדו תורה מקודם שנתגייר, הא נכרי שלומד תורה חייב מיתה יש לומר דכיון שבא לגייר שרי ללמדו תורה עכ"ל. ודע שכך הקשו תוס' ביבמות ד' כ"ד ד"ה לא בימי דוד, ותירצו דבשום הי' הלל דסופו לשם שמים, וכ"כ עוד שם ד' ק"ט ד"ה רעה, וכתב הגאון רע"א בתשובתו סי' מ"א וז"ל הרי דס"ל לתוס' דגיירה קודם שלמדו, א"כ אזדא ראיית מהרש"א דאחר הגירות אף דעדיין לא היה לש"ש, מכל מקום בדיעבד הוי גר ומותר ללמוד תורה, ובסוף קיבל הגירות לש"ש, וקלת מוכח בהיפוך דס"ל לתוס' דאסור ללמד קודם גירות ומדלא תירצו כמהרש"א דלא גיירה עד שלמדו, ואף די"ל דדחיקא להו ליסנא דהש"ס מדאמרינן בא לפני הלל, משמע דמיד גיירה מ"מ היא גופא קשיא על הלל אמאי סמך על בטחונו שבסופו יהי' לש"ש אמאי לא המתין לגיירה עד אחר שילמוד עמו ויתברר דכוונתו לש"ש, אלא ודאי דאסור ללמדו מקודם, ויש לדחות קלת, עכ"פ אזדא ראית המהרש"א עכ"ל, ע"כ אין דעתו שם להתיר ללמוד תורה לנכרי על מנת להתגייר ע"ש. בחגיגה ד' י"ג ע"א אר"א אין מוסרין ד"ת לנכרי שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום, והקשה התוס' בשם הר"א ת"ל דעכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה, והמלמדו עובר משום לפני עור, וכ"ת בשבע מלות דידהו דאינו חייב מיתה כדאמר התם, הא מלוה איכא למסור להם, ותירצו דה"א אפילו היכא דאיכא נכרי א' ללמדו דליכא לפני עור כדאמר בע"ז ד' ו' המושיט כוס יין לנזיר עובר בלפני עור וה"מ דקאי בתרי עברא נהרא דבלא נתינתו א"א להביא אללו, אבל בלא"ה א"ע בלפני עור ה"נ אפילו במקום שרולה נכרי אחר ללמדו דליכא לפני עור מ"מ אסור משום מגיד דבריו ליעקב ע"כ. ולפי דעתי מוכח מכאן שסבר התוס' פשיטתו שאסור ללמוד לנכרי תורה אפילו על מנת להתגייר, דאם סבר כסברת המהרש"א שמותר ללמוד לנכרי תורה על מנת להתגייר, הי' יוכל לתרוץ אפילו על

כלם, ד"א אין הקללה תלויה אלא באתהלה בשעת הרוגו תדע דאמ' מברכותיו של אותו רשע אתה לומד מה היה בלבו וכו',

---

מנת להתגייר דליכא לפני עור מ"מ אסור משום מגיד דבריו ליעקב כיון שהוא נכרי, אלא ע"כ סברה אפילו ע"מ להתגייר וכיון שהוא נכרי אסור משום לפני עור ועי בי"ד. ולפי דעתי נראה לי ביותר ללמוד לנכרי תורה ע"מ להתגייר, לפי מה שכתב הט"א גם לתרץ קושית התוס', דר"א ס"ל כמ"ד מורשה ומשום לאו דגזל נגע בה, והיכא דישראל מוכר לו ומלמדו ברצוני תו ליכא משום גזל, דלא יהא אלא מתנה אי יהיב לו מדעתו תו ליכא משום גזל, ואע"ג דהיא מורשה לכ"י ואינו דבר של שותפות שנתן אחד מהם לאחר להשתמש מי לית בי' משום גזל אי משתמש בלתי רשות השני, י"ל דה"מ בדבר המחסרו בשימושו דאיכא פסידא לשני אבל בדבר שאין מחסרו כגון לימוד תורה רשות מאחד מן השותפין סגי ותו לית ביה משום גזל ע"ש באריכות נפלא, ולפי זה בנכרי גמיר ללמוד לו תורה ליכא לאו לפני עור, היכא דישראל מוכר לו ומלמדו ברצונו, רק האיסור משום מגיד דבריו ליעקב נר"א, והוא אינו אלא אסמכתא בעלמא כדכתב המ"א שם, ולפי זה י"ל שעל מנת להתגייר ליכא לאסור משום מגיד דבריו ליעקב, ושפיר לדעת המהרש"א שסבר שאפילו אם איכא לאו לפני עור מ"מ מותר ללמוד לנכרי ע"מ להתגייר. שוב נתיישבתי שי"ל שללמוד תורה לגוי על מנת להתגייר אסור, לפי סברת הט"א שכתב שאסור ללמוד לנכרי תורה איכא משום גזל, והיכא דישראל מלמדו ברצוני תו ליכא משום גזל דלא יהא אלא מתנה אי יהיב לו מדעתו תו ליכא משום גזל, ואע"ג דהיא מורשה לכ"י, וצריך לקחת רשות כ"ל דה"מ בדבר המחסרו בשימושו דאיכא פסידא לשני אבל בדבר שאין מחסרו כגון לימוד תורה רשות מאחד מן השותפין סגי ותו לית ביה משום גזל, ולפי מה שכתב רש"י בקדושין ד' ע' ע"ב שקשים גרים לישראל לפי שאינם בקיאים במצות ומביאים פורענות ועוד שמלמדים את ישראל ממעשיהם, ועוד י"מ לפי שכל ישראל ערבין זה בזה, י"ל שללמוד תורה לנכרי על מנת להתגייר, יש איסור משום גזל וישראל המלמדו עובר על לפני עור, ואפילו לומד לו לו ברצונו ומדעתו, והכא לא מהני לקחת רשות משותף אחד דהייני מישראל, כסברת הט"א משום דהכא איכא פסידא לכ"י משום דהוא לומד על מנת להתגייר, ובגר איכא פסידא שקשים גרים

וכל אלו הקללות לא היו לומר תוך כדי אמירת רגע כאומרו.

וכפי מה שכתבתי ודאי לא מהני בזה רשות מישראל אחד שכל ישראל ערבים זה בזה, ולא דמי שהלומד תורה לנכרי על מנת שלא להתגייר שליכא פסידא לכ"י ובזה ודאי מהני רשות מישראל אחד כסברת הט"א. ולפי דעתי י"ל אפילו ללמוד תורה לנכרי על מנת שלא להתגייר מ"מ לא מהני רשות מישראל אחד כסברת הט"א דחיישינן שמא מחמת לימודו מתגייר אח"כ ואז יהי' פסידא לכל ישראל. ולפי דעתי יש להקל בנכרי קטן ללמוד לו על מנת להתגייר, חדא דבקטן ליכא לאו לפני עור, ועוד דקטן בטוח אנו שאחר לימודו יתגייר, רק אם הוא באופן שהוא בידינו או תחת אמו הגיורת, וגם נכרי קטן בענין זה לא חשיב נכרי.

שאלה.

אם בזה"ז נוהג דינים דמצורע?

תשובה:

הרמב"ם פי"א מה' טומ"צ, והוא עפ"י תוספתא דנגעים פ"ה מניחין בפני הבית ושלא בפני הבית ומטהרין בגבולין, ובספר עיר מקלט כתב בפרשה מצורע וז"ל ונוהג אף בזמה"ז ובכל זמן שיהיו הכהנים בקיאים רואין אותו כ"כ הרמב"ם עכ"ל, ובשאילתות פרשה מצורע כתב דינים דמצורע, וכתב שם העמק שאלה, דידוע דהשאילתות לא כתב רק בדינים הנוהגים בזה"ז, וא"כ מוכן דסבר שרואין נגעים בזה"ז, והכי מוכח בברכות ד' ה' ע"ב ובתו' שם ד"ה הא לן, ועי"ש בק"א שכתב שם דמשמע בכל התלמוד דלא-היו נזהרין בזמה"ז אלא מטומאת קרי ונדה ולא מן טומאת מת ונגעים, וזה קשה שלא משמע כן וע"ש בע"ש, והא שאין אנו נוהגים לראות את הנגעים משום שאין לנו כהן מיוחס ומספק אי אפשר לנהוג טומאה זו ולהתגלח בטהרתו ראשו וזקנו, להכי יותר טוב שלא ליכנס לבית הספק שלא לבא לידי חיוב ועי' היטב בפסחים ד' ע' ע"ב שפירש יהודה בן דורתאי לפני זמן חיוב חגיגה וביטל מלות עליה לרגל כי היכי דלא לבא לידי חיוב מלות חגיגה ע"ש, אבל אי היה כהן מיוחס ודאי נוהג גם בזה"ז, וגם טהרת הלפרים נוהג בזה"ז, דאין בלפרים משום שחוטי חוץ, ואע"ג

שלא יוכל להקריב קרבנותיו ביום השמיני, לא שייך בזה ביטול מצות קרבן, כיון שא״א להקריב, אבל מצות גילוח שיבטל אין זה מגד אונס אלא מטעם ספק, ואולי הוא מחויב להתגלח ומבטל מ״ע לכבי יותר טוב שלא לבא לידי חיוב, ועי׳ שאילת יעבץ ח״א סי׳ קל״ו, ונגעי בגדים אין כנו וכבר כתב הרמב״ם פי״ו ה״י דאינו מנהגו של עולם, אלא אות ופלא היה בישראל ע״ש, ואם נמלא כהיום ודאי נוהג כדין, כן דברי הט״ע. וקשה לי על מאי שמכו העולם שכהנים עולים לדוכן הא איכא איסור עשה, ועי׳ מג״א סי׳ קכ״ח ובת״ש עונג יו״ט סימ׳ ט״ו וי״ל ע״ש, וראיתי בספר עיר מקלט פ׳ נשא וז״ל שלא יגלח הנזיר שערו שנאמר תער לא יעבור על ראשו, ובתשובת הרשב״א סי׳ ת׳ דאין זקינו בכלל, וכל מי שקיבל נזירות אפילו בזמן הזה וגילח אפילו שער אחד חייב עכ״ל, והוא מתוספתא דנזיר פ״א וזל״ש נזירות נוהגת בארץ ובחולה לארץ וכו׳ ע״ש. ולפי זה קשה לי מדוע השאילתות פ׳ נשא לא תני דינא דנוהגת בנזיר, הא תני הוא לעולם הדנים דנהגות בזמ״ה ול״ע. ואפשר לומר שמתוספתא לא ראיה שנוהג בזמ״ה מדלא תני נמי שלא בפני הבית כמו דתני בתוספתא דנגעים ומה שתני בחולה לארץ, היינו ג״כ דוקא בזמן הבית, ומ״מ ל״ע שמספר עיר מקלט משמע שנוהג בזה״ז.

שאלה.

אם גנבת מכס מותר, או אסור לגנוב את המכס וחשיב גניבה גמורה.

תשובה:

במס׳ כלים פ׳ י״ז משנה ט״ז וזל״ש, קנה מאזנים והמחוק שיש בהן בית קבול מתכות, והאסל שיש בו בית קבול מעות, וקנה של עני שיש בו בית קבול מים, ומקל שיש בו בית קבול מזוזה ומרגליות, הרי אלו טמאין, ועל כולן אמר רבי יוחנן בן זכאי, אוי לי אם אומר, אוי לי אם לא אומר עכ״ל, ועי׳ בר״ש ובר״ב, וכתב התוי״ט וז״ל ומקל שיש בו בית קבול מזוזה ומרגליות, לשון הר״ב ועושין כך כדי לגנוב בו את המכס, וכלומר שמניח בו המזוזה שאין נותנין ממנה מכס ותחתיה טומן המרגליות, אבל לשון הרמב״ם בפ״פ מה״כ מקל שיש בית קבול מזוזה או מקום מרגליות ע״כ, ולפי זה בית קבול מזוזה אורח ארעא ולא משום

שפי[1]) שומר פתאים ה', ד"א שה פזורה ישראל רגע באפו, רציחה

גניבת מכס, ואפשר שהיו האנשים בזמן המשנה נושאים מזוזה עמם והשבו זה למצוה, ולשמירה נחשב עכ"ל. ודע שהרמב"ם בפירושו פירש כהרב וזל"ש, וכן ישימו בראש המקל בית קבול מרגליות להסתיר מהמכס עכ"ל, וקשה לי לפי פירש הרמב"ם בחיבורו, ולסברת התוי"ט הא משמע ודאי כפירש הר"ב לפי שתני הכא כל הני שיש בהם גניבה, ומה שכתב התוי"ט שאפשר שהיו האנשים בזמן המשנה נושאים מזוזה עמם והשבו זה למצוה, מה איסור יש בזה, ולא ידעתי, הא במשנה כתיב בויו החיבור מזוזה ומרגליות משמע כפירש הר"ב ולא ידעתי מדוע שינה הרמב"ם בחיבורו, לכן נראה לי שברור הפירש כהר"ב, ובאמת גם הרמב"ם פירש כן במשנתו, ומה ששינה הרמב"ם בחיבורו מלשון המשנה, לפי שהרמב"ם בחיבורו תני רק הלכה ואם תני בחיבורו כלשון המשנה בית קבול מזוזה ומרגליות, ודאי יוכל לטעות ולומר שצריך דוקא להיות בהקנה בית קבול משניהם, ובאמת לענין הדין לא צריך, שאפילו באחת סגי, אבל המסדר המשנה שנקיט ג"כ דברי ר"י בן זכאי לא יוכל לטעות בזה, ולענין שאלתי אשר שאלתי יש לדון שאסור לגנוב מכס, שחשיב בהדי כל הני שיש בהם גניבה גמורה, וגם להפוסקים שאסור לגנוב גוי אסור גם במכס, ודע שמה שעושים הרמאים בגנבת מכס שמסתירים יחד מרגליות עם מזוזה יש בו עוד איסור, ובזיון להמזוזה ואסור לעשות כן, וראיה לזה שאסור לעשות כן מאוכלי תרומה שהיו מצניעים תרומה אצל ס"ת דאמרי האי קדש והאי קדש, אבל בחלון היו נזהרים משמע שאסור לעשות כן וכן במזוזה, ועי' על משנה זו במס' בב"ב עלה פ"ט ע"ב וברמב"ם שם ועי' בתוי"ט. באמת לענין שאלתי אשר שאלתי מבואר בבא קמא ד' קי"ג ע"א שאסור לגנוב את המכס מטעם דאמר שמואל דינא דמלכותא דינא, אך בזה מותר במכס שאין לו קצבה, אלא נוטל ככל חפצו, או מכס העומד מאליו, שלא מאת המלך אפילו יש לו קצבה, לכן צריך לומר שמתניתן מיירי במכס שיש לו קצבה.

[1]) א"ת יחודי, ואפשר שמפרש כהרד"ק שהוא כמו רוח לא שפיים (ירמיה ד' י"א) שהלך לשדה לחשוב בהתבודדות ברוח לא מה שיאמר, וברמב"ם הגר, כמו, ושפו עצמותיו (איוב ל"ג כ"א) שפירושו נשברו.

גלוי עריות, ע"ז. וילך שפי בגימ' חיגר ברגל. מן ארם ינחני מן הרמים הייתי והשפלני באמרו לי לכה ארה לי יעקב דכתיב ומקללך אאור. ומספר רובע לשון רביע כלומר יוצאי חלציו, ד"א לשון רביעית שהיו שוכנים בד' דגלים. תמות נפשי מות ישרים כלומר הלואי שמת עד לא יארע לו מה שעתיד לבא עליו רעה, משל לטבח שהלך לשחט פרתו של מלך הרגיש שהמלך ראהו השליך הסכין מידו והתחיל לשפשף הפרה ומלא האכות וצווח ווי ווי שבאתי לשוחט ואני צריך לייפות, כך בלעם אמר תמות נפשי שבאתי לקלל ואני צריך לברך. מות ישרים בגימ' אבות העולם. מות ישרים מכאן תשובה שיש לישראל חלק לעולם הבא, דאם לא כן מה לי מות רשעים. ויקרא אלקים אל בלעם בספרי לא קם בישראל נביא כמשה עוד אבל באומות העולם קם ומנו בלעם, דאילו משה לא ראה מי דבר עמו ולא היה יודע מתי ואילו בבלעם אולי מקרא השם לקראתו, וי"ל שלא היו מדבר עם בלעם כ"א על ידי מלך, ולכך לא היה רואהו. ושרי מואב ובתחילה כת' כל שרי, וי"ל כשראו שהיה מברכם הלכו להם מקצתם. וכן אדם ויתנחם בסוף בראשית פי' לשון נחמה. הנה ברך לקחתי קבלתי ברכה מהם עליהם. ותרועת מלך כי רצה לומר כלם הפך מלך כשיעור רגע והפך הקב"ה הקללה לברכה. כתועפות ראם פי' כפלים כמו וכפלת מתרגום ותעוף. כי לא נחש לשון נסיון כמו נחשתי דמתרגמין ניסיתי כלומר אין לנסות כי בוראם לא יקללם, וא"ת ע"י כשפי ת"ל ולא קסם. כעת יאמר ליעקב כמו על יעקב, ד"א אין צריכין ניחוש. כעת יאמר כו' ע"י נביא. ודם חללים ישתה פי' הארי. ויודע דעת עליון שאין דעתו לקלל. נופל וגלוי עינים נופל בלילה, גלוי עינים ביום רואה מראות. יחזה וגלוי נופל עינים ס"ת מילה, כשדברה שכינה לא עצר כח לעמוד, וכן מצינו באברהם קדם שלא היה נימול ויפול אברהם על פניו ולאחר שנימול כתב עומד לפני ה'. יז"ל מים בגימ' מלך. וירם מאגג מלכו מלך ראשון יתפוש את אגג באחרית הימים. אראנו ולא עתה עכשיו אל תירא מהם כלום. וירא את הקני וירא את עמלק אילו ב' אומות היו ראש

לאויבים וקיני ראש לאוהבים והוא יתרו. וירא את הקיני פרש"י תמיהה אני מפני מה זכית לכך והלא עמי היתה באותה עצה הבה נתחכמה לו, ותימא בפרק חלק קאמר לדידי חזי לי פנקסי דבלעם דכתב בר תלתן ותלת שנין הוה בלעם הגירא דקטיל יתיה פנחס ליסטאה, ועוד קשה דבפרק חלק קאמר הוא בעור הוא כושן רטעתייהוא וכן הארמי אלא דמדרשינן פליגי. וקרקר כל בני שת תרגום וישיצי כל בני אינשא, כלומר ישראל כל האומות כי משת נברא העולם. קרקר בגימ' בא"ת ב"ש דו"ד, משמואל בימי מלך המשיח. ויחל העם כו' פרש"י שעדיין לא נאסר כו' עד שמאי בתוך י"ח דברים דפ"ק דשבת, ותו קשה דכתיב ויאמר התרשתא להם שלא יגאל בפת בג מלך ולשתות יין משתא ואמר התרשתא מלמד שהתיר ושתה, וי"ל גזירות היה משה ודאי גזר על יין שנתנסך לע"ז, וקרא דוישתו יין נסיכם אסמכתא בעלמא, ואתא דניאל וגזר על סתם יינם ואתו שמאי והלל וגזרו על ישראל המטהר יינו בבית הגוי ודיהושפט הוי מקמי דניאל ועדיין לא נאסר סתם יינם. ויחל העם לזנות נעשו הולין בעצתו של בלעם, לכך נידון בשכבת זרע רותחת בפרק הניזקין. בע"ל פעו"ר בגימ' צואה פעור. את כל ראשי העם והוקע אותם לדון בפניהם את החייבין לפני משה פרש"י תפסה בבלורית ואמר זו אסורה או מותרת וא"ת אסורה בת יתרו מי התיר לך, ובמדרש יש שהשיב משה בת יתרו נתגיירה ונשאתה בהתיר כי נשאתיה קודם מ"ת ועדיין הייתי בכלל בני נח, וכשקבלו ישראל את התורה נתגייר והיתה עמהם בהסכמה.

חסלת פרשה בלק.

פ נ ח ס

בגימ' ד"פ אליהו לפי שהוא עושה שליחותי בארבע טיפות, כפ"ק דברכות ראייה דכהן הוא וכתרגום דקהלת מוכח כמו דכתיב גם מלך אל תקלל כי עוף השמים יוליך את הקול, תרגום אף במדעך בחזיון לבך מלכא לא תליט חכימא ארום רזיא מלכא טבריז בכל

ימא על טורא דחורב ומהליך קליה בכל עלמא דאליה כהנא רבה פרח באויר רקיע שמים כו'. פנחס בגימ' נחמו נחמו והוא המכש־השיב את חמתי ואין לשנאתיה על שהרג את זמרי ואם ישנאוהו אין בכך כלום. הנני נותן לו את בריתי שלום, ולאיירא ולא מקרובי זמרה שהוא נשיא ולא מקרבי כזבי שהייתה בת מלך. בקנאו את קנאתי, וכן בימי אהאב קנא קנאתי כי עזבו בריתך ישראל עד שאמר לו הקב"ה ברח לך עד שאמר לו לעולם לא יהיה ברית מילה שלא תהיה שם להיות עד בדברי ולכך מושיבין ב' קתדראות אחד לבעל ברית ואחד לאליהו. את בריתי שלום ו' קטנה שלא נתכהן פנחס עד עתה שהרג את זמרי והייתה כהונתו שלימה, ד"א י' דורות מפנהם עד נסתלק אביתר, ואז הייתה לזרעו כהונה. הנני נותן לו את בריתי שלום תרגום ירושלמי אנא אעביד יתיה מלאכה לזרעו אחריו שיהא משוח מלחמה מכאן ואילך לא נתכהן פנחס עד שהרגו זמרי כשנתן הכהונה לאהר ובניו היינו זרעם אשר יולידו לאחר שנמשחו לפנחס נולד כבר ולא נמשה, הרע דכתב בפ"י בגדים לאהרן ולבניו תעשה כתנות ועל בני בניו לא צוה, ד"א והיתה לו ולזרעו אחריו[1], תימא והלא לא היה זרע, לכך דרשו רבותינו מי שזרעו מיוחס אחריו. נשיא בית אב לשמעוני, תימא דאמר בפ' אלו הן הנשרפין ה' שמות היה לו זמרי בן סלוא שלומיאל בן צורישדי וכו', א"כ היה נשיא שבט שלמואל בני' הוא זמרי בן סלוא. לשמעוני חסר שנפל נשיאו ולא העמידו מלך ושופט במדרש חדשא. ויהי אחרי המגפה שכלו מתי מדבר צוה למנות הנשארים וכאן הזכיר המשפחות, אבל במדבר סני לא הזכיר שם המשפחות, לפי הפשט יש מבני השבטים שלא היו מרובי בנים

---

[1]) כתב הר"א מלת „אחריו" לאות סגת ואינו אליהו כלל, ר"ל יש בדברי רז"ל שאליהו זה פנחס והוא עדיין חי וקיים, אבל מלת „אחריו" אות סגת ואינו אליהו כי מלת אחריו משמע לאחר מותו כמו ולזרעם אחריהם (דברים א' ח') אבל יוכל לקיים שניהם, הואיל והוא נסתלק מאתנו, אבל הוא עוד חי וקיים וד"ל.

שנסתפקו ע״ש אחיהם ולא נקראו משפחה בפני עצמו, כגון אוהד יכין וצוהר וישוה, ויש מבני אדם נמנה למשפחה כמו זרח ואצבון ואירד ונעמן. ובני בלע, ולבלע היו לו בנים אחרים ונמנו על שמו ובן מכיר משמותן שנשנו שמותן. נמואל ימואל חוישים שוחם אחירם אחי חופם שיפם, וכן כרברי הימים נשתנו. לאזני משפחת האזני, פרש״י זה אצבון, ולעיל פירש דמשפחת אצבון בטלה, ויש מפרשי׳ דאמר השומע דבר מגונה ישים אצבע לאזנו. לשפועם ע״ש דרשינן יש פה, שלא גילה מסרת יוסף היסר ב׳ פי׳ ולא קאמר השפופמי, וכדברי הימים כתיב שפיפן משום דאמרינן שמות בעטין של נחש. ושם בת אשר סרח מנאה כאן לפי שהיתה מיוצאי מצרים, תימא אמאי קאמר ושם, ועוד תימא דמתרגם ושום בת איתת אשר, א״כ היתה בת אשתו, והיא גדולה ונקראת על שמו, ותימא למה הזכיר בת מי היתה. אשר ילדה אותה ללוי י״מ אות׳ שם אשתו של לוי. אך בגורל תחלק הארץ לשבטים אבל לגברים בתוך השבט. לרב תרבו מי שיש לו בנים הרבה תרבו נחלתו. לאלה תחלק פי׳ חזרה נחלתן אצל אבי אביהן לימא לאביהן דהא המתים יורשין את האחין ואביהן מתו, וי״ל שיש מאביהן שלא מתו שלא נגזרה הגזירה על פחות מכ׳ ויותר מס׳. כי בחטאו מת ובנים לא היו לו חטאו גרם לו שלא זכה לבנים זכרים. ונתת מהודך עליו למען ישמעו, תשבחו לפני העם שהשריתי שכינתי עליו כמו עליך ואז יכבדוהו. את קרבני לחמי אותיות מלחי, לכך נהגו בברכת המוציא לטבול במלח[1]). על כל קרבנך תקריב מלח ושולחן איתקש למזבח. וביום השבת שני כבשים בשוחר טוב כל מעשיו כפולים שירו כפול מזמור שיר ליום השבת, תענוגיו כפולין וקראת לשבת עונג ומכובד, עונשו כפול[2]) מחלליה מות יומת, קרבניה כפולין שני כבשים, הטאת ליי׳ לפי שהוא ראשון כתב ביה לה׳ וכן כולם, ורבותינו

---

[1]) אבל ראיתי כבר זה י״ב שנה בספר קטן (כמדומה לי בנקרא תסב״ן) שאין ראוי לטבול המוציא במלח מטעם שצריך להיות רק טעם לחם, והמלח מבטל טעם הלחם.

[2]) זאת לא אוכל להבין מאי עונשו כפול?

אמרו שאמר הקב"ה הביאו עלי כפרה שמיעטתי הירח פ"ה הביאו לדרות בשבילי קרבן ובזה תתנחם הלבנה שמיעטתיהו, וביום ד' נטלו המאורות והכפרה מועלת על התינוקת להגן מאסכרה ולכך בתפלת ר"ח זמן כפרה לכל תולדותם, ד"א הקב"ה אמר קבעתי להקריב בר"ח חטאת לכפר על טומאת מקדש וקדשיו כדי לפיים הירח, בכולםו) כתיב שעיר עזים לחטאת, ובעצרת כתיב שעיר עזים אחד לכפר עליכם ולא כתב חטאת, אמר הקב"ה קבלתם עליכם עול תורה עול מלכות מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מעולם, ובכולן כתיב והקרבתם ובר"ה כתיב ועשיתם אמר הקב"ה כשתצאו מלפני זכאין בדין הוי כאילו בראתי ועשיתי אתכם בריה חדשה. מלבד עולת החדש ומנחתה, תימא אמאי לא קאמר נמי מלבד שתי הלחם ופר שני אלים ושני כבשים הבאים עמהם כמו שאומר מלבד חטאת הכפרים ומלבד עולת התמיד, וי"ל מדכתב בהקריבכם מנחה חדשה כבר הזכירו דעל המנחה היו באים, ע' פרים כנגד ע' אומות וכבשים צ"ח לבטל צ"ח תוכחות שבמשנה תורה.

חסלת פרשה פנחס.

מטות

למה סמך פרשת נדרים לפרשת ג' רגלים לומר שאין לאחר הנדר אחר ג' רגלים, זה הדבר תימא היכן נאמרה למשה פרשה זו, וי"ל דכתיב לעיל אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם כלומר לבד מסתם נדרים שאדם נודר מדעתו שיש להן דין אחר. ומשה פירשם כמו שנ' לו מפי הגבורה. ראשי המטות מלמד מה שהבעל מיפר כמו כן יכול החכם להתיר. לא יחל דברו לא יאחר נדרו כמו ויחל עוד כלומר לא תאחר[3])! לשלמו. נקום

---

[1]) ירושלמי פ"ק דר"ה יעו"ש.

[2]) הרשב"ם כ' לא יחל את נדרו עד לאחר הרגלים, ולא יחל היינו כמו ויחל עד בוש שפירושו הוא המתנה, והמפרש כמין חילול

נקמת ב"י נסמכה לפ"שת נדרים, לפי שמותר לנדור בשעת הסכנה. ומשה אמר נקמת ה' במדרש משה אמר רבונו של עולם הנקמה שלך היא שאין אומות העולם שונאין אותנו אלא בשבילך. מאת המדינית ואחר תאסף, לפי שנתעלמו ממך הלכה ולא הרגת את המדינית ואת פנחס שהיה משוח במלחמה ועוד הוא תתחיל במצוה וחייב לגומ"ה, ועוד לנקום אבי אמו יוסף שנ' והמדינים מכרו אתו למצרים, מאת המדינים ולא מאת המואבים כי מה שעשו עשו מדאגה לפי שהיו הושבים ישראל שארצם ארץ רפאים הוא והיו יראים שמא יבא עליהם, ועוד שלקחו ארצם מיד סיחון. ואת פנחס אבל משה לא הלך לפי שגדל דמדין מכאן אמרו חכמים גיי"א דשתית מיניה לא תשדי ביה קלא. יודעת איש פרש"י שהעבירו לפני הציץ, תימא אמאי לא העב"רו לפני הארון כמו בני רצפה בפ"ק הער"ל. וי"ל דלאו אורח ארעא כיון דיכול לבודקן בענין אחר, ואם תאמר בני רצפה ובתולות דאנשי יבש גלעד אמאי לא העבירו לפני הציץ וי"ל דגבי ציץ כתב לרצון להם ולא לפורענות, ועתה הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש למשכב זכור הרגו פרש"י דאי לא כתב הרגו בתרא הוה אמינא דקאי אטף שאינה יודעת משכב זכור, ותימא א"כ לכתוב קרא ואינו יודעת דהרוגו וכ"ש יודעת דהרוגו וי"ל מילתא דאתיא בק"ו ט"רח ומייתי לה קרא,

---

לפי הפשט טעות בידו, וזה נגד הש"ס דקי"ל דעובר על בל יחל הרי שבל יחל הוא חילול, ולהרשב"ם היינו בל תאחר, וגם מה שפירש עד לאחר ג' רגלים קשה לי דזה בנדרי גבוה אבל נדרי הדיוט אינו תלוי בשלש רגלים, יש נוהגים לעשות התרת נדרים באלול והרמז „לא יחל דברו ככל" ס"ת „אלול" הב"י בשם הרב שכ' על התורה פ' מ"ת. עי' בבעל הטורים לענות ב' במשרה לענות נפש, על מחלת לענות, והוא ענין כלי שיר לומר שאם נדרה שלא לשמוע כלי שיר שבעלה מפר לה שחשוב כנדר ענוי נפש כדאיתא (במועד קטן ד' ט') שאף הזקנות מנגנות מכלי שיר בבת שתין כבת שית לקל טבלא ריהטא כך הוא הלשון שם. וכן מבואר בי"ד סימ' רל"ד סי' ס"ב נדרה שלא לשמוע קול שיר הוי נדר עינוי נפש וכ' הסמ"ק שהרמב"ם הוציא דין זה ממשרה הנ"ל.

אך תימא לכתיב הרוגו בתרא, הרוגו קמ' למה לי, ועוד החיו למאי אתא וצ"ע בפ' הבא על יבמתו. ויקצוף משה על פקידי החיל תימא יכעום על פנחס, כי המה יאמרו שוגגים אנחנו, וי"ל שמשה אמר כבר לפנחס בפני כולם הקב"ה אמר לי ב' פסוקים נקמת ב"י ונקמת ה' הא כיצד נקמת בי' מן האנשים ונקמת ב' מן הנשים שגרמו הנשים שגרמו להם זנות וע"ז, החיו לכם דאמר רבי שמעון בן יוחי גיורת פחות מבת ג' מותרת[1] לכהן דכתיב החיו לכם, ופנחס היה עמהן, תימא והא כהן מותר ביפת תואר לרב בפרק קמא דקדושין אפי' ביאה שנייה הואיל ואשתרי, וי"ל דלאו יפ"ת עד לאחר שחלקו. כל דבר אשר יבא באש פי' ע"י מאכל צריך ניעול, תימא אמאי ציוה גבי מדין תתחטאו ולא גבי מלחמת סיחון ועוג

---

[1]) ברכות ד' ח' ע"ב ואיכא דאמרי דלא תנסבו גיורתא ע"כ, ונראה לי הטעם לזה משום דאמרינן במס' סוטה ד' י"ז ע"א, דריש ר"ע איש ואשה זכו שכינה ביניהן, ופרש"י שם הטעם משום שחלק את שמו ושיכנו ביניהן „יו"ד" באיש „וה"א" באשה, ואמרינן ביבמות ד' מ"ז ע"ב קשים גרים לישראל כספחת דכתיב ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב, ופירש שם התו' בד"ה קשים לפי שיתערבו בהם ואין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל, ועי' תוס' קדושין ד' ע' ע"ב ד"ה קשים וכו' בשם הר"א ע"ש. ומזה היה נראה לי לכאורה למייתי ראיה לשיטת תוס' ביבמות דק"ה ד"ה אביי ורבה מדבית עלי וכו' ז"ל רבה גרסינן דרבא לא היו כהן, וראיה לזה מפרק הזרוע דאמר ליה רבא לשמעיה זכי לי מתנתא ע"ש, ונראה לי ראיה לדברי התוס' מהכא מדאמר רבא לבניה דלא תנסבו גיורתא, כעין קושיא זו הקשה הירושלמי במס' כלאים פ"ט ה"ג ע"ש. ואם איתא דהיה כהן למה היה לו לצוות לבניו שלא ישאו גיורת? שהרי בדין היא אסורה להם כדפסק הגמרא בקדושין ד' ע"ז, אלא ודאי לא היה כהן. והגאון עזריאל הילדעסהיימער אב"ד דברלין השיב לי במכתב אחד שיש לדחות ראיה זו שאפשר שציוה שלא נשא גיורת פחותה מבת ג' שנים ויום א' ודלא כרשב"י ביבמות שפסק שכשרה לכהונה, ושלא נפסק כותיה כמו שפסק באמת רי"ב כותיה, עי' יבמות ד' ס' ע"ב.

וי"ל דהתם היו כ"י וטומאה הותרה בציבור, ד"א סיחון ועוג באו על ישראל למלחמה אבל כאן באו ישראל עליהם, ועוד גבי סיחון ועוג לא ציוה מצות גיעולים לפי שהיו בכלל לא תחיה כל נשמה, ואפי' בשר נחירה היה מותר להם, ד"א בסיחון ועוג לא נשאר נשמה ולא היו הכלי' בני יומן אבל במדין נשארו הרבה והיו הכלים בני יומן והוצרכו גיעול. והחמורים, תימא אמאי לא קא חשיב גמלים שהיו להם הרבה שנאמר שפעת גמלים תכסך וגו', ועוד גבי גדעון ולגמליהם אין מספר[1]), וי"ל שאותן שהיו להם גמלים ברחו. לכפר על נפשותינו הוצרכו כפרה לפי שלא הותרה יפת תואר עד כניסתן לארץ, דכתיב ונתנו ה' אלהיך בידך וכו' וראית בשביה וכו'. בלתי כלב בן יפונה, תימא והלא יאיר בן מנשה נכנס לארץ, ולפני העיר נהרג, כדאמר כלו זה יאיר בן מנשה, שהיה שקול כנגד רובי של סנהדרין, והכא נמי כתיב ויאיר בן מנשה הלך וילכוד וגו', וי"ל שלא היה אז כ' כשנגזרה גזירה, אבל מבן כ' ולמעלה לא נשאר כ"א כלב וכו'. והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים, במדרש כשאמר כך אמר לו הקב"ה משה וכי מפני שאולי חטאו אתה מזכיר שוכני עפר לרעה, לך והשתטח[2]) על קברי אבותם ובקש מחילה מהם, מכאן שמזכיר שוכני עפר לרעה בפני עדה חטאו על קברו. עטרות ודיבון[3]) בפ"ק דברכות לעולם ישליש

---

[1]) ולדעתי י"ל שחשיב הני שהן בכלל בכורה, עי' ביראים סי' שכ"ב ועי' במנחות ל"א ט' ובפ' כ'.

[2]) ועי' ב"ק בי"ד סי' רי"ז שאין לבטל המנהג מה שהולכין על קברי הצדיקים וקברי אבות ואין חשש לדורש אל המתים, ועי' מ"א סי' תקפ"א ס"ק כ"ז, והגאון יד יוסף הובא סמך בהא דאמרו בסוטה שהלך כלב להשתטח על קברי אבות, ועי בס' חסידים סי' ת"ג, והב"י כ' בי"ד סי' קע"ט ב' ראיה שמותר להשביע רוח של-מת או בחיין שיגד אחר מותו.

[3]) א"ת מכללתא ומלבשתא, ועי' במס' ברכות ד' ה' ע"א פרש"י ואפילו עטרות ודיבון שאין בו תרגום, וקשה? וראיתי להגיה בגמ' דיבון ועטרות היינו פי' ל"ד לקמן ויבנו בני גד את דיבון

אדם פרשיותיו שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון, תימא אמאי לא קאמר ראובן שמעון כו', וי"ל שיש ב' תרגום תרגום ירושלמי, שבללתא ומלשתא, ושופן ובית ומרי ובית חושבנא, ובעלי דבבא וסועת בית קבורתא דמשה ובעון. מוסבת שם שבתחילה נקרא ע"ש אמון ומואב, וא"כ ע"ש סיחון ולבסוף ע"ש ישראל.

חסלת פרשה מטות.

מסעי

ובאלהיהם עשה שפטים כלומר בשיפטיהם, כי אלהיהם הוא לשון שופט. ממחרת הפסח יצאו פרש"י בבקר בא, דהוא יום ט"ו בניסן, שבליל ט"ו אכלו את הפסח ולבקר יצאו, ותימא והכתיב ויאכלו מעבור[1]) הארץ ממחרת הפסח ואמ' בקידושין בפ"ק קמא

ואת עטרות ושמה לא תרגם מאומה רק מעתיק ג"כ דיבון ועטרות ועי' היטב בב"י סי' רפ"ה בשם קנה חכמה.

[1]) ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה, הרד"ק כתב לכך נכתב „מעבור" לרמז שאכלו מתבואת שנה העבר, ובזה יש להוכיח כשיטות ר"ת בקדושין (דף ל"ז) דהוכיח שם הגמרא דמושב לאחר ירושה וישיבה משמע מדכתיב כאן ממחרת הפסח מעיקרא ולא אכל אלא דהקרב עומר והדר אכיל, ומקשי תוס' והא ממחרת הפסח ממחרת שחיטת הפסח היו ט"ו בניסן אלמא אכלו והדר איקרב עומר, ותירץ ר"ת דפי' הקרא כך ויאכלו מעבור הארץ כלומר מישן ממחרת הפסח שהרי הוצרכו לאכול מצה וקלוי דהיינו קלה בעצם היום הזה שהוא ט"ו ניסן ולדברי הרד"ק מדיקדק הפסוק דמתחלה נאמר מעבור הארץ דהיינו מתבואה ישנה קודם שהקריבו העומר.

לא תקח שוחד כי השוחד יעור עיני חכמים וכו' הסמ"ע בשם המרדכי פי' יעור עיני חכמים קאי אבעלי דינין כשהבעל דין רואה שהדיין לוקח שוחד יסתתמו טענותיו באמרו לנפשו בוודאי ילמד הדיין בזכות שכנגדו, וקשה מנין למרדכי דילמא כפשוטו יעור עיני חכמים היינו הדיינים שלוקחים שוחד כפרש"י

שזה היה בי"ו בניסן לאחר הקרבת העומר, וי"ל דאין למידין דברי תורה מדברי קבלה, ורבינו סעדי' פי' ויסע מרעמסס, וממחרת הפסח דהיינו י"ו בניסן יצאו ביד רמה לעיני כל מצרים, ויום י"ז נקרא מחרת הפסח כלומר מחרת יום ט"ו שבלילו היה אכילת הפסח, וא"ע פירש מחרת הפסח דהכא יום ט"ו שהוא מחרת שחיטת הפסח וביהושע ויאכל מעבור הארץ ממחרת הפסח הוי ביום ו' דבלישנא דרבנן כל ימי פסח קרי פסח, ויום ראשון הרי פסח, לשני מחרת הפסח. ויחנו באלוש ושם ירד להם המן בזכות שרה, שנאמר לושי ועשי עגות, ושרה זו יסכה. יסכה בגימ' המ"ן. מנגב לקדש ברנע, תימא שסיום אותו להתחים לא"י משמו שהוא בא"י, והלא מקדש ברנע שלח משה מרגלים, כדאמ' כלב בן ארבעים שנה אנכי בשולח אותי משה מקדש ברנע, ומשה לא עבר את הירדן, וכתיב מן העם ההוא הים הגדול תתאו הור ההר אלא תרו הור ההר הוו, ואותו שבעבר הירדן הוא טורי אמנום כדאיתא בפר' גיטין, בכולן כתיב בהו נשיא, ש' מיהודה ושמעון ובנימין, וי"ל כלב משבט יהודא כבר היה נשיא בשילוח מרגלים ועדיין היה בצדקו ובנשיאותו, ולא הוצרך להזכירו נשיא, ושמעון לפי שחלקו בארץ היה בתוך חלק בני יהודה כמו שנאמר וינח לו בני שמעון נחלתם וכו', לכך לומר בו נשיא, ד"א ממעשה זמרי לא זכה שבט לא למלך ולא לנשיא, בנימין לא זכה לקרוא בה נשיא לפי שהיו עתידין לחטוא בפילגש בגבעה, ד"א אלדד היה חבירו של מדד

אפילו לזכות את הזכאי אי אפשר שלא יטה ויקרב דעתו אצל מי שנותן לו, ונראה ליתן טעם דאיתא בגמרא דסנהדרין מפני מה לא נתגלו טעמי המצות דשני המצות נתגלו טעמן ונכשל בהן גדול הדור ע"ש ולפי זה קשה היאך אמר הכתוב טעם דלא תקח שוחד כי השוחד יעור עיני חכמים. דילמא יכשל בהן נמי הדיין שיאמר אקח שוחד ולא אטה הדין לכך פירש המרדכי דעיני חכמים קאי אבעלי דינין והיינו שיסתתמו טענותיו וסוף לא יכשל הדיין לומר אקח שוחד ולא יסתתם הבעל דין דלאו בדידיה תליא מלתא אף שהוא לא יטה הדין מ"מ יסתתמו טענותיו של בעל דין.

רוצחים דכתיב דרך ירצחו שכ׳, א״כ דבא״י תלת ובעבר הירדן, וי״ל דבגלעד שכיחי טפי דקרי ליה עזובה מדם. עד מות הכהן הגדול, שלא יאמרו כשהרוצח יצא חוץ לעיר מקלטי, ראיתם בזה שהרג את הנפש, ואין הכהן עושה בו נקמה והדבר מוטל עליו, דכתיב ובאת אל הכהן כו׳, אבל כהן הקם אחריו אין מוטל עליו לדון בקודמים שלא היו בימיו.

חסלת פרשה מסעי.

בשם היכול כל דבר, סיימתי ספר במדבר,

ובשם עוקר הרים, אתחיל ספר ואלה הדברים.

דברים

ואלה כמנין אל״ה מסכתות שיש להם גמרא, מכאן שסדר לפניהם גם התלמוד, שנאמר הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות. ל״ו מסכתות, ל״ו כריתות, ל״ו טפחים בלחות, ל״ו תפילות ביום, בשחרית, ומנחה ג׳ וערבית אין לה קבע, ל״ו צדיקים בדור, ד״א ס״ת של התחלת ה׳ חומשי תורה כגון בראשית ואלה ויקרא, וידבר אלה בגימ׳ תורה אלה הדברים פרש״י מכאן מזכיר כל המקומות שהכעיסו למקום ולכבודו של ישראל הזכירו ברמז, וכן משמ׳ התרגום, ותימא וכי מפני כבודן לא רצה לגלות והלא בסמוך פי׳ כל מה שעשו. ותרגנו באהליאב ותמרו את פי ה׳, עשיתם עגל מסכה, ורבינו בכור שור פי׳ שסידר להם התורה סמוך למיתתו כדי שלא ישתכח המצות, ואמ׳ הכי אלה הדברים שאמר להם בערבה הירדן בערבה, בערבות מואב אמר משה להם. מול סוף, כלומר לאחר שגזר להם הקב״ה ים סוף מול לשון גזירה. בין פארן ובין תופל, פארן הוא סיני, כי מדבר פארן ומדבר סני הכל אחד, תופל הוא מירה ע״ש שהמים היו מרים ולא יוכלו לשתותם

בלא תיקון כמו היא כל תפל בלי טלח. ולבן וחצירות כמו שדה הצירות ושדי איקרי לבן, א"נ על שם שנתגרה שם מרים קרי להצירות לבן. ודי זהב אהל מועד, לפי שהרבה ממלאכתו נעשה מזהב, ודי על שם והמלאכה היתה דיים למנה כל המקומות, שנתנה שם תורה ומצות, ורבותינו אמרו כל התורה נתנה בסני ונשנית באהל מועד ונשתלשלה בערבות מואב. אל כל ישראל שקולו של משה נשמע בכל המחנה, ודי זהב ויתרתם זהב בעגל ויתרתם זהב בכפורת יבא זה ויכפר על זה. אחד עשר יום מחורב הלכו אות' בג' ימים ד"א אם היינו הולכים דרך הר שעיר שהוא דרך הישר לא היה כ"א דרך יום אבל איחרנו וסבבנו את הר שעיר ימים רבים. ויהי בארבעים שנה פרש"י שאין מוכיחין לאדם אלא סמוך למיתה שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, תימא והכתיב הוכח תוכה את עמיתך כו' אפילו ק' פעמים ואפילו עד כדי הכאה, וי"ל היינו בשעת כדי שיחדל מעשות החטא אבל אין להוכיחו תמיד על שעבר הוהר כך וזכור מה שעשית. אלה הדברים דבר משה הואיל[1]) משה באר מכאן רמז שנים מקרא ואחד תרגום, רי"ה. בי"א חדש באחד לחדש הרי ל"ז קודם מיתתו כ"ז באדר מת. הואיל משה לשון אלה ושבועה שנאמרה שם קללות שבמשנה תורה. בערבה בהר ובשפילה ובנגב, בפ' מרובה מכאן שאין לך אחד מישראל שאין לו בהר ובשפילה וכו' א"כ למה התרעם זבולן, וביש ספרים גרסינן אין לך כל שבט ושבט אחד בשבט או שנים אבל בזבולן היה כל השבט ולכך התרעם, ותימא למ' התרעם על ההרים אדרבא זה היה שבח שיכול לזורעה מד' רוחות ומעלה, ושמא י"ל שארצו היתה אצל ימים והמים אוכלים בקרקעו ונתמעטה נחלתו. ראה נתתי לפניכם את הארץ מלמד שהפיל הקב"ה שריהם של ז' אומות וכפתן לפני משה ואמר להן ראה אין בהם כח. באו ורשו אין אתם צריכין לכלי זיין. הבו לכם פרש"י ז אחד מז' דברים

---

[1]) לשון רש"י מרבותינו בשבעים לשון פירשה להם, פירוש הכוה"ק אין כוונתם על לשונות שאר העמים רק בשבעים כוונת ע"ש, וקשה לי מש"ש, ועי' במס' שקלים פ"ה מ"א ובירושלמי.

שאמר יתרו ולא מצא אלא ג', ותימא והלא לא אמר כי אם ה' ואתה תחזה כו' וי"ל שאילו ג' מצטרפים עמהם חכמים ונבונים וידועים. ואקח מכם מן המס ולא שבכם, ותורת כהנים דריש ורדפו מכם מן החלשים שבכם. בן איש לי ויתומים מעמידין אפוטרופס. בן איש ובין אחיו אפילו תנור וכיריים. ובצורות בשמים דבר הבאי, תימא אמאי לא קחשיב בפרק ב' דתמיד עם שאר הבאי[1]? בני ענקים ש"או ענק ע"ג ענק פי' אם אחד היה גדול עדיין חבירו ממנו גדול. בגללכם לאמר לפי שהיתה מקטני אמנה וגרמתם לי כעס מאת הקב"ה כשאמרתי המן הסלע הזה נוציא לכם מים, והיה לי לפרש הקב"ה מוציא לכם מים. כאשר העשינה הדבורים שעוקצין ואין ממיתין שנאמר ויכום ויכתום אבל לא הרגום שהרי לא מנה הנופלים, ד"א הדבורים כשאחת יוצא כולם יוצאין. לא חסרת דבר לא כשאר אושפיזכי שבפעם ראשון נותן מיני הרבה ומיום ליום נתמעט אלא תמיד לא חסרת כלום, ד"א לא הוצרכת להוציא כלום לא במאכל ולא בבגדים. מאילת ומעציון גבר תימא והא בדברי הימים כתיב אז הלך שלמה לעציון גבר ואת אילת אשר על שפת הים בעבר הירדן בארץ אדום, וי"ל שהיתה מאחת כשימלוך אדום ולא היית' שלו עד לאחר זמן נתנה לו. ויהי כאשר תמו כו' וידבר ה' פרש"י אבל השילוח מרגלים ועד כאן לא נאמר וידבר כו' תימא אדרבא ויאמר הוא עדיף דאמירה הוא לשון נחת, ועוד תימא והא כמה פסוקים לעיל אמר וידבר, וי"ל דלא נתייחד בלשון דבור אלי, וי"מ שלא היה הדבור אל משה פא"פ אלא בחזיון לילה. אל תצר מואב כו' כדי שלא ידאגו ישראל ויאמרו מדוע לא הוריש הקב"ה אומות הללו בפנינו, לכך נאמר מפני כבוד אביהם. והעי' היושבים בחצרים הוא מפרש היכן ארץ החוי, לפי שהוי

---

[1]) ותימה לי על המחבר שלא עין שם שחשיב שם זאת עם שאר הבאי, ובמהכ"ת לא עין גם ברש"י בחומש שפירש בהדיא דברו הכתובים לשון הבאי, אבל קשה לי שלא חשיב שם דברה תורה לשון הבאי רק זאת, ובאמת מצינו עוד, ואולי הוא חשיב רק לדוגמא, וכן בנביאים.

סבורים שהוא הר שעיר. עוים הם חוים ע' וח' אותי' הגרון מתחלפין. בחצרים שהם גבורים ואינן חוששין לערי מבצר. כאשר עשו לי בני עשו ופרש"י לא לעני' לעבור בארצם אלא לעניי' מכר אוכל למים א"כ משמע שבני מואב נתנו להם מים, תימא והכתיב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' כו' ע"ד אשר לא קדמו אתכם בלחם וכו', ואמ' עמוני ולא עמונית כו' למי הוא הדרך להקדים אנשים ולא נשים אלמא דלא קדמו מואבי, ע"ד אשר זכר עליך וכמו שאינו אומרים איש דרכו לקדם ולא אשה הכא נמי אין דרך אשה למכיר. ברכך לך דרך בגימ' א' אמה על י"ו אמה. אוכל תשבירני וכו' תימא והא היה להם המן והבאר ופרש"י למדנו דרך ארץ כו' ולפי הפשט שהמן לא ירד במקום יישוב שזה לא יהיה נס, תדע מדכתיב את המן אכלו עד בואם אל ארץ נושבת. הנה ערשו[1]) ערש ברזל, חוק כברזל. מבצר היה לו ברכת בני עמון שהיה מוקף חומה חזקה כברזל. אמות ארכה כ"ו של החומה. ערש לשון עיר מבצר כדכתיב בפאת מיטה ובדמשק ערש, ובלשון תלמוד מערב לה לכולה מחוזא ערסיית' ובן מערסה לערסה בפרק קמא דגטין. עשתרות קרנים לשון עשתרות צאנך קרנים בין הרים גדולים מקום מרעה בקיץ שאין חמה זורחת שם ובקיץ מכניסין את המקנה מפני החמה, ועל שם גובה ההרים קרוי מחניים.

חסלת פרשה דברים.

ואתחנן

ואתחנן בגימ' תפילה[2]), ד"א בגימ' ישרה מכאן שצריך אדם לכוין רגליו בשעת תפילה, ואותיות שירה שצריך להתפלל בנעימה

---

[1]) כל זה מבואר בס' פענח רזא, ודע שראיתי בכל הפענח רזא, שמביא ברוב מקומות דברי המחבר, ובאיזה מקומות בשם מהר"ר יעקב שהם, ובלתי ספק שהוא המחבר, ובפרשה נח כתב דהוא ר"י בעל התוספות.

[2]) א"ת ונלית זה כדברי הספרי שזה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפילה, ועי' בדעת זקנים שמנה רק שמנה.

זהו שאמר הכתוב כבד את ה' מהוניך, שחננך הבו״א דהיינו קול. את הקולות אמר לפני הקב״ה והלא כשאמרת לאברהם להקריב את בנו התרת את הנדר אף אתה עשה כן מיד אמר לו הקב״ה אל תוסף דבר אלי כו' כהדר בגימ' יצחק, ד״א אתה התרת לי נדר כשנשבעתי ליתרו דכתיב ויואל משה לשבת כו' ואמרת לך הוציא את עמי כו' גם אתה התר נדר, ד״א אתה החילות להראות מלחמות סיחון ועוג, גם ארעה מלחמת ל״א מלכים. אעברה נא הירדן רחבו נ' אמה אעברה אמה אחת לעבר הירדן, ד״א אעברה נא ואראה איני מבקש רק להראות, כי אני לוי ואין לי חלק בארץ, אמר לו הקב״ה רב לך אם אתה תאב לראות שא נא עיניך וראה, מלמד אתכם לעשות אתכם בגימ' הלכות. לעשות בגימ' משניות. לא תוסיפו ולא תגרעו[1]) שכל המוסיף גורע, כמו ה' גדילים, ה' פרשיות בתפלין ד' מינים בלולב. אנכי ט' תיבות בפ' וכן בויקרא וכן בזאת הברכה לעולה ולמנחה, מי שעוסק בתורה לעולה ולמנחה אינו צריך לשום קרבן, י' דברות מתחילין בא' ומסיים בב' הרי א״ך הוא שמו של הקב״ה ועולה אהיה, כאשר צוך במרה על השבת, ותימא דאמ' בפרק כל כתבי אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה והוא שנצטוה במרה שהיה שבת אחר קודם, וי״ל ראשונה לשון אחר, ובדברות ראשונות זכר לכך מדליקין ב' נרות כנגד זכור ושמור ע' בדברות דיתרו. לחות בא״ת ב״ש כסא שנחצבו מכסא הכבוד. ואת תדבר בגימ' שמנה דברות אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעו. ואתה פה עמוד עמדי במגילה דקריאת התורה מעומד ובפרק בתרא דע״ז לעמוד לשרת אין שירות אלא מעומד,

---

[1]) בפי' כתיב ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה', לפי דרכי הלשון צריך להיות „מלשמור" מאי לשמור, וי״ל שהכוונה לפי מה שהמתקנים אומרים שרב לנו לשמור את מצות ה' (דהיינו תרי״ג) אם מעט מהמה ודאי אנו היינו מקיימים, לכן אמר הכתוב לא תגרעו ממנו לשמור, ר״ל אפילו לשמור את המעט אין אנו רשאים לגרעו, שמעתי מפי הגאון ר' שמעון הורוויץ אב״ד דק״ק (והוא ממשפחתנו).

ובפלונתא אי עמידה מן הצד הוי עמידה¹) אי לא, וטוב ליזהר מלסמוך בקריאת התורה ובתפלה דהא שירות בזמן הזה, וכן בתפלה כתיב ויעמוד פנחס ויפלל, ובירושלמי מה נתינות בעומר דכתיב ויעמדו כל העם אף קריאתה מעומד. ארץ זבת חלב ודבש וסמיך לי' שמע שנשתהו בא"י כמנין שמ"ע דהיינו ת"י. שמע ישראל מתחיל בש' ומסיים בד' מכאן שטוב לקרותו מן המזיקין. ה' אלהינו ה' אחד אי אמר ה' אחד היו האומות אומרים על תרפות שלהם כשהוא אמר אלהינו נודע שעל אלהינו אלהי ישראל הוא מדבר שהיה עמהם ואי אמר ה' אלהינו אחד אלהינו אחד מן האלהות, לכך כפל האותות ותשובות למינים האומר ג' חלקים תשובה בצדה. ואהבת את ד' אלהיך בקריאת שמע רמ"ח תיבות ורמ"ח אברים באדם, ולכך יזהר שלא יחסר, ואהבת וכן נאמר את ה' אלהיך תירא אהבה עם יראה. ובשמו תשבע פרש"י אם יש בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע כו', תימא אדרבה יותר ירא מלישבע ואפילו באמת, שהרי ס' עיירות נחרבו על שבועת אמת²), וי"ל ואותו תעבוד ובשמו תשבע, תהיה משבע לעבוד אותו ולקיים מדות הללו³), ד"א שלא תשא בשם אלהים אחרים, לא תשא את ה' כלומר לעשות מצוה לנסות את ה' אם יתן לו שכרו על מנת לקבל פרס, אלא קיים מצות הבורא ית' מאהבה. לא תכרות להם ברית ואם תאמר והא כרת שלמה ברית עם חירם, י"ל גר תושב היה, ד"א לא נאסר אלא עם ז' עממים. ומשלם לשונאיו אל פניו, מזה מתורץ מה שמקשין, אע"פ שד' מיתות בטלו, דין ד'

---

¹) ועי' בש"ם ובס' תומים ה' עדות אם שמכיר הוא חשוב כעמידה.

²) כמדומה לי שהוא ירושלמי בשבועות, והרא"ש מביא.

³) כוונתו יש לי להמתיק, להורות על גודל וחוזק הדבקות, שתהי' הנפש קשורה כ"כ בו ית' כאלו נשבעת לו שלא תפרוש לעולם מלעיין ומלהרהר בגודל אלהותו (איהן צוגעשוואָרען זיין) כשני רעים האהובים אחד זה לזה ונשבעו יחד שלא תופר ברית אהבתם לעולם, וכעין זה איתא (במדרשב"י ס"פ מקץ ר"ד) מאי ובשמו תשבע למהוי מתדבק ברזא דמהימנותא.

מיתות לא בטלו, שמי שחייב סקילה כו', ופריכינן והא כמה משומרים עובדים ע"ז, ומחללין שבתות, ומתים על מטותיהן, וי"מ דלא התרו בהן, וי"מ שזכות יש מצוה שעשו תולה להם שמשתלמין בעולם הזה. לאלף דור לאו דוקא דהא במקום אחר כתיב לאלפים שכ"ז שהדורות שומרי מצותיו זה אחר זה כ"ש שהוא מוסיף להם אהבתו.

חסלת פרשה ואתחנן.

ע ק ב

עקב, „קול „באשה „ערוה, עקב תיבות בעשרת הדברות, עקב זהו שאמר הכתוב עון עקבי יסובני. ברוך תהיה מכל העמים מכאן גוי שבירך את ישראל צריך לענות אחריו אמן. ממך כל חלי בגימ' צ"ח קללות שבמשנה תורה. ואכלת את כל העמים פי' לשון כלוי. והסיר ה' ממך כל חולי במדרש כל חולי זו צינה, תימא דאמר הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנאמר צנים פחים בדרך עקש כו' וי"ל הקב"ה יתן לו דירה ומלבושים שיכול לשמור עצמו מן הצינה. עד אבוד הנשארים ז' עממין. כי חרם הוא וסמיך ליה כל המצוה העובר על החרם כאילו עובר על כל המצות והוא כמנין רמ"ח אברים שבאדם, ורמ"ח מצות עשה בתורה, והנזהר ברוגז רחם תזכור. וזכרת את כל הדרך שפירנסך ולא הוצרכת לכלום. ויענך ענה בדרך כחי. וירעיבך במן שלא נתן לך אלא דבר יום ביומו שאינו דומה מי שיש פת בסלו למי שאין לו. כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' וכו' כלומר אל תבטח על לחם ומזון כ"א על התורה ועל המצות והם יתנו לך חיים בזה ולבא. ויענך וירעיבך ויאכילך את המן מכאן סמכה אסתר לעשות ג' ימים תענית, וביום ג' נמסר המן בידה. יחיה האדם שמלתך מכאן שהצדיקים עומדים בלבושיהן, ד"א לא בלתה היה ספק להחליפ' בחרשים עד שלא בלו. ואכלת ושבעת וברכת, בירושלמי דברכות אע"ג דשיכור אסור להתפלל דכתיב בצר אל יורה מ"מ

חייב בברכת המזון. נחש שרף עקרב וצימאון אשר אין מים, מה ענין מים אצל נחש, וי"ל מי שנשכו נחש הקודם למים ניצול אם האדם קודם הנחש מת וזה היה הנס שאפילו היה אחד נשוך מנחש מיד היה מוצא מים. וברכת את ריבוי לרבות בעל הבית מכאן נהגו לברכו[1]. סרו מהר בסיני אמרו נעשה ונשמע ועכשיו סרו. עם קשה עורף הוא מלכוף צוארם לקבל עליהם עול אלא זוקפים ראשיהם כאילו צוארם קשה בלא פרקים. כי יגורתי מפני האף והחמה במדרש אמר שמשה הרג חמה והיינו דכתיב חמה אין לי, ותימא דאמר בפ' במה בהמה דאותן ו' אנשים שראה יחזקאל שבאו להשחית אף וקצף וחימה וכו' וכה"ג גבי רהב שר של ים בפ"ק רב"ב בעץ ב' והרגו שנאמר בכחו רגע ובתבונתו מחץ רהב, וכפרק המוכר את הספינה שר של ים רהב שמו, ואילמלא מים מכסין אותו אין כל בריה יכולה לעמור מפני ריחו, ובפרק הניזקין משמע שלמה דבימי היה קיים, וי"ל שלא נהג לגמרי אלא תשש כחו. ומשנאתי פי' או משנאת כמו חלץ ועשה בה מאמר. פסל לך אתה שלא יתרעמו עליך לאמר הפסדת דבר גדול. ואשים בארון באותו ארון של עץ נתן הלחות ושברי הלחות עד שעשה בצלאל את הארון של זהב, ואותו של עץ היה יוצא עמהם למלחמה ועל אותו של זהב שיצא עמהם בימי עלי נענשו עליו, ועל אותו אמר כל זמן שארון ושכינה שלא במקומו אסורין בתשמיש המטה, ואשר היה עמהן בימי יהושע זה היה עושה על פי הדיבור, והא דכתב גבי אוריה שהיה ארון שלא במקומו ארון של עץ היה ואוריה מהמיר על עצמו היה וכל ישראל היו מותרין בתשמיש, והא אמר הארון וכל ישראל חונים בסוכות ואני אלך לשכב עם אשתי, והא דאמי' בפרק קמא דב"ב מלמד שהלחות ושברי הלחות מונחין בארון ואמרי' התם שזה היה ארון של בצלאל, זה היה בבית עולמים, ובירושלמי איכא פלוגתא איכא מר"א ארון אחד היה

---

[1]) ורלוי כלן לעורר ונדוע לה הדפיסן בברכת המזון בסדר הברכה המיוחדת שכתב בש"ע א"ח שהאורח מברך את בה"ב ע"ש.

ואיכא מ״ד ב׳ ארונות היו. פסל לך ואח״כ תעשה ארון, ומשה לא עשה כן אלא עשה ארון תחילה ואח״כ פסל, תימא דאמ׳ כפי׳ ר׳ עקיבא ג׳ דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב״ה על ידו פירש מן האשה ושיבר הלחות והוסיף יום אחד כו׳ אמאי אינו מונה גם את זה שעשה ארון ואח״כ פסל להותי[1]. ושמת בארון שלא יהא מצויות בידך לשברם כשבבר. שם מת אהרן כלומר זה היה בסוף מ׳ ולא מת בעון הרגל שהיה בתחילת מ׳ וב״י נסעו מבארות בני יעקן, ושם מת אהרן והאלה מסעי כתיב ויסעו ממוסרה ויחנו בבני יעקן ואמ׳ כי בהר ההר מת אהרן. ה׳ מסעות אחר בני יעקן ואמרו רבותינו שחזרו לאחורין ח׳ מסעות, ובמוסרה נתנבאו על אהרן כאילו מת שם, ולפי הפשט יש לומר שמוסרה אינו מוסרות. ובארות בני יעקן אינו בני יעקן ובין בארות ומוסרה שם מת אהרן. הבדל ה׳ את שבט לוי לפי שלא טעו בעגל ובחר בשבט אחר כדי שיהו רגילין בעבודה שכל אחד ילמוד את בנו, אבל הבכורות לפעמים שאין אביו בכור ואין המרגילה בעבודה ולכך לא יהיה לך חלק ונחלה שלא יטרידנו דבר מעבודת המקדש לא חריש וקציר אלא יתפרנס ממתנותיו וגם צוה לתת להם ערים לשבת, ואנכי עמדתי בהר כי׳ לקבל לוחות אחרונות. וירד בי׳ בתשרי ובו ביום אמר סלחתי כדבריך והיקבע למחילה ולסליחה ואותו יום היה יום ב׳ כי פסח מצרים מקחו בעשור והיה בשבת ולכך נקרא שבת הגדול[2]) מפני הנס שלקחו תועבותיהם לעיניהם לשחוט ושחיטת הפסח ביום ד׳ ופסח ביום ה׳ וכן י״ז בתמוז ביום ה׳ ובו ביום באו הלחות הראשונות ונשתברו ור״ה היה ביום השבת ויוהכ״פ ביום ב׳ ובו ביום באו הלחות אחרונות ולכך קבעו קריאת התורה ביום ב׳ וביום ה׳ ואז לא יהיו ג׳ ימים בלא תורה וכן אז בה׳ קובעים לפי שבאין לשמוע קריאת

---

[1]) עי׳ באדר״נ פ״ב דחשיב שם עוד א׳, ומי שעין שפיר בפשטי הכתובים, אינו מוכרח כ״כ לומר שעשה ארון ואח״כ פסל לוחות. הטענה הזה מביא בשם מהר״ר משה קוסיא הנ״ל, ודע שכמה דברים מבואר בהמחבר והטענה הזה מביא בשם אחר ולא משם ר״י.

[1]) ועי׳ בס׳ המנהיג.

התורה וסימן בצדק תשפוט עמיתך, כי צדק משתמש ביום ה׳ ובתחלת ליל ב׳ כדאמר במס׳ שבת בצנש חלם, ראשי למלות חלם בצנש ראשי ימים. מה[1]) ה׳ כו׳ אמרו רבותינו אל תקרי מה אלא מאה בא״ת ב״ש י״ך לכן ק׳ אותיות בפסוק רמז לק׳ ברכות בכל יום. מה ה׳ אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה, בעיני משה לא היה חשוב לדבר, ד״א רישי דקרא קאי אסוף מליצה הפסוק שני דאמר אשר אנכי מצוך היום לטוב לך, כלומר מה שהוא שואל מעמך כי אם ליראה לטוב לך ולהנאתך שתקבל שכר. את ה׳ אלהיך תירא שלא לעבור על מצות עשה ולא תעשה. ואותו תעבוד זה מצות עשה, ובו תדבק ולא באחר, ובשמו תשבע תהיה מושבע על התורה והמצות. הוא תהלתך שהוא אלהיך לפי שאין ערכו ואין זולתו, והוא אלהיך דיין שלך נוקם נקמתך. ככבי השמים לאו דוקא אלא דברה בלשון הבאי. ומהרריה תחצוב נחושת בלא טורח גדול לצרפו כמו בשאר ארצות. ארץ הרים ובקעות כמה טעמים בפירות שטעם פרי בקעה אינו כטעם הרים. ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך, זמן קציר ואסיפה בלא מטר, בברכות פריך כמו ואספת אתה בעצמך וכתב ועמדו זרים ורעו צאנכם, ומתרץ כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וכאן בזמן וכו׳ תימא דכאן משמע בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום והא קאי ארישא דפרשה והיה אם שמוע תשמעו כו׳ שמור השמרון בפ׳ באזהרה לעניים לעשירים ולגדולים ולשפלים.

חסלת פרשה עקב.

ר א ה

ראה היום ברכה, וקללה ולימות המשיח כולן ברכה וזהו שאמר הכתוב והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב

---

[1]) וז״ל בסמ״ג ובתקון רבינו יעקב כתוב שואל מלא ויש באותו המקרא מאה אותיות, וזה כדברי המחבר, ואולי הוא המחבר, סמ״ג ה׳ תפילה.

בשר. את הברכה אשר תשמעו ס״ת תורה. אשר אתם חיים כו׳ כו׳ בין בארץ בין בחוצה לארץ. איש כל הישר בעיניו שאין אתם צריכים להפריש תרומות ומעשרות ולא לעלות לרגל ולא להביא אלא למשכן שאצליכם. באחד שבטיך פרש״י בחלקו של בנימן, ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם, וי״ל שדוד גבה הזהב מן השבטים כשקנה הגורן מארונה ותימא למ״ד לא נתחלקה ירושלים לשבטים, וי״מ על שילה שהייתה בחלקו של יוסף, אבל קשה למ״ד בחלק אין חולקין עיר אחת לב׳ שבטים קשה הך ברייתא דתניא מה היה בחלקו של יהודה הר הבית כו׳ מה היה בחלקו של בנימין כו׳ אלמא דחלקו עיר אחת לב׳ שבטים, כ״מ אשר תראה פירוש אשר תחפוץ, וכן לעות דין בריבו ה׳ לא ראה. על הארץ תשפכנו כמים לפי שהוקשו לצבי ואיל שדמו טעון כסוי הוצרך לפרש על הארץ תשפכנו כמים לפי שהוקשו לצבי ואיל שדמו טעון כסוי הוצרך לפרש על הארץ תשפכנו כמים. השמר לך פן הרי ב׳ לאוין. פן תעזוב את הלוי שחביב להקב״ה שהוא משמש לפניו. כל ימיך על אדמתיך אבל בגולה שוין שאין לישראל נחלה כמו ללוי. כאשר צויתיך, בגימ׳ רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה. לא תאבה ולא תשמע אליו, וא״ת מאחר שסופו להתקלקל למה עשאו הקב״ה מתחילה נביאי לכך נאמר כי מנסה ה׳ אלהיכם אתכם. כי יסיתך אחיך בן אמך[1]) ואוהבים זה את זה יותר מאחיו בן אחי אביו, לפי ששניהם היו בבטן אחד וינקו משדה אחד, אבל אחים בני אב אחד שונאים זה את זה על דבר הירושה. בסתר לאמר לא תחמול ולא תכסה עליו שלא תאמר איך אגלה שזה אמר לי בסתר ובוטח בו שלא אגלנו והוא אוהבי, יש לך לאהוב את בוראך יותר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם שלא יאמרו בעבור ממונם

---

[1]) קשה היאך יהיה מועיל עדים שמעידים על המסית הא הו״ל נמצא אחד מהם קרוב או פסול, דהא גם הניסת מצטרף דהא אמר לשנים הן הן עדין והא״כ נצטרף קרוב עמהם דהוה אחיו בן אמו? ועי׳ בש״ת שו״ת סי׳ כ״ו מ״ר.

הרגתם. כליל לה' אלהיך להודיע ממה שעשו עשו לשם שמים. ונתן לך רחמים לפי שלא רחמת על מכעיסיו. בנים אתם לה' אלהיכם, ואם מת אביכם אין לכם להגדם כי אינכם יתומים כי אביכם שבשמים חי וקים ית' שמו. לא תאכלו[1]) כל תועבה, כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל, תימא היאך אוכלין תרנגולים ובהמות המסורסים, וי"ל מדאיצטרך גבי סירום קרא למיסר לגבוה מכלל דלהדיוט ש"ד. ואת החזיר בגימ' שעי"ר ואדו"ם ואותיות אוחז' תורה כלומר אוחזי תורה יחרבו עשו. ובנבלתם לא תגעו

---

[1]) שאלה.

באיסורי הנאה דנפקא לן מלא יאכל ולא תאכל בכמה שעוריה, אי תליא בהנאת פרוטה, או כיון דאפיק בלשון אכילה שיעורו בכזית.

תשובה:

שאלה זו כבר נשאל להגאון ר' ע"א, ומקומה בתשובות הרמה סי' ק"ל, ותשובתו דשיעורו בפרוטה וראיה מסוגיא דב"ק (ד' מ"א) א"כ נכתוב רחמנא לא יהנה וכו' ואי נימא דשיעורן בכזית דלמא ומש"ה אפיק בלשון אכילה, להורות דשיעורו בכזית אע"כ דבכל ענין שיעורו בפרוטה, וראיתו נפלאה, ולפי דעתי יש קצת לדחות הא אמר הגמרא שם אי נמי לא יאכל, ואפשר לומר ומש"ה אמר הגמרא אי נמי לא יאכל, שהגמרא עצמה היה ספק באיסורי הנאה דנפקא לן מלא יאכל בכמה שעוריה, לכן אמר באת"ל, אם נפשך לומר שעוריה בכזית ולא מצי לכתוב לא יהנה א"כ נכתוב רחמנא לא יאכל את בשרו למה לי, ולפי דעתי נראה לי לכאורה ראיה, ממה דתנן בתרומות פ"ו משנה א', האוכל תרומה שוגג, משלם קרן וחומש, אחד האוכל אחד השותה וכו' ע"ש ופירש הרמב"ם ז"ל ואמר השם יתעלה ולא יחללו את קדשי בני ישראל ואמרו (נדה ל"ב) להביא הסך והשותה, שהעיקר אצלינו שתייה בכלל אכילה מן הכתוב שאמר בבקר ובצאן וביין בשכר ואמר ואכלת ע"כ, והרמב"ם רפ"י מה' תרומות ששיעורו בכזית והוא מהתוספתא, א"כ כמו הכא שיעורו בכזית, וי"ל מטעם דאפיק שתיה בלשון אכילה ומש"ה שיעורו בכזית, א"כ בכל איסורי הנאה דנפקא לן מלא יאכל שיעורו בכזית, אבל יש לדחות, שהתם שאני

פי' כדי לאוכלו כמו וככל קדש לא תגע אזהרה לאוכל ואפקיה רחמנא בלשון נגיעה דאי לוקה על הנגיעה מאי איצטרך לאסור, האומות נמשלו לבהמות בכמה מקומות. בהמות בנימ' אומות, ואמאי לא הוכיר שם דגים, עי' בפרק שמיני אמאי חכמים שכל

דלא נפקא לן שתייה מאכילה, כמו הנאה, רק ילפינן ששתיה כמו אכילה, לכן שפיר שיעורו בכזית כמו אכילה, שלכל דבר דמי לאכילה, ושמעתי מפי זקני הגאון בעל שי למורא, זה הטעם שנים שקשה, דתנן בהזהב (ד' נ"ה) חומש פרוטות הן, ליתני שש פרוטות הן, הנאה דנפקא לן מלא יאכל שיעורו בפרסה לדעת הגרע"א, ועי' היטב בתוס' גטין ד"ה פחות, ד' י"ב ע"ב, ולכאורה קושיא יפה היא, אבל לדעתי יש לתרץ שפרוטה זו היא בכלל הנהנה בשוה פרוטה מן המקדש שהשיב שם, ומה לי אם נהנה מן המקדש מנהנה מן האיסור שאיסור הוא כמו הקדש שהתורה אסרה עליו כהקדש, אבל קשה לי מהא דתנן בסנהדרין ד' פ"ה ע"ב במשנה הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו ר"י אומר עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו שנאמר והתעמר בו ומכרו, והגמ' פריך ותנא קמא לא בעי עימור, אר"א בריה דרבא עימור פחות משוה פרוטה איכא בינייהו ע"כ, ופירש הרמב"ם שר"י אומר עד שישתמש בו שוה פרוטה וחכמים אומרים כיון שנשתמש בו אפילו פחות משוה פרוטה, א"כ לתני לר"י פרוטה זו, ואין לומר שבפלוגתא לא קמיירי, הא תני התם אשה מתקדשת בשוה פרוטה לב"ה, וב"ש פליג, ואפשר משום שלעולם הלכה כב"ה, והכא פליג חכמים והלכה כחכמים מש"ה לא תני, אך זה קשה לי מאי לא אמרה הגמרא התם לימא מתניתין דלא כר"י כמו בכ"מ, וי"ל. ועי' היטב במ"ל ה' מעילה פ"א ה"א משמע מדבריו שפשיטא לו שהנאה שמפיק מלשון אכילה שיעורו בכזית.

שאלה.

השולח לרעהו תרנגולתא פטימתא ואכלה, ושוב נמצאת טריפה ויגיד עליו רעו כי טריפה הביא אליו, אם יצא י"ח מנות או לא.

תשובה:

שאלה זו כבר נשאל להרב יד אהרן, והב"י הביא בסימ' תרל"ה ס"ק ו', ותשובתו הרמה בזה הלשון, ויש לעמוד במחלקות

בהמה וחיה טהורה יש לחם קרנים, וי"ל לפי שאינן נולדם עמהן אלא שהן גדילין לאחר זמן. לכן סימני עופות זפק וקורקפנו נקלף לא נכתבו לפי שאינן נודעין עד לאחר השחיטה, ד"א לא מנה הדגים לפי שהן מרובים יותר מדאי, הטמאים והטהורים. כל צפור בגימ' עוף טהור. עורב למינו בגימ' זרזר. ראה ודאה אחת היא

הראשונים, בשני חזקה אם אכלה ערלה שביעית וכלאים דדעת הרמב"ם פי"ב דטוען דאף שנהנה בעבירה יש לו חזקה ופסקו מכן ח"מ סי' קמ"א דין י"א, וזו דמות ראיה לזה דכל שנהנה ילא י"ח, אך הראב"ד וסיעתו ס"ל דמאכל איסור לא הוי חזקה ופסק מור"ס כדבריהם שם. ולפ"ז אפרש דה"נ לא מקריא אכילה, אבל יש לדרות דהכא לכ"ע לא נפיק א"נ דלכ"ע נפיק עכ"ל, ולפי דעתי נראה לי בזה כן, לפי מה שהביא הפ"ת בשי' כ"ע בשם פנים מאירות ק"ב באחד שאכל עוף ואח"כ נמלא בו אחד מי"ח טריפות שאין נריך כפרה על מה שאכל דהוי אונס, והביא ראיה ממשנה דפסחים ד' ע"א ומתום' דבילה ד' כ"ה ד"ה אורח ארעא, ע"ש היטב בתום' שלכאורה לא משמע כן, ולפי זה הכא שהעוף שלה רעהו, ולא הוא בעצמו שחט ואכל ובחזקת כשרה היא, כ"ש שאין נריך כפרה, א"כ י"ל לפי שאין נריך כפרה ואין לבו נוקפו נחשבת לו אכילה וילא י"ח, ולפי דעתי נראה לי שאפשר שלא ילא ידי י"ח, ורא"ה מהא דתנן במס' תרומות פ"ו משנה ג' וז"ל המאכיל את פועליו ואת אורחיו תרומה הוא משלם את הקרן והן משלמין את החומש דברי ר"מ, וחכ"א הן משלמין את הקרן ואת החומש והוא משלם להן דמי סעודתן עכל"ה, וז"ל התוי"ט שם, והוא משלם להם דמי סעודתן, פי' הר"ב דמי חולין שהיה נריך להאכילן, ופריך בירושלמי והלא כבר אכלו (פירש הפ"נ ומאי איכפת להו הלא אכלו ממיני מתיקה והתבשיל בעצמו כמו אם היו של חולין) ומשני טבלים נפשו של אדם חותה מהן והוא הדין לכל דבר האסור עי' ברמב"ם בהלכות תרומות פ"י, ומלת חותה לפי ענינו הוא כמו קץ במזונו, וזה לשון הפירוש שהזכרתי לפי שנפשו של אדם קלה באכילת איסור אע"פ שאינו יודע בדבר שלבו נוקפו ואינה נחשבת לו אכילה עכ"ל, עכ"ל התוי"ט, ולפי זה לענין שאלתי אשר שאלתי ודאי לא ילא י"ח, מטעם שנפשו של אדם קלה באכילת איסור אע"פ שאינו יודע בדבר שלבו נוקפו ואינה

וכן איה ודיה, ומשום דאיכא דקרו ליה הכי ואיכא דקרו ליה הכי, כתיב בת"כ הכי ובמשנה תורה הכי. את בת היענה קרי ליה הכי לפי שאינו ראויה לאכול אלא כשהיא קטנה וכשגדלה יתקשה בישרה כעץ. לא תבשל גדי בחלב אמו כי הוא דרך אכזריות לבשל בחלב אמו שנגדלתו, וה"ה בשאר חלב כי הרואהו יאמר חלב אמו הוא. לא תבשל[1]) בגימ' איסור אכילה ובישול והנאה, תימא והלב לחודיה מנלן דשרי והא הוי דבר היוצא מן החי, וא"ת מדאסר רחמנא בשר בחלב הא חלב לחודיה אסור באכילה ומותר בהנאה ובשר בחלב אפי' בהנאה ובבכורות מסיק מדכתיב ארץ זבת חלב ודבש אי לאו הוה שרי מי הוה משתבח ביה קרא. עשר תעשר[2]) את כל לרבות סחורה בתנחומא, ד"א אם עשר תתעשר ואם לאו חוצא מן השדה שנה בשנה. ואכלת לפני ה' אלהיך בכורות צאנך ובקרך תימא והא בכור אינו נאכל אלא לכהנים, וא"ת דאיירי

נחשבת לו אכילה, וזה ברור בש"ד, והר"ב פירש שם והן משלמין את הקונס עון אכילתו בשוגג, א"כ משמע מהמשנה שה"ה באחד שאכל עוף והא"כ מצא בו אחד מי"ח טריפות שצריך כפרה על מה שאכל דהוי כשוגג ולא כאונס, ולא כדעת הפנים מאירות שכתב דהוי כאונס, ולפי דעתי יש ללמוד מהמשנה מהכ"ש מה המאכיל את אורחיו דבר איסור, צריך האוכל כפרה כ"ש אם הוא אוכל בעצמו בשוגג דבר איסור שצריך כפרה, שי"ל שאין לו למהר כ"כ לאכול וצריך לבדוק קודם אכילה יפה יפה.

[1]) הקשה הרא"ש למה לי תלתא קראי תיפק ליה מקרא דלא תאכל כל תועבה, כל דבר שתעבתי לך אסור באכילה ובהנאה? וי"ל דמ"מ איצטרכו תלתא קראי חד לאיסור אכילה וחד לאיסור הנאה לחייב מלקות על בשולו ועל אכילתו, דאי מלתכ"ת הו"ל לאו שבכללות ואין לוקין עליו, ועי' בפלתי רס"י פ"ז (וברמב"ם פי"ד ממ"א היו"ד).

[2]) עי' בתוס' תענית ד' ט' וברד"ק מלכים ב' סי' ד' בשם תוספתא של תרגום וב"מ מ"ב א' והכ"מ בה' ברכות פי' בשם הרמב"ן ובמס' מנחות ס"ט ב' חיטין שירדו בעבים מהו לשתי הלחם ובתוס' שם.

בבעל מום והא כתיב בתריה וכי יהיה בו מום מכלל דעד השתא איירי בתם, וי"ל שהיו נוהגין[1]) גם להפריש הנולד תחילה בעדרו כמו בכורים ופירוש ואותו היה נאכל לבעלים, וי"מ שהיו גם מפרישי' החשוב שבעדרו ולא בכור ממש ובכור הוא לשון חשיבות כמו גם אני בכור אתנהו. מקצה ג' רגלים כו' תימא והא בפרק קמא דראש השנה כיון שעברו ג' רגלים עובר בבל תאחר, וי"ל עד שלא הפרישו מן הכרי ואין עולין שום מעשר אינו עובר עליו, וזה דבר השמיטה המחזיר חוב לחבירו צריך שיאמר[2]) משמט אני, וכן רוצה שגולה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו צריך שיאמר רוצח אני שנאמר וזה דבר הרוצח ובירושלמי קאמר עלה ההיא שמע מיניה האי מאן דחכים בחדא מסכתא ובעי מוקרי ליה בתרתין בעי למימר בחדא מסכתא אנא מחכים, רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך ר"ת בראשית שבשביל ישראל שהם נקראו ראשית העולם קיים ששומעים בקול ה'. די מחסורו אשר יחסר ר"ת דמאי מכאן שמאכילין לעניים דמאי. כי בגלל הדבר הזה יברכך שלא תהא חסר בכך כלום. לא תשלחנו ריקם[3]), כי אין לו כלום שהרי ב"ד מכרוהו. תקדיש לה' אלהיך תנהג בו מנהג קדש בגיזה ועבודה, פרש"י אתה מקדיש והקדיש עילוי כפי טובת הנאה שבו, שבידו ליתנו לכהן קרובו. וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר[4]) פרש"י

---

[1]) עי' במאמרי נועם ובא"ע לעיל (י"ב י"ז).

[2]) עי' ירא"ים סי' רע"ח.

[3]) עי' בקלות הקושן סי' ל"ט ס"א ובמאמרי שלמה.

[4]) שאלה.

הנודר להביא קרבן מן השה ואין לו שה אם מותר להביא גדי או לא?

תשובה:

במדרש רבה סדר ויצא פרשה ע' ובל"ש חד נכרי שאליה לר"מ א"ל פטר חמור במה הוא נפדה, א"ל בשה דכתיב ופטר חמור תפדה בשה, א"ל אין לו שה א"ל בגדי א"ל מנא לך הוא א"ל דכתיב מן הכבשים ומן העזים תקחו, א"ל אלו לפסח, א"ל

דהיינו חגיגת י"ד ונראה כדאמרינן בזבחים בפרק קמא דקאי הכל על פסוק דמותר הפסח קרב שלמים. ובשלת ואכלת פרש"י אותו

אף גדי נקרא שה ומנא לן הא א"ל דכתיב זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים עמד ונשקו על ראשו עכל"ה, ולפי השקפה ראשונה י"ל הואיל דאף גדי נקרא שה יוכל להביא גם גדי, הא חזינן שהתורה אמרה שתפדה בשה ומ"מ מצי לפדות גם בגדי מטעם שגם גדי נקרא שה, א"כ ה"ה לענין שאלתי אשר שאלתי, או שי"ל שדוקא בלשון תורה נקרא גדי שה, אבל לא בלשון בני אדם, שבלשון בני אדם לא נקרא שה גדי, ולענין נדר הולך אחר לשון בני אדם, וכן נמי אם נדר שלא ליהנות מן השה י"ל שמותר מגדי מטעם שבלשון בני אדם לא נקרא שה גדי, וכן י"ל שהדין אם נדר להביא קרבן מן השה צריך דוקא להביא מן השה ולא יוכל להביא גדי מטעם שבלשון בני אדם לא נקרא שה גדי. — בבכורות עלה י"א לד א' מי שיש לו פטר חמור ואין לו שה לפדותו פודהו בשויו תע"ש, ולשון הרמב"ם בה' בכורים פי"ב ה"י אם אין לו שה לפדותו פודהו בשויו כו' וכתב ב"י שנראה מדבריו דכל היכא דאית ליה שה אינו יכול לפדותו בדבר אחר והיינו דתנן אין פודין לא בעגל ולא בחיה וכו' והא דאסיקנא דפודין אותו בכל דבר בשויו היינו דוקא בדלית ליה שה וכו' וכן משמע מלשון הגמרא, ועי' היטב בדברי המודות ובשי למורא מזקני הגאון ומדברי הטו"ר לא משמע כן, אלא אפילו ביש לו שה יוכל לפדותו בשויו תע"ש, ומהמדרש הנ"ל משמע כדעת הרמב"ם שדוקא אם אין לו שה יוכל לפדות בשויו, אבל אם יש לו שה או גדי אין יוכל לפדות בשויו, מדהשיב ר"מ לנכרי אם אין לו שה פודה בגדי משמע כדעת הרמב"ם, ויש לדחות שי"ל שלא רצה ר"מ להשיב אם אין לו שה פודה בשווי, שכל הטעם שפודה בשוין מטעם לא יהא חמור מן ההקדש ולא אמרה תורה בשה להחמיר עליו אלא להקל עליו, וזה הסברא אין תשובה לפני הנכרי, והשיב לו היותר נכון לפני הנכרי, ועוד י"ל שר"מ סבר שדוקא הקפידה עליו תורה בשה, ולדעתי יש להוכיח מלשון הגמ' כדעת הטור שאפילו שיש לו שה יוכל לפדות בשויו, מדנקט אם אין לו שה פודהו בשויו, משמע אפילו שיש לו גדי פודהו בשויו וה"ה אם יש לו שה, שגדי ושה שוים, ואין לדיוק מהלשון אם אין לו שה, כדעת הרמב"ם שלשון הגמרא כדרך לשון בני אדם,

בישול הוא צלי שנאמר צלי אש, ותימא דאמ' בפרק כל הבשר

וה"ה לכתחילה יוכל לפדות בשוין אפילו שיש לו שה, ולדעתי גם זה יש לדחות, העיקר ראיתי מדלא נקיט רק אם אין לו שה פודה בגדי, אין ראיה שזה דבר ברור, ומה אתי לאשמעינן שגדי בכלל שה ושוים, זה לא צריך לאשמעינן שזה כבר ידוע לכל מהתורה ששה וגדי שוים, ואין ראיה משהשיב ר"מ לנכרי, שהנכרי ודאי לא ידע מזה, אבל לנו לא צריך ללמוד זה שזה ידוע אפילו לתינוקות של בית רבן, ועי' ברמב"ם הק"פ פ"ג ה"א האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח אע"פ שדרך רבו לשחוט טלה בכל שנה והלך ושחט עליו גדי או שהיה דרכו לשחוט גדי והלך ושחט עליו טלה ה"ז יאכל ממנו שהרי לא פירש ואמר לו שחוט לי ממין פלוני וכו' ע"כ הזיקן אם פירש ממין זה לא יאכל ממנו, וי"ל שה"ה לענין כ"ד אם פירש הוא עצמו להביא קרבן מן השה אין יוכל להביא גדי.

שאלה.

אם מותר לבזות ולהתרחק מבניו ובנותיו של מנדוי או לא?

תשובה:

ביו"ד סי' של"ד ס"ק ו' בהג"ה וז"ל ויש רשות לב"ד להחמיר עליו וכו' לגרש את אשתו מבית הכנסת עד שיקבל עליו הדין כ"י פ' הגוזל תע"ש, ורש"ל כתב ע"ז לא נהירא, אם הוא חטא, היא מה חטאה, וכתב לא אאמין שיצאו אלו מפי הגאון ת"ע בע"ז, וגם הט"ז כתב באשתו ודאי אין שום טעם לבזותה דהיא עולה עמו ואינה יורדת ע"ש, ולפי דברי הט"ז אין רשות לבזות רק בניו הקטנים שאין בהם זכות מצד עצמו עדיין אלא תלויים ועומדים בזכות של אביהם אותם יש רשות, אבל לא גדולים שהם בני קבולי שכר או עונש מצד עצמם תע"ש. ולפי דעתי יש לי ראיה שיש רשות לבזות גם בניו ובנותיו הגדולים וה"ה לאשתו, במדרש רבה פרשה שמות פרשה א' וזל"ש: יתרו כומר היה לע"ז וראה שאין בה ממש וביסר עליה והרהר לעשות תשובה עד שלא בא משה, וקרא לבני עירו וא"ל עד עכשיו הייתי משמש אתכם מעתה זקן אני בחרו לכם כומר אחר, עמד והוציא כלי תשמישי ע"ז ונתן להם הכל, עמדו ונדוהו שלא יזדקק לו אדם ולא יעשו לו מלאכה ולא ירעו את צאנו, ובקש מן הרועים לרעות לו את

מניין דצלי איקרי בישול שנאמר ויבשלו את הפסח, אמאי מייתי

לאחיו ולא קבלו לפייס הוציא את בנותיו, ותבאן ותדלנה, מלמד שהיו מקדימות לבא מפני פחד הרועים, ויבואו הרועים ויגרשום, אפשר הוא כהן מדין והרועים מגרשים בנותיו, אלא ללמדך שנדוהו וגרשו בנותיו כאשה גרושה כד"א ויגרש את האדם עכל"ה. הנה מכאן יש קצת ראיה שיש רשות לבזות גם בנותיו הגדולים, וזה דוקא לפרש שהיו עדיין קטנים, ואח"כ נתיישבתי די"ל שאין ראיה, די"ל שגם בנותיו בעטו ומאסו בע"ז שלכך מן הדין היה לבזות בנותיו, אבל יש להביא ראיה ממאי דפריך הגמ' בסנהדרין עלה מ"ד לד א' אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו, אלא לרדותן, פירש רש"י שם שיראו את קילקולו ויזהרו בעצמן ולא יוסיפו למעול בתרה, אלא ה"ה לענין מנדוי רשאי לבזות גם בניו ובנותיו הגדולים מטעם כדי לרדותן וזה פשוט, יש להסתפק אם אסרו על אחד דבר בחלום אם אסר לו הדבר או לא, ולפי השקפה ראשונה י"ל שדומי לההיא דאמר רב יוסף בנדרים עלה ת' לד א' נידוהו בחלום צריך י' בני אדם להתיר לו, מטעם שאפשר שבשליחות המקום נתנדה, א"כ הכא נמי אפשר שבשליחות המקום אסרו לו, ואח"כ ראיתי שהר"ן בעלה ב' כתב וז"ל ומסתבר לי דאע"ג דאמרי' היכא דמי שנדוהו בחלומו צריך היתר אין ללמוד מכאן למי שנדר בחלום שיהא צריך היתר דהכא היינו טעמא משום דאיכא למימר שמן השמים נדוהו מה שאין לומר כן בנדר אלא שראיתי לרשב"א ז"ל בתשובה שמעשה בא לפניו והצריכו היתר עכ"ל. הנה מדברי הר"ן משמע שפשיטא ליה שלא צריך היתר, רק אם חלום שנדר בחלום משמע שהוא עצמו נדר, אבל אם חלם שאסרו לו י"ל שגם הר"ן מודה שצריך היתר ודמי שפיר לנידוהו בחלום, ולפי דעתי יש לדון בזה החלום לדברים בטלים, מטעם שאין יוכל לאסרו מן השמים דבר שהתורה כבר התיר לו, ועוד י"ל בזה שהשמים לה' והארץ נתן לבני אדם, ודמי כמו שאוסר על חבירו דבר שאינו שלו, ועוד בנידוהו בחלום אפשר שבשליחות המקום נתנדה, מטעם שעבר על עבירה שחייב נידוי, אבל לאסור עליו דבר מה לא שייך בזה כן, ולא ידעתי מדוע הר"ן נסתפק במי שנדוהו בחלומו אם צריך לנהוג בכל דיני מנודה מדוע לא, וזה ודאי וברור שצריך לנהוג בכל דיני מנודה דאל"כ למה צריך י' בני אדם להתיר לו, וגרע במי שנדוהו מן השמים למי שנדוהו מבני אדם,

קרא דקבלה ושביק קרא דאורייתא[1], ופנית בבקר והלכת לאהליך פירוש ללכת לאלהיך דהא יו"ט הוא ויכול לצאת חוץ לירושלים ומיהו דוקא בתוך התחום, וי"מ לאהלו כן לאושפזיכנא ולא ישאר בעזרה, וי"מ ופנית בבקר בוקרו של שמיני דהוא חול. ששת ימים תאכל מצות וכו' פרש"י שביעי בכלל היה כו' תימא אדרבא לילה הראשונה היה בכלל ובא ללמד על הכלל כלו חובה דלגמרי מקשה, וי"ל דלא היה בכלל ז' ימים מצות תאכלו דימים משמע ולא לילות ולא תימא שהיה בכלל עד יום האחד ועשרים דהא ז' ימים ולילה ראשונה אינה בכלל ולפי הפשט לא קשה כלל שהרי אמר מתחילה שבעת ימים כו' וכתיב ופנית בבקר והלכת לאהליך וכבר אמר יום ראשון שהיתה במקדש וישארו לך עדיין ו' ימים כשתבא לביתך שתאכל מצות. וביום השביעי עצרת עד יום ראשון שהיתה בירושלם. באספך מגרנך ומיקבך כלומר ושבת בסוכה לשמור את תבואתך, ועתה עשה סוכה לשמי שבעת ימים התוג כי אתה פנוי לשמוח שאספתה הכל לבית. והיית אך שמח[2]) אבל בפסח שתבואתך על

ולפי דעתי אין כאן ספק אם המתיר הז"ל שצריך התרה, ודאי המתירו ג"כ שצריך לנהוג בכל דיני מנודה, וגם אין ראיה שי"ל שהמתירו עליו יותר מדאי, וראיה שאסרו שלא יעשו לו מלאכה, וזה מותר למנודה, ועוד י"ל שהרעים עשו שלא כדין שעשו זאת מדעת עצמו.

[1]) הר"ע בהגהותיו לש"ס הקשה ג"כ.

[1]) שאלה.

מי שעשה משתה ביו"ט או בפורים לשם ברית מילה או שאר סעודת מצוה, אם יצא בזה הסעודה מה שמחויב לשמוח ביו"ט?

תשובה:

בתוספתא חגיגה פרק א' ה"ה וז"ל, ישראל יוצאין ידי חובתו בנדרים ונדבות ובמעשר בהמה, כהנים בחטאת ואשם בבכור בחזה ובשוק אבל לא בעופות ולא במנחות וכו' עכל"ה, וטעם מה שאין יוצאין ידי חובתו בעופות ובמנחות, משום דכתיב ושמחת יצא אלו שאין שמחה מהם, ולפי זה יש לפשוט שאלתי הנ"ל, מה כל

השדה ופנית בבקר והלכת לאהליך, והיית אך שמח פרש"י לרבות

הני שכן מקויימין לו מן התורה ומ"מ יולאין ידי חובתן בכל הני בשמחת יו"ט, ומכ"ש סעודת מלוה שלא כתיב בתורה מפורש שיעשה אדם משתה לאחר עשית מלוה, רק מנהג מקדמונים, וכמו שכתב המרדכי מה שעושין סעודה לפדיון הבן כדי לפרסם הדבר, וכמדומה לי שהמרדכי בברכות, וכוונתו כדי לפרסם הדבר שהוא בכור וכ"מ לדין נחלה וירושה. ולא אמנע כאן לכתוב מה שקשה לי, על מה דלא נהגו העולם לעשות משתה ביום הגמלו את בניהם, כמו שעשה אברהם, כדכתיב ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק, ופירש הרשב"ם כמו שמצינו בשמואל כאשר גמלתו הביאתו שילה וקרבנות עמו, והלא שבעת ימי המשתה לא כתיב בתורה שמחויב לעשות משתה, רק בלבן כתיב שעשה משתה נהגו לפי זה כל העולם לעשות משתה, אף שבירושלמי כתובות פ"א ה"א איתא שמשה התקין שבעת ימי המשתה, מ"מ בלי ספק שהסמיך על מה שעשה לבן, ואולי י"ל שלא שייך לעשות משתה רק בעת שעושה מלוה אבל בגמלת בן לסוף כ"ב חודש מה מלוה יש, אבל יש לדחות שגם בזה שייך מלוה שמפרש אותו מן איסור כמו שאמרו חז"ל כתובות ס' ע"א שמכאן ואילך כיונק שרץ, לכן נראה לי בזה לפי פירוש התו"ה, שבעת המילה לא עשה אברהם משתה, כי המילה היתה מלוה מיוחדת לו ולבני ביתו הנמולים ועשה לפניהם משתה קטן, אבל בעת הגמל עשה משתה גדול לגדולי הדור כמ"ש חז"ל, לפי זה לא עשה אברהם משתה רק להאנשים שלא היו במשתה בעת המילה ולא עשה משתה לשם יום הגמל, לפיכך אנו שעושין משתה ביום המילה שוב לא צריך לעשות משתה ביום הגמל, ומ"מ ראוי לכל איש לעשות משתה ביום גמלו את בנו כמו שעשה אברהם והנה.

שאלה.

אם יבול שכור לכתחילה לגרש את אשתו?

תשובה:

במס' תרומות פרק א' משנה ו' וז"ל, חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה, האלם והשכור והערום והסומא ובעל קרי לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה עכ"ל, ופירש הרמב"ם השכור וסומא אין תורמין לפי שאין יודעין לברור היפה ודין התרומה לברור מן היפה למאמר הש"ת את כל חלבו עכ"ל, וכן פירש

לילי יו"ט האחרון לשמחה, תימא והא אכין ורקין מיעוטין[1]), וי"ל

הר"ש והר"ב. וקשה לי על מה דפירש הרמב"ם הטעם שאין שכור תרום לכתחלה משום שאין יודע לברור היפה, הא זה הטעם לא שייך רק בשוטה, אבל בשכור הטעם לפי שאין בו בעת הזאת שכל להתנדב וכמו הטעם בחש"ו במשנה א' ושכור לכתחלה הוי כשוטה, וכן מצאתי מפורש כן בתוספתא וז"ל מפני מה אמרו שוטה לא יתרום מפני שאין יכול לבור את היפה מן הרע, מפני מה אמרו שיכור לא יתרום מפני שאין בו דעת, תרומות פ"ג, וכ"מ יש בין טעם התוספתא לטעם הרמב"ם, שלטעם התוספתא אין ראוי לשכור לתרום לכתחלה אפילו יכול לבור את היפה מן הרע, מטעם שאין בו דעת ודינו כקטן לכתחלה, וכמו בקטן אפילו שיוכל לבור את היפה מן הרע ומ"מ לכתחלה אין תרום, אבל להרמב"ם אם אנו יודעין בו שיוכל לברור היפה י"ל שמותר לכתחלה לתרום. ולענין שאלתי אשר שאלתי יש לדון שלכתחלה אסור לגרש את אשתו לפי שלטעם התוספתא דינו כקטן לכתחלה, אבל להרמב"ם י"ל אם הזיקן בו דעת ויודע בעת הזאת בענין גט יוכל לכתחלה לגרש, אבל ראיתי בתוספתא שם וז"ל שיכור מקחו מקח וממכרו ממכר מתנתו מתנה ונדרו נדר הקדשו הקדש עבר עבירה שחייב עליה מיתה ומחייבין אותו סקילה, כללו של דבר שיכור הרי הוא כפקח לכל דבר עכ"ל, וזהו רק בדיעבד אבל לכתחלה דינו כקטן, כן משמע שם מלשון התוספתא תע"ש לפיכך אין ראוי לכתחלה לשיכור לגרש את אשתו, וכן לפי דעתי אין ראוי לכתחלה לקנות דבר משיכור, לפי שבעת הזאת דינו כקטן לכתחלה כן משמע מתוספתא לפי דעתי, ולפי זה יש לדון בשכור לענין תפלה שאסור לו להתפלל, אם שתה בסעודת הרשות קודם זמן מעט עת התפלה דינו כמז"ד, עי' בא"ח סי' צ"ט סק"א ובמא"ם וצ"ע. אח"כ ראיתי ברמב"ם הלכות אישות פ"ד הלכה י"ח וז"ל שיכור שקדש קדושין קדושין, ואע"פ שנשתכר הרבה, ואם הגיע לשכרותו של לוט אין קדושין קדושין ומתיישבין בדבר זה עכ"ל, משמע ודאי שלכתחלה אין ראוי לשיכור לגרש את אשתו, ועי' בה' גירושין פ' ב' ה' י"ד וע"ש בכ"מ וצ"ע.

[1]) ובשם הגר"א משום שלמחרתו נגמרת מצות לולב ולערב נגמרה מצות סוכה ולא נשארה רק מצות שמחה, ועוד י"ל הכונה

לא קא מרבי לה אלא מיתירא דקרא שכבר צוה על השמחה ושמחת בחגיך. שלוש פעמים בשנה מלא ו' לומר שו' פעמים צריך אדם להקביל בשנה בג' רגלים ור"ה ויוה"כ ושמיני עצרת. וזכרת כי עבד היית במצרים תימא מה ענין יציאת מצרים לשבועות וי"ל כשאמר לו הקב"ה במצרים כשתצאו תעבדו את האלהים על ההר הזה, ולכך עלה משה שלא ברשות לדעת אם עבודת קרבנות או מצות וקיבול התורה, והשיב לו הקב"ה על קבלת תורה ומצות זהו שאמר הכתוב כי לא דברתי את אבותיכם על דברי עולה וזבח.

חסלת פרשה ראה.

שופטים

שופטים ושוטרים, שפטים בגימ' ע' סנהדרין סמך דיינים לרגלים מה רגלים ג' אף דיינין ג', ד"א שסנהדרין מתקנין את המועדות. שוחד אותיות השד. ויסלף אותיות ויפסל. לא תטע לך[1]) אשרה, בסנהדרין כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נטע אשרה

שאם ישמח בשמחת הרגל מעט מעט אז יוכל לשמוח גם יום האחרון. הבכור שור בק"י לתענית דלא נצטוינו בשבת על השמחה רק עונג ולא מצוה לאכול בשר שהיא העיקר השמחה, ועי' בי"ש בס' נדרים רפ"ט ועי' בשו"ת שו"מ סי' ז' מ"ש הבדל שבין ששון לשמחה, דשמחה הוא על מה שעבר וששון הוא על העתיד המקוה וקשה לי ושמחת בחגך, ועי' בס' המנהיג ה' שבת שגם שבת נקרא שמחה מספרי וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם, מועדיכם וראשי חדשיכם כמשמעו וביום שמחתכם אלו השבתות. ועי' בהג"ה הגרע"א על א"ח בשם הרד"ק דר"ה ויוהכ"פ ושמ"ע נקרא מועד ולא חג, וקשה לי במדרש תדשא פ"ו השיב ז' מועדות שבת חג המצות חג העומר חג השבעות חג השופרות חג יוהכ"פ וחג סוכות, ובמרדכי פ' אין עומדין.

[1]) הרמב"ם כתב על כל המעמיד דיין שאינו הגון, עובר על לא תקים לך מצבה, והקשה הכ"מ למה לא העתיק הפסוק הנזכר

אצל המזבח. אשרה בגימ׳ דיין שאינו הגון. כל עץ בפרק קמא דסנהדרין פרש״י דיין דכתיב כי האדם עץ השדה ומוקמינן ליה בתלמיד. לא תקים לך מצבה, לשם ע״ז אבל למת מותר. אשר לא צויתי להשתחוית להם, אבל במקום שצויתי להשתחות כגון ולאדם לכבדו מותר. על פי שנים עדים[1]) או שלשה, אמרו רבותינו מה שנים נמצא אחד מהם קרוב דלא אמרינן האולי׳ בתר רובא כמו גבי דיינים לקיים עדות השנים אם נמצא השלישי מוכחש, ד״א עצה טובה קמ״ל שאם ילך אדם למדינת הים שיתקיים העדות בשנים. ובערת הרע אותיות וערבת שכל ישראל ערבים זה בזה ושתבער הרע נפטרת מן הערבות. שום תשים עליך מלך וכו׳, ל׳ מעלות. יהוד עולה יהודה במילוי בגימ׳ מלכות. נכר בגימ׳ הורדוס פ״ק דבבא בתרא. לשוב[2]) בדרך הזה עוד, אבל אתה חוזר לסחורה ולכיבוש. לבלתי רום לבבו, טעם לכסף וזהב. וסור מן המצוה טעם אספר תורה שנכנסה ויוצאת עמו. ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו

בגמ׳ לא תטע לך אשרה, וי״ל דאמרינן בגמ׳ דע״ז ד׳ נ״ב דר״ע ס״ל ע״ז של ישראל אינו אסורה עד שתעבד שנאמר ושם בסתר עד שיעשה לה דברים שבסתר, ור״י דס״ל אסורה מיד מוקי ליה דטעון גניזה ור״ע גניזה מנ״ל דכתיב לא תטע לך אשרה אצל מזבח וכו׳ מה מזבח טעון גניזה אף ע״ז טעון גניזה ואידך הסוא אצטריך להעמיד דיין שאינו הגון כו׳ ע״ש והרמב״ם פסק בפ׳ ע״ז כר״ע דע״ז של ישראל אינו אסורה עד שתעבד וא״כ אצטריך ושם בסתר לכך, והך קרא דלא תטע אשרה אתיא דטעון גניזה ואין כאן לימוד על המעמיד דיין בלתי הגון כי בהך נחלקו ר״י ור״ע כמבואר בגמ׳ ולכך הוצרך הרמב״ם להעתיק דרש דספרי דיליף לי׳ מפסוק לא תקים לך מצבה.

[1]) ופעם שני כתיב „ע״פ שני עדים" הלא דבר הוא? וי״ל ע״פ דין דגמרא שב״כ צריך שיבאו בבת אחת ואין מצטרף זה אחרי זה אבל בד״מ אפילו בזה אחר זה, ובד״כ כתיב שנים שהוא כמו ידים ורגלים ועינים וכדומה שהן תמיד יחד ולא יתפרדו אבל שני הוא רק אם יש לו שנים הוא מספר שני.

[2]) עי׳ בירלים, ובס׳ יסוד הדת.

פרש״י וכן בספרי לא יהיה לו נחלה שאר קיני קניזי וקדמוני. בקרב אחיו או נחלת חמשה עממין שמעבר לירדן, ור״ת פירוש נחלת שאר זה אחיו של לוי מן האם ולא מן האב. אפרים מנשה דן ונפתלי גד ואשר בנימן, כלומר לא יחלוק לא עם אילו ולא עם אילו, ד״א נחלת ה׳ הם ה׳ שבטים שחלקו תחילה ונחלת שאר הם ז׳ שבטים שחלקו אחריהן זמן מרובה כדמפורש בספר יהושע, ד״א ונחלה לא יהיה לו לפי שאין לו פנאי לעבודת השדה. לא יהיה הכהנים הלוים, בשחיטת חולין אמר ר׳ יהושע בן לוי בכ״ד מקומות נקראו כהנים לוים וזה אחד מהם ולכהנים הלוים בני צדוק, תימא אמאי מייתי דברי קבלה ושביק כמה קראי בתורה, וי״ל לפי שבתיב בני צדוק דודאי כהנים היו לקורא אותם ללוים. כתועבות הגוים ההם אבל לא הזהירם על מעשה ארץ מצרים, אבל בפרשת שמיני הזהיר גם על מעשה מצרים לפי שהיו גדולים כשיצאו והכירו במעשה ארץ מצרים אבל עתה כשנכנסו לארץ היו קטנים כשיצאו ולא ידעו מעשיהם לכך לא הוצרך להזהירם על כך. מעונן בגימ׳ אוחז העינים, ושואל אוב בפרשה מיתות פרש״י בעל אוב מעלה ומושיב המת על זכרותו, ותימא איך יתכן בבעלת אוב דשאול, ונראה שכן שם המכשפות, ותימא והא מתרגמין להפך דאוב מתרגמין בידיו וידעוני זכירו. תמים תהיה ת״ו גדולה מי שהוא תמים כאילו קיים כל התורה עד סופה. תמים בגימ׳ פתי שבני אדם עלבין כמו לפתי. נביא מקרבך מאחך כמוני בגימ׳ ענו, והאיש משה ענו מאד. כאשר זמם בסנהדרין אם הרגו אין נהרגין שאם כן לא יעיד שום עד אפילו על האמת פן יבואו קרובי נהרג ויזימום וינקמו מהם לאחר זמן. ובערת הרע וסמיך ליה כי תצא למלחמה אם תבערו הרע תצליחו להלחם עליה מפני נורדה ולא מז׳ עממים, לכך מותר לקרות אליהו לשלום, תימא איך הותרה רחב והא יפת תואר לא הותרה אלא במלחמת הרשות, וי״ל דלא היתה מז׳ עממים. החתי האמורי כו׳ לא נזכר גרגשי אמ׳ בירושלמי ששלח יהושע ג׳ פתקי הרוצה להלחם ילחם. הרוצה להשלים ישלים הרוצה לפנות יפנה, והגרגשי פנה, ולפיכך זכה ונתנה לו מדינת אפריקי. לא תשחית

את עיצה כי האדם עץ השדה לבא במצור, כלומר אע"פ שהוא עץ מאכל כיון שאדם יכול ליכנס שם ולא־וב אתה רשאי להשחית, ד"א לשון עיצה כמו מועצה, כלומר עצה שאינה הגונה אותם תברית. ובנית, וי"מ בתמיה וכי האדם עץ השדה לעשות לך רעה ולמה תשחיתנו כי ימצא חלל בין כי תצא למלחמה לומר במקום מלחמה שכיחי הרוגים שאין יודעים מי הרגם. אל נחל איתן[1])

---

[1]) שאלה.

עפר של נחל איתן אסור בהנאה אם לא?

תשובה:

לפי השקפה דלשונה נראה לי שמותר בהנאה מטעם שאין קרקע עולם נאסרת, כמו דפסק הרמב"ם בה' אבל פי"ד הלכה י"ז שעפר הקבר אינו אסור בהנאה מטעם שאין קרקע עולם נאסרת, והוא מגמ' סנהדרין עלה מ"ז לד ב', ומה שאסור בנחל איתן היינו זריעה ועבודה במקומה, אבל ליטול עפר ממנה אפשר לומר שמותר בהנאה, אך י"ל שבעת שנוטל עפר מן הנחל צריך לחפור בקרקע וזה אסור כמו שפסק הרמב"ם בה' רוצח פ"י הלכה ט' שכל העובד שם עבודה בגופה של קרקע כגון שחרש או חפר או זרע או נטע וכיוצא באלו ה"ז לוקה, אבל עיקר העפר י"ל שמותר בהנאה, רק שאין אפשר ליהנות מן העפר מטעם שצריך לחפר בקרקע וזה אסור, ולפי זה י"ל אם קטן חפר או גדול שעבר וחפר מותר לאכל בהנאה, ולפי זה י"ל שפורת שגדל בנחל איתן מותר בהנאה. הרמב"ם בה' בית הבחירה פ"א הי"ד זל"ש כל אבן שנפגמה כדי שתחגור בה הצפורן כסכין של שחיטה הרי זו פסולה לכבש ולמזבח שנאמר אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' ומהיכן היו מביאין אבני מזבח מן בתולת הקרקע חופרין עד שמגיעין למקום הניכר שאינו מקום עבודה ובנין ומוציאין ממנו האבנים וכו' ע"ש, וכתב המ"ל דהטעם הוא משום דיש לחוש שמא נגעה ברזל באבנים וקיימא לן דאבן שנגעה בה ברזל פסולה למזבח ומשום הכי היו מביאים האבנים מבתולת קרקע. בנדה עלה ח' לד ב' תנא ג' בתולת הן וכו' בתולת קרקע וכו' בתולת קרקע כ"ז שלא נעבדה נפקא מינה לנחל איתן א"נ למקח וממכר וקצת קשה לי אמאי לא אמר נפקא מינה לאבני מזבח, ויש להסתפק אם מותר לחפור בנחל איתן כדי להוציא אבנים לאבני מזבח.

שאלה.

הנודר שלא ליהנות מן האילן אם מותר באפרוחים והביצים מה שבראש האילן או לא?

תשובה:

לפי השקפה ראשונה נראה לי ראיה לזה ממה דתנן במעילה עלה י"ג קן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין, ומסיק הגמרא בע"ז עלה מ"ב צד ב' בהאפרוחים והביצים שצריכין לאמו אסורין, ופרש"י מפני שצריכים לאילן גזרו בהו רבנן כעל אילן עצמו, והראב"ד בה' עכו"ם פ"ז ה"ב פירש מפני שהן כגדולי האילן, לכאורה אפשר לומר שלפירש הראב"ד בהוא גדולי אילן יש לאסור לענין נדר, וצ"ע לדין.

שאלה.

מי שנתחייב נדוי שחטא למקום כגון שהזכיר ש"ש לבטלה, אם עשה תשובה אם נפטר מנדויו או לא?

תשובה:

ביבמות עלה כ"ב צד ב' וחלש"ה וחייב על מכתו, אמאי קרי ליה ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך וכו' כשעשה תשובה, ובתוס' שם בד"ה כשעשה תשובה וזל"ב והא דאמר בפרק הנחנקין לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית כו' התם כשעשה תשובה וא"ת בשלמא מלקות ומכות דמחייב, אע"פ שעשה תשובה אלא לקללו מי שעשה תשובה אין ראוי לקללו, אפילו אחר וי"ל דאם הזכיר ש"ש לבטלה או עשה דבר שנתחייב או נדוי אע"פ שעשה תשובה חייב ולא מיפטר עכ"ל הנה מפורש יוצא מדברי התוס' שדעתם מי שנתחייב נדוי שחטא למקום אף שעשה תשובה לא נפטר מנדויו. הרמב"ם בה' ממרים פ"ה הי"ב וז"ל מי שהיו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירות אפילו נגמר דינן להריגה והם יוצאים ליהרג אסור להכותן ולקללם, ואם קלל או הכה בהן פטור, ואם עשו תשובה ה"ז חייב ונהרג עליהן אע"פ שהרי הן יוצאין למיתה וכו' עכ"ל ובה' י"ג כתב וז"ל עבר אביו ואמו על עבירה שלוקין עליה, והיה הוא חזן לפני הדיינים לא יכה אותם וכן אם נתחייב נידוי לא יהיה שליח לנדותם, ולא ידחוף אותם ולא יבזה אותם בשליחות ב"ד אע"פ שהן ראוין לכך ולא עשו תשובה עכ"ל וכתב שם הכ"מ באמצע דבריו וז"ל אבל רבינו אינו סובר כן אלא דהא דאמרינן אינו נעשה שליח להכותו וכו' איירי בשלא עשה תשובה ומפני כן אמרו דבנו אינו נעשה

כלומר דבר קשה, בירושלמי תולעים[1]) יוצאים מן ההרוג ונכנס בתוך ההורג והורגין אותו. ואתה תבער דם הנקי סוף תיבות רימה, ובשכל טוב תולעים יוצאים מן העגלה[2]). ידינו לא שפכה, ה׳

אבל אחר נעשה כיון דלא עשה תשובה ומה שאמר בפרק כילד אמאי קרי כאן וכו׳ הוא משום דאמרו במשנה וחייב על מכתו לכך הקשה דאמאי חייב מיתה ולכך תירצו בשעשה תשובה אבל הכא לא איירי אלא לענין איסורא בלבד דאפילו לא עשה תשובה הא אוסורא מיהא איכא וכן פירש הרי״ף בפרק ב׳ דיבמות וכו׳ עכ״ל, ולפי זה הא דאין הבן נעשה שליח וכו׳ מיירי בדלא עשה תשובה, וכן פירש הרי״ף, א״כ אין להוכיח שמי שנתחייב נדוי שהטיא למקום אעפ״י שעשה תשובה חייב ולא מיפטר, ולפי דעתי נראה לי שמלשון הרמב״ם שכתב אע״פ שהן ראויין לכך ולא עשו תשובה, משמע לכאורה שאם עשו תשובה אין ראויין לכך, דהיינו נדוי, והדעת נותן כך, מפני שמלינו בכה״ת שבין אדם לחבירו המור שבין אדם למקום, ובין אדם לחבירו מלינו שתשובה מועיל למיפטר מנדוי כדפסק הרמב״ם בה׳ תלמוד תורה פ״ו הי״ב שאם רלה למחול לו ונא נדהו הרשות בידו, ומיירי ודאי בשעשה תשובה, א״כ בכ״ש בין אדם למקום אם עשה תשובה נפטר מנדוי, ופלא בעיני שהמ״ל שם מסכים לדעת התוס׳ ולא נזכר שמדברי הרמב״ם לא משמע כן, לפי דעתי נראה לי ראיה שלא כדעת התו׳ מהא דאמרינן בנדרים עלה ח׳ לד א׳ נידוהו בחלום לריך י׳ בני אדם להתיר לו, וזה ודאי נידוהו על מה שעבר עבירה למקום, ובודאי לא עשה תשובה על העבירה דאם עשה תשובה ודאי לא נידוהו, דמלינו שתשובה מכפרת על עבירות המורות, ובאם עשה תשובה לא נידוהו א״כ יש להוכיח שתשובה נפטר מנדוי.

[1]) ועי׳ במאירת עינים וכ״כ הבקיי, ובס׳ עיר מקלט ובת״י.

[2]) שאלה.

עגלה ערופה שהמית, במה הוא מיתתו בעריפה או בסקילה?

תשובה:

בירושלמי פסקים פ״ב ה״א, וזל״ש רבי ירמיה בעי פטר חמור שהמית במה הוא מיתתו בעריפה או בסקילה, עכ״ל ופירש הק״ע, דאילו שאר בהמה וחיה או עוף שהמיתן אדם מיתתן

אצבעות לא שפכו דם הנפש שיש לו ה' שמות רוח ההורג והורגי אותו. ואתה הבער דם הנקי סוף תיבות רימה. ידינו לא שפכו דם הנפש שיש לו ה' שמות נפש רוח נשמה יחידה חיה. ונכפר

בשקילה ופטר חמור שאינו רוצה לפדותו מיתתו בעריפה כדכתיב ואם לא תפדה וערפתו אבל זה שהמית האדם מספקא לן מיתתו במה אם בעריפה או לאחר שעשה מעשה נחמיר עליו שתהא מיתתו בסקילה, ולפי דעתי שאלתי דמיא להא, ודע שבירושלמי בעי דלא איפשטא הוא, ומכאן נראה לי ראיה להרמב"ם בפי"ב מהלכות בכורים ה"א דחושב מצות עריפה למ"ע, והראב"ד משיגו דהוי רק קנס ע"ש, ומכאן ודאי משמע שמצוה מדמספקא לן מיתתן במה משמע שחושש שמא הקפיד התורה שדוקא בעריפה, ובאם אמרינן דלאו מצוה הוא רק קנס משום דהפסיד ממון של כהן לפיכך יופסד ממוני, א"כ מאי מספקא לן נמית לה בסקילה, וממילא יופסד ממונו, ע"כ מוכרח לומר שמצות עריפה מצות עשה כמו מצות ובערת הרע מקרבך, ובאמת במכלתא פרשה בא יש שני דעות בזה, וזל"ש ואם לא תפדה וערפתו מכאן אמרו מצות פדיה קודמת למצות עריפה, ד"א ואם לא תפדה וערפתו אם אין אתה פודהו עורפהו הואיל ואבדת נכסי כהן אף נכסיך יאבדו עכ"ל משמע מהד"א שסבר שלאו מצוה היא רק קנס, ופלא מדוע לא הביאו כל מפרשי הרמב"ם את המכלתא, ועי' בשי למורא סוף פ"א מנזקי הגאון, ואפשר לומר שזה גופא מספקא להירושלמי אם עריפה מצוה או קנס, ואז שפיר להמית לה בסקילה כדינה, וממילא יופסד ממנו, והגה"ש שם הקשה איך יתקיים סקילה והרי דבלא"ה למיתה אזיל, עי' בסנהדרין ד' פ"א. ולדעתי נראה לי לתרץ שזה לא שייך רק אם הוא מתחייב בנפשו שהוא עצמו הרג ומתחילה אדם אז שייך לאמרינן דבלא"ה למיתה אזיל, אבל בפטר חמור מה שאזיל למיתה לא מתחייב בנפשו שהוא לא חטא כלום רק התורה ציוה לעורפו ואז לא שייך לומר דבלא"ה למיתה אזיל, ובכ"ד נראה לי לפי מה שכתבו הטעם בעגלה ערופה כדי לפרסם הדבר וידעו מי ההורג, וגם צריך לערוף העגלה בנחל איתן שנאמר וערפו שם את העגלה, לכן לא יוכל להמית לה בסקילה, ומ"מ יש להסתפק הא יוכל לקיים שניהם דהיינו שיקחו עגלה אחרת, והראשונה תהא מיתתה בסקילה והשניה יקיימו כדין עגלה ערופה, וגם הכא לא שייך לומר שבלא"ה למיתה אזיל, ואיך יתקיים סקילה כדפירשתי

להם הדם ציוה המקום לעשות כל זה משום אוושא דמילתא שמתוך כך יבואו המכירין ולא תהא אשתו עגונה, וי"מ שמתוך כך יתגלה הרוצח בבני העיירות הבאים למדוד בשביל טוב עשה שלא יצעק הדם מאדמה.

חסלת פרשה שופטים.

כי תצא

כי תצא למלחמה סמך לתעשה הישר שהטובים והישרים יוצאים למלחמה כדי שתעמוד להם זכותם, ד"א כי תצא שאם תשמע אויבים באים צא נגדם עד לא יכנסו לארץ. והבאת אל תוך ביתך שלא ילחצנה במלחמה ובא עליה, ופלוגתא אי יכול לבעול בעילה ראשונה או לא אסרה תורה אלא ביאה שנייה, וי"ל לא ראשונה ולא שנייה אלא לאחר כל המעשים ואי הגרסינן שלא ילחצנה במלחמה שלא יטול הלוצות ובגדים שעליה דכתיב והבאת אל תוך ביתך והדר והסירה את שמלת שביה, ותימא למד"א לאחר

לעיל, וגם אפשר לחלק לפי מה שתירץ הג"ה על קושיתו כיון דקיי"ל מצות פדיה קודמת למצות עריפה עדיין לאו פטר קניינא הוא דאפשר לפדותו, ובעגלה ערופה מי יוכל לפדות, ועוד נראה לי דאף בעגלה ערופה אין מום פוסל בה כדמבואר בסוטה מ"ה ע"ב מ"מ אפשר לומר משום דלמיתה אזלה פוסל בה, מטעם כל העומד למיתה כמיתה דמי, ועוד נראה לי בזה שכ"ד אינו במציאות מטעם שעגלה בת שנתה היא ואם עברה שנתה פסולה דכ"מ שנאמר בתורה עגל סתם בן שנה היא דיליף ממעגל וכבש בני שנה, עי' ר"ה י', א"כ אין אפשר שעגלה בת שנתה ימות אדם לאפוקי פ"ח אפשר במציאות מטעם שיוכל לערופו מתי שירצה עד מותו, אבל מ"מ אפשר לומר שהרגה קטן. ועוד נראה לי בזה שמצד הסברא פוסל עגלה שעומדה למיתה, מטעם שכל מעשי העגלה משום שמצוה הורג ונעבד בה מצוה שהיא גופה הרגה אדם זה ודאי אין הדעת סובלת, וזה ברור אצלי שעגלה ערופה הזה פסולה לכ"ע וליכא לספוק בזה, כן נראה לי בס"ד.

כל המעשים דאמר בפרק כהן גדול דתמר בת יפת תואר היתה א"כ בת נישואין היתה ואיך אמרה לו לא ינוני עני כו'. ושלחתה לנפשה אם הלתה ממתין לה עד שתבריא ותחזור נפשה, ושלחתה אותיות ושחלתה, לשניאה אותיות לי שניאה, כלומר בעיני המקום. פי שנים דאותיות בב"ר כל אחת כפולה על שלפני' א"ב י"ב ק"ר. אשר ימצא לו ס"ת ראוי שאינו נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק. לא יוכל לבכר[1]) תימא והלא יעקב העביר הבכירה מראובן בן לאה השנואה ונתתה ליוסף בן רחל האהובה, וי"ל שלכך כתב לא יוכל לבכר אם יפשע כך הביאוהו לב"ד כדפירש כי יהיה לאיש בן סורר. בן סורר ומורה פרש"י על שסופו הוא נה"ג כשאינו מוציא לימודו ולסטים את הבריות, תימא אמאי נסקל אפילו היה מלסטים בפנינו לא היה חייב אלא חנק ועתה על הספק ועל העתיד נדינו בקטלא חמירה, וי"ל כיון שעתיד ללסטים אסטם בין בחול בין בשבת ומחלל שבת בסקילה, מי שנתחייב ב' מיתות נידון בחמורה ותימא אמאי נידון על שם סופו והא גבי ישמעאל באשר הוא שם. ופרש"י או צדיק או רשע כו' וי"ל שאני בן סו"מ שאותו גוף עצמו סופו לעשות רעה וכבר התחיל, תימא למ"ד בן סורר ומורה לא היה כו' א"כ למה נכתב וי"ל כדי להוכיח שבית דין מכין ועונשין שלא כדין כמו באחד שרכב בשבת ובאמת שהטיה באשתו כו' וסקלוהו משום צריך שעד, בד' כתב וכל ישראל ישמעו ויראו לפי

[1]) יש כאן מקום לשאול באחד שנשא אשה וגרשה ולקח אח"כ אשה אחרת וילדה לו בן לסוף שבעה חדשים משלקחה, ואח"כ ילדה הראשונה בן לתשעה חדשים משלקח מי הבכור לענין פי שנים, ובשם הגר"א זאת מבואר בקרא בהדיא דכתיב כי תהיינה לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והי' הבן הבכור לשנואה. וקשה כיון דילדה האהובה תחילה אמאי הבכור לשנואה, אך הכוונה כנ"ל שהילדה היה מקודם לבן השנואה רק שלידה היתה מקודם לבן האהובה, ותעלה בדעתך כי הבכור הוא מהלידה לכן קאמר התורה כי לא יוכל לבכר וגו' כי אזלינן בתר הלידה כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה. ועי' בהעמק דבר על התורה.

שהן אינו נהרגין על מה שעשו אלא שלא תבא תקלה על ידיהן, ואילו דן עד זומם וזקן ממרא ומסית ובן סו״מ. לא תלין נבלתו כו׳ כי קללת אלקים תלוי והראוהו יאמר מגדף הוא משל לאדם שסטר למלך אע״פ שתלאוהו גנאי הוא לפרסם שזה הרים יד במלך, ד״א כי קללת אלהים הרואה מרחם על העני הנתלה ויקלל את הדיינים וכתיב אלהים לא תקלל, ד״א לא תלין[1]) וסמיך לי׳ ולא תטמא שלא ינוחו עליו עופות ויטמאו מקום שיוליכו שם בשר המת ולכך בני שאול פרסו עליהם בגד. וכי יהיה באיש בגימ׳ אבשלום. על העץ כי קבר תקברנו מכאן שהכל נקבר עמו. כי יהיה באיש הטא סוף תיבות אשה שגם היא נתליתי. והתעלמת מהם בגימ׳ משום כבוד הבריות. שלח תשלח יש לברך[2]) על שילוח הקן כמו על שאר מצות. והארכת ימים בגי׳ בעולם שכלו ארוך, ד״א והארכת ימים לעוף. כלאים פן תקדש המליאה סוף תיבות מנשה הוא העמיד צלם בהיכל לכך נשרף. יקרא ק״ן בגימ׳ פרט למזומן. כי יפול הנופל הסר גבי מגדל כלב כו׳ כבר נולד. לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו והטעם שלא ירגילם זה עם זה פן יבא להרביעם, ד״א משום צער בעלי חיים שהשור מעלה גרה והחמור מצטער וסבור שהשור אוכל. לא תלבש שעטנז גדלים תעשה לך משום דבגדי כהונה של כלאים ולא ישתמש בשרביטו של מלך אבל גדילים דמצוה שרי. גדלים תעשה לך וסמיך ליה כי יקח איש אשה סמך שמלבישין לחתן טלית[3]), גם פרש״י להוציא מעשה הידודין שאין שניהם נהנין אלא הוא ולא היא, וי״מ מעשה הורדוס, גם שניהם לרבות הבאים אחריהם פי׳ לאחר גמר דינם למיתה. ולנערה לא תעשה דבר, תימא פשיטא שאינו נהרגת דהא אנוסה היא א״כ

---

[1]) הירלאים הי׳ רנ״ג כ׳ דהלכה זו אינו אלא כל הלילה עד הבוקר דילפינן מדכתיב לא ילין הלב חגי עד בוקר ויליף התום מן המפורש ע״כ, ועי׳ בס״ת רדב״ז הי׳ הי״א ועי׳ כו״ה.

[2]) עי׳ בס״ת הס אחרי׳ פי״א א׳ שמפלפל בכל המלות שלא מכר בתלמוד הים לברך עליהם.

[3]) כמדומה לי שכן פי׳ הבעל הטורים.

לא קבלה התראה, וי"ל דלא באשה חבירה דלא צריכה התראה ולמאן דאמר חבר צריך התראה מאי איכא למימר, וי"ל דאי לאו האי קרא הוה אמינא דנהרג אע"ג דהוי אנוסה, וי"מ דלא נצרכה אלא לכתחילה באונס וסופה ברצון, דאמר יצר אלבשה. לא תתעב ארומי וכן מצרי אע"פ שהיה להם לקדם. לא יבא פצוע דכה[1]), תימא[2]) והא אשה אינה מצוה על פו"ר אליבא דרבנן. וחפרת בה וכסית את צאתך, תימא והא נבלע באיברים כדאיתא פרק בתרא דיומא לחם אבירים כו' וי"ל דברים שלקחו מתגרי האומות ואכלום לא היה נבלע באיברים. ספר כריתות ב' פעמים חס"ו הרי י"ב כמנין גט י"ב שורות, וי"מ הכותב צריך שיניח ד' שטין בין ספר לספר היינו י"ב בין הד' ספרים אבל משנה תורה לא קא חשיב דאינו אלא חוזר ושונה. השמר בנגע צרעת הוצרך באזהרה לפי שצריכה להתרחק מהם ולכך סמוך זכור אשר עשה ה' למרים שהיתה אחות כהן גדול ומלך והרחיקוה. במספר ארבעים יכנו בפרק בתרא מוכיח דארבעים חסר אחת והוא ג' פעמים י"ג כמנין תיבות בוהוא רחום, וכן והפלא ה' את מכותך וכן י"ג בר עונשין ובב"ד של מעלה ב' וכ"ף, וג' פעמים כ' הרי ס' לכך מחיהו לאל י' ס' פולסי דנורא בפרק השוכר את הפועלים. וחלצה נעלו וירקה[3]) הקדים חליצה לרקיקה כלומר מתחיל מבקשתו חמול עלי וכנוס אותי ואשרת לפניך ואחליץ מנעליך, וכשהוא אומר לא חפצתי לקחתה,

---

[1]) הבה"ט שמוך ממזר לפצוע דכא לומר לך שממזר אינו מילוד כפצוע דכא, ויש להקשות מחולין י"א ב'.

[2]) ועי' סנהדרין ד' כ"ט ע"ב ד"ה והאי וביבמות די"ב ע"א ד"ה שלש ועי' תוס' עה"ג בנדה די"ג ד"ה נשים, מצווים על השחתת זרע, ועי' רמב"ן ועי' מ"ל פ"ט מה' מלכים, שכולם לקו בדור המבול, וגם מצווים על שבת.

[3]) הטעם לבזותו כדכתיב ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, והבה"ט כ' שהרוק דומה לשכבת זרע כלומר שאינו חפץ להקים זרע, וכן כ' המרדכי ביבמות.

גם היא ממואסת בו וירקה[1] בפניו. בית חלוץ הנעל כלומר אין לי מי שינעילנו כדי להפיס דעת מכזיב אותו בכך. ויזנב בך כו' כי אתה עיף ויגע משעבוד מצרים ומטורח הדרך לכך כתב זאת בספר כי מחה אמחה בו', לפי שלא ירא אלהים מעשות כל זה.

חסלת פרשה כי תצא.

כי תבא

לא תשכח וסמיך ליה כי תבא ואז כח בידך למחות זכרו. מראשית פרש"י ולא כל ראשית דאינו חייב בביכורים אלא ז' מינים. אשר תביא מארצך פרש"י זית שמן ודבש היינו דבש תמרים פירוש התמרים עצמם ולא הדבש שדרכו ממנו, דפרי אתה מביא ולא משקה, ובירושלמי דתרומה מתיר שלקטו מתחילה לשם כך. טנא[2] סמ"ך, רמז שביכורים אחד מס' וכן ס' נעלם בפר' ביכורים. אשר נשבע לאבותינו, וגר מביא ואינו קורא, ובתפילה דקאמר ואלהי אבותינו סמכו על הירושלמי שגרים אומר בתפילה ואלהי אבותינו שכל הגרים נקרא על שם אברהם, ולכך נקרא אב המון גוים. ארמי אובד אבי לבן ליעקב ולכך מזכירין זכותו של יעקב הוא נקרא ראשית שנאמר קודש לה' ישראל ראשית. וגם נתתיו ללוי,

---

[1]) מעשה בימי רבינו שמקה ביבמה עשירה ומיקשה שרצה יבם ליבמה בעל כרחה ויעץ לה רבי שמקה שתרוק בפניו אם תרצהו ותפסלנו בזה מליבם וכן עשתה ופסלה ר"ש מלהתייבם והביא ראיה מהלכה, וי"ל רמז והוכחה בפסוק אשר לא יבנה וגו' בלשון עתיד כמו שדייקינן נמי מיניה דקללה פוסלת כ"ש דקאי ארקיקה הסמוכה לזה ב"פ יותר מקללה שיהיה הרוק פוסל ולא יהא בונה ולא יוכל לבנות.

[2]) יש להוסיף בגמי' בכלי, וטעם י"א למה כ' טנא ולא כלי רמז למ"ש במס' בכורים שהי' מעטרים הז' מיני בכורים בשאר מיני פירות צמוקים ודבלים, וטנא פי' פירות כפרש"י בפס' טנאך ומשארתך יע"ש.

פרש"י לרבות תרומה וביכורים וכו' ומשמע דמרבה תרומה לזרים, ותימא בביכורים ומייתי לה בפרק הערל יש מעשר וביכורים מה שאין כן בתרומה והשיב וידוי[1]), וי"ל דאיתא בירושלמי כשמביא תרומה וביכורים יחד משתחוה על שתיהן, אבל על תרומה בפני עצמו אינו מתודה. לא אכלתי באוני בגזל כמו ידיו תשיבנה אונו, האמ־ת לשון אמיר וענף לשון גבהות. על האבנים תימא כתב כל התורה בע' פנים על י"ב אבנים אלה יעמדו כאן לברך יש כאן י"ב קללות לי"ב שבטים וכולן עבירות שבסתר ועל הגלוי יענישו ב"ד ולא כתב ארור שוכב עם אשת רעהו דאין זה סתר כי מה ללכת לבית רעהו כי אם לניאוף. ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך, הקדים ביאה לפי שהיו באין בארץ, אבל דוד אמר יי׳ ישמור צאתך ובאך כנגד עולה רגלים. והלוית גוים רבים ועל כרחם יפרעו. ונתנך ה' לראש בתוכחות ראשונות מ"ה קללות, ובאחרונות ע"ל, לכך אמר ישעי' ע"ל מ"ה תכו. גדולים ונאמנים נאמנים בשליחותם כדאמר בע"ז דאמר ההוא מינא לבי ולכך יודעים בעבודה זרה שאין בה ממש מאי שנא הכי ארמאי דאזלי כי מתברי ואתי כי מתרצי כו'. כל חלי בגימ' צ"ח קללות, אשי לא כתוב שהכשדים קשרו היפים בכרעי מטותיהן כדי להולי' דוגמתן, והיה כאשר שש כן ישיש רמז לזמן גאולתי' כדאיתא בדניאל, ומעת הוסר התמיד כו' אלף ומאתים ותשעים. כאשר שש על אבותיכם להטיב אתכם להרבות אתכם ובמדבר במצרים ובא"י ת' בגלות מצרים ומיציאת מצרים עד בנין הבית ת"פ בית ראשון ת"י הרי אלף ור"ץ וכן מועד מועדים וחצי מועדים כלומר זמן ב' מועדים שהיו במצרים וחצי ב' מועדים הרי ג' מועדים של ת"ל שהיו במצרים עולין אלף ור"ץ.

---

[2]) הספורנו כתב וז"ל בחטאינו ובעונות אבותינו הוסרה העבודה והבכורות אשר להם היו ראויות תרומות ומעשרות כאמרו ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם וזהו וידוי מעשר שהזכירו רז"ל עכ"ל, והעתיק דבריו אלה בתוי"ט פ"ה ממע"ש מ"י ועי' במשנה ד' פ"ב דבכורים ובסוטה מ"ט ול"ב ב' וברמב"ם ה"ב פ"ג ה"י ול"ע לדברי הספורנו.

וכן הושע וענתה שמה כימי נעוריה היינו גלות מצרים וביום עלותה מארץ מצרים היינו מיציאת מצרים עד חורבן הבית הרי אלף ור"ץ. באניות[1]) כלומר הנשים והטף שאינן יכולין ללכת עמהם ילכו בשבי, ואין קונה המצריים יאמרו לא נקנה אותם לעבדים כי כבר לקינו על שנשתעבדו בהן וכשהבאים לא יוכלו למוכרים חובטין אותם במקל ומריעבין אותם ומענין אותם.

חסלת פרשה כי תבא.

נצבים

נצבים היום כולכם, אבל כשתעברו את הירדן לא תתקבצו יחד, אך תתפשטו איש לנחלתו. גפרית ומלח שכל מקום שגפרית נופל, מלה נופל עמו, שנאמר וה' המטיר על סדום גפרית ואש, וכתיב באשת של לוט. ותהי נציב מלח, שמלה נופל עליה. וישליכם וסמיך ליה הנסתרות רמז שנסתם הקץ. והנגלות לנו ולבנינו, אם לא נבער הרע מקרבינו' אבל הנסתרות לד' אלהינו, והוא יפרע מן העובדים לבר. ושב ה' את שבותך בפ"ב דמגילה ישיב לא נאמר, אלא ושב מלמד שהקב"ה בעצמו שב עמהן, ותימא הא דכתיב ושב ה' את שבות בני עמון, ה"נ דשב עמהן, וי"ל דהכא שאני דאיכא תרי ושב ש"מ לדרשא. העדותי בכם היום את השמים כו'. ויד העדים תהיה בכם בראשונה הן לטוב הן לחילופו. שאלו[2]) למה אנו מהלקין נצבים שהיא פרשה קטנה כשיש ג' שבתות

---

[1]) הגאון ר"י מוכה מכאן מה שנסתפק למה דקי"ל דנשלכו אי אשל זרוק שמה אשל אי לא, היאך הדין לענין ישיבת מגרים אם בא באניות ובספינות אי עובר, וכ' דמכל מקום רואה את הדרך וח"ס והשיבך ה' מגרים באניות בדרך אשר אמרתי לא תוסיף עוד לראותה.

[2]) בפענח רזא כתב שנשאלו בבית מדרשו של רבינו נסים, וע"ש באריכות.

בין ר"ה לחג וקורין וילך לאחר ר"ה, ואין מחלקין מטות ומסעי שהן ארוכות, וי"ל כדי לקרות פרשה אחת קודם ר"ה, שאינה מדברת בקללות, וכן אנו קורין במדבר, אחר הקללות קודם עצרת, שלא לסמוך הקללות לחגים. לא אוכל עוד לצאת ולבא כי ה' אמר אלי לא תעבור, ולא משום חלשוהו כי אתה תביא את העם הזה, לפי שקרא משה את יהושע לעיני כל ישראל, והי' כולם במעמד, חלק להם כבוד. תקרא את התורה הזאת, פרש"י המלך היה קורא על בימה של עץ שהיו עושין לו בעזרה, תימא והכתיב לא תטע לך אשירה כל עץ והכי פריך בתמיד, וי"ל דאין לחוש כיון שלא היתה קבוע[1], ובסוטה מוכיח דהיינו עזרת נשים. והסתרתי פני כו' זהו דרך חיבה כאדם שאמר לרבו של בנו להלקתו ומסתיר פניו מלראות מפני שרחמיו עליו. רעות רבות וצרות, רעות שנעשו צרות זו לזו כגון זיבורא ועקרבא פי' כגון שעוקצא זיבורתא ועקרבתא ומים צוננין יפים למי שעקצו זיבור והחמי' לעקרבא, וחילופא סכנתא, וירא ליכנס בזה ובזה וכן בזמן הזה כשגוי מיצר לישראל ירא לקבול פן ישנאוהו וינטור איבה עליו, ואם לא יקבול ירגיל לעשות יותר. את דברי השירה הזאת פ"ר האזינו ושם פי' איך היטיב להם במדבר ובא"י ואיך חטאו וגלו ואיך עתידים להגאל.

חסלת פרשה נצבים.

האזינו

האזינו השמים בגימ' נשמה. הארץ זה הגוף שנברא מן הארץ. יערוף כמטר זו רוח מערבי שבא מערפו של עולם. תזל

---

[1]) עי' היטב שפ"ק דתמיד שלא פריך שם הגמרא זאת, ומה שכתב המחבר „והכי פריך בתמיד" י"ל כהאי גוונא, ומה שמתרץ שאין לחוש כיון שלא היתה קבועי ה"ה י"ל בבימה של בנין כמו דמתרץ שם הגמרא, ואם נחזיק תירוץ של המחבר, י"ל שה"ה מצי הגמרא שם לתרץ שלא היתה קבוע, ועי' בס' החינוך סי' תל"ב.

כטל אמרתי זו רוח צפונו שנוחה כטל. כי שם ה׳ אקרא כשאספר שבחו איך נוהג בעולמו ואיך הוא לנהוג בין לטובה בין לרעה אל תהרהרו אחריו אלא הבו גודל לאלהינו. יצב גבולות עמים למספר ב״י בירר נחלת י״ב שבטים שעדיין לא נולדו. והציב גבולות עמים א״י שמסר לו׳ בני כנען. והציב עבד בני שם שנאמר ויהי כנען עבד למו, ומה שקנה עבד קנה רבו. למספר בני ישראל שבני כנען י״ב היו כדכתיב וכנען ילד את צידון בכורו ואת חת. ואת היבוסי והאמורי והגרגשי והחוי והערקי והסיני והארודי והצמרי והחמתי, הרי י״א ואחת מהן נחלקה לשתים ויצא מהן הפרזי הרי י״ב למספר ב״י כאישון עינו על גב העין שומר את העין תדיר׳ וע״ש השינה נקרא אישון, ועל שם שהוא מהשיך על העין כמ׳ אישון ואפילה. יזבחו לשדים לשון שדוד ונמאס, לא אלוה שאין להם כח וחוזק, לא שערום פקדום פוקד תרגום מסער אספה עלימו לשון כילוי. מזה רעב שרופי כמו למזייה לאתינאי וי״מ לשון שערת מחמת כחש רעבון מתמלא עד מתמלא שעירי. איכה ירדוף אחד אלף תימא הא אמר דמדה טובה מרובה וכאן מדת פורענות מרוב׳, וי״ל דהכי פירוש לו חכמי האומות ויבינו איכה ירדוף ישראל אחד אלף מאומות העולם לימות המשיח ועכשיו מסורים בידם. אם לא כי צורים מכרם וכו׳ א״כ הוי נמי מידה טובה, ותימא בפ׳ בחקותי נותן אחד לק׳, וי״ל דיש חילוק בין הריגה לרדיפה דמועטין יכולין לרדוף מרובה אבל לא להרגם. אני אמית ואחיה אמי״ת בא״ת ב״ש אמית, וכן צדק״ה בא״ת ב״ש צדקה שהצדקה מצלת מב׳ מיתות בעולם הזה ובעולם הבא, ואין אקים עמדי תשובה למינים. חי אנכי לעולם ונקם ישיב לצריו פרש״י על הגזל ועל החמס כו׳ והכא נמי אמרינן בשילהי בבא קמא שהגוזל את חבירו כאילו נוטל את נפשו. סימן פרשיות הזי״ו ל״ך והוא שם אחד משמותיו של הקב״ה דאמר במדרש אספה שמשה אמר שירה זו על פי ע״א זקנים כמנין הזי״ו ל״ך. וכפר אדמתו עמו כדכתיב ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה כו׳ הוא ויהושע בן נון, תימא למה קראו כאן יהושע יותר מבשום מקום, וי״ל כשנעשה משרתו שינה

שמו וקראו יהושע, כמו פרעה שקרא ליוסף צפנת פענח ונבוכדנצר לדניאל בלשצר לחמו"ע שדרך מישך ועבד נגו ועכשיו מידיעו שאינו עוד משרתו אלא מלך ושב לשמו הראשון. ואת יהושע מלא שבאותו שעה נתעטר בו' עטרות נוי וכח ועושר וחכמה ונשיאות ונביאות.

חסלת פרשה האזינו.

ברכה

לפי שמשה קנתרן לעיל בתוכחות לכך חזר וברכו. איש האלהים שברכו בשליחותו של מקום, ד"א איש האלהים וראוי שתתקיים ברכתו ולא ברכת הדיוט הוא. א"ש ד"ת למ"ז אותיות תלמיד הלכו בה דברי באש. אף חובב עמים דכתיב והייתם לי סגולה וכל קדושיו בידיך הפצים להיות תחת ידיך. והם תכו לרגליך, ויתיצבו בתחתית ההר, ד"א אף כשהקב"ה מחבב עמים ומוסר ישראל בידם הם ישראל מכותתיו לרגליך בשבילך ומקדשין השם. תורה ציוה לנו משה כמנין תורה ומצות דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעו. ויהי בישורן מלך כשאמר לו ישראל נעשה ונשמע והיינו בהתאסף ראשי עם כשאמר לו הקב"ה לך והקהל את העם ואשמיעם את דברי ואז באותו זכות יחד עליהם הקב"ה מלכתו. יחי ראובן ואל ימות בעון שבלבל יצועי אביו. ויהי מתיו מספר, במ' אלף חלוצי צבא בעוברים לפני ה' במלחמה ובדגלים ובחנוכת המזבח ובבכורה והא דכתיב ובחללו יצועי עלה אביו נתנה הבכורה ליוסף לא להתיחס בבכורה, ד"א ויהי מתיו מספר קאי אואל ימות כלומר ואל יהי מתיו מספר מרוב עם כמו אל באפך תוכיחני, ובחמתך תיסרני ותימא אמאי לא התחיל מיד אחר וזאת הברכה יחי ראובן להודיע שהיו ראוין לברכה שקבלו את התורה והקב"ה חזר על שאר האומות ולא רצו לקבל כדכתיב ה' מסני בא וגו', תימא אמאי לא הזכיר את שמעון בפירוש, וי"ל לפי שיעקב כלל את שמעון עם לוי כשהוכיחו א"כ יהיה גם כליל בברכתו, ד"א

לפי שיעקב לא ברכם זכו לברכה במעשה העגל שנאמר מלאו ידיכם היום לעשות עליכם היום ברכה כלומר היום זכיתם לברכה. וזאת ליהודה גם זאת שבירך לראובן. שמע ה׳ קול יהודה כפ״ק דסוטה שכל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודא מגולגלין בארון כמה עד לא אליבי׳ דהלכתא מכא; דתירוץ הוא יותר טוב מקושי׳ וללוי אמר בכאן י׳ מאמרות נגד י׳ מאמרות שבהן נברא העולם מלמד שנברא׳ בשביל ישראל ושבטים. אשר נסיתו במסה שלא פירשו דבריהם. תריבהו על מי מריבה כל סרחנו אינו אלא על מי מריבה. האומר לאביו ולאמו כו׳ במעשה העגל שלא נבא בו שום אחד מהם משבט לוי, ד״א מדלא קאמר האומר לשון עבר אלא האומר לשון הווה, נראה לפרש על כהן גדול שאינו מטמא לאביו ולאמו והוי כאילו אינו רואהו, וזה שבחו שאפילו בשעת צערו מקיים מצות הבורא וזהו כי שמרו אמרתיך וכו׳ וי״מ על הלוים שאומר בבית המקדש בעבודה ואינו מכבד אביו ואמו בבית, אלא שהיו מגדלין אותן במקדש ומלמדין אותן תורת כהנים, וכן מצינו בשמואל וישב שם עד עולם. יורו משפטיך ליעקב שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו כו׳. חופף עליו כל היום השכינה על חלקו בבית עולמים כדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים מה שאין כן בשילה ונוב וגבעון כשנתחברה נסתלקה שכינה. וליוסף אמר מבורכת ה׳ ארצו לפי שלא שמע לאשת ארוניו, אבל אדם ששמע לקול חוה ואכל מן העץ נתארר האדמה בעבורו. גרש ירחים הם קישואין שגדילים על ידי הירח, גרש כמו שגר שהארץ משלחת ומוציאה בכל ירח וירח. ורצון שוכני סנה השוכנים בארץ המגדלת סנאים וקצים וארצם קשה ומתאוים למטר, ואין לפרש על הקב״ה ששכן בסנה שלא היה אלא לפי שעה ולא תמיד, ד״א שברכו בתבואת השדה ושכני סנה גם ברכו בפרי העץ. בכור שורו הדר לו תדר הוא לו שנתנה לו הבכורה יותר מלשאר אחיו ונטל פי שנים בארץ. שמח זבולן בצאתך לפי שהיה שוכן בחוף ימים. ויששכר באהליך שהיה יושב ומשמר שרותיו ועל שניהם התפלל שיצליחו. וספוני טמוני

חול שהים משליך ממין הספינות שנטבעו על שפתו ונוטלים ומתעשרין והקדים זבולן לישככר לפי שהיה גדול הימנו לפי שהטיל מלאי לכיסו ועכשיו שותפות ויצא בפרגמטיא וכה נתפרנס יששבר שעסק בתורה. ברוך מרחיב גד הפוגע בו יטה מן הדרך להמלט מידו לפי שנדמה ללביא. וטרף זרוע אף קדקד בכת אחת לפי שדרך בני אדם כשמכין נגדו משליך זרועו לפני ראשו להגין עליו. כי שם חלקת מחוקק ספון קברו של משה ואע״ג דכתיב ויעל משה אל הר נבו וימת שם, ונבואה הוא בחלקו של ראובן דכתיב לבני ראובן בנו את נבו מיהו נקבר בגאי שהוא בחלקו של גד. וירא ראשית לו אע״פ שעין מערערין עליו שאילו היתה הארץ עתידה לחזור להם לא היה משה נקבר שם. יזנק מן הבשן הירדן המקלח מן הבשן להשקות ונקרא ירדן יורד מן דן ממערת כמו ים. ומלא ברכת ה׳ על רוב פירותיו שמברכין עליהן יהי רצוי אחיו התפלל משה עליו לפי שהיה בנידוי על שהגיד מעשה ראובן. וכימיך רבאיך כמו דאביך. כמה שלמה ושמלה כשב וככש גרש ושגר, אנקה ונאקת כלומר הבחירות יהיו ימי הזקנה על ידי שמן הגדל בארצו כדאמר ר׳ חנינא שמן שסכתני אמר בילדותי עמד לי בעת זקנתי בפ״ק דשחיטת חולין. במה בדד לאחר שגרשו האומות שכני בהם לבדם בטח כדכתיב הן עם לבדד ישכון. ואשר חרב גאותיך חרב שבידך אינו אלא גאוה כי אינך צריך כי אתה נושע בה׳ והוא מגן עזריך. וימת שם משה נוהגין לומר צדקתך בשבת במנחה ע״ש שנפטר באותה שעה, והכי איתא בפרק קמא דסוטה שמת בשבת דאמרינן התם שבת של זיו זגי היתה כו׳ ותימא היאך כתב י״ג ספרי תורות, ואם תאמר בערב שבת והכתיב בן ק״ך שני אני היום מלאו ימיי ושנותיי, ואם בשבת מת לא מלאו עד השבת, וי״ל דכתב על העתיד כדכתיב לקח את ספר התורה הזה על שם שיהושע היה עתיד להשלימו, ובסדר עולם מוכיח דו׳ באדר מת בו משה על שבת היתה דכ״ב בניסן היה יום ז׳ שסיבבו את העיר וכו׳. לא כהתה עינו מראיהו כמו ועינו כעין הבדולח. ויקבור אותו לפי שלא נודע מי קברו שנאמר ולא ידע איש את קבורתו. ויבכו

ב"י כשמת אהרן בכו כל בית ישראל לכבודו של משה אבל כשמת משה לא בכו אלא האנשים. ולא קם עוד נביא בישראל, כלומר אפילו בישראל, אבל באומות העולם לא צריכא למימר שנאמר ונפלינו אני ועמך שביקש משה שלא תשרה שכינה על האומות. לעיני כל ישראל כל נביאותיו לצורך כל ישראל ולדורות הבאים ובמעמד כל ישראל, התורה מתחלת בב' ומסיימת בל' הרי ל"ב בגימ' כבו"ד ואין כבוד אלא תורה ועל זה נאמר ומשפטים בל ידעום הללויה.

סליק

והטיב לה' בעולות כשבים ופרים
בסיימי הספר אלה הדברים
ובשם האל הנורא
סיימתי כל התורה
ברוך הנותן ליעף כח.

השמטות

במדבר כ׳ ח׳ ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע, לכאורה מילת „מימין" הוא מיותר, וי״ל שעשה להם הקב״ה דבר פלא ולא בדרך נס ההיינו יש מאין, לכן אמר בתחילה ונתן מימיו דהיינו המים שיש לו מהד׳ יסודות והדר והוצאת להם מים וכו׳. שמעתי מפי הרב הג׳ הגביר המפורסם מוה׳ שטיין מברלין הבירה.

בפרשה שופטים בהערות סי׳ 216 ד״ה ופעם שני וכו׳, שמעתי זאת מפי הרב ר׳ ברוך בענדעט שרייבער בברלין נ״י.

ובפרשה ראה בסי׳ 214 בהערות באמצע הדיבור ד״ה ועוד י״ל, שמעתי זאת מפי הרב הג׳ החכם הכולל דר. שיפער אב״ד דק״ק קארלסרוהע.

ספר ההשלמה

מרבינו משולם מבדרש על מס' תענית ומגילה.

נעתק מכ"י מאוצר הספרים אשר לממשלת העיר האמבורג.

עם הערות

מאת

מנשה במו"ה יחזקאל יונה גראשבערג.

מסכת תענית

אמ"ר הנינא[1]) בימות הגשמים לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו, דוקא שלא אמר מוריד הטל, אבל אם אמר מוריד הטל אעפ"י שלא אמר מוריד הגשם אין מחזירין אותו, והכי איתא בירושלמי וכתבו הרי"ף ז"ל.

מתני' ר' יהודה אומר העובר לפני התיבה בי"ט האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר. ירושלמי ויזכיר מבערב לית כל עמא תמן ויזכיר בשחרית אף הוא סבור שהזכירו מבערב והכי הלכתא, אבל למנין שאלה בשני במרחשון ובני פרווילא נהגו בששים בתקופה, והא דאמר ר' יוחנן במקום ששואל מזכיר פוסק מלשאל פוסק מלהזכיר. ומדפלגינן בגמ' בין בני בבל דאית להו פירי בדברא לבני ארץ ישראל בזמן שבית המקדש קיים כי אמר ר' יוחנן במקום ששואל מזכיר לבני א"י בזמן שאין בית המקדש קיים דלית להו עולי רגלים ולית להו פירי בדברא מזכיר ביו"ט האחרון ושואל במוצאי יו"ט מיד אבל בזמן שבית המקדש קיים לבני א"י דאית להו עולי רגלים או לדידן דאית לן פירי בדברא מזכיר ביו"ט האחרון ושואל כ"ז במרחשון, ואנן נמי אית לן פירי בדברא ונהגינן הכי.

ומסתברא דסתם מתני' ר' מאיר דאמר רביעה ראשונה ושלישית בי"ז ואשו' הכי קתני דבג' מרחשון שואלין את הגשמים כדקתני בברייתא ראשונה לשאול שלישית מית' להתפנות ומאי להתענות מתענות יחידים ולא מתענית ציבור כדקתני בברייתא ר' יוסי אומר אין היחידים מתענים אלא בר"ח כסלו כר"ג דאמר בז' במרחשון בז' כר' מאיר סבירא ליה ומשום כדי שיגעו האחרון

*) עי'ב ר' ג' ע"ב ובהרא"ש.

לנהר פרת הוא דאמ' בז' בו. והא דתנן הגיע י"ז במרחשון התחילו היחידים מתעני' שמא כר' מאיר כדאמרי' שלישית להתענות וכיון שכתבה הרי"ף ז"ל ומסתברא דהלכה כר' מאיר. בשניה ובשלישית דסתם לן כותיה אבל ברא שונה פסקין בז' בו משום כדי שיגיעו או לידן דאית לן פירי בדברא.

תניא היחידים מתענים ג' תעניות שני וחמשי ושני ומפסיקין בראשי חדשים בחנוכה ופורים, דוקא יחידים אבל צבור אם התחילו אין מפסיקין דתנן בפ' שני אין גוזרין תעניות על הצבור בר"ח בחנוכה ופורים ואם התחילו אין מפסיקין דברי ר"ג אמר ר' מאיר אעפ"י שאמר ר"ג אין מפסיקין מודה היה שאין משלימין, וי"ל דליכא חלוק בין יחידים לצבור דמפני שאין משלימין הוא שאמרו היחידים מפסיקין.

תניא הרי שהיה מתענה על החולה ונתרפא על הצרה ועברה הרי זה מתענה ומשלים, דוקא יחיד אבל צבור תנן באידך פירקא היו מתענים וירדו להם גשמים קודם הנץ לא ישלימו, א"נ כאן בצרות אחרות כאן בצרות גשמים מפני שאנו צריכים להתפלל בכל יום על הצבור ועל הגשמים זהו דעת הראב"ד ז"ל.

אמר זעירא אמר רב הונא יחיד שקבל עליו תענית אפי' אכל ושתה כל הלילה מתפלל תפלת תענית למחר, והרי"ף ז"ל גרים יחיד שקבל עליו תענית שני ימים זה אחר זה אפילו אכל ושתה כל הלילה מתפלל תפלת תענית למחר בתעניתו פי' שלא קבל עליו אלא יום אחד ולן בתעניתו שלא בקבלה, והכל עולה לטעם אחר שאם קבל עליו תענית למחר אפי' אכל ושתה כל הלילה מתפלל תפלת תענית ואם התענה היום בקבלת תענית אפילו שלן בתעניתו שלו בקבלה אינו מתפלל תפלת תענית למחר. אמר רב יוסף מאי קסבר רב הונא קסבר מתענים לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית ושאני הכא דלא קבל עליו מעיקרא. פי' מתענים לשעות אם קבל עליו תענית יחיד והתענה חצי היום בקבלה מבעוד יום ואימלך אמלוכי לאחר חצי היום וישב כל היום

בתענית יצא ידי נדרו ואם אין לשעות לא יצא ידי נדרו, ור"ש ז"ל פי' אם מתענה לשעות בתוך השעות שקבל עליו. אמר רב חסדא הא דאמרת מתענים לשעות הוא שלא טעם כלום כל היום, האי תעניתא מעליותא הוא לא צריכא דאימלך אמלוכי, פי' בג' שקבל עליו להתענות עד הערב בכי האי גונא מתענים לשעות ויצא ידי נדרו שקבל עליו תענית ומתפלל עננו אבל אם אכל בהאי היום אינו מתפלל עננו ולא יצא ידי נדרו וכן אם קבל עליו היום להתענות למחר עד לערב לאחר שאכל בבקר לא שמיה תענית ומתפלל עננו בערב ויצא ידי נדרו, וכן אם קבל עליו להתענות עד חצי היום אין מתפלל תפלת תענית בבקר.

אמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה ומתפלל עננו בערב ויצא ידי נדרו, פי בכל תענית שבעולם קאמר והראב"ד ז"ל פירשה בתענית שעות שצריך שתשקע עליו חמה כדאמ' רב חסדא מעקרא דאמלך אמלוכי אלא שדברי רב חסדא הראשונים הם לגבי תפלת תענית ודברי רב חסדא האחרונה לצאת ידי נדרו, א"נ דברי רב חסדא הראשונים בשקבל מבעוד יום להתענות עד חצי היום ואמלך אמלוכי להתענות מחצי יום ואילך, כל זה מפי הראב"ד ז"ל.

תניא יחיד שקבל עליו תענית שני וחמשי של כל השנה כולה ופגעו בו ימים טובים הכתובים במגלת תענית אם נדרו קודם גזרתינו תדחה גזרותיו, פי' אם קבל עליו בנדר קודם תקנת הימים טובים יש לו לקיים את נדרו ותדחה גזרותיו מפני נדרו ואם תקנה בימים טובים קודם לנדרו ידחה נדרו מפני גזרתנו, ואפילו התחילו התענית קודם הימים טובים ואמר דבנדור אין מפסיקין ביחיד מפסיקין ואע"ג דנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות הע' כשאמ' ישיבת סוכה עלי שאסר החפץ על עצמו ואין מאכילין לאדם דבר האסור לו ודומי למאי דאמרינן בפרק המדיר הנאת תשמישי עליך סופה ׳ ומשמשתו הנאת תשמישך עלי יפה לפי שאין מאכילין לאדם דבר האסור לו, אבל אם נדר ואמר שלא ישב

בסוכה לאו כל כמיניה והכי איתא במס' נדרים, והאי נמי בשקבל עליו תענית הוה ליה כמי שנדר דלא אשב בסוכה ולאו כל כמיניה והתימא ליחול עליה משום אסור כולל דהא אמרי' בירושלמי ומייתי ליה הרי"ף ז"ל בסוף ערבי פסחים שבועה שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה בלילי הפסחה שלא אוכל מצה בלילי הפסחה לוקה ואוכל מצה בלילי הפסחה אלמא הייל עליה אסור כולל לבטל מצות לא תעשה מדגרסי' בפ' ג' דשבועות בשלמ' לאו משכחת לה אלא הן היכי משכחת לה וכמו שבארתי אבל במצות עשה הייל אסור כולל לבטל הכא נמי ליחול משום אסור כולל, איכא למימר לא דמי להתם כשאמר שבועה שלא אוכל מצה האי בודאי דעתו לבטל את המצות והייל עליה משום אסור כולל, אבל הכא אמרי' שלא היה בדעתו לפגוע בימים טובים אלו ואלו היה בדעתו אנן סהדי שלא היה כן נדרו ולפיכך ידחה נדרו מפני גזרותיו דהוה ליה כמו שאמר בפ' הריני מקבל תעניות שני וחמשי ושני של כל השנה חוץ מחנוכה ופורים ולפיכך אין צריך שאלה לחכם אע"ו דנדרי שגגות ואיכא מאן דאמר במס' נדרים שצריכין שאלה לחכם, וי"מ אם נדרו קודם לגזרותיו כלומר שכבר התחיל להתענות קודם שפגעו בו חנוכה ופורים ולפיכך תדחה גזרותיו מפני נדרו משום איסור כולל, ואע"פ דאמרינן לעיל שהיחידים ג' תעניות מפסיקין לחנוכה ופורים לא דמי דגבי יחידים ליכא קבלת תענית ואפי' תימא דאיכא קבלת תענית כיון שתעניתם על הגשמים הוא ואם ירדו גשמים ביני ביני מפסיקין שהרי אפי' ביום עצמו קודם חצות לא ישלימו הלכך לאו קבלה גמורה היא ולא חשבינן השלש תעניות כיום אחד אלא כל חד תענית באפי נפשיה אבל ביחיד שקבל עליו כל השנה כלה שני וחמשי ושני הדא קבלה הוא וכיום אחד חשבינן להו, אבל אם כשפגעו בו חנוכה ופורים עדיין לא התחילו תעניותיו אין בו אסור כולל, ולפי זה הפי' מה שאמר בירושלמי שבועה שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה בליל הפסחה דוקא שנשבע בשאר ימות השנה שכבר חלה השבועה קודם בוא המצוה אבל אם נשבע

בלילי הפסח אין כאן איסור כולל, ועוד יש לפרש ולומר דשאני
יומי הכתובים במגלת תענית מפני שהן דברי סופרים וצריכין חזוק,
ומיהו איכא למימר דפורים דברי קבלה הוא וכדברי תורה דמי
כדאיתא בפ״ק דר״ה גבי נוס גדליה, איכא דאמרי אמ׳ רבא לא
שנו אלא שלא ישן אבל ישן אינו אוכל, מדברי הרי״ף ז״ל משמע
דהאי לישנא דאיכא דאמרי הוא מיקל לגמרי מלישנא קמא שאם
לא ישן אפילו סלק אוכל ואם ישן וסלק אוכל, ולא נהיר מאי
קא פריך אביי ללישנא קמא מיהו דתניא ישן ועמד הרי זה אוכל
לישני ליה התם בשלא סלק, וי״ל דהאי לישנא קמא דאיכא דאמ׳
הוא מיקל מלישנא קמא מצד אחד ומחמיר מצד אחר שאם לא
ישן אפילו סלק אוכל, ואם ישן אפילו לא סלק אינו אוכל, וכל
זה כשלא התנה אבל התנה בעצמו לאכול ולשתות עד עמוד השחר
הרשות בידו.

אמר רב כהנא אמר רב יחיד שקבל עליו תענית אסור
בנעילת הסנדל חיישינן שמא תענית צבור קבל עליו אלא היכי
ליעביד לימא הכי מפניא הריני בתענית יחיד למחר.

תניא אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה הא
נערה רשאה והייבת ודוקא בגונן אבל בהמין אפי׳ בוגרת חייבת
דאמ׳ רב חסדא אבל אסור להושיט אצבעו במים וכן בכיחול
ופיקום על הבוגרת רשאה אבל נערה רשאה וחייבת.

הא דק״ל יחיד שקבל עליו תענית מתפלל תפלת תענית
בשומע תפלה אפילו בשקבל עליו תענית צבור דאי בתענית יחיד
ליכא מאן דאמר בין גואל לרופא דתניא בהדיא בפ׳ במה מדליקין
ימים שאין בהן קרבן מוסף כגון שני וחמשי של תענית ומעמדות
ערבית שחרית ומנחה מתפלל י״ח ואומ׳ מעין המאורע בשומע
תפלה. מסתברא מדקאמר רב אשי מתנית׳ נמי דקתני מה אלו
יתרות על הראשונות שבאלו מתריעין ומועלין את החנויות הא
לענין כ״ד ברכות זה וזה שוין אלמא בראשונות נמי איכא כ״ד
ברכות ואע״ג דדחינן להא דרב אשי כיון דרב אשי ס״ל הכי

ופשטי' ממתני' נמי משמ' כותיה ומסתברא דהלכתא כרב אשי, אבל ברהשונות פשיטא דאין כאן כ"ד כיון דאיפסקא הלכתא דיחיד שקבל עליו תענית לצור אומרה בשתא על כרחי' ברית' דקתני אין בין יחיד לצבור אלא שזה מתפלל י"ח וזה מתפלל י"ט יחיד יחיד ממש וצבור ש"צ וקתני י"ט אבל כ"ד לא, והא דתנן דהאלו מתריעין פליגי עליה בגמ' במה מתריעי' רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת אמ' בעננו קס"ד מאן דאמר בעננו לא אמ' בשופרות ומאן דאמר בשופרות לא אמר בעננו, ולא והא תניא אין פוחתין מז' תענית ובהן שבע התרעות דכולי עלמא לא פליגי דקרי ליה התענית כי פליגי בעננו מר סבר עננו לא קרי ליה התרעה ומר סבר עננו נמי קרי ליה התרעה, פי' מעיקרא קס"ד דמאן דאמר עננו ס"ל דשופרות לא קרי התרעה והא דתניא לקמן בפ' סדר תעניות שתוקעים בכ"ד ברכות דוקא בהמלכות אבל לא בשופרות ומשום הכי אקשי ליה מיהא דתניא וסימן לדבר יריחו דהוה בשופרות נמי התרעה הוא, א"כ איכא לפרושי דלכולי עלמא איכא שופרות או בהמלכות בז' ברכות, וכי פליגי מי קריא התרעה או לא דמר סבר אומר בעננו אבל שופרות או המולכות לא מקרא התרעה כלל, ומה אקשי לי מהא מתני' דקרי התרעה, והא דקתני אין פוחתין מז' תעניות ובהן ז' התרעות, יום התענית קרי ליה התרעה אהת אעפ"י שיש בכלל ז' ברכות שמוסיפין תקיעה ותרועה ותקיעה א"כ בכל יום תענית איכא ז' התרעות התרעה בז' ברכות שמוסיפין והתרעה בגואל ישראל שמאריכי'. ורש"י ז"ל גרסי' אין פוחתין מז' תעניות ובהן י"ח התרעות פי' בכל ברכה מן הז' ברכות שמוסיפין איכא תקיעה ותרועה ותקיעה שהן ג' התרעות משמע מפי' זה דבאריכות גואל ישראל ליכא התרעה כלל, ואסיק דבשופרת כולי עלמא דהתרעה היא ותקיעות דז' ברכות אי בעי בשופרות, והא דאמרינן במס' ר"ה בד"א במקדש אבל בגבולין מקום שיש המולרות אין שופר, ה"ק במקדש בין בר"ה בין בתעניות איכא שופר והמולרות אבל בגבולין מקום שיש שופר כגון ר"ה אין המולרות

עם השופר מקום שיש חצוצרות כגון תענית אין שופר עם החצוצרות, ומיהו בגבולין אי בעי בשופר אי בעי בחצוצרות ולא אתא למעוטי בגבולין אלא שאין חצוצרות ושופר, חד אמר אי בעי בחצוצרות אי בעי בשופר, והראב״ד ז״ל פי׳ דלאו על שופרת דשש ברכות קאמ׳ דהנהו חצוצרות הני וכהכ׳ הוו אלא בתקיעה שלאחר תפלה קאמ׳ כשמערבין בתחנונים כן מרבין בתקיעת שופרות כדי להזכיר אילו של יצחק.

והרב ר׳ משה ז״ל פי׳ דבגבולין ליכא תקיעה כלל בראש ברכות לא בשופרות ולא בחצוצרות, ולאחר תפלה הוא שתוקעין בחצוצרות, אבל במקדש תוקעים בשש ברכות בחצוצרות ושופר.

שלחו ליה בני נוה לר׳ אבן דצריכין למטרא אפי׳ בתקופות תמוז כיחידים דמינן ובש״ת או כצבור דמינן ובברכת השנים, ואסיקנא בש״ת ולא בברכת השנים, ואע״ג דיחיד הצריך לפרנסה אומר בברכת השנים, התם ליכא היזקא לאחריני הכא איכא הזקא לאחריני, אי נמי בשאלת פרנסה ליכא שנוי מטבע שהוא מעין ומלא ידי׳ מברכותיך אבל בשאלת גשמים איכא שנוי מטבע כיון דלא צריך לרשום, מהראב״ד ז״ל.

פרק סדר תעניות

סדר שש ברכות שמוסיפי׳ כך הוא בתחילה מאריכי׳ בתחנונים בברכת גואל ישראל ובחתימתה אומר מי שענה אברהם וכו׳ ברוך גואל ישראל, וחזן הכנסת אומר תקעו בני אהרן תקעו ותוקעי׳ ומריעי׳ ותוקעי׳, חוזר ש״ץ ואומ׳ פסוקי׳ של זכרונות ואומ׳ מי שענה משה ואבותינו על ים סוף וכו׳ ברוך זוכר הנשכחות, והשמש אומר הריעו ומריעי׳, חוזר ש״ץ ואומר פסוקים של שופרות ואומר מי שענה יהושע בגלגל ברוך שומע תרועה,

והשמש אומר תקעו ותוקעים ומריעים ותוקעים, חוזר ש"צ ואומר אל יי בצרתה לי קראתי ויענני וכל המזמור ואומר מי שענה שמואל במצפה ברוך שומע צעקה, והשמש אומ' הריעו ותקעו ומריעים ותוקעים ומריעים, חוזר ש"ץ ואומר אשא עיני אל ההרים וכו' ואומר מי שענה אליהו בהר הכרמל ברוך שומע תפלה, והשמש אומר תקעו ותוקעים ומריעים ותוקעים, חוזר ש"ץ ואומ' ממעמקים קראתיך יי מי שענה יונה במעי הדגה ברוך העונה בעת צרה, והשמש אומר תקעו הריעו ומריעים ותוקעים ומריעים, חוזר ש"צ ואומר תפלה לעני כי יעטוף מי שענה דוד ושלמה בנו בירושלם ברוך מרחם על הארץ, והשמש אומר תקעו ותוקעים ומריעים ותוקעים ואח"כ חוזר ש"צ לתפלתו, כך נהגו בגבולין ועונים אמן על כל ברכה וברכה אבל במקדש לא היו אומ' אמן ובכל חתימת הברכות היו אומ' ברוך השם אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך זוכר הנשכחות והם עונים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ועוד היה שנוי ברכות אחר במקדש שלא היה בגבולין אחר שאמר מי שענה הוא חותם ותוקע, אבל במקדש חותם בברכה ותוקע קודם שיגמור מי שענה ואח"כ חוזר ואומר מי שענה בלא חתימה, ולהאי פי' גרסינן במתני' מעשה בר' חלפתא ור' חנינא בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה ואמר כל הברכות וענו כל העם אמן תקעו הכהנים תקעו הריעו בני אהרן הריעו מי שענה אברהם אבינו בהר המוריה וכן בכל ברכה וברכה וכשבא דבר לפני חכמים אמרו לא היו נוהגים אלא בשערי מזרח ובהר הבית, ורש"י ז"ל אומר ולא ענו אמן, ומתוך פירושו משמע שאין חלוק בין מקדש לגבולין לא בתקיעות ולא במי שענה דבתרויהו חותם במי שענה ותוקע ומריע ותוקע או מריע ותוקע ומריע אחר מי שענה ואין חילוק ביניהם אלא שבגבולין עונים אמן ובמקדש אומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והרב ר' משה פי' דבגבולין ליכא תקיעה כלל בשם ברכות לא בשופר ולא בחצוצרות אלא לאחר התפלה הוא שתוקע בחצוצרות אבל במקדש תוקע בחצוצרות ושופר

אחר התיומת ו׳ ברכות על כל ברכה וברכה ואומר מי שענה בלא
התיומה, ומה שכתבתי הוא הנכון לפי גרסת הספרים.

אמ׳ אביי כמאן שתו כהאני׳ האידנא מגרא כמאן כר׳.
כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד לפניו אסור לאחריו מותר.
ר׳ יוסי אומר בין לפניו בין לאחריו אסור, דלא להתענות לפניו
ולאחריו מותר ר׳ יוסי אומ׳ לפניו אסור לאחריו מותר הוי יודע
כי ההספד קל מהתענית וכל הימים שכתוב בהם דלא למספד
כל שכן שאסור בתענית אבל הימים הכתוב בהם דלא להתענאה
בתענית אסור בהספד מותר ולפיכך הימים שאסורים אף בהספד
הם המורים יותר מהימים הכתובים בהם דלא להתענאה, ואסקה
רב אשי אליבא דר׳ יוסי כל שלאחריו בתענית אסור בהספד מותר
והוא הדין לפניו אפי׳ לר׳ יוסי דמחמיר בתענית אסור בהספד
מותר דמדאצטריך רב אשי למימר וזה הואיל ומו״ל ומוטל בין שני
מ׳ ימים טובים עשאוהו כי״ט עצמו ולא אסר לה בהספד משום
יום שלפניו ולא שמוטל בין שני ימים טובים אלמא בין לפניו בין
לאחריו אפי׳ לר׳ יוסי דמחמיר בתענית אסור בהספד מותר, וכיון
דא״ר יוחנן הלכה כר׳ יוסי אדלא להתענאה אבל אדלא למספד
הלכה כר׳ מאיר אשתכח דבין דלא להתענאה ובין אדלא למספד
תרויהו שוו אהדדי לאחריו מותר אפי׳ בתענית ולפניו בתענ׳ אסור
בהספד מותר, והאידנא ק״ל דבטלה מגלת תענית בר מחנכה
ופורים ותרויהו דלא למספד כתו׳ בהו ומה שנהגו בי״ג משום
דיום נקנור הוא וכיון דבטלה מגלת תענית יום נקנור בטל הוא
והשתא איהו גופי בטולי בטלוה משום יום שלפניו ניקום ונגזר
כך קבלתי מאבא מרי ז״ל, ועוד היה אומר הטעם משום דפורים
דברי קבלה הם וכדברי תורה דמו כדאמרי׳ בשלהי פ״ק דר״ה
גבי נס גדליה, ועוד י״ל כיון דמגלת תענית דרבנן הוא הלכה
כשמואל דיניקל מכלן הלכה כרשב״ג דאמר בין לפניהם בין לאחריהן
מותרים.

רב נחמן גזר תעניתא בתריסר אמ׳ ליה והא יום טורנוס הוא אמ׳ ליה יום טורנוס בטוליה בטלוה, והוה מלי למימר ליה הא׳ בטלה מגלת תענית אלא לרווחא דמילתא הוא דשני ליה דאפי׳ למ״ד לא בטלה מגלת תענית יום טורנוס בטולי בטלוה. והראב״ד ז״ל כרב דכי בטולה מגילת תענית ה״מ בתענית יחיד אבל בתענית צבור לא בטלה. ואשכחינן ליה פירכא מהא דגרסי׳ בפ״ק דר״ה מתיב רב כהנא מעשה וגזרו תענית בלוד וירד ר׳ אליעזר ורקן ר׳ יהושע וספר אמ׳ להם לאו והתענו על מה שעשיתם ש״מ בטולה מגלה תענית והוה התם תענית צבור וקא פריך מנה למאן דאמר בטלה מגלת תענית ואמאי לא שני ליה כי אמרי אנא בתענית יחיד אבל בתענית צבור לא בטלה אלא לאו ש״מ לא שנא תענית יחיד ולא שנא תענית צבור בטלה מגלת תענית חוץ מחנוכה ופורים, מ״ל דמריטא מנה שני ליה התם שאני חנוכה דמפרסמא ניסא ואפי׳ לגבי יחיד לא בטלה מגלת תענית.

פרק בשלשה פרקים

הא דתנן באחד בטבת לא היה בו מעמד האיכן עלה בגמ׳ וליתני נמי בא׳ בניסן לא היה בו מעמד אמר רבא זאת אומרת הלל דר״ח לאו דאורייתא.

רב איקלע לבבל חזנהו דקא קרו הלל בר״ח סבר לאפסוקינהו שמעינהו דקא מדלגי ואזלי אמ׳ ש״מ מנהג אבותיהם בידיהם, משמע מהא דבני ארץ ישראל לא הי׳ קוריי הלל בר״ח מפני שהיו מקדשי׳ על פי הראיה ודי להם בהכרזה אבל בני בבל היו קורין הלל שלא היה להם היכר אחר בתפלת יוצר אעפ״י שהיה להם בתפלת מוסף ולפיכך כשבא רב מארץ ישראל סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמ׳ ש״מ קריאת הלל מנהג אבותיהם בידיהם הוא, והיינו דקאמ׳ רבא לעיל זאת אומרת

הלל דר"ח לאו דאורייתא אלא מנהג אבותיהם בידיהם משום הכי ובירושלים כשהיה בית המקדש קיים והי' בו מעמדות לא הי' צריך הכי אחר ולא היו קורין בו הלל כלל בר"ח, והא דאמרי' בפ' לולב וערבה קביע קביע ולא בריך מנהג נביאים הוא דמשמע לא מברכינן, התם הכי קאמר מנהג נביאי' שנהגו הם עצמם ליטול ערבה בשביעי של חג אבל לא הנהיגו את העם בנטילתה ולפיכך לא ברך עליה אבל הלל דר"ח מנהג אבותיהם בידיהם הוא שהנהיגו את העם בקראתו והיינו דקאמ' לעיל זאת אומרת דהלל דר"ח לאו דאורייתא אלא מדרבנן הוא בבבל ובשאר ארצות שאין מגיעים שלוחי מקום ואדרבנן מברכי' משום לא תסור כדאיתא בפ' במה מדליקין, ורבי' יעקב ז"ל תירץ דאמנהג טלטולא בעלמא כגון דערבה לא מברכין אבל אמנהג אחר מברכינן דהא מברכינן איום טוב שני של גליות שאינו אלא משום מנהג, ומשום לא דמי אהדדי דיו"ט שני עקר המנהג משום ספקא דאורייתא הוא.

ויש עוד לפרש דבארץ ישראל נמי קורין הלל מדרבנן והיינו דקאמ' לעיל דר"ח לאו דאורייתא אלא מדרבנן הות בין בבבל בין בארץ ישראל ולפיכך הלל דר"ח אינו דוחה מעמד, ורב כשבא מארץ ישראל לבבל ראה שלא היו מדלגים במקום שהי' מדלגים בארץ ישראל סבר שלא ידלגו כלל וסבר לאפסוקינהו כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמ' הדלוג הזה מנהג אבותיהם בידיהם הוא. והר"ר משה ז"ל כתב שאין מברכין כלל אפילו בצבור בהלל דר"ח.

תאנא לא יתחיל ואם התחיל גומר, פי' לא יתחיל בברכה ואם התחיל גומר בלא ברכה, הלכך יחיד אינו מברך יהללוך שהיא ברכה שלאחריו אע"ג דקרי ליה בערבי פסחים ברכת השיר, וראיה לדבר דיהללוך ברכה שלאחריו הוא דגבי מגלה בעי תלמודא לאחריו במקום שנהגו לברך אחריו יברך שלא לברך לא יברך לא בעי תלמודא הכי אלמא ברכת יהללוך שהיא ידועה היא ברכה שלאחריו.

גרסי' בפ' החולץ תניא מר"ח ועד ט' באב ממעטין בנכסיהן מלישא וליתן מלבנות ולנטוע מליגרש ומלינשא וי"א כל החדש אסור,

אוקמיה רב אשי דהא דקתני מלארס מסעודת ארוסי' קאמ' אבל לארס מותר דתניא קודם הזמן הזה ממעטי' מעסקיהן מליסא וליתן מלבנות ולנטוע ומארס' ואין כונסין ואין עושין סעודת ארוסי', פי' קודם הזמן הזה שבת שחל ט' באב להיות בתוכה והך דקתני מר"ח מסתברא שאין הלכה כאותו תנא דהא לספר ולכבס ק"ל דהינו אסור אלא אותה שבת והספר דהע"ג שמותר לספר ולכבס קודם שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אפי' משנכנס אב ממעטין בשמחה, והאי דקתני מלבנות ולנטוע מסתברא בנין של שמחה ונטיעה של שמחה כדאמרי' בפ"ק גבי עברו אלו ולא נענו ומפרשי' בגמ' בנין של שמחה.

תניא אסור לספר ולכבס בשבת שחל להיות ט' באב בתוכה אפי' להניח אחר ט' באב וגיהוץ שלנו ככבוס שלהם וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ, פי' גיהוץ שלנו שאנו נוהגים לגהץ אחר הכבוס ככבוס שהי' נוהגים ראשונים וכשם שכבוס של ראשונים הוא אסור כך גיהוץ שנוהגים דורות האחרונים אעפ"י שכבר נתכבסו קודם שבת ט' באב אסור לגהץ בשבת ט' באב אפילו להניח אחר ט' באב והוא הדין לכבוס שלנו שהוא אסור, והראב"ד פי' דכבוס שלנו מותר ויש מעט סיוע לדבריו מהסיא דגרסינן פ"ק דכתובות ההוא דאתא לקמיה דר"ג אמ' ליה בעלתי ולא מצאתי דם אמ' ליה הביאו סודר שראו וכבסו במים ומצא עליו כמה טפי דמים אמר ליה לך זכי במקחך, ופרכי' אכן נמי נעביד הכי ופרקי' גיהוץ שלנו ככבוס שלהם ואי אמרת נעביד גיהוץ קא מעבדא ליה הומרתא.

שלח רב יצחק בר גיורי משמיה דר' יוחנן אעפ"י שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אסור ללבשן בשבת שחל ט' באב להיות בשבת, פי' כלי פשתן שנתכבסו קודם שבת ט' באב מותר לגהץ וללבוש אסור, וכן לכבס כבוס דידן, ולפי הראב"ד כלי פשתן מותר לכבס כבוס דידן וכיון שאין בהם משום גיהוץ מותרים בכיבוס ובגיהוץ.

תנו רבנן כל שהוא משום ט׳ באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ כל שהוא אינו משום ט׳ באב מותר לאכול בשר ולשתות יין ולרחוץ, ר׳ ישמעאל ב״ר יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ, פי׳ כל שהוא משום ט׳ באב כגון סעודה המפסיק בה אסור לרחוץ, כל שאינו משום ט׳ באב כגון סעודה שאין מפסיקין בה אי סעודה המפסיק בה בתענית צבור מותר לרחוץ כיון שמותר לאכול לחם או פירות. ואית דגרסי׳ במילתא דת״ק כל שאינו משום ט׳ באב מותר לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ ור׳ ישמעאל פליג אסיפא דכיון שמותר לאכול בשר מותר לרחוץ, מיהו בתוספת׳ תניא כגירסא קמייתא מותר לרחוץ, הא דתנן ר׳ יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו, אמרי׳ עלה בגמ׳ אמרו לו לר׳ יהודה עוברות ומניקות מה תהא עליהן אמר להם אף אני לא אמרתי אלא ביכול, תניא מודים חכמים לר׳ יהודה ביכול ומודה ר׳ יהודה לחכמים בשאינו יכול, מאי בינייהו כדתנן הכופה את מטתו הוא כופה, אמ׳ רבא הלכתא כתנא דידן דאמר ולא הודו לו כלל.

אמ׳ *) ר׳ חלבו אמר עולא א״ר אלעזר עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן והוא יושב באמצע וכל אחד ואחד מראהו באצבעו שנ׳ ואמ׳ ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו זה ה׳ קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו.

---

*) עי׳ ביפה עינים.

סליק פרקא וסליקא מס׳ תענית.

מסכת מגלה

גרסי׳ בפ״ק דיבמות תנן התם מגלה נקראת באחד עשר וכו׳ אמ׳ ליה ריש לקיש לר׳ יוחנן קרי כאן לא תתגודדו לא תעשו מגלות אגדות אגדות וכו׳ עד והא ב״ש מתירים צרות לאחין וב״ה אוסרין הצרת עשו ב״ש כדבריהם לא עשו ב״ש כדבריהם ולמאן דאמ׳ עשו קרי כאן לא תתגודדו אמ׳ אביי כי אמרי׳ לא תתגודדו כגון שני בתי דינים בעיר אחת הללו מורי׳ כב״ש והללו מורים כב״ה אבל שני בתי דינים בשני עיירות לית לן בה, אמ׳ ליה רבא והא ב״ש וב״ה כשני בתי דינים בעיר אחת אלא אמר רבא כי אמרי׳ לא התגודדו כגון בד׳ אחד בעיר אחת פלג מורים כב״ש ופלג מורין כב״ה אבל שני בתי דינים בעיר אחת לית לן בה, איכא מאן דבעי מוכח מהתם שהכפרים אין קורין בעיירות אלא בכפרים שאם היו בעיירות לא סליק שנויא דאביי במגלה דהא בעיר אחת הוא ולא היא דשנויא דאביי סליק למגלה אפי׳ כיומא דבעיירות קורין דהא אמ׳ כי אמרי׳ לא תתגודדו כגון שני בתי דינין בעיר אחת החולקים זה עם זה הללו מורין כב״ש והללו מורין כב״ה אבל במגלה ליכא פלוגתא דבי דינא, ומיהו עקר הדברים דבכפרים הם קורין. והפי׳ הנכון הוא מה שפי׳ הר״ר משה ז״ל הוא שמפני שהכפרים מתכנסים בב׳ וה׳ לקרות בתורה הקלו עליהם שלא יתכנסו פעם אחרת לקרות את המגלה אבל במקום שאין מתכנסים בני הכפרים ביום הכנסה לקרות בתורה זהו שאמ׳ ר׳ יהודה במשנתינו אין קורין אותה אלא בזמנה.

אמר רב מגלה בזמנה קורין אותה ביחיד שלא בזמנה בי׳ ורב אסי אמ׳ בין בזמנה בין שלא בזמנה בי׳. הוה עובדא והשם נה רב כהא דרב אסי, ודוקא לכתחילה אבל דיעבד יצא ביחיד ואפי׳ לרב אסי, ואי לא אפשר כגון יחיד שהוא בכפר או במדבר

או בספינה קורא ביחיד ומברך עליה אפי' לרב אסי, כך קבלתי מאבא מרי ז"ל וכן כתוב בספר המאור וכן נראין הדברים בלא ספק ואיך יעלה על לב לומר כי יחיד ההולך במדבר או בספינה לא יקרא מגלה ואין נראי' דברי הרי"ף ז"ל לא בפסק ולא בראיה שהביא מנהו ליה אמוהא לא אמרו אלא בצבור אבל יחיד יצא ולא יהי כדבריו דלמא התם הכי קאמי' לא אמרו אלא בצבור הצריכים לצאת ידי חובתן בקריאת מגלה אבל יחיד הצריך לצאת ידי חובה יצא ולעולם דמכנף עשרה וקרי. הראיה שכת' הראב"ד מדתנן אין פורסי' את שמע וכו' דלא קתני אין קורין את המגלה פחות מי', לאו ראיה היא כלל דכל הני דקתני במתני' אין פורסין על שמע ליכא חובא כלל בליר מעשרה אבל במגלה איכא ביחיד אפי' לרב אסי והאידנא ליכא שלא בזמנה אלא במפרש ויולא בשיירא וכן תני ר' חייא במפרש והיולא בשיירא קורין בי"ג וכן כתבה רבי' אפרים ז"ל.

הא דאמר רבא לא נלרכה אלא לאסור את של זה בזה ושל זה בזה, הכי פירושא לאסור את יום י"ג אף לבני כרכים כבני עיירות ויום י"ו לבני עיירות כבני כרכים לר' יוסי דאמר סדר תעניות לפניו ולאחריו אסור, ומיהו בפ' סדר תעניות אמר רב אשי כל שלאחריו לר' יוסי בתענית אסור בהספד מותר ומשמע התם דהכי נמי כלפניו בתענית אסור בהספד מותר כדכתיבנא התם, ולהאי סברא לא קשיא מדי.

מתני' אין בין מודר הנאה מחברו למודר הנאה ממנו מאכל אלא דריסת הרגל וכלים שאין עושים בהן אוכל נפש הא לכלים שעושים בהן אוכל נפש זה וזה שוין.

אין בין ספרים לתפלין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפלין ומזוזות אין נכתבין אלא אשורית, רשב"ג אומר אף ספרים לא התירו לכתוב אלא יונית. אמר רב יהודה אמר רב הלכה כרשב"ג, מ"ט דרשב"ג יפת אלהים ליפת יפיתו של יפת ישכון באהלי שם, ודוקא ספרים אבל מגלה אינה נכתבת אלא

אשורית דכתיב ככתבם וכלשונם ואע"ג דאמרי רב ושמואל באידך פרקא לעז יוני לכל כשר ולמגלה לית הלכתא כותייהו דחזינן לרב נחמן ולרב פפא דבתראי נינהו דסבירא להו הכי דהא מוקמי מתני' להא מתני' דקתני אין נכתבים אלא אשורית במגלה והוינן בה במגלה מאי תרגום שכתבו מקרא איכא רב פפא אמ' ונשמע פתגם המלך. רב נחמן אמר וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן אלמא סבירא להו דמגלה אינה נכתבת אלא אשורית.

הא דתנן קראה סרוגי' ומתנמנם יצא לאו אקורא קאי שאם היה קורא ומתנמנם על פה היא אלא*) אשומע שאם היה השומע מתנמנם יצא ומיהו כיון דקראה על פה מקצתה יצא אפשר לפרושי מתנמנם אקורא ובמקצתה.

הא דאמר צריכה שתהא כתובה כלה ה"מ לכתחילה אבל דיעבד אעפ"י שאינה כתובה כלה דתניא השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא כמתורגמן יצא, ואוקמ' במקצתה והא דאמרי' גבי היה כותבה היכי דמי אילימא דכתיב פסוקא פסוקא וקרי לה והא אמר רב הלכה כדברי האומר כלה ואמאי לא שני ליה כאן לכתחלה כאן דיעבד, איכא למימר מדקתני היה כותבה דורשה ומגיהה אלמא שוו דינייהו להדדי וכי היכי דדורשה לכתחלה הכא נמי כותבה אפי' לכתחילה.

והא דאמר רבא לא שנו אלא שעתיד לחזור בלילי י"ד אבל אין עתיד לחזור בלילי י"ד קורא עמהן. עיקר הפי' כמו שפי' רש"י ז"ל דאבן כרך שהלך לעיר קאי דאמרי' במתני' אם עתיד לחזור קורא במקומו ואינו צריך לקרות בי"ד וקאמ' רבא לא שנו אלא שיחזור בלילי י"ד וכיון שחזר בלילה אינו פרוז בן

*) מדברי רבינו משמע ודאי שאשומע יצא במתנמנם, ועי' בירושלמי הלכ' ב' וז"ל מנשה הוה יתיב קמיה ר' זעירא ואינמנם א"ל חזור לך דלא כוונית עכ"ל, וכתב המרדכי ואיכא למימר דלא פליג אמתני' דאם קראה מתנמנם מאחר שהוציא מפיו יצא אבל אם שמעה מתנמנם לא יצא, וכן פסק בש"ע. ולפי זה יש לתמוה על רבינו, וי"ל שסבר דאק"ש קאי כמו שפי' הק"ה ולק"מ, והחילוק בין ק"ש למגילה דק"ש קבלת עול מלכות שמים בעינן שיהא ער ממש שיכוין בכל לבו כדפי' הק"ה, ועי' בשבלי הלקט בשם רבינו שמחה.

יומו אבל אם לא יחזור בלילה כיון שיעמוד בלילה קלה היום הוי פרוז בן יומו ויש לו לקרות עמהם.

וי"ל כי גם הרי"ף שכת' ונתעכב ולא חזר מפרש כן דאבן כרך שהלך לעיר קאי, ודכותה נקט הרב ז"ל שכתב ונתעכב ולא חזר. כלומר כיון שהיה בדעתו לחזור בלילי י"ד אעפ"י שנתעכבו מהמת אונס ולא חזר בלילה עד למחר איכו פרוז בן יומו, ורוב עולה בדעתם כי הרב ז"ל אבן עיר שהלך לכרך מפרש מלתיה דרבא ולא נהיר דא"כ אמאי נקט שעתיד לחזור בלילי י"ד הוה ליה למימר לא שנו אלא שעתיד לחזור בי"ד.

אמר רב יהודה אמר רב הקורא במגלה הכתובה בין הכתב לא יצא ומהו ליה אמוהא לא אמרו אלא בצבור אבל ביחיד יצא ואי מחסרא או מיתרא פורתא לית לן בה, דוקא שכתובה כהלכתה אשורית על הספר וכמו שהטיל בה ג' הטוי גידין.

הא דתנן הכל כשרין לקרות את המגלה חוץ מחרש שוטה וקטן לא שנו דדיניהו אהדדי כאילו שוטה וקטן אפי' דיעבד נמי לא ואלו חרש לכתחילה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי דקיי"ל הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא.

פרק בני העיר

כתב רבינו אפרים *) הא מתניתא קשיא רישא אסיפא דרישא משמע שיש לו לעלות ק"ש הדמים הא כי הדרי אסור וסופא משמע שאין אסור אלא להוריד מקדושתן אבל כי הדרי מותר, וכיון דקשיא רישא אסיפא אמרי' דרישא דוקא ואידי דקתני רישא ספרים לוקחים תורה אבל ספרים בספרים אסור תניא סיפא ספרים לא יקחו מטפ' והוא הדין דספרים בספרים אסור ומנלן

*) עי' היטב בתוי"ט.

דרשה דוקא ומצוה נמי בגמ' מהו למכור ספר תורה ישן לקנות בו חדש כיון דלא מעלי אסור או דילמא כיון דליכא לעלוי שרי אלמא טעמא דליכא לעלויי והא איכא לעלויי שרינן מעלינן.

אמ' רבא לא שנו אלא שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל אם מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' למשתי בהו שכרא שפיר דמי, כלומר אפי' למשתי שכרא בדמים מותר, והכא נמי אמרי' לקמן שאם מכרו והותירו והתני ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' לדכסוסא שפיר דמי, ומבית הכנסת נמי מותר הלוקח לעשות בו כל צרכו כעובדא דרבינא דזרעה. נראין הדברים דב"ה של רבי דרבים לא מלי מזבנה לה ז' טובי העיר דאם כן מאי קאמר ליה מר' אליעזר בן עזריה ליסני ליה דבמעמד אנשי העיר זבנוה ניהליה ותו הא דקס"ד מעיקרא לא אסרו אלא מקום מקדש הא בתי כנסיות מטמאים ואי בז' טובי העיר מזבני לה ודאי אמותבה היא וכי תימה למה ליה לרב אשי למימר לרבינא זיל זבנה מז' טובי העיר והתנן והכונים אומ' מוכרין אותו ממכר עולם חוץ מד' דברים וכולה מתני' בשלא מכרו בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר איירי, ור' אלעזר בן עזריה נמי שעשה בו כל צרכו לא הזיק לקהל מז' טובי העיר למאי דקס"ד מעיקרא דפרכי' הוא ולפ"ה עשה בו כל צרכיו איכא למימר דכי שרו רבנן לעשות כל דבר חוץ מד' דוקא כשהמוכר רוצה לעלות הדמים דחיילא קדושת ב"ה על הדמים לפי' מותר הלוקח לעשות מב"ה כל צרכו שהרי היא מחוללת על הדמים, אבל אם המוכר עושה בה צרכיו מן הדמים במאי תפקע קדושת בה' לכך אם לא מכרו במעמד אנשי העיר והא בקדושתיה קיימא אבל אם מכרו במעמד אנשי העיר יש כח בידם לעשות מן הדמים ומב"ה כל צרכם שעל כן לקחוה או בנאוה לכתחילה לעשות בה כל צרכיו, ורב אחא חיים דילמא אנשי העיר יעשו צרכיהן מן הדמים ולפום הכי אצרכוה למזבן מז' טובי העיר במעמד אנשי העיר עושין צרכיהן מן הדמים שעל מנת כן לקחוה

או בנאוה לכתחילה, וכן נראי' הדברים בספרים של יחידים שמותר למכרם ולעשות מן הדמים כל צרכו שעל מנת כן לקחם או כתבם מתחלה ועוד יפה כח הספרים מכח הב"ה שבספרים הם בקדושתן ביד הלוקח כמו שהיו ביד המוכר מה שאין כן בב"ה שעושה בה כל צרכו והיא מחוללת ואעפ"כ מותרת כשמכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר לעשות המותר כל צרכו מן הדמים והלוקח מב"ה שעל מנת כן לקחוה או בנאוה, והא דתנן ספרים לוקחים תורה דמשמע שיש לו להעלות הדמים כלה מתני' אבני העיר קאי וה"ק בני העיר שמכרו ליחיד ספרים הראויים לקרות ברבים לוקחים תורה והא דמבעיא לן בגמ' מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש הכיא נמי בשעשאוה רבים או יחיד לקרות ביה ברבים דכל שתם שהזכיר ס"ת לקרות ברבים הוא, וכן הא דאמר רשב"ג אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ליתנם המוטל עליהם או להשיאו אשה אבל לעולם ספרי יחידים מותרים למכרם ולעשות מן הדמים צרכיו שעל מנת כן לקחום או כתבום מתחלה דלא יהיד מענה ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, ועוד שהרי הספרים עומדים בקדושתם ביד הלוקח כמו שהיו עומדים ביד המוכר והא דאמרינן בשמוכר בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' למשתי ביה שכרא שפיר דמי דוקא בשל כפרים אבל בשל כרכים כיון דמעלמא קא אתא לה כרבים דמא ואין כח בני העיר למכרה כלל אפי' אם יעלו הדמים.

והא דאמר רבא הלי כניסתא לזבוני ולאלופי' שרי אע"ג דפרישנא שיש לו לעלות הדמים ה"מ כשמכרה אבל לאלופי שרי, והא דאמ' לאגורי ולמשכוני אסור, משתברא בשלא מכרו או לא משכנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דאי לאו הכי אמאי אסור והלא יכול לעשות כל צרכו מן הדמים ומב"ה, וכן במתנה דפליג בה רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי משתברא שאם היה במעמד אנשי העיר לא משתברא כותיה דא"כ מ"ט דמאן דאסר, וי"ל דטעמא דמאן דאסר מפני שלא לקחוה מתחלה על דעת

מתנה אלא על דעת מכר והכי נמי לאגורי ולמשכוני איכא למימר האי טעמא דלא נקחה מתחלה על מנת כן, ועוד יש טעם אחר לאגורי ולמשכוני שכיון שלא נמכרה עדיין היא בקדושה אלא דאיכא לעיוני להאי סברא הא דאמרי' לקמן גבי מתנית' דאמר ר' מאיר אין מוכרין בה' אלא על תנאי אימתי שירצו יחזורו, ומקשי' עלה בגמ' ור' מאיר היכי מצי דייר בה דרבית הוא, אלמא דמשום רבית הוא דאסר ולא משום קדושה אלא שיש לומר דהתם מתיר גמור הוא אלא שמתנה עמו משום כבוד ב"ה דאימתי שירצו יחזורו עד זמן אחד דאי משכונה גמורה היא הא אמרי' הכא אגורי ומשכוני אסור.

מתני' אין מוכרין של רבים ליחיד מפני שמורידין אותו מקדושתו דברי ר' מאיר אמרו לו א"כ אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה, פרש"י ז"ל בשרולין המוכר לעלות ומשום הכי שרו רבנן ואפי' הכי אסור ר' מאיר ואפי' לקחה היחיד להתפלל ורבנן שרו לעשות בה היחיד של צרכו כיון שמעלי' הדמים, איכא מאן דאמ' דלרבנן של רבים לרבים מותר ופי' בשאין מעלין את הדמים ועושה בהן צרכיו שהרי אין מורידין אותן מקדושתן וכן בספרים של רבים לרבים או של יחיד ליחיד שהרי אין מורידין אותן מקדושתן והא דתנן ספרים לוקחים תורה תרגומו ספרים של רבים שמכרן ליחיד שמורידין אותן מקדושתן אבל של רבים לרבים או של יחיד שאין מורידין אותן מקדושתן אבל של רבים לרבים או של יחיד שאין מורידין אותן מקדושתן שרי ואין צריך לעלות הדמים, וי"ל דמשום רבים לרבים נמי אמרי' לרבנן צריך לעלות דע"כ לא פליגי רבנן עליה דר' מאיר אלא בשל רבים ליחיד אבל בשל רבים לרבים כי היכי דלר"מ בשל רבים ליחיד צריך לעלות הדמים הכי נמי לרבנן, והא דתנן ספרים יקחו בהן תורה בשל רבים לרבים איירי, והדר תני אין מוכרין ב"ה אלא על תנאי אימתי שירצו יחזורו דברי ר' מאיר וחכמים אומרים עושים אותה ומכר עולם חוץ מד' דברים, ופרש"י ז"ל אפי' של רבים לרבים קא אסר ר' מאיר אלא

על תנאי משום דבזיא מילתא אבל של רבים ליחיד אפי' על תנאי אין מוכרין אותו מפני שמורידין אותו מקדושתו, והא דאמ' בגמ' ר' מאיר היכי מלי דיר בה רבית הוא פי' היכי דיר לגלויי, ורבינו אפרים ז"ל פי' אין מוכרין בה' אלא על תנאי בשל רבים ליחיד היא שנויה. ואע"ג דא"ר מאיר אין מוכרין ה"מ בלא על תנאי אבל על תנאי מותר אבל של רבים לרבים לפי רבינו אפרים הני תרתי בבי בשרוצין לעלות הדמים וטעמא דרבנן בתרויהו מפני שבקדושת ב"ה קלה על הדמים ולפיכך עושה הלוקח מב"ה כל צרכו, ובעל המאור פי' דמתני' מילי מילי קתני אם מכרן לעלות בדמים מותר לחלל קדושתה ואפי' לר' מאיר כדקתני רישא לוקחין בדמיו תיבה אם מכרה להעמידה בקדושתה עושין בדמים כל צרכן ואעפ"י שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' לשתות בדמיו שכר מותר ואעפ"י שמכרו לחלל קדושתה בתר הכי קתני אין מוכרין בה' אלא על תנאי כשמוכרי' אותו לעלות בדמים ולחלל קדושתו בקדושת הרבים. ע"כ לשון המאור, וצריך לפרש לפי דבריו דהא דקא שרו רבנן של רבים ליחיד דוקא שלקחה היחיד להתפלל ובדירה לשו לרבנן כיון דלתפלה קא זבין ליה אין מורידין אותה מקדושתה אבל ליחיד לעשות צרכו ודאי אסור אפי' לרבנן כיון שעשה כל צרכו מן הדמים, ואיכא לעיוני לפי זה לרבנן דשרו של רבים ליחיד אעפ"י שעושה מן הדמים כל צרכו א"כ אמאי ספרים של רבים ליחיד דהא אמרי רבנן דב"ה של רבים ליחיד מותר אעפ"י שעושה מן הדמים כל צרכו, ואיכא למימר לא דמי קדושת ספרים הבאה מעוליה לקדושת ב"ה שאינה אלא על ידי תפלה לתפלה הקדישוה ולתפלה מכרוה.

רב הונא קרא בכהני, דוקא רב הונא דאפי' ר' אמי ור' אסי דהוו חשיבי בארעא דישראל מיכף כייפי ליה ושמעי' מינה שאין לתלמיד רשאי לקרוא במקום כהן אם יש כהן כל דהו בבית הכנסת אלא א"כ יחיד בדורו כרב הונא אבל אם יש כהן כמותו אעפ"י שאינו בבית הכנסת ואינו בעיר אין לתלמיד חכם לקרוא

במקום כהן, וטעמא דמילתא כדאמרינן בפ' הנזקין אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום ופרכי' עלה משום דרכי שלום דאורייתא הוא ואמ' אביי לא נצרכה אלא כלאמ' שאין לכהן לחלוק כבוד לישראל שיקרא במקומו דקיימא לן לאינצויי אבל אם הוא יחיד כרב הונא שלא יהיה כהן כמותו בישראל קורא במקום כהן.

ירושלמי רב שמואל בר רב יצחק עאל לבי כנישתא חזא חד בר נש קאי וקא מתרגם סמוך לעמודא אמ' ליה אסור לך כשם שנתנה באימה כך אנו צריכין לנהוג באימה, א"ר חגא ר' שמואל בר רב יצחק על לכנישתא חזא חזנא דקאי וקא מתרגם ולא קאי כי נש תקותוי אמ' ליה אסיר לך כשם שנתנה על ידי סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה. על ר' יהודה בן פזי עבדא שאלה אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת ההיא, א"ר חגי ר' שמואל בר רב יצחק עיל לבי כנישתא יומא חד חזנא מושיט תרגמו עגו ספרא אמ' ליה אסיר לך דברים שנאמרו בפה בפה דברים שנאמרו בכתב בכתב, תוספת' בית הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא ויושב אפי' ז' פעמים.

קטן מתרגם על ידי גדול אבל אינו כבוד לגדול שיתרגם על ידי הקטן שנאמר ואהרן אחיך יהיה נביאך. וראש הכנסת וחזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם מבזבז לו. חזן העומד לקרות אין אחר עומד ומחזן עליו עד שיקרא כיצד זקני יושבי' פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי מקדש וכשהכהנים נושאין כפיהם פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי מקדש וחזן הכנסת וכל העם פניהם כלפי מקדש שנאמר ותקהל העדה פתח אהל מועד.

ברכות

מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, והוא צאת הכוכבים דכתיב ובא השמש וטהר והאי ובא השמש ביאת אורו ומאי וטהר טהר יומא ולא ביאת שמשו ומאי וטהר טהר גברא כלומר שיצא טהור לגברא בתרומה משעת שקיעת החמה דאם כן ליומא קרא ויטהר מאי וטהר ש"מ ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר יומא וגירסת ז"ל ופירושו תמה גדול דלדברו אדפשטוה מברייתא לפשטוה ממתני' דתנן טבל ועלה אוכל במעשר הערב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים, ופליגי תנאי בגמרא בעונת ק"ש של ערבית וכל המקדים אינו מקדים קודם שקיעת החמה ופסק הרי"ף ז"ל כסתמא דמתני' שהוא צאת הכוכבים.

ירושלמי שכתב רש"י ז"ל אם כן למה קורין בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ועל הירושלמי הזה סומכין עכשיו לקרות ק"ש קודם צאת הכוכבים ועיקר ק"ש הוא פרשה ראשונה שקורא אדם על מטתו וכי תימא בלאו ברכה לבטלה היא אברא לאו ברכה לבטלה היא דהא תנן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא ק"ש בתורה, ואמרי' בגמ' מאי לא הפסיד בברכות הכא נמי אעפ"י שלא שעבר זמן קימה שהוא שלש שעות לא הפסיד בברכות הכא נמי אעפ"י שלא שעבר זמן קימה שהוא שלש שעות לא הפסיד בברכות למה לי אם לא עבר זמן ומה לי אם לא הגיע זמנו, ועוד תנן אם לא עלה עמוד השחר קייבים אתם לקרות, ופרש"י דלר"ג ז"ל דלא גרסי' מותרים דלאחר עמוד השחר נמי מותרים כדאמרינן לקמן מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אלמא אעפ"י שעבר זמן שכיבה והגיע זמן קימה לא הפסיד בברכות הכא נמי לא שנא, ובאמת כי יהיה הממון

להמתין עד צאת הכוכבים שהוא הזמן אלא שאם היה הממון יוצא מבית הכנסת אחר תפלת המנחה קודם צאת הכוכבים לא היו חוזרין כלם לבית הכנסת בשעת צאת הכוכבים ולפיכך נהגו לקרות ק"ש אחר המנחה שהוא אחר שקיעת החמה אעפ"י שאינו צאת הכוכבים וסמכו על הירושלמי, ואכן לא ממהינן בידיהן משום ברכה לבטלה דסמכי' על משנתינו שסיינו לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ואמרי' עלה בגמ' לא הפסיד בברכות, ויש מביאין ראיה מהא דאמרי' בפרק תפלת השחר רב צלי של שבת בערב שבת אסיקנא התם שאומר קדושה על הכוס וודאי מדקדים אכל דקיי"ל אין קדוש אלא במקום סעודה ומדאכל ודאי קרא ק"ש אלמא דשאי אדם לקרות ק"ש בברכותיה קודם זמנה, ולאו מילתא היא דלעולם אימא לך שלא קרא ק"ש ואפי' הכי יש לו רשות לאכול כיון שלא הגיע זמן ק"ש, ורבינו יעקב ז"ל פי' בירושלמי בענין אחר שלא היו קורין אותה בבית הכנסת שלא בעונתה בברכות אלא מנהגם היה לפתוח בתפלת המנחה ובתפלת המוספים בק"ש כמו שאנו פותחים באשרי, ומיהו ר"ש ז"ל סמך על הירושלמי ויש לסמוך עליו ועל מה ששנינו לא הפסיד בברכות.

תניא אין נכנסי' לחורבה ומתפללין בדרך והמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה. תניא ר' שמעון בן יוחאי אומר פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת משיעלה עמוד השחר ויוצא בה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, הא גופא קשיא אמרת שתי פעמים בלילה אלמא משיעלה עמוד השחר לילה הוא והדר תני ויוצא בה ידי חובתו אלמא יממא הוא, לעולם לליא הוא והאי דקרי לי' יממה דאיכא אנשי דקיימי בהסיא שעתא, פי' לעולם לילא הוא דלכתחלה לא קרינן של יום קודם הנץ החמה ומיהו בדיעבד נפיק דאיכא אינשי דקיימי בהסיא שעתא.

השמטה

שאלה.

כל מה שעשו העכו״ם, אם הוא בכלל חוקי העמים או לא ?

תשובה :

במס׳ תמיד (ד׳ ל״א ע״ב) תנא יד ורגל כעקידת יצחק בן אברהם, לא היו כופתין את הטלה, מ״ט רב הונא ורב חסדא, חד אמר משום בזיון קדשים, וחד אמר משום דמהלך בחוקי העמים, מאי בינייהו איכא בינייהו דכפתיה בשיראי, אי נמי בהוצא דדהבא עכ״ל. הנה לפי פרש״י באם דכפתיה בשיראי או בהוצא דדהבא, למאן דאמר משום בזיון קדשים ליכא ומותר לעשות כן, והטעם משום חוקי העמים לא חש המאן דאמר, ונראה לי שסבר שלא כל דבר מה שעשו העמים יש בכלל חוקי העמים, אבל לא יוכל לפרש שהמאן דאמר משום בזיון קדשים סבר ג״כ הטעם משום חוקי העמים, א״כ היה לו יותר לומר הטעם משום חוקי העמים, שהטעם הוא כולל יותר, שלעולם אסור אפילו שכפתיה בשיראי או בהוצא דדהבא, כמו שכתב הכ״מ להרמב״ם שכתב הטעם משום חוקי העמים שהוא הטעם הכולל יותר ולחומרא (גם מפרש״י שפי׳ בין למר ובין למר אסור וכו׳ ג״כ משמע כדפרשתי) וכמו כן יש לפרש שהמאן דאמר הטעם משום חוקי העמים, לא סבר הטעם משום בזיון קדשים, מטעם שכן דרך כל שוחטי בהמות לקשור ד׳ רגלים יחד וליכא בזיון ג״כ קדשים, ואידך סבר שאין דרך כבוד רק כעקידת יצחק, ולפי זה נראה לי שיש עוד לומר בינייהו דהיינו דכפתיה ידו על גבי זרועו, דהוא נקרא רגול בגמ׳ דשבת (ד׳ נ״ד ע״א) למאן דאמר משום בזיון קדשים איכא נמי ברגול שדרך כבוד הוא רק כעקידת יצחק, ולמאן דסבר הטעם משום חוקי העמים ליכא שדרך העמים כשמקריבין זבח לע״א הן כופתין רק ארבעה רגלים יחד, זה לפי פרש״י, והראב״ד כתב וז״ל א״א אני שמעתי שמא יצטער בכפייתו ויפרכס עד שיטיל מום באחד מאבריו, ובגמ׳ דתמיד מצאנו דפליגי רב הונא ורב חסדא חד אמר משום בזיון

קדשים והד אמר משום חוקי האפיקורסין ואפשר שהטעם הראשון הוא בזיון קדשים אבל חוקי האפיקורסין לא ידעתי מהו עכ"ל, ולפי פירש הראב"ד היכא דכפתיה בשיראי או בהוצא דדהבא, איכא בינייהו איפכא, משום בזיון קדשים איכא, ומשום חוקי העמים ליכא, ובכל זאת צ"ע מה שכתב הראב"ד שחקי האפיקורסין לא ידעתי מהו, הא לפי דאמר הגמ' איכא בינייהו שפיר יש להבין הטעם חוקי העמים כפי פרש"י, ומ"מ מוכרח לפרש כן לפי פי' הראב"ד, אלא שי"ל שהראב"ד לא הבין הטעם חוקי העמים כפי פרש"י, מטעם שלא בכל דבר שעשו העמים הוא בכלל חוקי העמים כמו באמת לא סבר זאת המאן דאמר שאמר הטעם משום בזיון קדשים, ולענין שאלתי אשר שאלתי יש לפשוט מהכא שלא כל דבר מה שעשו העמים יש בכלל חוקי העמים וצ"ע לישב[1]) בדבר באיזה אופן יש בכלל חוקי העמים ועי' בי"ד סי' קע"ח.

י"ב למטמונים שנת תרח"ם לפ"ק פפד"מ.

מנשה גראשבערג.

שאלה.

אשה שנתעברה באמבטי אם הוא בנו לכל דבר, ואם האב קיים פ"ו ?

תשובה:

כבר נסתפוק בזה הח"מ בסי' א', ולפי דעתי נראה לי ראי' מיבמות (ד' י' ע"א) ט"ו נשים פוטרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום, ופריך הגמ' וליתני שש עשרה נשים אמו אנוסת אביו ואפי'

---

[1]) והצעתי זאת לפני כבוד הרב הגאון החכם הכולל דר. הורוויץ אב"ד דק"ק פפד"מ, ואמר לי בקיצור בדרך כלל, שאין בכלל חוקי העמים רק בדבר שעשו זאת לחוק, ובזה פליגי חד אמר שמה שכופתין ד' רגלים יחד הוא חוק ולא יעבור להם, וזה הטעם המשנה, ואידך סבר שהטעם הוא רק משום בזיון או לפי פרש"י או להראב"ד, אבל מה שכופתין ד' רגלים יחד אין להם חוק קבוע ולא יעבור רק מנהג להם כמו שאר חוקתי בהמות, זאת שמעתי מפיו מקיצור דבריו.

לר"י דאוסר באנוסת אביו מ"ל ברעבר ונסיב, ומשני דאי לא קתני ופריך תו בלא דאי נמי מ"ל יעקב אנס כלתו והוליד ממנה בן ומת בלא בנים ונפלה קמא בריה, ומינו דהיא אסורה צרתה נמי אסורה, ומשני באחותו דהתירא קמיירי באהותו דאיסורא לא קמיירי, והשתא אם איתא כאשה שנתעברה באמבטי הוא בנו לכל דבר בהתירא מ"ל נמי אם נופלת לפניה בנה ליבום כגון שנתעברה כלה מחמי' באמבטי והולידה בן ומת בלא בנים ונפלה קמא בריה, אלא ודאי שהיא אין בנו לכל דבר, ובזה יש לתרץ מה שהקשה הגאון בעל טורי אבן ז"ל בחגיגה ד' ט"ו ו"אם איתא דאפשר להתעבר באמבטי בהתירא מ"ל נמי, ולפי מה שכתבתי ניחא שודאי מוכח שאין בנו לכל דבר, א"כ בהתירא לא מ"ל.

מנשה גראשבערג.

איש וביתו, א״ת „גבר ואנשי ביתה״ ור״ל אשתו כמו דמצינו בדחז״ל בפ׳ ג׳ שאכלו דמשגרו לאנשי ביתיה, ופרש״י לאשתו, ובהתכלת (עלה מ״ג) דאנשי ביתוה, ופרש״י אשתו (ועי׳ בתוי״ט מס׳ סוטה פ״א מ״א) והא״ע כ׳ כי אין בית בכל המקרא אשה, והנה הער איש וביתו באו, כי לא היו נשי השבטים במספר השבעים, ואל יקשה בעיניך וכפר בעדו ובעד ביתו, כי פשוטו בית אביו, כי שלשה וידוין היו לעזר הכהן שהיא אשתו בכה בעדו, והיא נכללת ע״פ כי האיש ואשתו הוא האדם עכ״ל, וכן משמע מדברי הרמב״ם הע״ה פ״ב ה״ו וז״ל זה שנאמר בתורה וכפר כעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל, מפי השמועה למדו שזה וידוי דברים, נמצאת למד שהוא מתודה ביום זה ג׳ וידויים, אחת ע״י עצמו תחילה, וידוי ב׳ ע״י עצמו עם שאר הכהנים וכו׳, והוידוי ג׳ ע״י כל ישראל ע״כ, ועי׳ היטב במ״ל בה׳ עבדים פ״ג הי״א וצ״ע לפי זה.

בפרק, הגמרא שמחליפין עבודת נשים בנשים, הטעם כדי ליבש זרע ולמעטן מתשמיש, לפי שכל הכה באיש הוא לאחריו על זרעו, ובאשה כל הכה בראשה מחמת הלידה, לכן דרך שאיש נושא משא על שכמו, והאשה על ראשה, והוא החליף זה בזה, שמעתי זאת מפי הרב הג׳ הצדיק ר׳ געץ שלעזינגער מהאמבורג.

התוספתא דשבת הביא ראיה שיין משקה, מהפסוק ודם ענב תשתה חמר, וקשה אמאי לא הביא התוספתא ראיה מקודם דהיינו יין ושכר אל תשת. וישת מן היין וישכר, וי״ל לפי שמתחילה הביא התוספתא ראיה שדם משקה מן הפסוק „ודם חללים ישתה״ לכן הביא אח״כ ג״כ ראיה מלשון הפסוק „ודם״ שדומה בלשון זה לזה, שמעתי זאת מפי הרב הג׳ החכם הגדול דר. שווארץ אב״ד דק״ק קארלסרוהע, ומהרב הג׳ האברך פוזנער דיין דק״ק פפד״מ שמעתי, שהתוספתא רצה להביא ראיה שאפילו יין קדוש ג״כ משקה וזאת ללמוד רק מהפסוק ודם ענב וכו׳ ועי׳ ברמב״ם.

מינקת מן העבריות שיהיה החלב יותר נאות למזגו עי׳ ברש״י, כ׳ ב״ח הרשב״א פ׳ הרש דמדינא שרי להניק מן הנכרית דלא כר״ה, ועי׳ תוס׳ ע״ז עלה כ״ו דבירושלמי מייתי מדכתיב והיו

שריותיה מניקותיה, ונראה דר״ה מפרש שנתגיירו ועי׳ יש״ש פ׳ הרש ו״ד סימ׳ פ״א באיזה דרך שרי.

האות האחרון, כתב הרא״ע ואמר הכתוב האות האחרון אעפ״י שיש שם אות שלישי בעבור שלא הראה לו עתה רק אלה שני האותות כי השלישי עתיד לעשותו ע״כ, ואין צריך לזה שהכתוב קרא אחרון נגד ראשון אעפ״י שיש עוד שלישי, כמו ואת לאה וילדיה אחרונים, והתם נ״כ לא נמנע לקרוא אחרונים לאמצעים אע״פ שיש עוד אחרים אחריהם והיינו דילפי הקודמים אליהם קרויים אחרונים, ועי׳ היטב בתוי״ט דמאי פ״ז מ״ג ד״ה ומעשר.

ובעצים ובאבנים, פי׳ הא״ע המים שהיו בבתים בכלי עץ או בכייר הנעשה מאבן, עי׳ בט״ז (י״ד סי׳ קט״ז סק״ד) שיש ליזהר מלשתות מים בשעת התקופה משום סכנה כי טיפת דם נופלת בין תקופה לתקופה יע״ש, והש״כ כתב שבברזל אין כח ורשת למזיק, ומפסוק זה יש קצת ראיה להש״כ.

וגם האדמה אשר הם עליה פי׳ הא״ע מקום שאין בתים שם, ובשם הגאון מווילנא ראיתי לפי שהערוב הי׳ כל מיני חיות רעות, והנה בתוך החיות יש חיה ששמה אבני השדה ופירשו המפרשים שהיא חיה שקשורה חציה בארץ, ואם נפסק הקשר היא מתה, וא״כ היאך היתה באה החיה הלזו, ולכך אמר שבא עם האדמה אשר תחתיה וז״ש בערוב וגם האדמה אשר הם עליה ודפח״ח.

אני הכבדתי את לבו, לפי שחטא מעצמו תחילה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר הבה נתחכמה לו נתן הדין למנוע תשובה ממנו עד שנפרע ממנו לפיכך חזק הקב״ה את לבו (רמב״ם ה״ת פ״ו ה״ג) מכאן קשה לי מה שכתב בעל קהלת יעקב ערך ת׳ ש שתשובה איני מועלת לא״ה שאין מצווין על התשובה והא דהועילו לננוה מפני שהיו רבים וגם העמידו דבריהם על ד״ת שאם גזלו מריש ובנאו בבירה קעקעו כל הבירה, ועוד דגם להם לא הועילו התשובה, רק להאריך אף ולבסוף נתקיים עליהם חזון נחום האלקושי, עש״ה מאמרות, ומדברי הרמב״ם משמע שגם לא״ה מועלת תשובה.

הילדים אשר חנן לי אלהים, מדוע לא השיב גם על האנשים? מצינו בפסוק מרים בת כלב, וחז״ל אמרו לפי שנשא לשם שמים לכך כאילו ילדה, לפי זה מה שהשיב לו „הילדים״ גם האנשים בכלל, שמעתי זאת מפי המורה אפפענהיימער בכפר ארנשטיין, בשם הגאון מוויר־צבורג.

היושב על כסאו, א״ת דעתיד למתב על כרסי מלכותה, והר״ש תמה דמשמע דפרעה היה לו בן בכור והר״י המהרי״ל הביא מדרש על פסוק לא יכבה בלילה נרה דבתיה בת פרעה היא בכורה והיתה צריכה למות, ורק בשביל שעשתה טובה עם משה רבינו ע״כ לא יכבה בלילה נרה, ומזה למד המהרי״ל דנקבה בכורה צריכה להתענות, וכן קי״ל להלכה עי׳ בש״ע וכאן מבואר דהבן של פרעה הוא בכור, עי׳ בהשמטת פ׳ בא, ולדעתי לא קשיא הא יוכל להיות שהיה לו בן בכור מאשה אחרת.

בעשר להדש, הא״ע כתב לא ידענו אם זו מצוה לדורות או על פסח מצרים ע״כ, ורש״י כתב מדחז״ל פסח מצרים מקחו בעשור ולא פסח דורות, ופלא על הא״ע.

בין הערבים, בספר מעין החכמה הקשה למה יש למנות שחיטת פסח ואכילתו לשני מצות, אחרי שאנו מצווים על אכילתו א״א לכוית בשר בלא שחיטה ובחטאת נמי כתיב תשחט החטאת וכתיב הכהן המחטא אותה יאכלנו וכן באשם ושלמים, ואפ״ה לא נחשבו השחיטה והאכילה לשני מצות, יע״ש שעמד בצ״ע, ולפי דעתי י״ל לפי שהכתוב נתן זמן לשחיטה, והיינו בין הערבים, ולא כן בחטאת ובאשם, ועוד שהשחיטה מועיל גם לדם ליתן על המזוזות.

על מרורים וכו׳ ועי׳ בא״ע, ובקידושין פריך מושבת דכתב רחמנא גבי מצה ומרור למה לי מכדי חובת הגוף הוא ונוהג בכ״מ, ומשני סד״א על מצות ומרורים כתיב בזמן דאיכא פסח איכא מצה ומרור בזמן דליכא פסח גם מצה ומרור לא ליכול קמ״ל מושבות בכ״מ שאתם יושבים, וקשה הלא מקרא זה על מצות ומרורים כ׳ בפ׳ בהעלתך גבי פסח שני ולמה לא מייתי קרא דהבא המקודם בתורה? וצ״ע לע״ע, ועי׳ בס׳ נפתלי שבע רצון.

אך אשר יאכל לכל נפש, לדעת הדרכי נעם (סי׳ ט׳) לא מיירי דוקא דאוכל נפש בלבד אלא ה״ה לכל הנאת נפש לכן התיר בשתיית העשן ביו״ט יעו״ש.

ושמרתם את המצות, תיבת „את" מיותר שבא לרמז דישמור משעת קצירה, וכענין דאיתא (בא״ח סי׳ רנ״ב) דישהו הסכין מע״ש דהכינו את אשר יביאו והוא מלשון אתים ומזמרות יע״ש, ועי׳ בהרא״ש פ׳ ב״ש בשם הרי״ף שצריך שמור משעת קצירה דכתיב ושמרתם את המצות יע״ש, וקשה מנ״ל זה דילמא ושמרת קאי אשעת לישה, ולפי מה שכתבתי ניחא, גם מילת „את" בגימ׳ קציר, נ״ע.

לא תצאו איש מפתח ביתו, עי׳ ברש״י כ׳ מהרי״ל בתשובו׳ מכאן למדנו שבשעת הדבר ר״ל לברוח מן העיר מדכתיב אל תצאו מכלל דבעי לברוח, ופי׳ שאינכם צריכין לברוח.

שבו איש תחתיו, מכאן סמכו חכמים ד׳ אמות ליוצא חוץ לתחום ג׳ לגופו ואחד לפשוט ידים ורגלים רש״י עי׳ רש״י שבת (ע״ה צד א׳) דחצי שיעור אסור מן התורה בשבת, ומדוע מותר לטלטל פחות מד׳ אמות ברשות הרבים בשבת? כבר התעורר החו״י סי׳ ט״ו ומתרץ כיון דילפינן „משבו איש תחתיו" הוי כמפורש בתורה להתיר ד״א ראינו דהתירה התורה ח״ש זה, וגם אפילו לר״ל דהו״ש אסור מדרבנן בכאן כיון דמפורש להתיר שוב אין כח ביד הכמים לאסור כפשיטת הט״ז יו״ד סימ׳ קי״ז, ועי׳ בתשובותיו להגאון ר׳ צבי הירש חיות בסימן ט״ז.

כהיות הבוקר, מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך ב״ו לעשות כן שיהא הרב ממתין לתלמיד, וכן מצינו ביחזקאל קום צא אל הבקעה ואקום ואצא אל הבקעה. והנה שם כבוד ה׳ עומד רש״י, וצ״ע (במס׳ נדרים עלה י׳) יליף הגמרא מניין לאומר לחבירו נשכים למחר ונשנה פרק זה שעליו להשכים שנאמר קום צא מן הבקעה ואצא והנה שם כבוד ה׳, מדוע לא יליף ליה מהבא שהקדים הקב״ה ע״י.

בסי׳ 172 בהערות, אשר לא עלה עליה עול, ובמס׳ פרה פ״ב מ״ד עלה עליה זכר פסולה, ועי׳ בשמואל א׳ סי׳ ו׳ שתי פרות אשר לא עלה עליהם עול וכו׳ והשבתם בניהם מאחריהם הביתה וצ״ע עכ״ל, לדעתי י״ל שיוכל להיות שלא הי׳ בניהם ממש רק שהיו כרוכים אחריהם שמרחם על בן-חברתה, ובכל זאת מיחס הפסוק בניהם, והצעתי זאת לפני כבוד הרב הגאון הגביר ר׳ ליפמאנן פרינץ מאמסטרדאם, והשיב לי שזה סתירה נגד הגמרא דבכורות, והשיב לו שזה רק לרשב״ג אבל לרבנן יוכל להיות כן יע״ש בד׳ כ״ד ע״ב.

במדב׳ ל״ב מ״ב „ויקרא לה נבח בשמו" ל״ה אינו מפיק ה׳ וע״ש היטב ברש״י, וי״ל עפ״י מה שאמרו חז״ל דאין עושין נפש לצדיק שמעשיו הן זכרונו, בא זאת ללמוד שראוי לכל איש לעשות ישר בחיו שיהי׳ זאת למזכרת טוב עד עולם, ולא לעמיד עמוד ברזל או בית וכדומה ולקרות על שמו, ויהי׳ זאת לזכרון, ונבח עשה בזה לא כראוי שקרא לה נבח בשמו שעשה בזה הסרון, לכן כתיב נ״כ בתורה חסר בלא מפיק ה׳. שמעתי זאת בשם הרב הגאון ר׳ שמשון הירש אב״ד דק״ק פפד״מ, ודפח״ח.

Peschatim und Peruschim.

Erklärungen zum Pentateuch

von

Rabbi Jakob aus Wien.

Nach einer Handschrift der königlichen Bibliothek zu München, mit einem Anhange Sefer Hahschlomoh über Masechet Megillah und Taanith von Rabenu Maschulam aus Badrasch, nach einer Handschrift der Hamburger-Stadtbibliothek.

Herausgegeben

von

Rabbiner Menasse Grossberg

aus

Neudorf bei Trestin.

Mainz

Joh. Wirth'sche Hofbuchdruckerei (Oscar Lehmann.)

1888.